

Нацрт Извештај за стратегиска оцена на
животната средина за
Стратегија за регионален развој на Република
Северна Македонија
за период 2021 – 2031 година

Скопје, февруари 2021

Име на плански документ:	Стратегија за регионален развој на Република Северна Македонија” за период 2021 – 2031 година
Изработен од:	Министерство за локална самоуправа
Име на документ:	Нацрт Извештај за оцена на животната средина за “Стратегија за регионален развој на Република Северна Македонија” за период 2021 – 2031 година
Изработен од:	 О3 Инвест дооел Скопје Ул. Перо Наков 134, п. фах 887 1000 Скопје o3invest.mk@gmail.com Александра Каракашова Сачкарска овластен експерт за СОЖС;

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
МИНИСТЕРСТВО ЗА ЖИВОТНА СРЕДИНА
И ПРОСТОРНО ПЛАНИРАЊЕ
Скопје

Број 07-1838/16
18.11 2010, година

П О Т В Р Д А

за положен стручен испит за стекнување на
статус експерт за стратегиска оцена на животната средина

КРАКАШОВА Јован АЛЕКСАНДРА дипломиран инженер за животна средина од Берово, родена на 22.10.1979 година, во Штип, Република Македонија, на ден 04.06.2009 година го положи стручниот испит за стекнување на професионално знаење за стратегиска оцена на животната средина, пред Комисијата за полагање на стручен испит за стратегиска оцена на животна средина, при Министерството за животна средина и просторно планирање, и се стекна со статус на експерт за стратегиска оцена на животната средина и ги исполнува условите утврдени во член 68 од Законот за животна средина, со тоа се стекнува со право да биде вклучена во Листата на експерти за стратегиска оцена на животната средина што ја води Министерството за животна средина и просторно планирање на Република Македонија.

Оваа потврда се издава врз основа на член 68 од Законот за животна средина („Службен весник на Република Македонија“ бр.53/05; 81/05; 24/07;158/08; 83/09; 48/10 и 124/10).

Министерство за животна средина и
просторно планирање

Министер,
Dr. Nexhat Jakupi

Комисија за полагање на стручен испит
за стратегиска оцена на животната
средина

Претседател,
M-p Jadranka Ivanova

Содржина

КРАТЕНКИ.....	7
1. ВОВЕД.....	8
2. ВОВЕД ВО СТРАТЕГИСКАТА ОЦЕНА НА ЖИВОТНАТА СРЕДИНА (СОЖС).....	9
2.1. Цели на Стратегиската оцена на животната средина	11
2.2. Придобивки од спроведување на СОЖС	12
2.3. Национална правна рамка со која се регулира СОЖС постапката	12
2.4. Меѓународни договори релевантни за СОЖС постапката	14
2.5 Цел на извештајот за СОЖС и применета методологија	15
2.6. Одредување на потребата и обемот на СОЖС и учество на јавноста	15
2.7. Клучни елементи на извештај за СОЖС.....	17
3. ПРЕГЛЕД НА СОДРЖИНАТА НА СТРАТЕГИЈАТА ЗА РР НА РСМ	18
3.1. Краток преглед на Содржината на Стратегијата за РР на РСМ.....	18
3.2. Придонес на Стратегијата за РР кон процесот на пристапување на РСМ во ЕУ	19
3.3. Цели на Стратегијата за регионален развој на РСМ, 2021-2031	20
3.4. Извори за финансирање и инструменти за спроведување на Стратегијата за регионален развој 2021 – 2031	38
3.5. Усогласеност на целите на Стратегијата за РР со други релевантни стратешки и плански документи	40
4. РЕЛЕВАНТНИ АСПЕКТИ НА МОМЕНТАЛНАТА СОСТОЈБА	57
4.1. Социо-економски карактеристики	57
4.1.1. Местоположба.....	57
4.1.2. Демографски карактеристики.....	62
4.1.3. Просторно планирање.....	64
4.1.4. Економски карактеристики на развојот на планските региони	64
4.1.5. Пазар на работна сила	67
4.1.6. Социјален развој	69
4.1.7. Образование	73
4.1.8. Туризам	74
4.1.9. Земјоделство	77
4.2. Карактеристики на животната средина.....	82
4.2.1. Геолошки, геоморфолошки и релјефни карактеристики	82
4.2.2. Климатски карактеристики.....	83
4.2.3. Сеизмички карактеристики	85
4.2.4. Хидролошки карактеристики	87
4.2.5. Биолошка разновидност.....	90
4.2.6. Природно наследство	93
4.2.7. Културно наследство и археолошки локалитети.....	96
4.3 Медиуми и области на животната средина.....	98
4.3.1. Квалитет на водите	101
4.3.2. Квалитет на воздухот	105
4.3.3. Квалитет на почва.....	109
4.3.4. Управување со отпад	111
4.4. Инфраструктура	116
4.4.1. Комунална инфраструктура.....	116
4.4.2. Транспортна инфраструктура	121
4.4.3. Енергетска инфраструктура	125
5. КАРАКТЕРИСТИКИ НА ЖИВОТНАТА СРЕДИНА ВО ОБЛАСТИТЕ КОИ МОЖАТ ДА БИДАТ ЗНАЧИТЕЛНО ЗАСЕГНАТИ, ВО ОТСУСТВО НА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА НА СТРАТЕГИЈАТА ЗА РР НА РСМ, 2021-2031	129

6. ОБЛАСТИ КОИ СЕ ОД ПОСЕБНО ЗНАЧЕЊЕ ЗА ЖИВОТНАТА СРЕДИНА, ОД АСПЕКТ НА ЗАШТИТА НА ДИВИТЕ ПТИЦИ И ХАБИТАТИТЕ	134
6.1. Птици	134
6.2. Живеалишта	136
7. ЦЕЛИ ЗА ЗАШТИТА НА ЖИВОТНАТА СРЕДИНА УТВРДЕНИ НА НАЦИОНАЛНО И МЕЃУНАРОДНО НИВО.....	139
7.1. Цели на Стратегиската оцена на животната средина	141
8. ИДЕНТИФИКАЦИЈА НА ЗНАЧАЈНИ ВЛИЈАНИЈА ВРЗ ЖИВОТНАТА СРЕДИНА	145
9. АНАЛИЗА НА АЛТЕРНАТИВИ	161
10. ПЛАН ЗА МОНИТОРИНГ ЗА СТРАТЕГИЈАТА ЗА РР	163
11. ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ.....	167
11.1. Заклучоци и согледувања.....	167
11.2. Препораки.....	167
12. НЕТЕХНИЧКО РЕЗИМЕ	168
12.1. Вовед	168
12.2. Вовед во стратегиската оцена на животната средина (СОЖС).....	168
12.3. Резиме/краток преглед на содржината на Стратегијата	170
12.4. Релевантни аспекти за моменталната состојба во животната средина.....	171
12.5. Карактеристики на животната средина во подрачјата кои би биле значително засегнати во отсуство на имплементација на Стратегијата	171
12.6. Цели за заштита на животната средина утврдени на национално и меѓународно ниво ..	172
12.7. Идентификација на значајни влијанија врз животната средина	173
12.8. Анализа на алтернативи	173
12.9. План за мониторинг врз имплементација на Стратегијата	174

Листа на слики

Слика 1. СОЖС Постапка.....	11
Слика 2. Вклучувањето на јавноста во СОЖС постапката	16
Слика 3. Местоположба на Вардарски плански регион	57
Слика 4. Местоположба на Источен плански регион	58
Слика 5. Местоположба на Југозападен плански регион.....	58
Слика 6. Местоположба на Југоисточен плански регион	59
Слика 7. Местоположба на Пелагониски плански регион	60
Слика 8. Местоположба на Полошки плански регион	60
Слика 9. Местоположба на Североисточен плански регион	61
Слика 10. Местоположба на Скопски плански регион	61
Слика 11. Дистрибуција на заштитени подрачја на РС Македонија според IUCN	135
Слика 12. Значајни подрачја за птици во Р. Македонија	136
Слика 13. Македонска национална еколошка мрежа.....	137
Слика 14. Национална Емералд мрежа во РС Македонија.....	138
Слика 15. Подрачја со светско наследство и Рамсарски подрачја во Република Македонија ..	138

Листа на табели

Табела 1. Стратешки цели, приоритети, мерки и индикатори за следење на спроведувањето на Стратегијата за РР на РСМ, 2021-2031	21
Табела 2. Засегнати страни во процесот на изработка и спроведување на Стратегијата за РР... ..	39
Табела 3. Усогласеност на Стратегијата за РР со плански документи и политики на ЕУ	41
Табела 4. Усогласеност на Стратегијата за РР со други стратешки и плански документи.....	44
Табела 5. Оцена на животната средина без имплементација на Стратегијата за РР	129
Табела 6. Поврзаност меѓу целите на СОЖС и целите на Стратегијата за РР на РСМ.....	142
Табела 7. Преглед на влијанија предизвикани од имплементација на Стратегијата за РР и мерки за намалување на влијанијата	145
Табела 8. План за мониторинг на спроведување на мерките	165

КРАТЕНКИ

СОЖС – Стратегиска оцена на животната средина
МЖСПП – Министерство за животна средина и просторно планирање
МЗВШ – Министерство за земјоделие, водостопанство и шумарство
ЗЖС – Закон за животна средина
РСМ – Република Северна Македонија
ЗРРР - Законот за регионален рамномерен развој
РР – Регионален развој
РРР - Рамномерен регионален развој
МЛС – Министерство за локална самоуправа
БРР - Бирото за регионален развој
ЦРПР – Центар за развој на плански регион
МСП – Мали и средни претпријатија
ЕУ - Европска Унија
ЦОР - Цели за одржлив развој
ЕЛС – Единици на локална самоуправа
СРРР - Советот за рамномерен регионален развој
ФИТР – Фонд за иновации и технолошки развој
МЕ – Министерство за економија
АППРМ – Агенција за поддршка на претприемништвото
АППТ - Агенцијата за поддршка и промоција на туризмот
ЗЕЛС - Заедница на единиците на локалната самоуправа
ЈКП - Јавните Комунални Претпријатија
ЈПДП - Јавно Претпријатие за Државни Патишта
ЗРП - Значајни растителни подрачја
ЗОП - Значајни орнитолошки подрачја
ЗПП - Значајни подрачја за пеперутки
ППИЗ - Подрачја од посебен интерес за заштита
НП – Национален Парк
ДЗС – Државен Завод за Статистика

1. ВОВЕД

Стратегијата за регионален развој (РР) на Република Северна Македонија (РСМ) е изработена од страна на Министерството за локална самоуправа (МЛС) како долгорочен плански документ со кој се утврдуваат принципите, целите и приоритетите на регионалниот развој во РСМ и се дефинираат мерките, инструментите и финансиските и други средства за нивна реализација.

Стратегијата за регионален развој на РСМ е законска обврска согласно Законот за рамномерен регионален развој (ЗРРР), „Сл. Весник на РСМ“ бр. 24/21.

При подготовка на Стратегијата за регионален развој 2021-2031, во периодот јуни – октомври 2020 година е извршено усогласување со Просторниот План на Републиката, со стратешките развојни документи на национално ниво и програмските документи за интеграција на РСМ во Европската Унија.

Согласно член 10 од ЗРРР, Стратегијата за РР на РСМ се донесува за период од десет години. Стратегијата ја донесува Собранието на РСМ на предлог на Владата на РСМ. За спроведување на Стратегијата се донесува тригодишен акционен план. Акциониот план го донесува Владата на Република Македонија.

Стратегијата за регионален развој 2021-2031 ќе се спроведува низ тригодишни акциони планови и 5-годишни Програми за развој на секој од 8-те плански региони, за чие спроведување ќе бидат подготвени и донесени специфични акциони планови.

Согласно Уредбата за стратегиите и програмите, вклучувајќи ги и промените на тие стратегии, планови и програми, за кои задолжително се спроведува постапка за оцена на нивното влијание врз животната средина и врз животот и здравјето на луѓето („Сл. весник на РМ“, бр. 153/07 и 45/11), за долгорочни плански документи кои се однесуваат на дефинирање на рамномерен регионален развој, потребно е да се спроведе постапка за Стратедиска оцена на животната средина (СОЖС).

Институцијата што го подготвува стратешкиот документ, исто така, го подготвува и извештајот за стратедиска оцена на животната средина, кој е дел од стратешкиот документ. Содржината на извештајот за СОЖС е пропишана со подзаконските акти, како и процедурата за воспоставување на листата на експерти за СОЖС.

Нацрт-верзијата на стратешкиот документ, вклучувајќи го и извештајот за СОЖС, се отворени за коментари од јавноста и од останатите државни и приватни институции. Извештајот, исто така, се поднесува за добивање мислење од Министерството за животна средина и просторно планирање (МЖСПП). Институцијата/органот што го подготвува стратешкиот документ подготвува извештај од добиените мислења и коментари од јавноста и од институциите и го дополнува извештајот за стратедиска оцена на животната средина со овие коментари и мислења.

Со цел навремено да се согледаат можните негативни влијанија врз животната средина како и социо-економските аспекти од реализација на Стратегијата за РР на РСМ за периодот 2021-2031 год., и да се преземат соодветни мерки, во согласност со Директивата за стратедиска оцена на животната средина (2001/42/ЕС) и Законот за животната средина (ЗЖС) („Сл. Весник на РМ“, бр. 53/05, 81/05, 24/07, 159/08, 83/09, 48/10, 124/10, 51/11, 123/12, 93/13, 187/13, 42/14, 44/15, 129/15, 192/15, 39/16) Министерството за локална самоуправа потпиша договор со ОЗ Инвест дооел Скопје за спроведување постапка за СОЖС за горенаведениот стратешки документ.

2. ВОВЕД ВО СТРАТЕГИСКАТА ОЦЕНА НА ЖИВОТНАТА СРЕДИНА (СОЖС)

Стратедиска оцена на животната средина (СОЖС) претставува процес за проценка на влијанието на плановите, стратегиите и програмите врз животната средина и врз здравјето на луѓето. Покрај проценката на влијанијата се предвидуваат и мерки кои имаат за цел заштита на животната средина од сите можни влијанија и тоа уште во процесот на планирање и донесување одлуки за одредени стратегии, планови и програми, т.е. плански документи. Преку навремено спроведување на постапката за СОЖС се обезбедува идентификување на потенцијалните негативни и позитивни влијанија од реализацијата на планот, програмата или стратегијата врз животната средина, а исто така се дефинираат и алтернативи и можни мерки за спречување, намалување и ублажување на негативните влијанија врз сите елементи на животната средина.

Националното законодавство сугерира процесот на стратедиска оцена на влијанието на планскиот документ да се одвива паралелно со развојот на планскиот документ, со цел целите на животната средина навреме да се земат во предвид при дефинирање на целите на самиот плански документ.

Стратедиска оцена на влијанието на животната средина на Стратегијата за регионален развој на РСМ за период 2021-2031 година, се спроведува согласно член 65 од ЗЖС и точка 8 од Уредбата за стратегиите и програмите, вклучувајќи ги и промените на тие стратегии, планови и програми, за кои задолжително се спроведува постапка за оцена на нивното влијание врз животната средина и врз животот и здравјето на луѓето.

Согласно точка 8 за краткорочни, среднорочни и долгорочни плански документи кои се однесуваат на дефинирање на: рамномерен регионален развој; поттикнување на развојот на стопански недоволно развиените подрачја, критериумите врз кои ќе се утврдат населените места принципи на политиката на регионален развој, анализа на економската и социјалната состојба на ниво на статистички региони; концепт за развој, приоритети и стратешки цели на регионалниот развој; институции и механизми за имплементација, мониторинг и евалуација на планирањето на регионалниот развој и планските документи; поттикнувачки инструменти за регионален развој задолжително се спроведува постапка за оцена на нивното влијание врз животната средина и врз животот и здравјето на луѓето (во натамошниот текст: стратедиска оцена).

Постапката за СОЖС треба да обезбеди високо ниво на заштита на животната средина, спроведување на насоките од релевантни стратешки и плански документи и интегрирање на целите на животната средина во подготовката и усвојувањето на стратегии, планови и програми (плански документи), а во насока на промовирање на одржливиот развој.

СОЖС претставува важен инструмент за помош за постигнување на одржлив развој во јавното планирање и креирање на политики.

Крајна цел, а воедно и придобивки од СОЖС постапката е:

- Обезбедување на високо ниво на заштита на животната средина;
- Промовирање и интегрирање на принципите на одржлив развој во планскиот документ,
- Подобрување на процесот на планирање преку интегрирање на аспектите на животната средина уште во фазата на подготовката и пред усвојувањето на планските документи.

Постапката за СОЖС се спроведува во неколку фази/чекори:

Проверка: утврдување дали планскиот документ ќе има значителни влијанија врз животната средина и дали е потребно спроведување на СОЖС. Оваа фаза претставува изготвување на одлуката за спроведување на СОЖС.

Определување на обемот: определување на обемот на информации и нивото на детали кои ќе бидат содржани во Извештајот за СОЖС. Оваа фаза претставува изготвување на студија за обем на СОЖС.

Извештај за СОЖС е главниот механизам за известување во врска со описот и евалуацијата на значителните влијанија (позитивни и негативни) врз животната средина од имплементација на планскиот документ, како и активностите за спречување, намалување и колку што е можно повеќе, неутрализирање на значителните негативни влијанија. Извештајот за СОЖС треба да содржи информации, кои се точно дефинирани во Уредбата за содржината на извештајот за стратемиската оцена на животната средина (Сл. Весник на РМ, бр. 153/07).

Консултации со јавноста: опфаќа консултација со страните и засегнатата јавност во текот на определувањето на обемот на СОЖС, нацрт Извештајот за СОЖС и ставање на истите на јавен увид (објавување). Овој чекор подразбира изработка на план за вклучување на засегнатите страни во процесот. Начинот на учество на јавноста во овој процес е точно пропишано во Уредбата за учество на јавноста во текот на изработката на прописи и други акти, како и планови и програми од областа на животната средина („Сл. Весник на РМ“, бр. 147/08).

Прифаќање: обезбедување информации за одобрените плански документ, односно колку од коментарите добиени во текот на консултациите биле земени предвид и методите за мониторинг на значителните влијанија од имплементацијата на планскиот документ.

Мониторинг: следење на имплементацијата на активностите, можните влијанија врз животната средина и социјалните аспекти во рана фаза за да им се овозможи на одговорните власти да преземат мерки за подобрување во текот на имплементацијата на планските документи.

Главните принципи на СОЖС се:

• Промовирање одржлив развој

Процесот треба да помогне при идентификувањето на развојните опции и предлози што се одржливи за животната средина.

• Интегративност

Препознавање на вкрстувачките аспекти на квалитетот на животната средина со социјалните и економските проценки, земајќи ги предвид другите планови и програми за да се спречи повторување и да се идентификува синергија.

• Реалистичност

Земање предвид на целта и можноста за распространување на содржината на планот или програмата.

• Партиципативност

Рано и континуирано вклучување на заинтересираните власти и јавноста и одговор на влијанието од консултациите врз планот или програмата.

• Креативност

Потенцијал за иновативен развој на алтернативи и привлекување заинтересирани страни.

• Повторливост

Процесот на СОЖС треба да биде интегриран во процесот на изготвување на планскиот документ и да трае низ целиот процес на подготовка на планот или програмата.

• Фокусираност

Опфаќање значајни прашања од животната средина со специфична релевантност во однос на големината и областа на планот или програмата.

Слика 1. СОЖС Постапка

2.1. Цели на Стратегиската оцена на животната средина

Целта на СОЖС постапката е да осигура дека информациите за значајните влијанија врз животната средина од планскиот документ се собрани и се достапни до донесувачите на одлуките, во текот на подготовката на планскиот документ и пред неговото донесување. Постапката се спроведува уште во фазата на планирање со цел сите идентификувани влијанија, односно соодветните мерки за елиминирање или контрола на влијанијата да се предвидат во најраната фаза на подготовката на документот.

Главни цели на СОЖС се:

- Обезбедување на механизам за идентификација, опис, проценка и известување за влијанијата од спроведувањето на Стратегијата за регионален развој на РСМ за период 2021-2031 година врз животната средина;
- Спречување, намалување и неутрализирање на негативните влијанија врз животната средина, односно примена на најважните ограничувања во врска со животната средина, природните ресурси и климатските промени поврзани со имплементацијата на Стратегијата за регионален развој на РСМ;
- Консултации и вклучување на заинтересираните страни, одговорни тела, органи на власта и јавноста уште во раната фаза на подготовка на Стратегијата за РР на РСМ;
- Обезбедување на мислење од јавноста и земање во предвид на тие мислења во конечната верзија на Стратегијата за РР на РСМ;
- Следење на значајните влијанија врз животната средина од имплементацијата на Стратегијата за РР на РСМ од страна на надлежните органи, со што ќе се овозможи идентификација на непредвидените негативни влијанија во раната фаза на имплементација на планскиот документ и преземање мерки за подобрување на состојбата, кога тоа е потребно.

Специфичните цели на стратегиската оцена на животната средина се дефинирани согласно националната и меѓународна легислатива и се прикажани преку статусот на биолошка разновидност, населението, здравјето на луѓето, материјалните добра, културното наследство и пределот, како што се:

- идентификување области каде со планираните активности ќе се подобрат економските услови, квалитетот на живеењето и зголемување на животниот стандард;
- подобрување на квалитетот на воздухот;
- зачувување на квалитетот на водата;
- интегрално управување со комуналниот отпад и негова селекција, транспорт и рециклирање, а со тоа и минимизирање на депонираниот отпад;
- минимизирање на појавите од несреќи и хаварији;
- зачувување на природното и културното наследство;
- зачувување на карактеристиките на пределот и животната средина.

2.2. Придобивки од спроведување на СОЖС

Придобивките од спроведување на стратегиската оцена на животната средина се:

- интегрирање на социјалните, економските и еколошки аспекти во духот на одржливиот развој;
- земање предвид на целите за заштита на животната средина;
- земање предвид на националните, регионалните и локалните потреби и цели
- остварување меѓусекторска соработка и земање предвид на националните, регионалните и локалните потреби и цели;
- согледување на моменталната состојба и добивање реални информации, кои ќе им помогнат на носителите на одлуки на повисоко ниво во донесување на истите;
- подигнување на јавната свест за влијанијата врз животната средина од планските документи, бидејќи секогаш не е возможно да се елиминираат негативните влијанија од одреден проект, оваа постапка помага во обезбедување на мерки за намалување на негативните влијанија што не може да се елиминираат.

2.3. Национална правна рамка со која се регулира СОЖС постапката

При подготовка на Извештајот за стратегиска оцена на животната средина, земена е предвид и Директивата 2001/42/ЕС за оцена на влијанијата на одредени планови и програми врз животната средина, која е транспонирана во националното законодавство.

Директивата за СОЖС (SEA) има задача да ги воведо целите на животната средина во процесот на креирање на политиките во различни сектори. Нејзината цел е да обезбеди високо ниво на заштита на животната средина и да придонесе за вклучување на проблемите поврзани со животната средина во подготовката и усвојувањето на плановите и програмите со цел промоција на одржлив развој. Со одредени исклучоци, СОЖС мора да се изготви за сите планови и програми што се подготвуваат во областа на земјоделието, шумарството, рибарството, енергетиката, индустријата, транспортот, управувањето со водите, управувањето со отпадот, телекомуникациите, туризмот, градските и регионалните планови или употребата на земјиштето, а кои ја поставуваат рамката за идните согласности за развивање проекти од Прилог I и II од Директивата за ОВЖС (EIA) или проекти што би можеле да имаат ефект врз природните живеалишта (Директива 92/43/ЕС). Критериумите од Прилог II мора да се употребуваат врз база од случај до случај и/или преку специфицирање типови на планови и програми, за да се утврди кои други планови и програми би требало да бидат предмет на стратегиска оцена на животната средина. СОЖС мора да се спроведе за време на подготовката на планот или програмата и пред

усвојувањето или поднесувањето на усвојување. Точно одредени информации мора да се направат достапни за јавноста во текот на постапката.

Постапката за спроведување стратегиска оцена на животната средина е дефинирана во поглавје Х од ЗЖС, при што стратегиска оцена се спроведува на плански документи кои се подготвуваат во областа на земјоделството, шумарството, рибарството, енергетиката, индустријата, рударството, транспортот, регионалниот развој, телекомуникациите, управувањето со отпадот, управувањето со водите, туризмот, просторното и урбанистичкото планирање и користење на земјиштето, на Националниот акционен план за животната средина и на локалните акциони планови за животната средина, како и врз сите стратегиски, плански и програмски документи со кои се планира изведување на проекти за кои се врши оцена на влијанието од проектот врз животната средина.

Транспонирањето на главните обврски од директивите на ЕУ за животната средина во националните закони започна во 2003/2004 година со подготовката на ЗЖС, каде што се транспонирани основните принципи на СОЖС постапката и се дадени правните основи за донесување на подзаконските акти од сите поединечни фази на СОЖС постапката.

Закони кои ја регулираат постапката за СОЖС се:

- Закон за животна средина („Сл. Весник на РМ“, бр. 53/05, 81/05, 24/07, 159/08, 83/09, 48/10, 124/10, 51/11, 123/12, 93/13, 187/13, 42/14, 44/15, 129/15, 192/15, 39/16 и 42/16);
- Закон за заштита на природата („Сл. Весник на РМ“, бр. 67/04, 14/06, 84/07, 35/10, 47/11, 148/11, 59/12, 13/13, 163/13, 41/14, 146/15, 39/16, 63/16 и 113/18);
- Закон за води („Сл. Весник на РМ“, бр. 87/08, 6/09, 161/09, 83/10, 51/11, 44/12, 23/13, 163/13, 180/14, 146/15 и 52/16)
- Закон за управување со отпад („Сл. Весник на РМ“, бр. бр. 68/04, 71/04, 107/07, 102/08, 134/08, 82/09, 124/10, 09/11, 47/11, 51/11, 163/11, 123/12, 147/13, 163/13, 51/15, 146/15 и 156/15);
- Закон за управување со пакување и отпад од пакување („Сл. Весник на РМ“, бр. 161/09, 17/11, 47/11, 136/11, 6/12, 39/12, 9/13);
- Закон за квалитет на амбиентен воздух („Сл. Весник на РМ“, бр. 67/04, 92/07, 35/10, 47/11, 59/12, 100/12, 4/13 и 10/15);
- Закон за заштита од бучава во животната средина („Сл. Весник на РМ“, бр. 79/07, 124/10, 47/11 и 163/13);
- Закон за безбедност и здравје при работа („Сл. Весник на РМ“, бр. 92/07, 136/11, 23/13, 25/13, 137/13, 53/13) и сите правилници кои произлегуваат од Законот;

Подзаконски акти кои ја регулираат постапката за СОЖС се:

- Уредба за стратегиите и програмите, вклучувајќи ги и промените на тие стратегии, планови и програми, за кои задолжително се спроведува постапка за оцена на нивното влијание врз животната средина и врз животот и здравјето на луѓето („Сл. Весник на РМ“, бр. 153/07 и 45/11);
- Уредба за критериумите врз основа на кои се донесуваат одлуките дали определени плански документи би можеле да имаат значително влијание врз животната средина и здравјето на луѓето („Сл. Весник на РМ“, бр. 144/07);
- Уредба за содржината на извештајот за стратегиска оцена на животната средина („Сл. Весник на РМ“, бр. 153/07);
- Уредба за учество на јавноста во текот на изработката на прописи и други акти, како и планови и програми од областа на животната средина („Сл. Весник на РМ“, бр. 147/08 и 45/11);
- Правилник за начинот на спроведување на прекугранични консултации („Сл. Весник на РМ“, бр. 110/10);

- Правилник за формата, содржината и образецот на Одлуката за спроведување, односно неспроведување на стратегиска оцена и на формуларите за потребата од спроведување, односно неспроведување на стратегиска оцена („Сл. Весник на РМ“, бр.122/11).

2.4. Меѓународни договори релевантни за СОЖС постапката

Најрелевантните меѓународни договори кои се релевантни за СОЖС постапката се:

- Конвенцијата за оцена на влијанието врз животната средина во прекуграничен контекст (Еспо, февруари 1991)

Конвенцијата на Обединетите нации за оцена на влијанието врз животната средина во прекуграничен контекст, таканаречената Конвенција Еспо, е одговор на зголемената загриженост за прекуграничните емисии и неопходноста од оцена на влијанието на проектите врз животната средина, како алатка за намалување на негативните ефекти врз животната средина од новите проектни активности. Имајќи предвид дека ефектите врз животната средина и здравјето на луѓето ги надминуваат државните граници, државите чувствуваат потреба дека донесувањето одлуки треба да го регулираат во обем што ги надминува нивните граници. РСМ ја ратификуваше Конвенцијата Еспо во 1999 година (Закон за ратификација, Сл. Весник на РМ, бр. 44/99).

- Протоколот за стратегиска оцена на животната средина, усвоен врз основа на Конвенцијата Еспо и потпишан во 2003 година во Киев, Украина

Протоколот за стратегиска оцена на животната средина ги регулира принципите за спроведување на оцената на животната средина, вклучувајќи ги и ефектите врз здравјето, кога треба да се усвојат стратегии, планови и програми. Протоколот го регулира прашањето во домашен контекст, како и во прекуграничен контекст. РСМ го потпиша Протоколот за време на Министерската конференција во Киев, Украина, во мај 2003 година.

- Архуската Конвенција за пристап до информациите, учество на јавноста при донесувањето одлуки и пристап до правдата за прашањата од животната средина (јуни 1998)

Конвенцијата за пристап до информациите, учество на јавноста при донесувањето одлуки и пристап до правдата за прашањата од животната средина (Архуска Конвенција) е ратификувана од страна на РСМ во 1999 година (Закон за ратификација, Сл. Весник на РМ, бр. 40/99). Конвенцијата ги поврзува правата за животната средина и човековите права, придонесувајќи за заштитата на правото на секоја личност од сегашните и идните генерации да живее во здравје и благосостојба. Таа бара од земјите потписнички да промовираат образование за животната средина и свесност за животната средина кај јавноста, особено за тоа како да се добијат релевантни информации за состојбата со животната средина, како да се обезбеди активно учество на јавноста во процесите на донесување одлуки и како ефикасно да се добие пристап до правдата за прашањата поврзани со животната средина.

- Протоколот за регистрите на загадувачи и пренос на загадувачките материи (Киев, 21 мај 2003)

Протоколот за регистрите на загадувачи и пренос на загадувачките материи го регулира пристапот на јавноста до информации за различни видови загадувачи ослободени во секој медиум на животната средина, во различни географски опсези. За оваа цел, од страна на надлежниот орган за животна средина во државата, односно МЖСПП треба да биде создадена сеопфатна база на податоци што ќе биде јавно достапна. Овие достапни податоци за состојбата со животната средина треба да ѝ помогнат на јавноста за подобро учество за време на спроведувањето на постапките за СОЖС.

2.5 Цел на извештајот за СОЖС и применета методологија

СОЖС постапката се спроведува паралелно со подготовката на планскиот документ и треба да обезбеди високо ниво на заштита на животната средина, спроведување на насоките од релевантни стратешки и плански документи и интегрирање на целите на животната средина во подготовката и усвојувањето на стратегии, планови и програми (плански документи), а во насока на промовирање на одржливиот развој.

Извештајот за СОЖС за Стратегијата за РР на РСМ за плански период 2021–2031 година, треба да изврши идентификација и анализа на влијанијата врз животната средина од имплементацијата на предвидениот плански документ уште во фазата на планирање и изработка и да предвиди соодветни мерки за спречување и намалување на влијанијата. Изработката на извештајот е обврска на изготвувачот на планскиот документ која предвидува спроведување на постапка за оцена на влијанието од планскиот документ врз животната средина и врз животот и здравјето на луѓето, пропишана во глава X (Оцена на влијанието на определени стратегии, планови и програми врз животната средина) од Законот за животна средина.

Методологијата која се користеше при подготовка на Извештајот за СОЖС за Стратегијата за РР на РСМ за плански период 2021 – 2031 година, се состоеше од неколку чекори:

- преглед и анализа на сегашната состојба на животната средина во сите 8 плански региони во РСМ;
- запознавање со содржината на Стратегијата за регионален развој на РСМ;
- идентификација на дефинираните цели за заштита и унапредување на животната средина во постоечките стратешки документи на локално, национално и меѓународно ниво;
- преглед на постоечката состојба на најважните елементи од животната средина на подрачјата дефинирани со Стратегијата за РР на РСМ кои би биле најосетливи при реализирање на планскиот документ;
- идентификација и оценка на сите можни влијанија (во однос на типот, природата, јачината, времетраењето, реверзибилноста и кумулативните влијанија);
- информирање на сите донесувачи на одлуки и вклучени страни за последиците од реализирање на Стратегијата за РР врз животната средина преку обезбедување на јавен увид на нацрт верзијата на Извештајот за СОЖС;
- обезбедување на транспарентен процес на вклучување на јавноста и одржување на јавна расправа;
- финализирање на Извештајот за СОЖС со вклучување на коментарите од засегнатата јавност.

2.6. Одредување на потребата и обемот на СОЖС и учество на јавноста

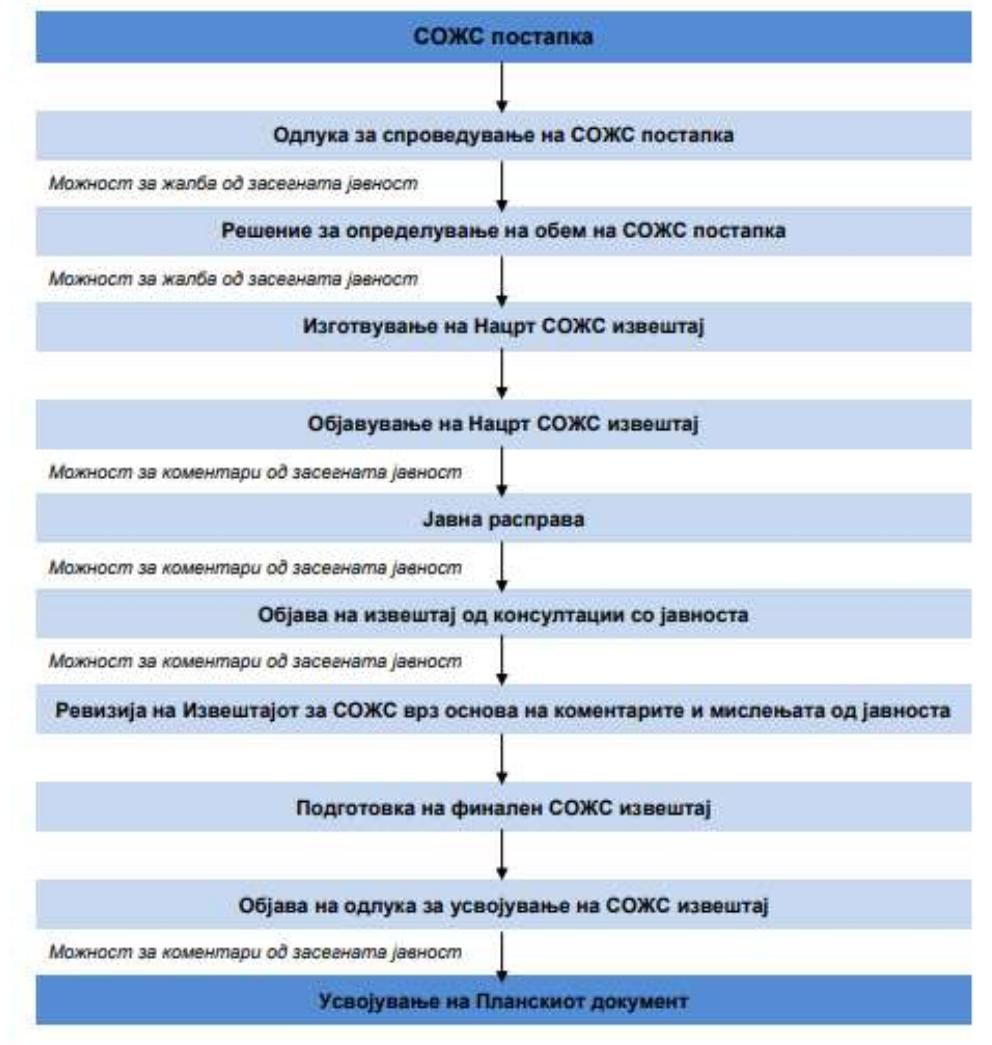
Спроведувањето на постапката следува по утврдување на потребата за спроведување СОЖС по пат на скрининг процедура каде врз основа на пропишани критериуми и документи се определува дали планскиот документ би можел да има значително влијание врз животната средина и врз здравјето на луѓето. Врз основа на тоа, органот што го подготвува планскиот документ е должен да донесе одлука за спроведување или неспроведување на стратегиска оцена во која се образложени причините за спроведувањето, односно неспроведувањето согласно со критериумите утврдени во прописот.

Вклучувањето на јавноста во СОЖС постапката е задолжителна, а начинот на нејзиното учество е пропишан согласно член 65 од ЗЖС и Уредбата за учество на јавноста.

Главните цели на учеството на јавноста се:

- Да се добие локално знаење и видување што би можело да биде корисно при донесувањето на одлуките;

- Да помогне во размислувањата за алтернативите и мерките за ублажување;
- Да осигура дека главните влијанија не се занемарени, а придобивките се максимални;
- Да го намали конфликтот преку рано идентификување на „проблематичните“ прашања;
- Да ја подобри транспарентноста на целокупниот процес за СОЖС и да ја зголеми довербата на јавноста во целокупниот процес.

Слика 2. Вклучувањето на јавноста во СОЖС постапката

Пред започнувањето на постапката за донесување на планскиот документ, Изготвувачот е должен да ја информира јавноста за изработката на планскиот документ, со цел да овозможи учество во неговата изработка.

Изготвувачот на планскиот документ е должен да организира најмалку една јавна расправа, која се одржува најмалку 15 дена од денот на обезбедување на јавна достапност на предлог планскиот документ и на извештајот за животна средина, а најдоцна пет дена од денот на истекот на рокот за јавниот увид.

МЖСПП, органите на централната и локалната власт, јавноста и други правни и физички лица имаат право да достават свое мислење до субјектот во рок од 30 дена од денот на објавување на нацрт/предлог плански документ и извештајот за стратегиска оцена.

Нацрт-верзијата на стратешкиот документ и извештајот за СОЖС, се отворени за коментари од јавноста и од останатите државни и приватни институции. Финалниот Извештај, исто така, се поднесува за добивање мислење од МЖСПП.

2.7. Клучни елементи на извештај за СОЖС

Содржината на Извештајот за СОЖС е дефинирана во Уредбата за содржината на извештајот за СОЖС и Директивата за СОЖС:

- Краток преглед на содржината, главни цели на Стратегијата и поврзаност со други релевантни планови или програми;
- Информации за моменталната состојба на животната средина и што најверојатно би се случило без имплементација на Стратегијата;
- Веројатни значајни влијанија врз животната средина, вклучувајќи и прашања, како што се биолошка разновидност, население, човеково здравје, фауна, флора, климатски фактори, материјални добра, културно наследство, вклучувајќи архитектонско и археолошко наследство, предел, како и меѓузависност на овие фактори;
- Мерки за заштита, намалување и колку што е можно повеќе, неутрализирање на значајните негативни влијанија врз животната средина од имплементацијата на Стратегијата;
- Опис на предвидените мерки во врска со мониторингот, а во согласност со законските обврски;
- Преглед на причините за избор на алтернативи и опис на начинот за спроведување на оцената, вклучувајќи и каква било тешкотија (како што се технички тешкотии или недостаток на знаење/вештини) при собирање на потребните информации;
- План за мониторинг на животната средина, чија главна цел е следење на резултатите од применетите мерки за ублажување во текот на спроведувањето на планскиот документ и дали во текот на имплементацијата на планските цели, се имплементирани и целите за заштита на животната средина и соодветното делегирање на надлежностите;
- Извештајот за стратегиска оцена ги содржи заклучоците од оцената на можните значителни влијанија врз животната средина од предложената Стратегија.

3. ПРЕГЛЕД НА СОДРЖИНАТА НА СТРАТЕГИЈАТА ЗА РР НА РСМ

Стратегијата за РР на РСМ, 2021-2031 е втора по ред, со која поблиску се определени приоритетите и стратешките цели на политиката за поттикнување рамномерен регионален развој за периодот 2021-2031 година вклучувајќи ги мерките и инструментите за поттикнување на развојот на планските региони и подрачјата со специфични развојни потреби, изворите на финансирање, институциите и механизмите за имплементација на мерките на политиката за поттикнување рамномерен регионален развој (РРР). Стратегијата за РР на РСМ се потпира на начелата од ЗРРР, при што од особено значење за спроведување на овој документ се:

- **Програмирање**, воспоставување систем на програмирање и спроведување на политиката за поттикнување РРР,
- **Партнерство**, соработка при подготовката, имплементацијата, мониторингот и евалуацијата на планските документи за РР меѓу органите на централната власт и единиците на локалната самоуправа, економските, социјалните партнери и граѓанското општество,
- **Усогласување** на целите, приоритетите и мерките во планските документи за регионален развој со стратешките развојни документи на национално ниво и во програмските документи за интеграција на РСМ во ЕУ,
- **Кофинансирање** на мерките на политиката за поттикнување РРР од Буџетот на РСМ, буџетите на единиците на локалната самоуправа, фондовите на ЕУ и други меѓународни извори, како и средства од домашни и странски правни и физички лица,
- **Транспарентност**, редовно, навремено и објективно информирање на јавноста за мерките на политиката за поттикнување РРР, како и овозможување слободен пристап до информации на заинтересираните страни,
- **Одржливост**, почитување на економските, социјалните и еколошките компоненти на развојот при креирање на политиката за поттикнување РРР.

Стратегијата за РР на РСМ, 2021-2031 ќе се спроведува низ тригодишни акциони планови и 5-годишни Програми за развој на секој од 8-те плански региони, за чие спроведување ќе бидат подготвени и донесени специфични акциони планови. При подготовка на Стратегијата за РР на РСМ, 2021-2031, во периодот јуни – октомври 2020 година е извршено усогласување со ПП на Републиката, со стратешките развојни документи на национално ниво и програмските документи за интеграција на РСМ во Европската Унија. Процесот за изработка на Стратегијата беше предводен од страна на Министерството за локална самоуправа (МЛС) и реализиран со техничка помош на заеднички проект на МЛС, Владата на Швајцарската Конфедерација и Швајцарската Агенција за развој и соработка, насловен „Одржлив и инклузивен рамномерен регионален развој – Фаза 1“.

3.1. Краток преглед на Содржината на Стратегијата за РР на РСМ

Во поглавјето I од Стратегијата за регионален развој на РСМ за периодот 2021-2031, е даден вовед за целите на законот за регионален развој и политиките за поттикнување на регионален рамномерен развој, како и начелата поврзани со политиката за поттикнување на рамномерен регионален развој врз кои се потпира и Стратегијата за РР 2021-2031. Во воведното поглавје е опишан придонесот на Стратегијата за РР 2021-2031 кон процесот на пристапување на РСМ во ЕУ, кон остварување на целите за одржлив развој (ЦОР) на Организацијата на обединетите нации (Агенда за одржлив развој 2030), како и за остварување повисок степен на родова еднаквост.

Во поглавјето II од Стратегијата за регионален развој на РСМ за периодот 2021-2031 е објаснета методологијата која се користела за изработка на Стратегијата и чекорите во постапката.

Во поглавјето III од Стратегијата за регионален развој на РСМ за периодот 2021-2031, е направен преглед на Карактеристиките на развојот на планските региони, како што се: јавни инвестиции за рамномерен регионален развој и степен на развиеност на планските региони; Демографски развој и подрачја со специфични развојни потреби; Просторно планирање; Економски карактеристики на развојот на планските региони; Индустриски развој на планските региони; Земјоделство и рурален развој; Поддршка за развој на малите и средни претпријатија, претприемништво, иновации, мудра специјализација и конкурентност; Пазар на труд; Социјален развој; Инфраструктура; Енергетика; Животна средина и климатски промени; Образование; Други тематски области опфатени со анализата, како што се: Култура, Спорт и рекреација, Противпожарна заштита.

Во поглавјето IV од Стратегијата за регионален развој на РСМ за периодот 2021-2031, се дефинирани визија, стратешки цели, приоритети и мерки на Стратегијата.

Во поглавјето V од Стратегијата за регионален развој на РСМ за периодот 2021-2031, е даден преглед на носителите на Стратегијата, телата/органите кои учествуваат во нејзина изработка, донесување и спроведување, како и нивните улоги и одговорности.

Во поглавјето VI од Стратегијата за регионален развој на РСМ за периодот 2021-2031, се наведени изворите на финансирање на мерките и активностите на Стратегијата, како и инструментите за спроведување на Стратегијата.

Во поглавјето VII од Стратегијата за регионален развој на РСМ за периодот 2021-2031, се наведени телата/органите кои се задолжени за следење, оценување и ажурирање на Стратегијата, како и за изработка на извештаите за спроведување на акционите планови за спроведување на Стратегијата.

3.2. Придонес на Стратегијата за РР кон процесот на пристапување на РСМ во ЕУ

Донесувањето и имплементацијата на Стратегијата за РР на РСМ, 2021-2031 е од особена важност и е нагласено и во последниот Извештај на Европската Комисија за напредокот на Северна Македонија¹, каде е констатирано дека годишните расходи постепено се зголемуваат со јасна препорака политиката за регионален развој значително да се зајакне, да се подобрат финансиските и други инструменти за нејзино спроведување (интегрирано планирање и управување со финансиските средства и мониторинг) и да се подобри административниот капацитет на централно и локално ниво.

Стратегијата за РР на РСМ, 2021-2031 е усогласена со основните стратешки цели на Регионалната политика на ЕУ како клучна инвестициска политика на ЕУ за одржлив и инклузивен економски раст. Оваа политика е насочена кон намалување на економските, социјални и територијални диспаритети помеѓу регионите преку поддршка за создавање работни места, конкурентност, економски раст, подобрен квалитет на животот и одржлив развој. Спроведувањето на Регионалната политика на ЕУ е финансиски поддржано преку европските структурни и инвестициски фондови, вклучувајќи го и клучниот инструмент за претпристапна помош (ИПП/ИРА) на државите кои се кандидати за зачленување во ЕУ, меѓу кои и РСМ.

Стратегијата за РР на РСМ, 2021-2031 особено внимание посветува на обезбедување кохерентност на целите, приоритетите и мерките со начелата и приоритетите на „Европскиот Зелен Договор“ и на Зелената Агенда за Западен Балкан, чија стратешка цел е да ја направи економијата на ЕУ и на Западен Балкан одржлива преку трансформација на климатските и еколошки предизвици во можности, и праведна транзиција со вклученост на сите. Ефикасното искористување на ресурсите преку движење кон чиста, циркуларна економија, обновување на биолошката разновидност и намалување на загадувањето на животната средина се специфични

¹ Поголавјето 22: Регионална политика и координација на структурни инструменти

цели на Европскиот Зелен Договор и на Зелената Агенда за Западен Балкан кои се доследно рефлектирани во Стратегијата за РР на РСМ 2021-2031.

Во тематските поглавја на Стратегијата за РР на РСМ, 2021-2031 земени се предвид целите и мерките на тематските политики на ЕУ, како што се: Стратегијата за адаптација кон климатските промени и тековните политики поврзани со животната средина; Заедничката земјоделска политика на ЕУ која го опфаќа и руралниот развој; тековните политики на ЕУ за конкурентност, истражувања и иновации; Стратегијата за мали и средни претпријатија; Акцискиот план за циркуларна економија, Програмата за креативна Европа, Европската Стратегија за управување со податоци и политиката за создавање дигитално општество; политиките за образование и обуки; Европската стратегија за вработување и поврзаната политика за социјалните прашања; политиките поврзани со енергетиката и енергетската ефикасност; Стратегијата за родова еднаквост и други релевантни тековни политики на ЕУ.

Стратегијата за РР на РСМ, 2021-2031 година придава големо значење кон остварувањето на глобалните цели за одржлив развој (ЦОР) и Агендата за одржлив развој 2030, при што е многу важно утврдувањето на улогата на институциите од подсистемот за регионален развој и органите на локалната самоуправа во процесот на т.н. локализација на овие цели. Ова подразбира признавање и зајакнување на позицијата на клучните локални фактори, а особено на органите на локалната самоуправа, населението, приватниот сектор, малите и средни претпријатија и локалните организации, во развивањето и имплементацијата на мерките што се однесуваат или произлегуваат од глобалните ЦОР, на ниво на градови и локални заедници.

Визија на Стратегијата за регионален развој на РСМ за период 2021-2031 е да се надминат воочените диспаритети и планските региони да прераснат во функционално - територијални единици во кои се генерира стабилен економски раст, се обезбедуваат квалитетни социјални и други јавни услуги штитејќи ја животната средина и природата и придонесувајќи на тој начин за зголемување на нивната атрактивност, задржување на населението и одржлив развој преку паметна специјализација и искористување на конкурентските предности.

3.3. Цели на Стратегијата за регионален развој на РСМ, 2021-2031

Општите цели на политиката за рамномерен регионален развој произлегуваат од ЗРРР. Преку утврдување на стратешките цели и приоритети на Стратегијата за РР на РСМ, 2021-2031, истите се дополнети и прилагодени на процесот на пристапување на РСМ кон ЕУ како и на преземените обврски на државата за постигнување на ЦОР на Обединетите нации. Врз основа на овој втемелен пристап, со Стратегијата за РР на РСМ, 2021-2031 се утврдуваат следниве стратешки цели:

- Порамномерно економски развиени, еколошки одржливи и конкуренти плански региони низ доследно спроведена паметна специјализација и посилно стимулирање на приватните инвестиции во синергија со јавните инвестиции;
- Атрактивни плански региони со унапредени локални услуги, ефективен пристап до пазарот на труд, обезбеден повисок степен на родова еднаквост и ефективна социјална заштита на најранливите групи од населението;
- Значително зајакната политика за регионален развој, подобрени финансиски инструменти за нејзино спроведување и изградени административни капацитети на централно, регионално и локално ниво.

Табела 1. Стратешки цели, приоритети, мерки и индикатори за следење на спроведувањето на Стратегијата за РР на РСМ, 2021-2031

Стратешка Цел 1: Порамномерно економски развиени, еколошки одржливи и конкуренти плански региони низ доследно спроведена паметна специјализија и посилно стимулирање на приватните инвестиции во синергија со јавните инвестиции	
Приоритет 1.1: Програмирање и спроведување на јавните инвестиции во функција на обезбедување порамномерен регионален развој	
Мерки	Под-мерки
Доследна примена на ЗРР во поглед на издвојување на средствата за регионален развој најмалку во висина од 1% од БДП	
Усогласување на јавните инвестиции од Буџетот на Владата и Буџетите на единиците за локална самоуправа со приоритетите на Стратегијата за РР	
Соодветно рефлектирање на стратешките цели, приоритетите и мерките од Стратегијата за РР во основните стратешки економски документи на Владата на РСМ	Во Програмата на Владата на РСМ за 2020-2024 е предвидено спроведување на Стратегијата за РР
	Фискалната стратегија 2021-2023 која се повикува на Стратегијата за РР 2009-2019, треба да се ревидира со целите на Стратегијата за РРР 2021-2031 и да се предвидат финансиски средства за нејзино спроведување
	Програмата за економски реформи 2020-2022 не ја инкорпорира проблематиката на РРР, па затоа треба да се инкорпорираат одредниците од Стратегијата за РРР и да се рефлектира на приоритетите и предложените мерки
	Планот за економски раст, преку порамномерна дистрибуција на директната поддршка на домашните компании согласно Законот за финансиска поддршка на инвестициите каде е предвидено авансно финансирање на технолошките и на иновативните потреби во функција на извозот
Воведување силен и одржлив инструмент за фискално воедначување во системот за финансирање на единиците на локалната самоуправа	
Стратешка Цел 1: Порамномерно економски развиени, еколошки одржливи и конкуренти плански региони низ доследно спроведена паметна специјализија и посилно стимулирање на приватните инвестиции во синергија со јавните инвестиции	
Приоритет 1.2: Обезбедување пошироки стимулации и насочување на приватните инвестиции кон планските региони кои заостануваат во развојот	
Мерки	Под-мерки
Воведување на одделни мерки (даночни ослободувања и слични стимулации) за насочување на приватните инвестиции кон понеразвиените плански региони	
Подобрување на условите за отпочнување бизниси	Намалување на основната главнина за основање на фирма. Главницата за основање фирма во економски понеразвиените плански региони треба да е пониска, со што ќе се охрабрат оние лица кои имаат некоја идеја за бизнис да отворат фирма
	На претпријатијата да им се обезбеди пристап до неформални извори на финансирање до т.н. неформален ризичен капитал т.е. Бизнис ангели и формалните извори на финансирање, каде покрај мобилизирање на пари од банките и преку берзата, повеќе треба да се обрне внимание на т.н. формален ризичен капитал и развој на работењето на инвестиционите фондови
	Воспоставување на информациски систем преку кој на лицата кои сакаат да отпочнат бизнис ќе им се обезбедат сите неопходни информации да ја реализираат нивната идеја
	Ослободување од плаќање данок на сите новосоздадени приватни претпријатија, формирани од млади до 30 години или жени, до одреден плафон на промет;
	Директна поддршка на младинското и женското претприемништво преку грантови за почеток на

	сопствен и нов бизнис
	Креирање на статистика за следење на претприемничката (деловната) активност на жените
Стратешка Цел 1: Порамномерно економски развиени, еколошки одржливи и конкуренти плански региони низ доследно спроведена паметна специјализија и посилно стимулирање на приватните инвестиции во синергија со јавните инвестиции	
Приоритет 1.3: Изградба на транспортна, телекомуникациска и енергетска инфраструктура со порамномерна дистрибуција во планските региони	
Мерки	Под-мерки
Развој и унапредување на транспортната инфраструктура	Изградба на автопати: Кичево-Охрид (во изградба), Скопје-Блаце (во изградба), Велес-Прилеп-Битола (во фаза на изработка на проектна документација), Струга-Требеништа, Струга-Кафасан, Гостивар-Кичево и Тетово-Гостивар (проширување на постоечка делница)
	Експресни и регионални патишта: Смоквица-Струмица-Ново Село, обиколница Битола-Меџитлија, Штип-Радовиш (во изградба), Извор-Бошков Мост, експресен пат Штип-Кочани (делницата Крупиште-Кочани е во изградба), Куманово-Крива Паланка, делница Куманово- Ранковце и делница Ранковце-Крива Паланка (во изградба), Делчево-Кочани, Градско-Прилеп (во изградба) и обиколница Тетово (клучка Требош-Порој-Непроштено) и поврзување на Тетово со Призрен (Косово)
	Изградба на локални патишта
	Рехабилитација на патишта
	Железничко поврзување на Скопје и Софија преку железничкиот коридор VIII
	Изградба на пругата Куманово-Бељаковце-Крива Паланка-Деве Баир, продолжување на ремонтот на Ногаевци-Неготино, заедничка гранична железничка станица Табановце, изработка на проектна техничка документација за електрифиција на пругата Скопје–Скопје Север–Ѓорче Петров–Волково-Блаце и заеднички железнички граничен премин со Р. Косово и за нова пруга Миладиновци-Аеродром Петровец, обезбедување на финансиски средства за изградба на правец Кичево-Охрид-Струга и Кичево до Лин, Албанија, подготовка на проектна техничка документација за реконструкција, рехабилитација на железничката пруга Скопје - Кичево како дел од Коридорот 8
Развој и унапредување на информатичко-комуникациски технологии и бродбенд инфраструктура	Приоритет е Полошкиот плански регион, каде има најголем процент на непокриено население со NGA мрежа (бела зона)
	Воспоставување безбедни, енергетски ефикасни и доверливи центри за податоци, cloud инфраструктури, притоа обезбедувајќи усогласување со правилата и основните вредности на ЕУ, вклучително и заштита на податоците, како и поврзување со иницијативите на ЕУ за високи перформанси, дигитални инкубатори и центри за иновации
Развој и унапредување на енергетската инфраструктура	Модернизација и трансформација на ТЕЦ Неготино, во постројка која ќе користи природен гас и ќе обезбеди можности за зголемено земјоделско производство
	Модернизација и ревитализација на ТЕЦ Битола и рудниците Суводол и Брод-Ѓнеотино; како и топлификација на Битола, Могила и Новаци (Пелагониски плански регион)
	Изградба на ХЕ Чебрен (Пелагониски плански регион) за искористување на хидро потенцијалот;

	Развој на Парк на ветерни електрани во Југоисточен плански регион
	Други инвестиции во ветерни паркови и соларни центри
	Ревитализација на постојните далекуводи и трансформаторски станици како и изградба на нови
	Интерконекција на гасоводот меѓу РСМ и Грција со огранок кон Косово и Србија
	Изградба на магистрални гасоводи за пренос на природен гас во должина од 800 km
	Воспоставување ЈПП за изградба на фотонапонска електроцентрала на местото на стариот рудник во Осломеј
	Зголемување на учеството на сите плански региони во производството на електрична енергија од обновливи извори
	Воспоставување на Фонд за енергетска ефикасност
	Реновирање на јавни и приватни објекти за да се исполнат минималните енергетски перформанси
	Стимулации за изолирање на домовите и воведување на поефикасни технологии за загревање на домаќинствата како топлотни пумпи (инвертер клима уреди) приоритетно во сите плански региони
Спроведување родово-сензитивни анализи на локално и регионално ниво при планирањето и дизајнирањето на инфраструктурните проекти а со цел да се утврдат различните потреби на жените и мажите во одделните општини и региони	
Стратешка Цел 1: Порамномерно економски развиени, еколошки одржливи и конкуренти плански региони низ доследно спроведена паметна специјализација и посилено стимулирање на приватните инвестиции во синергија со јавните инвестиции	
Приоритет 1.4: Регионален пристап при конципирање на политиките за поддршка на претприемништвото и развој на индустријата	
Мерки	Под-мерки
Насочување на државната помош од програмите на МЕ, ФИТР, АППРМ, АППТ но и кај сите останати програми, проекти и мерки за директна финансиска поддршка или техничка поддршка за развој на капацитетите на МСП приоритетно кон активните деловни субјекти во помалку развиените плански региони.	
Препорака на Стратегијата за РР е финансиски да се зајакнат програмите и мерките за поддршка на новоосновани претпријатија од страна младите и жените претприемачи	
Зголемување на бројот на проекти финансирани од страна на МСЛ и БРР преку ЦРПР кои директно целат кон зајакнување на претприемништвото и развојот на секторот на МСП	
Воспоставување облици на меѓуопштинска соработка за поддршка на претприемништвото и МСП на ниво на плански регион за да се обединат ограничените финансиски средства од буџетот на општините во заеднички и целисходни програми за развој на претприемништвото и МСП.	
Овие програми на ЕЛС треба да бидат целосно синхронизирани и комплементарни на мерките и активностите на државните органи на управата и агенциите и фондовите кои оперираат под нивен институционален чадор	
ФИТР да инвестира во развој на капацитети на МСП за подготовка на квалитетни проектни апликации примарно во Полошкиот и Југозападниот плански регион како региони со најмал број на одобрени проекти но и во сите други региони како и во јакнење на свеста на претприемачите за придобивките од иновациите	
Генерирање евиденција со родово-разделени податоци за бројот на апликанти кај институциите кои доделуваат директна помош за приватниот сектор (деловни субјекти кои се во сопственост на или се управувани од жени како и колку од оние на кои им се доделени проекти се во сопственост на или управувани од жени во однос на мажи и др.)	
Синхронизација на програмите на ФИТР со програмите за поддршка на науката на МОН а со цел да се постигне синергија и остварување на комплементарни ефекти. Овде се мисли на фрагментирани истражувачки центри кои се воспоставуваат на локално ниво со мисија да поддржуваат старт-апи, организирање кластери, деловни инкубатори, оформување технолошки паркови и сл, со фокус на развој на МСП и претприемништвото	

Профилирање на планските региони низ т.н Паметна специјализација. За таа цел е неопходно да се подготви продлабочена и интегрирана Студија на конкурентските предности на секој регион/општина засебно и на тој начин да се придонесе за фокусирање на јавните и приватните инвестиции во оние економски области и гранки кои создаваат најголема продуктивност и додадена вредност во секој плански регион	
Носење одлуки за инвестирање на јавните средства за претприемништвото и МСП врз основа на инклузивниот модел на четирикратен хеликс според кој во носење на најважните стратедиски одлуки за поттикнување на иновациите треба да дискутираат сите засегнати страни и тоа: клучните чинители од Владата и општините, истражувачките и научните институции, компаниите и граѓаните, кои се вклучуваат во процеси на соработка од долу нагоре во создавање на иновативната политика наспроти традиционалниот процес на креирање политики од горе надолу.	
Креирање на општински и регионални бази на податоци за следење на иновативните претприемнички активности на жените овозможувајќи спроведување на родово-базирани анализи во секторот МСП и иновациите. Препорака е да се воспостави механизам/мрежа за поврзување на жени претприемнички на ниво на плански регион преку која во форма на менторство и консултации ќе се нуди заемна поддршка за отворање на нови или редизајнирање на постоечките (иновативни) претпријатија управувани од жени.	
Окрупнување на постоечката организациска рамка за поддршка на претприемништвото и МСП на ниво на плански региони преку постепена консолидација на овие организации во една мрежа на ниво на плански регион или барем делумно да се спојат во рамки на Бизнис центрите како организациска единица на Центрите за развој на планските региони. Доколку се обезбедат стабилни инструменти за финансирање на активности на овие мрежи и на Бизнис центрите во рамки на Центрите за развој на планските региони особено на вториве може со закон да им бидат проширени специфичните надлежности	
Вградување на регионална компонента во Стратегијата за развој на индустријата во Северна Македонија	
Овозможување даночни ослободувања и други стимулации за лоцирање и развој на одделни индустрии во помалку развиените плански региони земајќи ги предвид нивните споредбени предности	
Стратедиска цел 1: Порамномерно економски развиени, еколошки одржливи и конкуренти плански региони низ доследно спроведена паметна специјализација и посилно стимулирање на приватните инвестиции во синергија со јавните инвестиции	
Приоритет 1.5: Подобрување на структурата на работната сила во планските региони и инвестирање во човечки капитал	
Мерки	Под-мерки
Имплементирање на програми за обука и тренинг на работната сила. Целта на програмите е прилагодување на структурата на понудата на работната сила од аспект на образованието и стручните квалификации, на структурата на побарувачката.	
Имплементирање на програми кои ќе го стимулираат вработувањето во приватниот сектор, како што е субвенционирање на платите кај новопримените работници, доделување на грантови за самовработување, даночни ослободувања за ново примените работници и сл. Преку овие програми, вработувањето во приватниот сектор треба да се направи поатрактивно од вработувањето во државниот сектор.	
Имплементирање на програми за директно вработување во јавниот сектор. Организирање на јавни работи, како што се чистење и одржување на паркови, улици, пошумување и сл. се добра можност најранливите лица да се вработат.	
Имплементирање на програми кои ќе ги едуцираат невработените да бараат работа. Тоа се програми кои опфаќаат разни курсеви за пополнување на апликации, курсеви за интервјуа, и сл.	
Имплементирање на програми за стимулирање на вработувањето на младите и жените. Овие програми ќе вклучуваат најразновидни тренинзи на невработените млади лица и жените, субвенционирање на платите доколку тие би се вработиле, покривање на трошоците за обука откако ќе се вработат и т.н.	
Имплементирање на програми кои се однесуваат на категоријата на лица со посебни потреби	
Имплементирање на програми за практиканство со цел да се зголеми вработливоста на младите невработени, жените и други ранливи категории од населението и да се	

превенира недостатокот на вештини кога ќе влезат на пазарот на труд, со насочување првенствено на Полошкиот, Североисточниот и Југозападниот плански регион каде особено младите лица се соочуваат со поголем ризик од невработеност	
Донесување Закон за младинска гаранција со што ќе се институционализира оваа форма на поддршка на младите до вработување	
Донесување на Закон за поддршка на социјално претприемништво, со фокус на младите и жените, и центри за поддршка на социјални претпријатија на ниво на плански региони	
Трансформација на општинските економско-социјални совети во посуштински чинители на регионалниот развој проследено и со формирање на трипартитни совети за труд и промоција на вработувањето на ниво на плански региони со цел да се зајакне социјалниот дијалог, користејќи притоа соодветни облици на меѓуопштинска соработка	
Формализирање на неформалното вработување кое е особено карактеристично за ранливите категории население како што се: жените, младите, лицата со низок степен на образование и Ромите, со насочување кон планските региони, каде положбата на ранливите категории е најизразена	
Јакнење на институционалните капацитетите на планските региони со цел олеснување на пристапот до пазарот на трудот на ранливите категории на граѓани, особено жените од руралните средини, самохраните мајки и жените без образование или со низок степен на образование	
Стратешка цел 1: Порамномерно економски развиени, еколошки одржливи и конкуренти плански региони низ доследно спроведена паметна специјализација и посилно стимулирање на приватните инвестиции во синергија со јавните инвестиции	
Приоритет 1.6: Развој на земјоделството и рурален развој заснован на споредбените предности на планските региони	
Мерки	Под-мерки
Зголемување на обработливата површина во планските региони преку уредување на имотно-правните односи, создавање услови за производство на необработените површини, како и пренамена на дел од пасиштата, на начин кој е комплементарен со мерките за економско јакнење и окрупнување на земјоделските стопанства и окрупнување на земјиштето и поддршка на земјоделските задруги од Националната стратегија за земјоделство и рурален развој	
Законско дорегулирање на праксата на наследување на земјиштето и негова прераспределба помеѓу повеќе наследници, како и ревидирање на земјишната и даночната политика во насока на мотивирање на користењето на земјоделското земјиште и демотивирање на поседувањето на истото без да се обработува. Посебно важно е ограничувањето на пренамената на земјоделското во градежно земјиште за неземјоделски активности	
Јакнење и окрупнување на земјоделските стопанства во планските региони преку олеснување и одредени бенефиции за малите стопанства за зголемување на обемот на работа и економските резултати и преминување во правна форма на субјекти - стопанства. Дополнително, потребно е поттикнување на правна формализација на индивидуалните земјоделски стопанства преку сет на мерки за олеснување на даночната политика и поттикнување на формалното вработување	
Поддршка и создавање предуслови за формирање на земјоделски задруги во планските региони, преку олеснување и одредени бенефиции за формирање и поддршка во работата. Во насока на окрупнување на земјиштето, потребна е поддршка за реплицирање на искуствата од ФАО проектот за консолидација на земјиштето во Полошкиот и Североисточниот плански регион	
Поддршка, поттикнување и создавање предуслови за зголемување на севкупните инвестиции во планските региони. Важно е создавање на подобри услови за кредитирање на земјоделските стопанства, а посебно значајно е создавање на национален гарантен фонд за земјоделството и руралниот развој. Поддршка за реплицирање на искуствата од ФАО проектот за консолидација на земјиштето во Полошкиот и Североисточниот плански регион, а посебно во делот на создавање на потребните предуслови и инфраструктура (патна, наводнување, струја и слично) за поефикасно спроведување на консолидацијата	
Поддршка, поттикнување и создавање предуслови за зголемување на инвестициите во извори и системи за наводнување и одводнување во регионите со најограничен пристап на земјоделските стопанства до вода. Оваа мерка е особено значајна за Вардарскиот плански регион поради тоа што е најранлив на климатските промени, односно виновата лоза како култура има потреба од наводнување и е осетлива на недостаток на вода.	

Особено важно е сите релевантни институции да се фокусираат и на привлекување странски инвестиции за рехабилитација или изградба на нови системи за наводнување
Создавање предуслови за редовно следење и известување за поддршката од Националната програма за развој на земјоделството на ниво на плански региони
Приоритизација, повисоко рангирање и создавање предуслови за зголемување на искористеноста на ИПАРД во Полошкиот и Североисточниот плански регион, а во исто време насочување на политиките во насока на јакнење на структурата на производство и поголема додадена вредност во истите, вклучително и во Источниот и Југозападниот плански регион, а со цел добивање поголема вредност на земјоделското производство
Вградување на карактеристиките на планските региони во Националната стратегија за земјоделство и рурален развој со цел да се направи подобра приоритизација на поддршката и програмирање согласно нивните компаративни предности, како и поголема поддршка и приоритизација на мерките за диверзификација и дополнителни економски активности за регионите кои немаат компаративни предности како Североисточниот, но и Југозападниот и Источниот плански регион. Во овој поглед треба да се земат предвид и спецификите на земјоделското производство, а реонизацијата може да се направи и подетално, имајќи во предвид дека експертите по овоштарство се залагаат за регионализација на ниво на култури, а и од аспект на компаративните предности на регионите за различен систем на одгледување на добиток (испаша, тов во место, месо или млеко) и сл.
Формирање на агро-индустриски зони како центри за поттикнување и олеснување на економските активности во земјоделството. Истите треба да бидат воспоставени по примерот со индустриските зони (посебни зони но и користење на расположливите ресурси кои не се користат во регионот – т.н „brownfield“ инвестиции или во склоп на веќе постојните индустриски зони) со одредени предуслови и бенефиции за инвеститорите. Од функционален, но и регионален аспект, приоритетно треба да биде формирање на заедничка агро-индустриска зона за планските региони. Со оглед дека Вардарскиот регион е единствен регион во кој нема ТИРЗ, а имајќи го во предвид значењето на земјоделското производство за истиот, но и за Пелагонискиот регион, треба да се направат напори за формирање на една заедничка агро-индустриска зона за овие два плански региони
Воспоставување оперативен систем за превенција и менаџирање на шумски пожари во планските региони. Во оваа насока, од особено значење е соработката со Центарот за управување со кризи и Дирекцијата за заштита и спасување. Дополнително во заштитата од пожарите може да придонесе и мобилизирање на локалните и регионалните заинтересирани страни, а особено планинарските друштва, еколозите, претставниците од локалните заедници и др., нивна обука и доброволно учество во превенција и справување со пожари. Дополнително во заштита на шумите, вклучувајќи го и Југозападниот плански регион, може да придонесат и стратешките цели и мерки за искористување на обновливите извори на енергија и енергетска ефикасност, а посебно преку користење на остатоци од кроење во Пелагонискиот, Југоисточниот, но и Вардарскиот плански регион, како и производството на биогаз и биогориво во планските региони
Зајакнување на положбата на жените во руралните подрачја преку промовирање на правото на сопственост на имот и правото да располагаат со ресурси (финансиски и нефинансиски)
Поттикнување и приоритизација на учеството на жените како носители на земјоделски стопанства низ поврзување со мерките за Економско јакнење и окрупнување на земјоделските стопанства, консолидација на земјоделското земјиште, но и мерките за правна формализација на индивидуалните земјоделски стопанства и формално вработување на жените
Градење на капацитетите на жените како претприемачи, но и нивните квалификации и стручност за поголемо учество во формалната/платена работна сила
Воспоставување соодветна база на регионално ниво на родово-разделени податоци за да може преку темелна анализа да се планира и да се развиваат идни стратегии, политики и мерки за поддршка на жените во земјоделството и руралните средини
Зголемена поддршка за заштита и промоција на традиционалните одлики и производи во планските региони (Тетовски грав/јаболка, Мариовско/Беровско сирење, Паланечки компир, Шар Планинско јагне/кашкавал, Ресенско јаболко и слично). Покрај земјоделските производи, значајно е заштита и промоција на регионалните препознатливи одлики и споредбени предности од аспект на развој на руралниот туризам и спортскиот (лов и риболов) туризам, но и заштита и промоција на културните и другите знаменитости и традиционални обележја на регионите

Формирање на посебна Канцеларија за планински туризам и планински содржини, задолжена за дефинирање и управување со очекуваните домашни, јавни и приватни, и странски инвестиции, апликација на систем на промени во овој сегмент и позиционирање на државата на регионалниот и европски пазар за интегрален планински туризам. Оваа Канцеларија треба да се насочи кон развојот на Шар планина, Маврово, Матка, Пелистер и Галичица и развој на туризам на Царев Врв на Осоговските планини, на одржлив начин. На ова се надоврзува потребата од реконструкција на постоечките планинарски домови и изградба на нови со дефинирање на модел за управување и инвестирање во нив и трасирање и промовирање на официјални планинарски патеки	
Поддршка и спроведување на мерките за адаптација кон и митигација на климатските промени за Југоисточниот и Вардарскиот плански регион како и поддршка за подетални регионални анализи и формулирање на регионални стратегии и планови поврзани со климатските промени	
Стратешка цел 1: Порамномерно економски развиени, еколошки одржливи и конкуренти плански региони низ доследно спроведена паметна специјализација и посилно стимулирање на приватните инвестиции во синергија со јавните инвестиции	
Приоритет 1.7: Намалување на негативните влијанија и подобрена заштита на животната средина во планските региони, постигнување поголема отпорност на климатските промени и водење на подинамичен и повеќекратно зголемен инвестициски циклус	
Мерки	Подмерки
Развој и унапредување на инфраструктурата за водни услуги во сите плански региони	Изградба на брана Конско во Југоисточниот плански регион, брана Речани во Источниот плански регион и брана Вакуф во Североисточниот плански регион
	Подобрување на покриеноста на населението со јавен водовод во Полошкиот и Североисточниот плански регион
	Приоритетна изградба на водоводната мрежа во општините: Валандово, Кривогаштани, Могила, Ресен, Липково, Старо Нагоричане, Арачиново и Желино
	Каптирање на нови извори на вода со кои што би се елиминирал дефицитот на вода за пиење особено во Куманово и Липково во Североисточниот плански регион и Желино во Полошкиот плански регион
	Реконструкција на водоводната мрежа во руралните подрачја
	Изградба на нови станици за третман на водата за пиење во општините Чешиново-Облешево, Босилово, Валандово, Ново Село, Желино, Јегуновце, Теарце, Липково и Арачиново
	Подобрување на инфраструктурата за собирање на отпадни комунални води со нова канализациона мрежа, во сите плански региони, со приоритетен фокус на Полошкиот, Југозападниот и Североисточниот плански регион, како региони кои имаат покриеност со канализациона мрежа под националниот просек
	Изградба на колекторски системи и нови пречистителни станици за урбани отпадни води во: Скопскиот плански регион; Полошкиот плански регион; Пелагонискиот плански регион; Источен плански регион; Вардарски плански регион и уште 9 пречистителни станици за другите плански региони кои се планираат да се изградат до 2029 година, кога вкупниот број на пречистителни станици би изнесувал 41, со што ќе се опфати близу 80% од вкупното население.
	Рехабилитација на системите за наводнување во планските региони
	Изградба на нови системи за наводнување во Југоисточен плански регион, Вардарски плански регион, Источен плански регион и Полошки плански регион

	Подготовка, донесување и спроведување на Планови за управување со речните сливови
Развој и унапредување на инфраструктурата за управување со отпад во сите плански региони	Воспоставување интегрирани системи за управување со отпад во сите плански региони
	Проширување на услугата за собирање и транспорт на отпадот во сите региони, со посебен акцент на Југозападниот регион кој е со најмал процент на собран отпад
	Изградба на нови регионални депонии според ЕУ стандарди и затварање на старите општински депонии во сите плански региони
	Континуирано подигнување на јавната свест низ јавни кампањи и разговори со домаќинствата и индустријата, зајакнување на капацитетите на јавните комунални претпријатија и набавка на опрема со цел да се зголеми процентот на рециклирање на комунален отпад до 25% во Североисточен и Источен плански регион, и до 35% во Југоисточен, Југозападен, Пелагониски, Полошки, Вардарски и Скопски плански регион
	Донесување и спроведување на Националниот План за превенција на создавање на отпад како и новите закони и подзаконски акти од оваа област
Обезбедување поквалитетен амбиентен воздух во сите плански региони но со фокус на главниот град Скопје и поголемите градски населби	Спроведување поефикасен инспекциски надзор и контрола
	Изменување и дополнување на Законот за квалитетот на амбиентниот воздух, со цел да се уреди на јасен начин подготовката на општинските планови за квалитет на воздухот и на краткорочните акциски планови, како и да се овозможи поефикасно спроведување на мерките за подобрување на квалитетот на воздухот
	Подготовка и донесување на нов 5-годишен Национален План за заштита на амбиентниот воздух со прецизно утврдување на инвестициските потреби, приоритизација на инвестициите и со силна регионална компонента
	Подготовка и донесување Планови за квалитет на амбиентниот воздух од страна на урбаните општини
	Редовно одржување и надградба на националната мрежа за мониторинг на квалитетот на воздухот
	Донесување на Законот за индустриски емисии и обезбедување меки кредитни линии за набавка на опрема и нови технологии за намалување на загадувањето на животната средина за малите, средни и големи капацитети, со даночни олеснувања при увоз
	Забрзан премин на А-ИСКЗ и Б-ИСКЗ дозволите за усогласување со оперативен план (ДУОП) во А и Б интегрирани еколошки дозволи преку исполнување на условите кои се зададени во оперативните планови во секоја од ДУОП на инсталациите како и издавање на А-ИЕД и Б-ИЕД на нови инсталации
	Носење на Закон за измени и дополнувања на Законот за возила во насока на рестрикции во сообраќајот во однос на еуро класи
	Подобрување на енергетската ефикасност и стимулирање на употреба на поодржливи горива во секторите домување и енергетика (вклучително и во индустријата)
	Развој на терцијарната гасоводна мрежа во градот Скопје но и постепен развој во сите градски населби каде има пристап до секундарна мрежа

	Заострување на прописите за влажност на огревното дрво бидејќи директно влијае на зголемување на потрошувачката, нивно спроведување и доследно санкционирање на прекршоци
	Замена на постоечките нееколошки системи за греење во домаќинствата, градинките, основните и средните училишта, здравствените и административните објекти во најзагадените градови, со горилници на плин, АЦ инвертери, ВРФ системи и топлински пумпи како и поставување на фотоволтаични панели на јавни објекти, надоместување на дел од трошоците за купени и вградени сончеви термални колекторски системи во домаќинствата и сл
	Набавка на пречистувачи за воздух за градинките, училиштата и здравствените и административните објекти, како и поддршка за инсталирање филтри во малите и средни претпријатија кои испуштаат штетни материји во воздухот
	Обнова на возниот парк на патнички возила но и на автобуси во јавниот превоз (минимум на метан, класа ЕУРО 6) и понатамошна модернизација на јавниот превоз (електричен и хибриден погон)
	Субвенции за набавка на велосипеди и е-тротинети и други активни мерки
Унапредувањето на управувањето со заштитените подрачја во сите плански региони	Целосно воспоставување на функционално поврзани заштитени подрачја како еколошка мрежа компатибилна со стандардите на НАТУРА 2000 до крај на оваа декада (Шар Планина, Осоговски Планини, Ченгино Кале, Охридско Езеро, Студенчишко Блато, Водно, Кањон Матка, Јабланица и др.).
	Подготовка на планови за управување со заштитените подрачја, акциски планови и програми за заштита на екосистеми и живеалишта на видовите, ревалоризација и повторното прогласување на постојните заштитени подрачја, валоризација и прогласување на нови заштитени подрачја низ доследно спроведување на донесените политики и законодавство во оваа под-област
	Забрана за изградба на нови мали хидроелектрани во заштитени подрачја
	Унапредено управување со заштитените подрачја преку засилено финансирање, а особено преку доследна примена на плаќања за еко-системски услуги, инволвирање на општините и воспоставување на облици на меѓуопштинска соработка и соработка на ниво на плански региони
Санирање на индустриските жешки точки во планските региони	Подготовка на техничка документација и спроведување на плановите за приоритетна ремедијација на индустриските жаришта во Скопскиот плански регион – ОХИС и МАКСТИЛ, Пелагонискиот плански регион - РЕК Битола, Полошки плански регион – Југохром, Источен плански регион - МХК Злетово, Југозападен плански регион - РЕК Осломеј, сите до 2025 година, а до 2029 година да се направи ремедијација на уште 6 историски жешки точки
Ублажување на негативните ефекти од климатските промени во сите плански региони	Носење на Закон за климатска акција и подготовка на Стратегии за климатски промени во сите плански региони
	Значително зголемување на инвестициите во енергетската ефикасност, но и реализација на предложените мерки во стратешките плански документи од областа на климатски промени и адаптација кон климатските промени чија подготовка е во тек
	Воведување системи за согорување на депонискиот гас при изградба на регионалните депонии, на

	кои ќе се врши механички и биолошки третман на отпадот со компостирање
	Мапирање на најранливите категории од населението, жени, мажи и деца кои би биле најмногу погодени од климатските промени и нивна поддршка во плановите за справување со ризици (од поплави, шумски пожари и други последици на климатските промени) како и воспоставување систем за собирање и анализирање на родово-разделени податоци за животна средина и климатските промени и развивање родови индикатори
Унапредување на управувањето со бучавата во општини кои имаат поголем број жители преку подготовка на стратешки карти за бучава и акциони планови за бучава со цел намалување на бучавата во животната средина а со тоа и подобрување на квалитетот на живот кај населението во урбаните подрачја	
Унапредување на надзорот низ соработка на централната со локалните власти и воспоставување на облици на меѓуопштинска соработка	
Стратешка цел 2: Атрактивни плански региони со унапредени локални услуги, ефективен пристап до пазарот на труд, обезбеден повисок степен на родова еднаквост и ефективна социјална заштита на најранливите групи од населението	
Приоритет 2.1: Стимулирање на развојот на недоволно развиените, депопулационите подрачја и подрачјата со специфични развојни потреби	
Мерки	Под-мерки
Покачување на износот на средства наменети за изградба на социјални станови во подрачја со тренд на депопулација а со цел да им бидат доделени на млади лица и брачни парови по многу поволни цени	
Давање на бесплатни парцели (до 300 m ²) со симболични комунални давачки за градба и обезбедена инфраструктура во подрачја со специфични развојни потреби	
во Пелагонискиот плански регион како регион со најинтензивно демографско стареење	
Креирање на работни места особено за најранливите категории на населението, жените и младите а со фокус на руралните средини и малите градови и примарно	
Поттикнување на повисоки вредности на стапката на природен прираст особено во планските региони	Утврдување на право на флексибилно работно време за мајки со повеќе деца
	Правна заштита на бремените жени од добивање на отказни решенија од работните места за време на бременост и породилно отсуство
	Подобрен пристап на жените до здравствена заштита пред се амбуланти и гинеколошки ординации во руралните средини
	Зголемен опфат на деца во предучилишни установи преку изградба на повеќе градинки, особено во руралните средини како и други начини за згрижување на деца (отворање на центри за ран детски развој и сл.) како и промовирање на споделено родителско отсуство
	Овозможување бесплатен дневен престој во установите за згрижување деца за родителите со поголем број на деца проследено и со обезбедување финансиска помош и поддршка за образованието на децата кои потекнуваат од повеќечлени семејства
Заострување на условите за стекнување жителство во градот Скопје и во општините од Скопскиот плански регион со цел да се демотивираат интензивни миграции кон главниот град на државата	
Формирање на Национален демографски институт задолжен за продлабочени научни истражувања на промените во бројот и структурата на населението, миграциите и популациските политики, кој непосредно би соработувал со сите институции од подсистемот за рамномерен регионален развој, во прв ред со БРР и ЦРПР. Преку ова партнерство би се поттикнувале продлабочени научно-истражувачки проекти за анализа на состојбите со населението во сите плански региони и согласно со наодите би се овозможило подобро таргетирање на населението преку активни мерки за подобрување на демографската слика.	

Подготовка на продлабочена научна и стручна студија од интердисциплинарен карактер со која ќе се подобри методологијата за дефинирање на подрачја со специфични развојни потреби според нови утврдени критериуми. Притоа неопходна е прецизна инвентаризација и валоризација на просторот што го зафаќаат овие подрачја, со цел да се одредат средства и начини за нивен развој и демографска, економска, социјална и еколошка одржливост. Оваа студија треба да понуди и решенија за усогласување на поврзани делови од нормативната рамка за чие спроведување се надлежни МЛС и МЗВШ и на тој начин да се надминат постоечки преклопувања.	
Стратешка цел 2: Атрактивни плански региони со унапредени локални услуги, ефективен пристап до пазарот на труд, обезбеден повисок степен на родова еднаквост и ефективна социјална заштита на најранливите групи од населението	
Приоритет 2.2: Создавање на систем на современо просторно планирање со силна регионална компонента и создавање на инфраструктура на знаење во областа на регионалното просторно планирање	
Мерки	Под-мерки
Донесување на Закон за просторно планирање, како основна правна рамка за процесот на изработка и донесување на новиот Просторен план на РСМ, регионалните просторни планови, како и за инструментите, мерките и активностите за негово спроведување	
Подготовка и донесување на сите неопходни подзаконски акти со кои ќе се комплетира целокупната регулатива од областа на регионалното просторно планирање а како приоритет се наметнува подготовката на нова Методологија за просторно планирање, усогласена со политичките, економските и општествените промени во државата и со методологијата на ЕУ за просторно планирање	
Назначување институција од подсистемот за регионален развој со непосредна одговорност за регионалното просторно планирање која поблиску би соработувала со Агенцијата за просторно планирање. Во овој поглед најсоодветно е БРР со мрежата на ЦРПР но за проширување на нивниот делокруг на надлежност неопходно е јакнење на нивниот организациски, кадровски и финансиски капацитет	
Проширување на мандатот на Советите за развој на планските региони или како алтернатива да се воспостави засебно советодавно тело за регионално просторно планирање во секој плански регион со задача за следење, процена и развој на регионалното просторно планирање и давање совети во подготовка на регионалните просторни планови. Во ова тело треба да бидат вклучени претставници на сите засегнати страни со цел да се овозможи разрешување на сите дилеми и различни интереси во текот на процесот на изработка и донесување на конечни просторно плански решенија	
Подготовка и донесување на нов Просторен план на РСМ како национална стратегија за просторен развој на државата, и долгорочен развоен документ за организација, користење и заштита на територијата на државата	
Подготовка и донесување на регионални просторни планови за сите плански региони како највисоки стратешки документи за уредување на просторот на планските региони и интеграција на сите сфери на просторен развој на регионите, со цел за рационално користење на природните ресурси и развојните фактори и потенцијали поставени врз основа на начелото на одржлив развој	
Финансиско зајакнување на регионалното просторно планирање преку создавање редовни и стабилни извори за финансирање со цел да се зголеми опфатеноста на регионите со просторно планска документација.	
Стратешка цел 2: Атрактивни плански региони со унапредени локални услуги, ефективен пристап до пазарот на труд, обезбеден повисок степен на родова еднаквост и ефективна социјална заштита на најранливите групи од населението	
Приоритет 2.3: Обезбедување поголема социјална кохезија меѓу и во рамките на планските региони	
Мерки	Под-мерки
Намалување на сиромаштијата и социјалната исклученост во планските региони	Намалување на стапката на сиромашни лица преку зголемување на буџетските алокации, обемот на програмите и опфатот на корисници со активните мерки на пазарот на труд; натамошно одржување на прифатлив сооднос помеѓу просечната пензија и просечната нето плата; натамошно зголемување на

	минималната плата во функција на надминување на прагот на сиромаштија кај вработените.
	Намалување на социјалната исклученост на младите лица преку зголемена активација на младите на пазарот на трудот со натамошно продолжување на актуелните програми, со континуирано одржување на опфатот од минимум 30% млади лица до 29 години на годишно ниво со активните мерки за вработување, со што би се постигнало намалување на стапката на млади лица кои не се вработени, ниту се вклучени во образование или обука
	Унапредување на справувањето со сиромаштијата и социјалната исклученост на субнационално ниво преку зајакнување на улогата на локалните власти во справувањето со сиромаштијата и социјалната исклученост; создавање капацитети и ресурси во функција на градење на социјалната кохезија; натамошно јакнење на социјалните функции на општините на стратегиско и на оперативно ниво
	Зголемена активација и вработливост на ранливите категории лица кои се наоѓаат во состојба на социјален ризик и сиромаштија пред сè, корисниците на минимална помош, лицата со инвалидност, жените (од руралните средини и со ниско образование), припадниците на ромската заедница. Потребен е посебен фокус на активацијата на корисниците на ГМП од Североисточниот плански регион
	Намалување и превенирање на дигиталната исклученост во планските региони преку подготовка на стратегија за дигитална вклученост; субвенционирање на целосна покриеност на домаќинства со интернет; натамошна дигитализација на јавните сервиси се до постигнување на целосно дигитално опслужување и универзална достапност до 2025 година
Унапредување на социјалната заштита во планските региони	Натамошна адаптација и подобро таргетирање на социјалните надоместоци за лицата и домаќинствата во социјален ризик во функција на нивна поголема ефективност во намалувањето на сиромаштијата со посебен фокус на Североисточниот плански регион
	Зајакната децентрализација, засилена меѓуопштинска и регионална соработка во функција на поголема достапност на социјалните услуги преку промени во управната структура на Центрите за социјална работа со зголемена застапеност на општините; формирање и постигнување целосна функционалност на регионалните и општинските Совети за социјална заштита; суштинска фискална децентрализација со што ќе се обезбедат соодветни буџетски алокации
	Плурализација на дејноста преку олеснет влез и поддршка на граѓанскиот сектор, приватниот сектор и физичките лица во давањето социјални услуги
	Довршување на процесите на деинституционализација преку целосна трансформација на установите со развој и постигнување на целосна функционалност на проектираните социјални услуги
	Унапредување на вонинституционалната социјална заштита и развој на социјалните услуги согласно индивидуалните потреби на корисникот, кои се обезбедуваат во домот на корисникот, во заедницата и во семејството, како и развој на иновативни и интервентни социјални услуги
Унапредување на заштитата на децата во планските региони	Намалување на детската сиромаштија преку унапредување на адекватноста и зголемување на опфатот на корисниците на парични надоместоци (детски додаток, додаток за образование), што комбинира

	со останатите социјални реформи и проектираниот пораст на минималните плати би дало синергиски ефекти во намалувањето на детската сиромаштија од по 1 процентен поен годишно
	Обезбедување еднаков пристап до квалитетно инклузивно згрижување, воспитание и претшколско образование на децата преку проширување на мрежата на установи и капацитетите за згрижување и заштита на децата во сите плански региони; зголемување на опфатот на деца во детски градинки во сите плански региони; посебен фокус на интензивно ширење на мрежата на центри за ран детски развој како флексибилни и функционални форми на сеопфатно вклучување на децата
	Воведување на задолжителна бесплатна предучилишна година. Поради огромниот диспаритет потребна е посебна програма за опфат на децата во Полошкиот плански регион
Унапредување на грижата за старите лица во планските региони	Обезбедување на одржливост на пензискиот систем на долг рок преку следење на финансиската одржливост на првиот пензиски столб; прилагодување на пресметката на пензијата и усогласувањето на пензиите; воведување на нови можности за инвестирање на средствата од вториот и третиот столб
	Натамошно ширење и унапредување на мрежата и на капацитетите за институционално сместување и грижа за старите лица преку изградба на нови, проширување на постојните домови, или соодветна адаптација и пренамена на други капацитети; подобрување на вкупните инфраструктурни и кадровски услови и опременоста за долготрајна нега; поттикнување на меѓуопштинската соработка во планирањето и инвестициите во овој домен; подобрување на управувањето со пензионерските домови и на условите за живеење во нив
	Развивање на вонинституционални и алтернативни форми на грижа за старите лица преку отворање на мали групни домови за стари лица со ментална или телесна попреченост; отворање на центри за дневно и привремено прифаќање на стари лица, обезбедување на патронажна служба за помош и нега на стари лица; поттикнување на развој на специјализирани згрижувачки семејства за стари лица
	Унапредување на животниот стандард и вкупните услови на живот за старите лица преку продолжување со реализација на проектот за бањско-климатска рекреација на корисниците на пензија; јакнење на дигиталната функционалност на старите лица во остварувањето на нивните различни потреби, особено во делот на здравствените и услугите од платниот промет
Унапредување на здравствената заштита и достапноста на здравствените услуги во планските региони	Унапредување на пристапот до здравствената заштита за сите граѓани преку понатамошното намалување на нееднаквоста во достапноста до здравствените услуги; унапредување на обезбедувањето основни услуги од примарната здравствена заштита до жителите од пооддалечените рурални средини; дополнително проширување на фармацевтската мрежа преку субвенционирано отворање на аптекарски станици во рурални подрачја; патронажни посети во домовите на лицата со посебни потреби и хронично болните; воведувањето на дополнителни стимулирања за лекарите кои даваат здравствени услуги во руралните средини
	Унапредување на стандардите и квалитетот на здравствената заштита преку унапредување на мрежата на здравствени установи во планските региони со инвестиции во простор, опрема и кадар врз основа на нова медицинска мапа која води сметка за еднаквата достапност на здравствените

	услуги во сите плански региони; одржување на бројот и спречување на натамошен одлив на матичните лекари (општи матични лекари, гинеколози и стоматолози) во планските региони;
	Унапредување на пристапот до и квалитетот на здравствената заштита за социјално ранливите и исклучени категории лица преку унапредување на пристапот на лицата без здравствено осигурување; зајакнување на системот за патронажна посета на семејствата, особено во руралните и ромските заедници; отворање центри за згрижување и помош на лицата зависници; зголемување на бројот на дневни центри за ментално здравје
	Намалување на малолетничката бременост (особено кај Ромките), преку едукација на младите во училиштата, информации за репродуктивното здравје и начините за заштита од несакана бременост
Унапредување на домувањето во планските региони	Унапредување на нормативната рамка за социјалното домување преку подготовка и донесување Национална стратегија за домување; донесување Закон за социјално домување со уредување на клучните категории на самостојно домување, живеење со поддршка, субвенционирање на домувањето и непрофитно домување
	Унапредување на несоодветните услови за домување на семејствата со ниски приходи и намален степен на супстандардни услови на домување преку обезбедување на соодветни комунални приклучоци и друга инфраструктура; субвенционирање за адаптација и реконструкција на сопствен станбен простор; непосредни интервенции за специфични целни групи
	Зголемување на бројот на достапни станови за лица во социјален ризик и други ранливи групи преку зајакнување на Програмата за изградба на станови наменети за социјално домување и домување на ранливите групи; субвенционирање на закупнина на стан во приватна сопственост; лиценцирање на обезбедувачи на услуги на социјално домување
Унапредување на водењето и достапноста на регионалните статистики	Прилагодување на базите на податоци на надлежните институции по плански региони, со препорака државните органи и јавни институции да ги обработуваат податоците за дејноста која ја вршат и на ниво на плански региони, што ќе овозможи анализа на состојбите, соодветно планирање засновано на факти, како и евалуација на преземените мерки и активности
	Достапност на податоците во јавноста преку редовно и целосно објавување на податоците за дејноста која ја вршат институциите на нивните веб страници
Стратешка цел 2: Атрактивни плански региони со унапредени локални услуги, ефективен пристап до пазарот на труд, обезбеден повисок степен на родова еднаквост и ефективна социјална заштита на најранливите групи од населението	
Приоритет 2.4: Обезбедување повисок степен на родова еднаквост во планските региони	
Мерки	Под-мерки
Унапредување на практиките за идентификација на родовите прашања и нивната примена во процесот на социјална заштита и социјална работа, унапредување и размена на добрите практики за процесот на собирањето и анализа на податоците со цел следење на состојбите од родова перспектива и причините за паѓање во сиромаштија и останување во социјална исклученост од страна на општините и општинските центри за социјална работа;	
Воспоставување и јакнење на капацитетите за родова еднаквост на членовите на општинските совети, Комисијата за еднакви можности (КЕМ) и Комисијата за социјална,	

здравствена и детска заштита (КСЗДЗ).	
Системско и релевантно собирање на родово сегрегирани податоци и нивна анализа од родов аспект, и воспоставување на јасни механизми за соработка и размена на информации помеѓу општините, центрите за социјална работа, граѓанскиот сектор, локалните работодавачи, синдикатите, претставниците на ранливите групи и Државниот завод за статистика и Министерството за труд и социјална политика;	
Зголемување на опфатот на децата во градинки што ќе овозможи повеќе можности за активирање на пазарот на труд на родителите посебно мајките;	
Зголемување на бројот на матични гинеколози по општини со целосен опфат на жените особено оние од руралните средини како и генерално подобрување на пристапот до здравствени услуги за сите групи жени;	
Надминување на воочениот диспарат со непостоење на засолништа - центри за жртви на родово засновано насилство во Североисточниот, Југозападниот, Полошкиот и Југоисточниот плански регион. Надградба на сите 8 засолништа согласно стандардите на Истанбулската Конвенција	
Обезбедување систематско собирање на податоци за родово засновано насилство.	
Стратешка цел 2: Атрактивни плански региони со унапредени локални услуги, ефективен пристап до пазарот на труд, обезбеден повисок степен на родова еднаквост и ефективна социјална заштита на најранливите групи од населението	
Приоритет 2.5: Развој на основното и средното образование според спецификите на планските региони, низ оптимизација на мрежите на училишта и согласно потребите на пазарот на труд	
Мерки	Под-мерки
Оптимизација на мрежата на училишта за основно образование особено по однос на подрачните училишта лоцирани во руралните подрачја но и спојување на училишта (каде е можно) во поголемите градови, бидејќи на тој начин се редуцираат административно-техничките трошоци и се подобрува ефикасноста и ефективноста во работата на училиштата	
Оптимизацијата преку редифинирање на мрежата на училишта за средно образование со фокус на училиштата во кои се реализира стручно образование преку формирање на регионални центри за стручно образование (во соодветни средни училишта на проценка на МОН или како облик на меѓуопштинска соработка) и обука во секој плански регион, со цел да се развива дуалното стручно образование и постсредното образование (специјализација);	
Зајакнување на човечките капацитети во општините за обезбедување на квалитет во образованието преку формирање на засебни организациски единици во рамките на поголемите ЕЛС задолжени за развој на образованието, а потоа и воспоставување облици на меѓуопштинската соработка во рамките на планските региони со цел да им се помогне на помалите општини но и да се усогласи образовниот процес со пазарот на труд и да се унапреди образованието за возрасни лица;	
Дизајнирање и примена на алатки и механизми за разбивање на родовите стереотипи во образованието односно спречување на предвременото напуштање на образованието на дел од децата (девојчиња, Роми и сл.) и овозможување на еднаков пристап и интерес за сите професии и кај девојчињата и кај момчињата;	
Развивање на посебни пристапи за деца од социјално ранливи категории и маргинализирани заедници (како на пр. дел од ромското население) за влучување во процесот на образование како дел од пристапот „никој да не биде изоставен“;	
Промоција и поддршка на пофлексибилни родови улоги со цел намалување на влијанието на традиционалната поделба на родови улоги врз изборот на професија. На тој начин може да го зголемат интересот на девојчињата за техничките науки, со цел надминување на родовиот јаз во професиите и платите;	
Дизајнирање на модел на распределба на инвестициските програми во основното и средното образование како системско решение со кое средствата за изградба и реконструкција (санација) на училишните објекти, особено на санитарните јазли, спортските сали и др., ќе се делат согласно Индексот на развиеност на планските региони.	
Стратешка цел 2: Атрактивни плански региони со унапредени локални услуги, ефективен пристап до пазарот на труд, обезбеден повисок степен на родова еднаквост и ефективна социјална заштита на најранливите групи од населението	
Приоритет 2.6: Постепено надминување на инфраструктурните диспаритети помеѓу планските региони во културата, спортот и рекреацијата, и противпожарната заштита	
Мерки	Под-мерки

Планирање доволно средства во Стратегијата за развој на културата и буџетот на РСМ за надминување на воочените диспаритети како по однос на физичката инфраструктурата така и по однос на програмите од областа на културата, насочувајќи ги средствата повеќе кон планските региони кои заостануваат во споредба со Скопскиот и Пелагонискиот;	
Реализација на втората фаза од институционалната децентрализација на установите од областа на културата;	
Деметрополизација на културата преку создавање на најмалку еден културен центар на заедницата во секоја општина а со тоа и услови за локален развој на креативни индустрии како придонес кон економскиот развој на општините;	
Унапредување на културниот туризам, културните индустрии и занаети, како и независната културна сцена;	
Планирање доволно средства во Буџетот на Северна Македонија за надминување на воочените диспаритети во инфраструктура на спортски објекти како и по однос на организационата поставеност и реализација на национален и регионален систем на спортски натпревари. Притоа придонес треба да дадат националните спортски федерации за развој на одделни спортови на целата територија на РСМ, насочувајќи средства во неразвиените плански региони;	
Воспоставување база на податоци на регионално, но и на национално ниво за бројот, големината, состојбата и намената на спортските објекти и соодветно, планирање на спортските инфраструктурни објекти согласно потребите од спортски активности и рекреација на жените и мажите во одделните региони или пак нивна реконструкција и дополнување со намени за активности од интерес за жените;	
Понатамошна децентрализација на спортот а особено поврзано со пренесување на објектите за спорт од централно на локално ниво	
Реконструкција и одржување на изградените објекти за спорт;	
Организирање регионални настани за поттикнување на жените да се вклучат во спортски и рекреативни активности;	
Зголемување на бројот на пожарници во ТППЕ и забрзана обнова на недвижни и движни добра во сите плански региони, без исклучок.	
Стратешка цел 3: Значително зајакната политика за регионален развој, подобрени финансиски инструменти за нејзино спроведување и изградени административни капацитети на централно, регионално и локално ниво	
Приоритет 3.1: Подобрување на нормативната рамка за рамномерен регионален развој	
Мерки	Под-мерки
Донесување нов Закон за рамномерен регионален развој;	
Подготовка и донесување на нов Правилник за Методологијата за изработка на планските документи за регионален развој.	
Стратешка цел 3: Значително зајакната политика за регионален развој, подобрени финансиски инструменти за нејзино спроведување и изградени административни капацитети на централно, регионално и локално ниво	
Приоритет 3.2: Унапредена координација при спроведување на политиката за рамномерен регионален развој, мониторинг, оценување и известување за постигнатите резултати	
Мерки	Под-мерки
Одржување и унапредување на електронскиот систем за координација при процесот на планирање, имплементирање и мониторинг на средствата за рамномерен регионален развој (СИ-РЕ-РА).	
Стратешка цел 3: Значително зајакната политика за регионален развој, подобрени финансиски инструменти за нејзино спроведување и изградени административни капацитети на централно, регионално и локално ниво	
Приоритет 3.3: Обезбедување поголемо чувство на сопственост од страна на локалните и регионални чинители врз политиката за рамномерен регионален развој и изградба на нивните капацитети	
Мерки	Под-мерки
Одржување на регионални форуми како редовна практика за вклучување на сите засегнати страни во планските региони, а особено претставници на социјално ранливите групи,	

младите и жените (50% од учесниците да бидат жени) при приоретизација и селекција на регионалните проекти;
Спроведување активности за јакнење на капацитетите на Центрите за развој на планските региони и поддршка на Бизнес центрите формирани во нивни рамки;
Градење на капацитетите на вработените во Центрите за развој на планските региони по однос на собирање, анализирање и следење на родово-разделени податоци и индикатори и нивна примена при градењето на политиките за рамномерен регионален развој.

Покрај Владата на РСМ, Советот за рамномерен регионален развој на РСМ, МЛС, БРР, Советот за развој на планскиот регион, и Центрите за развој на планските региони како носители на спроведувањето на политиката за поттикнување рамномерен регионален развој определени со ЗРРР, во спроведувањето на Стратегијата за РР на РСМ, 2021-2031 учествуваат и други Министерства, Агенции, Фондови, како и ЕЛС.

Со Стратегијата за РР 2021-2031 за спроведување се предвидени низа мерки кои се однесуваат на потребата од надградба на институционалните капацитети на носителите на политиката за регионален развој, согласно нараснатите потреби. Една од стратешките цели на МЛС е стручно, административно и финансиски да ја зајакне компонентата за регионален развој и да прерасне во Министерство за регионален развој и локална самоуправа.

Од особено значење за успешно спроведување на Стратегијата за РР е континуирано да се јакнат капацитетите на Центрите за развој на планските региони и да се обезбеди повисок степен на нивна финансиска самостојност и одржливост а со цел поефикасно и поефективно да ја играат улогата на клучни оперативни тела со непосредна одговорност за спроведување на политиката за рамномерен регионален развој во самите плански региони низ подготовка на Програма за развој на планскиот регион и проекти за спроведување на целите на програмите а преку нив и на целите на Стратегијата за РР. На ова се надоврзува и улогата на Советите за развој на планските региони особено за обезбедување партиципативен процес на програмирање на развојот на планскиот регион, кој од неодамна е унапреден преку организирање на т.н регионални форуми, и ефикасна координација на активностите на единиците на локалната самоуправа, здруженијата, државните агенции и институции во рамките на регионот кои дејствуваат во областа на регионалниот развој.

3.4. Извори за финансирање и инструменти за спроведување на Стратегијата за регионален развој 2021 – 2031

Законот за рамномерен регионален развој ги утврдува следниве извори за финансирање на спроведувањето на Стратегијата за регионален развој:

- Буџетот на Република Северна Македонија,
- Буџетите на единиците на локалната самоуправа,
- Фондовите на Европската Унија,
- Други меѓународни извори,
- Донации и спонзорства од физички и правни лица и
- Други средства утврдени со закон.

Со законот е утврдена обврска од Буџетот на РСМ годишно да се издвојуваат средства во висина од најмалку 1% од БДП со намена за поттикнување на рамномерниот регионален развој.

Покрај изворите на финансирање со Законот за регионален развој се утврдени и следниве инструменти за поттикнување рамномерен регионален развој во РСМ:

- Капитални влогови,
- Неповратни грантови,
- Финансирање и кофинансирање на подготовка на анализи, студии, плански документи и акциони планови и
- Финансирање на градење на институционалните капацитети за регионален развој во РСМ.

За поттикнување рамномерен регионален развој може да се доделува и државна помош во вид на заеми под поволни услови, гаранции за заеми, осигурување на кредити, даночни

олеснувања, субвенции и други инструменти, согласно со закон. Еден од инструментите утврдени со законот е кофинансирањето на мерките на политиката за поттикнување рамномерен регионален развој од Буџетот на РСМ, буџетите на ЕЛС, фондовите на ЕУ и други меѓународни извори, како и средства од домашни и странски правни и физички лица. Инструментите за имплементација на утврдените приоритети и мерки од Стратегијата за РР подетално се утврдени во Акциониот план за имплементација на Стратегијата.

За ефикасно и ефективно искористување на посочените извори за финансирање и инструментите за спроведување на Стратегијата за РР 2021-2031 неопходно е да се развиваат зрели регионални (меѓуопштински) проекти но и меѓурегионални проекти и тоа на партиципативен начин преку регионални консултативни форуми со максимална вклученост на сите засегнати страни а со цел да се задоволат приоритетните потреби на населението вклучувајќи ги најранливите групи, жените и младите лица. Овие проекти треба да содржат анализа на трошоците и придобивките и на тој начин да се овозможи аргументирана приоритизација.

Табела 2. Засегнати страни во процесот на изработка и спроведување на Стратегијата за РР

Засегната страна	Улога
Министерство за локална самоуправа (МЛС)	Ја изготвува предлог Стратегијата за РР, обезбедува усогласеност на Стратегијата со програмските документи за интеграција на РСМ во ЕУ, изготвува предлог Акционен план за спроведување на Стратегијата, се грижи за негова имплементација и презема активности за следење на неговата реализација, подготвува и доставува на Владата на РСМ годишен извештај за спроведување на планските документи за регионален развој, ја оценува усогласеноста на програмите за развој на планските региони со Стратегијата
Советот за рамномерен регионален развој (СРРР) на РСМ	Дава мислење по предлог Стратегијата за РР, го утврдува предлог Акциониот план за спроведување на Стратегијата. Одговорен за следење на спроведување на Стратегијата и акционите планови и одобрување на годишни извештаи за спроведување на акционите планови
Владата на РСМ	Ја донесува, усвојува Стратегијата и акционите планови, го следи нејзиното спроведување и ги одобрува годишните извештаи за спроведување на акционите планови
Биро за регионален развој (БРР)	Учествува во подготовка на аналитичко-документациона основа за изготвување на стратешките и оперативните плански документи за регионален развој, дава стручна помош на центрите за развој на планските региони во вршење на активности поврзани со регионалниот развој и други работи поврзани со СРРР
Советот за развој на планскиот регион	Ги организира и координира активностите за следење и оценување на спроведувањето на планските документи за регионален развој
Центар/и за развој на планскиот регион	Обезбедува стручна и техничка помош за ЕЛС, здруженија и други заинтересирани страни за подготовка на проекти од областа на регионалниот развој, ја поттикнува меѓуопштинската соработка во рамките на планскиот регион, изготвува, поднесува апликации и спроведува проекти за поттикнување на развојот на планскиот регион, финансирани од фондовите на ЕУ и други меѓународни извори, врши и други активности за поттикнување на развојот на планскиот регион.

Единици на локалната самоуправа (ЕЛС)	Индиректно учество во изработка на плански документи, корисници на проекти кои се спроведуваат во рамки на Стратегијата за РР
Заедница на единиците на локалната самоуправа (ЗЕЛС)	Претседателот на ЗЕЛС учествува во работата на СРРР на РСМ, индиректно учествува во следење на спроведувањето на Стратегијата за РР и Акционите планови
Министерство за финансии (МФ)	Министерот на МФ учествува во работата на СРРР на РСМ, индиректно учествува во следење на спроведувањето на Стратегијата за РР и Акционите планови
Министерство за економија (МЕ)	Министерот на МЕ учествува во работата на СРРР на РСМ, индиректно учествува во следење на спроведувањето на Стратегијата за РР и Акционите планови
Министерство за транспорт и врски (МТВ)	Министерот на МТВ учествува во работата на СРРР на РСМ, индиректно учествува во следење на спроведувањето на Стратегијата за РР и Акционите планови
Министерство за труд и социјална политика (МТСП)	Министерот на МТСП учествува во работата на СРРР на РСМ, индиректно учествува во следење на спроведувањето на Стратегијата за РР и Акционите планови
Министерство за култура (МК)	Министерот на МК учествува во работата на СРРР на РСМ, индиректно учествува во следење на спроведувањето на Стратегијата за РР и Акционите планови
Министерство за животна средина и просторно планирање (МЖСПП)	Министерот на МЖСПП учествува во работата на СРРР на РСМ, индиректно учествува во следење на спроведувањето на Стратегијата за РР и Акционите планови
Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство (МЗШВ)	Министерот на МЗШВ учествува во работата на СРРР на РСМ, индиректно учествува во следење на спроведувањето на Стратегијата за РР и Акционите планови
Здруженија на граѓани кои работат во областа на локален економски развој, рамномерен регионален развој и сл.	Давање коментари и предлози на Предлог Стратегијата и Нацрт Извештајот за СОЖС за Стратегијата, учество во подготовка и реализирање на проекти кои промовираат РР

3.5. Усогласеност на целите на Стратегијата за РР со други релевантни стратешки и плански документи

Стратегијата за РР на РСМ, 2021-2031 е изработена согласно член 10 од Законот за РРР. Оваа Стратегија е втора по ред со која поблиску се определени приоритетите и стратешките цели на политиката за поттикнување рамномерен регионален развој за периодот 2021-2031 година вклучувајќи ги мерките и инструментите за поттикнување на развојот на планските региони и подрачјата со специфични развојни потреби, изворите на финансирање, институциите и механизмите за имплементација на мерките на политиката за поттикнување рамномерен регионален развој (РРР).

При подготовка на Стратегијата за РР на РСМ, 2021-2031, во периодот јуни–октомври 2020 година е извршено усогласување со ПП на Р. Македонија, со стратешките развојни документи на национално ниво и програмските документи за интеграција на РСМ во Европската Унија.

Со цел да се утврди дали целите на Стратегијата за РР на РСМ, 2021-2031 се поврзани со целите на веќе донесените стратешки и плански документи на национално, регионално и локални ниво и како тие ќе придонесат за постигнување на целите на овие документи, направен е табеларен преглед.

Табела 3. Усогласеност на Стратегијата за РР со стратешки/плански документи и политики на ЕУ

Стратешки/плански документи и политики на ЕУ	Цели на документот	Поврзаност на целите на Стратегијата за РР со документот
Регионалната политика на ЕУ (политика за кохезија)	Клучна инвестициска политика на ЕУ за одржлив и инклузивен економски раст, чии цели се насочени кон намалување на економските, социјалните и територијалните диспаритети помеѓу регионите на ЕУ низ поддршка за создавање работни места, конкурентност, економски раст, подобрен квалитет на животот и одржлив развој.	Целите за Стратегијата за РР се во согласност со целите на Регионалната политика на ЕУ, особено Стратешка цел 1 која се залага за економски развиени, еколошки одржливи и конкурентни плански региони
Европскиот Зелен Договор Зелената Агенда за Западен Балкан	Стратешка цел на овие политики е да ја направат економијата на ЕУ и на Западен Балкан одржлива преку трансформација на климатските и еколошките предизвици во можности и праведна транзиција со вклученост на сите.	Ефикасното искористување на ресурсите преку движење кон чиста, циркуларна економија, обновување на биолошката разновидност и намалување на загадувањето на животната средина се специфични цели на Европскиот Зелен Договор и на Зелената Агенда за Западен Балкан кои се доследно наведени во Стратегијата за РР
Глобални Цели за одржлив развој (ЦОР) и Агендата за одржлив развој 2030	Агендата за одржлив развој 2030 предвидува утврдување на улогата на институциите од подсистемот за регионален развој и органите на локалната самоуправа во процесот на т.н. локализација на глобалните ЦОР (како на пр. признавање и зајакнување на позицијата на клучните локални фактори, а особено на органите на локалната самоуправа, населението, приватниот сектор, малите и средни претпријатија и локалните организации).	Целите за Стратегијата за РР се во согласност со целите на Агендата за одржлив развој 2030, особено Стратешка цел 3 која се залага за значително зајакната политика за регионален развој, подобрени финансиски инструменти за нејзино спроведување и изградени административни капацитети на централно, регионално и локално ниво.
Стратегија за адаптација кон климатските промени	Стратегијата за адаптација кон климатските промени дава преглед и можности за реализирање на мерки за адаптација кон климатските промени.	Целите за Стратегијата за РР се во согласност со целите на Стратегијата за адаптација кон климатските промени, особено со СЦ 1, Приоритет 1.7. каде се предвидени низа активности за ублажување на негативните ефекти од климатските промени во сите плански региони.
Заедничката земјоделска политика на ЕУ Common Agricultural Policy (CAP)	Целите на Заедничката земјоделската политика на ЕУ се насочени кон: обезбедување на стабилно производство на квалитетна и поевтина храна и обезбедување на населението со доволни количини храна, зголемување на конкурентната способност на земјоделството, обезбедување на стабилно ниво на доход на земјоделското стопанство, одржлив развој на руралните подрачја и оптимално искористување на природните ресурси со	Целите за Стратегијата за РР се во согласност со целите на Заедничката земјоделска политика на ЕУ, особено со СЦ 1, Приоритет 1.6. каде се предвидени низа активности за развој на земјоделството и рурален развој заснован на споредбените предности на планските региони

	почитување на начелата за заштита на природата и животната средина.	
Политики на ЕУ за конкурентност, истражувања и иновации	ЕУ утврди пет амбициозни цели: - вработеност на 75% од населението на возраст од 20 до 64 години; - инвестиции во износ од 3% од БДП на ЕУ во истражување и развој; - ограничување на емисии од стакленички гасови за 20% или дури 30% во однос на нивоата од 1990 година, употреба на обновливи извори за 20% од нашите потреби за енергија и зголемување на нашето ефикасно користење на енергијата за 20%; - намалување на стапката на лицата што рано го напуштаат училиштето под 10% и зголемување на процентот на лицата на возраст 30-34 години со завршено високо образование на 40%; - намалување на бројот на лицата што се изложени на сиромаштија или социјална исклученост за 20 милиони	Стратешките цели, односно приоритетите на Стратегијата за РР се во согласност со сите 5 цели на ЕУ политиките за конкурентност, истражувања и иновации. На пр: спречување на предвременото напуштање на образованието на дел од децата (приоритет 2.5), справувањето со сиромаштијата и социјалната исклученост на субнационално ниво (приоритет 2.3), инвестиции во износ од 3% од БДП на ЕУ во истражување и развој (приоритет 1.1) и други.
Европската Стратегија за управување со податоци и политиката за создавање дигитално општество Дигитална агенда за Европа	Дигиталната агенда ги опфаќа виталните аспекти на модерната економија какви што се брзиот Интернет и дигитална содржина, сајбер-безбедноста, поефикасните услуги на е-владата и нови здравствени услуги што им го олеснуваат животот на граѓаните. Оваа политика има за цел да се забрза пристапот до брзиот Интернет и употребата на информатичко-комуникациските технологии.	Стратешка цел 1, приоритет 1.3. Развој и унапредување на информатичко-комуникациски технологии и бродбенд инфраструктура од Стратегијата за РР е во согласност со целите на оваа политика
Стратегијата за мали и средни претпријатија Европската повелба за мали и средни претпријатија	Европската Унија ги поставила следниве цели: одржување на динамичкиот капацитет на малите бизниси да одговорат на потребите на новиот пазар и да обезбедат нови работни места, нагласување на значењето на малите претпријатија во забрзувањето на социјалниот и локалниот развој, како на пример за иницијативност и посветеност и претприемништвото е вредна и продуктивна животна вештина на сите нивоа на одговорност.	Стратешка цел 1, приоритет 1.2. Обезбедување пошироки стимулации и насочување на приватните инвестиции кон планските региони кои заостануваат во развојот од Стратегијата за РР е во согласност со целите на оваа политика, особено мерките кои се насочени кон поддршката на МСП во планските региони. Приоритет 1.4: Регионален пристап при конципирање на политиките за поддршка на претприемништвото и развој на индустријата исто така е во согласност со политиките на ЕУ за МСП.
Акцискиот план за циркуларна економија	Во циркуларната економија, системите се дизајнирани за подобро искористување на вредните материјали и производи, за помало примарно користење на ресурсите и за поголеми економски можности.	Во Стратегијата за РР, согласно пристапот на Европската Унија се препорачува да се склучи зелен договор од страна на сите релевантни чинители на регионалниот развој за трансформација на мапираните климатски и еколошки

		предизвици во можности, и да се овозможи систематско и методично движење кон чиста, циркуларна економија која создава зелени работни места, ја обновува биолошката разновидност и го намалува загадувањето на животната средина.
Програмата за креативна Европа	Креативна Европа е рамковна програма за поддршка на културниот, креативниот и аудиовизуелниот сектор во Европа и пошироко. Цел на Програмата е да ги поддржи и да ги промовира културниот и креативниот сектор и која обезбедува поддршка и промоција за аудиовизуелниот сектор во Европа и пошироко.	Стратешка цел 2, Приоритет 2.6: Постепено надминување на инфраструктурните диспаритети помеѓу планските региони во културата, спортот и рекреацијата, и противпожарната заштита од Стратегијата за РР е во согласност со целите на Програмата за креативна Европа
Политиките поврзани со енергетиката и енергетската ефикасност	Водечката иницијатива на Европа за ефикасно користење на енергетските извори во Европа ја истакнува потребата од итна преориентација кон ефикасна употреба на нашите природни извори. Тоа се однесува на потрошувачите и производителите во сите релевантни области, какви што се енергијата, транспортот, климата, животната средина, земјоделството, рибарството и регионалната политика.	Целите за Стратегијата за РР се во согласност со целите на Политиките поврзани со енергетиката и енергетската ефикасност, Стратешка цел 1, приоритет
Стратегијата за родова еднаквост	Оваа Стратегија препорачува во секоја сфера на општественото живеење преку спроведување на секторските јавни политики да се обезбедуваат еднакви можности и права за жените и мажите	Целите за Стратегијата за РР се во согласност со целите на Стратегијата за родова еднаквост, особено Стратешка цел 3 која меѓу другото се залага за повисок степен на родова еднаквост и ефективна социјална заштита на најранливите групи од населението.

Табела 4. Усогласеност на Стратегијата за РР со други стратешки и плански документи

Стратешки/плански документи на национално ниво	Цели на документот	Поврзаност на целите на Стратегијата за РР со документот
Стратешки/плански документи на национално ниво		
Просторен план на Република Македонија (2002-2020)	- заштита и унапредување на сите подрачја со природни вредности кои се од исклучителна важност за науката, културата, образованието и другите сфери; - обезбедување доволно количини квалитетна вода за пиење и модернизација на системите за наводнување и водоснабдување; - зголемување на вработеноста и подобрување на материјалните, културните, општествените и другите услови за живот и работата на граѓаните; - рамномерен регионален развој, со побрз развој на стопански недоволно развиените краишта; - рационално користење, организирање и уредување на просторот;	Стратешките цели, односно дел од приоритетите на Стратегијата за РР се во согласност со Просторниот план на Р. Македонија. Една од главните цели е рамномерен регионален развој со побрз развој на недоволно развиените региони. Преку заложбите за воспоставување локален развој и одржлив туризам, ќе придонесе кон зголемување на вработеноста и подобрување на квалитетот на животот на населението.
Национална стратегија за заштита на природата, 2017-2027	- рационално користење на минералните сировини, - обезбедување на одржливо користење на дивите видови и екосистемите, - зајакнување и унапредување на системот на заштитени подрачја, - зачувување на пределската разновидност согласно барањата на Конвенцијата за пределот, - зајакнување на институционалните капацитети за заштита на природата на централно и локално ниво, - воспоставување и развој на еколошки мрежи за ефективна заштита и управување со природното наследство, - постигнување на интегрирана заштита на природата преку промовирање на холистички пристап во заштитата на биолошката разновидност, геодиверзитетот и пределската разновидност	Стратешките цели, односно дел од приоритетите на Стратегијата за РР се во согласност со главните цели на оваа Стратегија. Една од мерките во Приоритет 1.7. е унапредувањето на управувањето со заштитените подрачја во сите плански региони
Стратегија и акционен план за заштита на биолошката разновидност на Република Македонија (2004 – 2014)	Оваа Стратегија ги објаснува целите и задачите на заштитата на биолошката разновидност и го дефинира интегрираниот пристап	Стратешките цели, односно приоритетите на Стратегијата за РР се во согласност со главните цели на оваа Стратегија, бидејќи се насочени кон подобро управување со заштитените

	во заштитата и одржливото користење на компонентите на биолошката разновидност.	подрачја и заштита и зачувување на биолошката разновидност на живеалиштата и видовите.
Стратегија за животна средина и климатски промени 2014-2020	Некои од оперативните цели во областа на животната средина и климатските промени се: - повисоко ниво на спроведување на законодавството од областа на животната средина, во согласност со барањата на ЕУ и обврските од меѓународните договори; - интегрирање на заштитата на животната средина во сектори кои влијаат врз животната средина; - мониторинг, анализа и оцена на состојбата на животната средина и известување за состојбата; - подигање на свеста за прашања од областа на животната средина; - намалување на негативните ефекти од климатските промени и воспоставување систем мерки за да се ограничат стакленичките гасови; - поддршка за „чисти“ технологии и промени чија цел е користење обновливи извори на енергија и намалување на потрошувачката на енергија.	Стратешките цели, односно приоритетите на Стратегијата за РР се во согласност со главните цели на оваа Стратегија. Приоритет 1.7 се однесува на намалување на негативните влијанија и подобрена заштита на животната средина во планските региони, постигнување поголема отпорност на климатските промени и водење на подинамичен и повеќекратно зголемен инвестициски циклус. Мерките се од типот на зголемување на инвестициите во енергетската ефикасност; воведување системи за согорување на депонискиот гас при изградба на регионалните депонии, на кои ќе се врши механички и биолошки третман на отпадот со компостирање; мапирање на најранливите категории од населението, жени, мажи и деца кои би биле најмногу погодени од климатските промени и нивна поддршка во плановите за справување со ризици (од поплави, шумски пожари и други последици на климатските промени).
Национален еколошки акционен план на РМ, НЕАП 2	Главната цел на НЕАПот да се овозможи интегрирање на политиката за заштита на животна средина во останатите секторски политики како средство за подобрување на процесот на одлучување, вклучувајќи и остварување баланс помеѓу економската ефикасност и ефективноста на заштитата на животната средина, преку концентрирање, помеѓу другото, на можностите што ги нудат економските инструменти.	Стратешките цели, односно приоритетите на Стратегијата за РР се во согласност со целите на НЕАПот, бидејќи промовира интегрирано и подобро управување заштитени подрачја, а исто така кое се темели на концептот за одржлив развој
Национална стратегија за одржлив развој (2009-2030)	Целите на оваа Стратегија се насочени кон одржлива интеграција на туризмот, шумарството, земјоделството и индустрискиот сектор со одржлива поддршка од енергетскиот сектор, инфраструктурата и секторот за транспорт.	Стратешките цели, односно приоритетите на Стратегијата за РР се во согласност со целите на оваа Стратегија која се залага за рамномерен и одржлив развој на целата територија на Република Северна Македонија, заснован врз моделот на полицентричен развој
Национална Стратегија за земјоделство и рурален развој (2014-2020)	Цел на оваа стратегија е зголемена конкурентност на земјоделското производство и прехранбената индустрија, развој на руралните средини и одржливото користење на природните ресурси, што би се постигнало преку:	Стратешките цели, односно приоритетите на Стратегијата за РР се во согласност со главните цели на оваа Стратегија. Приоритет 1.6, Развој на земјоделството и рурален развој заснован на споредбените предности на планските региони предвидува мерки како што се: Формирање на агро-

	- подобрување на условите за живот и за одвивање на економските активности во руралните средини - континуиран пристап до знаењето и инвестирање во човечкиот капитал во земјоделството - комплетирање на функционалноста на системот за безбедност на храната - одржливо управување со природни ресурси и ублажување на влијанието на климатските промени на земјоделството.	индустриски зони како центри за поттикнување и олеснување на економските активности во земјоделството, зголемена поддршка за заштита и промоција на традиционалните одлики и производи во планските региони, Поддршка, поттикнување и создавање предуслови за зголемување на севкупните инвестиции во планските региони и сл.
Стратегија за одржлив развој на шумарството во Република Македонија (2006)	Некои од целите на оваа Стратегија се: - подигнување на свеста за еколошките и социјалните вредности на шумите; - усогласување на шумарското законодавство со националните интереси и меѓународните обврски; - мултифункционално стопанисување со шумите и одржлив развој на шумарството; - подобрување на можностите за изнаоѓање на национални и меѓународни фондови за поддршка на развојот на секторот - создавање потребни организациски структури за соодветен капацитет, заради обезбедување интегрирано управување со просторот; - создавање услови за јавно финансирање на активностите поврзани со одржливото стопанисување на шумите, одржувањето на заштитните и јавните функции на шумите; -изработка на програми за адаптација на шумарство на климатските промени.	Стратешките цели, односно приоритетите на Стратегијата за РР се во согласност со главните цели на оваа Стратегија. Приоритет 1.6: Развој на земјоделството и рурален развој заснован на споредбените предности на планските региони, предвидува воспоставување оперативен систем за превенција и менаџирање на шумски пожари и одржливо управување со шумите (кроење и собирање на исечени гранки за производство на биогриво и сл)
Национална Стратегија за развој на туризмот (2016-2021)	Водечки цели за поддршка на развојот на туризмот се: - подигнување на свеста за Македонија како привлечна туристичка дестинација - подобрување на привлечноста на Македонија како туристичка дестинација - подобрување на организациските структури во туризмот - подобрување на инвестициската клима за македонските претприемачи во однос на развојот на дополнителни објекти за сместување - подобрување на квалитетот и квантитетот на достапни податоци за туризмот	Стратешките цели, односно приоритетите на Стратегијата за РР се во согласност со главните цели на оваа Стратегија. Приоритет 1.6: Развој на земјоделството и рурален развој заснован на споредбените предности на планските региони, предвидува промоција на регионалните препознатливи одлики и споредбени предности од аспект на развој на руралниот туризам, Формирање на посебна Канцеларија за планински туризам, реставрација на постоечките планинарски домови и објекти, трасирање на планинарски патеки и сл.

	- подобрување на рамковни услови за развој на туризмот - подобрување на туристичкото знаење и квалитетот на услугите - подобрување на свесноста на локалното население во однос на туризмот	
Национална Стратегија за рурален туризам (2012-2017)	Основните цели на оваа стратегија за развој на руралниот туризам се: - идентификување на концептот и стратегијата за развој - поставување на рамка за поттикнување на развојот како дел од севкупната туристичка понуда на Република Македонија	Стратешките цели, односно приоритетите на Стратегијата за РР се во согласност со главните цели на оваа Стратегија. Приоритет 1.6: Развој на земјоделството и рурален развој заснован на споредбените предности на планските региони, предвидува промоција на регионалните препознатливи одлики и споредбени предности од аспект на развој на руралниот туризам
Стратегија за управување со отпад (2008 – 2020)	Некои од целите на оваа Стратегија се: - зголемување на степенот на искористеност на енергетскиот потенцијал на отпадот; - воведување на технологии за почисто производство и одржливо управување со природните ресурси и со отпадот; - намалување на емисиите на стакленички гасови што ги создава отпадот, што ќе резултира во значителни добивки за населението и за општеството во целина; - правилно управување со биоразградливиот отпад што претставува значителна фракција во комуналниот отпад и во отпадот од пречистувањето на отпадните води, во земјоделскиот отпад, може да придонесе кон намалувањето на емисиите на стакленички гасови.	Стратешките цели, односно приоритетите на Стратегијата за РР се во согласност со главните цели на оваа Стратегија. Приоритет 1.7. предвидува развој и унапредување на инфраструктурата за управување со отпад во сите плански региони: воспоставување интегрирани системи за управување со отпад во сите плански региони; проширување на услугата за собирање и транспорт на отпадот во сите региони; изградба на нови регионални депонии според ЕУ стандарди и затварање на старите општински депонии во сите плански региони; континуирано подигнување на јавната свест низ јавни кампањи и разговори со домаќинствата и индустријата, зајакнување на капацитетите на јавните комунални претпријатија и набавка на опрема со цел да се зголеми процентот на рециклирање на комунален отпад; донесување и спроведување на Националниот План за превенција на создавање на отпад како и новите закони и подзаконски акти од оваа област.
Национална стратегија за развој на културата за периодот, 2018-2022	Една од посебните цели на оваа Стратегија е да се обезбеди заштита, управување и вреднување на културното наследство во согласност со современите европски практики.	Стратешките цели, односно приоритетите на Стратегијата за РР се во согласност со главните цели на оваа Стратегија. Приоритет 2.6. предвидува планирање доволно средства во Стратегијата за развој на културата за надминување на воочените диспаритети како по однос на физичката инфраструктурата така и по однос на програмите од областа на културата; реализација на втората фаза од институционалната

		децентрализација на установите од областа на културата; создавање на најмалку еден културен центар на заедницата во секоја општина а со тоа и услови за локален развој на креативни индустрии како придонес кон економскиот развој на општините; унапредување на културниот туризам, културните индустрии и занаети, како и независната културна сцена;
Национална транспортна стратегија (2018-2030)	Општи цели на оваа Стратегија се: - Зајакнување на интеграцијата со ЕУ и промовирање на регионална соработка - Придонес кон подобрување на економската одржливост на национално ниво - Воведување на зелена мобилност и логистика фокусирана на еколошка ефективност на транспортниот сектор - Воспоставување на сигурен и безбеден транспортен систем	Стратешките цели, односно приоритетите на Стратегијата за РР се во согласност со главните цели на оваа Стратегија. Приоритет 1.3: Изградба на транспортна инфраструктура со порамномерна дистрибуција во планските региони, предвидува мерки од типот на: изградба на нови автопати и ревитализација на локални и регионални патишта, како и обновување и заживување на железничкиот транспорт кој нуди други потенцијални придобивки како помала емисија на јаглерод, помала преоптовареност во сообраќајот, помал потенцијал за несреќи, како и предност во однос на транспорт на долги растојанија.
Стратегијата за развој на енергетиката во Република Македонија за периодот 2008-2020 година, со визија до 2030 година	Главни цели на Стратегијата се: - одржување, ревитализација и модернизација на постојната и изградба на нова, модерна инфраструктура за потребите на производство и употреба на енергија; - подобрување на енергетската ефикасност, пренос и употреба на енергија; - зголемување на употребата на природен гас и обновлива енергија; - интегрирање на енергетскиот сектор на Република Македонија во регионалниот и европскиот пазар на електрична енергија и природен гас преку градење нови врски и усогласување на законодавството со постојните законски прописи на Европската унија за енергетика, животна средина, конкуренција и обновливи извори на енергија	Стратешките цели, односно приоритетите на Стратегијата за РР се во согласност со главните цели на оваа Стратегија. Приоритет 1.3, предвидува развој и унапредување на енергетската инфраструктура, преку: модернизација и трансформација на ТЕЦ Неготино, во постројка која ќе користи природен гас и ќе обезбеди можности за зголемено земјоделско производство; модернизација и ревитализација на ТЕЦ Битола и рудниците Суводол и Брод-Гнеотино; како и топлификација на Битола, Могила и Новаци; развој на Парк на ветерни електрани; ветерни паркови и соларни центри поддржани преку спроведување на Економскиот и инвестициски план на ЕУ за Западен Балкан; ревитализација на постојните далекуводи и трансформаторски станици како и изградба на нови; изградба на магистрални гасоводи за пренос на природен гас особено за индустрискиот сектор; изградба на 80-100 MW фотонапонска електроцентра на местото на стариот рудник во Осломеј; зголемување на учеството на сите плански региони во производството на електрична енергија од

		обновливи извори; воспоставување на Фондот за енергетска ефикасност; реновирање на јавни и приватни објекти за да се исполнат минималните енергетски перформанси и др.
Стратегијата за искористувањето на обновливите извори на енергија во Република Македонија	Главна цел на оваа Стратегија е утврдување на потенцијалот и можната експлоатација на обновливи извори на енергија во Република Македонија. Исто така, се предвидува заштита на животната средина и намалување на емисиите на стакленички гасови, намалување на увозната зависност на Македонија од енергија, како и потребата за обезбедување на поголема разновидност, а со тоа и сигурност во снабдувањето со енергија што неминовно наметнуваат зголемено учество на обновливите извори во финалната потрошувачка на енергија.	Стратешките цели, односно приоритетите на Стратегијата за РР се во согласност со главните цели на оваа Стратегија. Приоритет 1.3, предвидува: развој на Парк на ветерни електрани; изградба на магистрални гасоводи за пренос на природен гас особено за индустрискиот сектор; изградба на 80-100 MW фотонапонска електроцентра на местото на стариот рудник во Осломеј; зголемување на учеството на сите плански региони во производството на електрична енергија од обновливи извори и др.;
Национална Стратегија за води (2011-2041)	Главна цел на Стратегијата е спречување на загадувањето на водата и зачувување на водата во добра состојба. Некои од посебните цели на Стратегијата се: -Заштита на луѓето и материјалните добра од штетните ефекти на водата; -Да се постигне и да се зачува добар статус на водата на површинските и подземните водни тела; -Заштита на водата и екосистемите зависни од вода; -Усогласување на мерките на управување со водите со корисниците на просторот од другите сектори; -Одржливо управување со водите со рационално и одржливо користење на водните ресурси.	Стратешките цели, односно приоритетите на Стратегијата за РР се во согласност со главните цели на оваа Стратегија. Приоритет 1.7. предвидува развој и унапредување на инфраструктурата за водни услуги во сите плански региони: Подобрување на покриеноста на населението со јавен водовод; реконструкција на водоводната мрежа во руралните подрачја; изградба на нови станици за третман на водата за пиење во некои општини; подобрување на инфраструктурата за собирање на отпадни комунални води во сите плански региони; приоритетна изградба на колекторски системи и нови пречистителни станици за урбани отпадни води; рехабилитација на системите за наводнување и изградба на нови; подготовка, донесување и спроведување на Плановите за управување со речните сливови.
Национален план за заштита на амбиентниот воздух во Република Македонија	Главните цели на Планот се: - одржување на квалитетот на амбиентниот воздух во зони каде што не се надминати граничните вредности на квалитетот; - подобрување на квалитетот на амбиентниот воздух во зоните каде што се надминати граничните вредности за квалитет; - преземање мерки за намалување на емисиите од одредени извори на загадување (како транспортен сектор) и донесување на неопходните мерки за минимизирање и целосно отстранување на негативните ефекти врз квалитетот на амбиентниот воздух.	Стратешките цели, односно приоритетите на Стратегијата за РР се во согласност со целите на Планот. Приоритетот 1.7. предвидува обезбедување поквалитетен амбиентен воздух во сите плански региони но со фокус на главниот град Скопје и поголемите градски населби преку: спроведување поефикасен инспекциски надзор и контрола; изменување и дополнување на Законот за квалитетот на амбиентниот воздух, со цел да се уреди на јасен начин подготовката на општинските планови за квалитет на воздухот и на краткорочните акциски планови и да се овозможи

	Планот предвидува мерки за подобрување на квалитетот на воздухот на целата територија на Република Македонија и ги наведува сите релевантни институции одговорни за спроведување на мерките за подобрување на квалитетот на воздухот на локално и глобално ниво. Планот предвидува мерки за следење и оценување на квалитетот на воздухот, како и мерки за намалување на емисиите во воздухот од главните сектори кои се емитери на загадувачки материји и стакленички гасови на национално ниво.	поефикасно спроведување на мерките за подобрување на квалитетот на воздухот; подготовка и донесување на нов 5-годишен Национален План за заштита на амбиентниот воздух со прецизно утврдување на инвестициските потреби, приоритизација на инвестициите и со силна регионална компонента; подготовка и донесување Планови за квалитет на амбиентниот воздух од страна на сите урбани општини; редовно одржување и надградба на националната мрежа за мониторинг на квалитетот на воздухот; донесување на Законот за индустриски емисии и обезбедување меки кредитни линии за набавка на опрема и нови технологии за намалување на загадувањето на животната средина за малите, средни и големи капацитети, со даночни олеснувања при увоз; измени на Законот за возила во насока на рестрикции во сообраќајот во однос на еуро класи; стимулирање на употреба на поодржливи горива во секторите домување и енергетика; замена на постоечките нееколошки системи за греење во домаќинствата и јавните објекти; набавка на пречистувачи за воздух за образовните, здравствените и административните објекти, како и поддршка за инсталирање филтри во малите и средни претпријатија кои испуштаат штетни материји во воздухот; обнова на возниот парк на патнички возила но и на автобуси во јавниот превоз; субвенции за набавка на велосипеди и е-тротинети и други активни мерки.
Стратешки/плански документи на регионално ниво		
Програма за развој на Југозападниот плански регион 2020-2024	Среднорочни цели на Програмата за развој се: Среднорочна цел 1. ЈЗПР да ја унапреди својата економија и родовиот паритет преку користење на компаративните предности на човечките и материјалните ресурси, подобрување на инфраструктурата, инвестициска активност во МСП со нови технологии, знаење и иновативност, пристап до финансии и одржливост на животната средина, земјоделието и руралниот развој.	Стратешките цели, односно приоритетите на Стратегијата за РР се во согласност со целите на Програмата за развој на Југозападниот плански регион.

	Среднорочна цел 2. Конкурентно образование според потребите на локалните заедници, бизнис заедницата и пазарот на трудот, унапредување на родовата еднаквост и подобрување на пристапот до образование и социјални услуги на граѓаните, во насока на намалување на одлив на млади и депопулација, со продуктивно вработување и социјална згриженост на деца, изнемоштени и социјално зависни лица и ранливи категории. Среднорочна цел 3. Унапредениот туризам, природното и културното наследство, заштитената животна средина и користењето на обновливите извори на енергија се фактори за препознатлив одржлив развој во ЈЗПР.	
Регионален план за управување со отпад за Југозападниот регион	Цели на овој План се: - минимизирање на негативните влијанија врз животната средина и здравјето на луѓето предизвикани од создавањето и управувањето со отпад. - минимизирање на негативните општествени и економски влијанија и максимизирање на општествените и економските можности. - усогласеност со законските барања, целите, принципите и политиките поставени со европската и националната правна рамка.	Стратешките цели, односно приоритетите на Стратегијата за РР се во согласност со целите на овој План. Приоритет 1.7. предвидува развој и унапредување на инфраструктурата за управување со отпад во сите плански региони, односно: проширување на услугата за собирање и транспорт на отпадот во сите региони; изградба на нови регионални депонии според ЕУ стандарди и затварање на старите општински депонии во сите плански региони; зајакнување на капацитетите на јавните комунални претпријатија и набавка на опрема со цел да се зголеми процентот на рециклирање на комунален отпад; донесување и спроведување на Националниот План за превенција на создавање на отпад како и новите закони и подзаконски акти од оваа област.
Програма за развој на Југоисточниот плански регион 2020 – 2024	Стратешки цели на Програмата за развој се: Стратешка цел 1. Развивање на претприемништвото и индустријата, поттикнување на конкурентноста и иновативноста на претпријатијата и создавање поволна инвестициска клима Стратешка цел 2. Развивање и осовременување на инфраструктурата во Југоисточниот плански регион Стратешка цел 3. Промовирање на социјална инклузија, конкурентно и квалитетно образование и здравствена заштита на населението во регионот	Стратешките цели, односно приоритетите на Стратегијата за РР се во согласност со целите на Програмата за развој на Југоисточниот плански регион.

	Стратешка цел 4. Развој на конкурентно земјоделско производство и унапредување на квалитетот на живот во руралните подрачја Стратешка цел 5. Заштита на животната средина, справување со климатските промени и оптимално користење на природните ресурси и енергетските потенцијали	
Регионален план за интегриран систем за управување со отпад за Југоисточниот регион	Цели на овој План се: - минимизирање на негативните влијанија врз животната средина и здравјето на луѓето предизвикани од создавањето и управувањето со отпад; - минимизирање на негативните општествени и економски влијанија и максимизирање на општествените и економските можности; - усогласеност со законските барања, целите, принципите и политиките поставени со европската и националната правна и регулаторна рамка.	Стратешките цели, односно приоритетите на Стратегијата за РР се во согласност со целите на овој План. Приоритет 1.7. предвидува развој и унапредување на инфраструктурата за управување со отпад во сите плански региони, односно: проширување на услугата за собирање и транспорт на отпадот во сите региони; изградба на нови регионални депонии според ЕУ стандарди и затварање на старите општински депонии во сите плански региони; зајакнување на капацитетите на јавните комунални претпријатија и набавка на опрема со цел да се зголеми процентот на рециклирање на комунален отпад; донесување и спроведување на Националниот План за превенција на создавање на отпад како и новите закони и подзаконски акти од оваа област
Програма за развој на Источен плански регион 2020-2024	Во Програмата се дефинирани следните стратешки цели: Стратешка Цел 1. Развој на конкурентна и иновативна регионална економија, преку осовременување на инфраструктурата, привлекување на инвестиции и работна сила прилагодена на потребите на пазарот на трудот Стратешка цел 2. Обезбедување на квалитетни и инклузивни социјални, образовни и здравствени услуги Стратешка цел 3. Одржливо управување со животната средина и природните ресурси Стратешка цел 4. Конкурентно земјоделство и подобар квалитет на живот во руралните средини Стратешка цел 5. Зацврстување на Источен плански регион како атрактивна туристичка дестинација	Стратешките цели, односно приоритетите на Стратегијата за РР се во согласност со целите на Програмата за развој на Источниот плански регион.
Регионален план за управување со отпад за Источниот плански регион	Главната цел на Регионалниот План за управување со отпад за Источниот плански регион е поставување основи за развој на финансиски самоодржлив интегриран систем за управување со	Стратешките цели, односно приоритетите на Стратегијата за РР се во согласност со целите на овој План.

	отпад во согласност со барањата на националното и законодавството на Европската Унија, систем кој ќе претставува слика на клучните плански принципи за управување со отпад и систем за поддршка на одвоено собирање на различни видови отпад.	Приоритет 1.7. предвидува развој и унапредување на инфраструктурата за управување со отпад во сите плански региони, односно: воспоставување интегрирани системи за управување со отпад во сите плански региони; проширување на услугата за собирање и транспорт на отпадот во сите региони; континуирано подигнување на јавната свест низ јавни кампањи и разговори со домаќинствата и индустријата; донесување и спроведување на Националниот План за превенција на создавање на отпад како и новите закони и подзаконски акти од оваа област.
Програма за развој на Скопскиот плански регион 2020-2024	Среднорочни цели во Програмата за развој на Скопски Плански Регион се: Среднорочна цел 1. Подобрена атрактивност и конкурентност на регионот преку поттикнување и развој на МСП, носечките индустрии и развој на модерна инфраструктура. Среднорочна цел 2. Развиен човечки капитал кој одговара на потребите на пазарот на труд, обезбеден повисок степен на родова еднаквост и подобрена здравствена и социјална заштита. Среднорочна цел 3. Подобрен квалитет на животната средина во Скопскиот регион Среднорочна цел 4. Одржливо користење на природното и културното наследство, во функција на туризмот	Стратешките цели, односно приоритетите на Стратегијата за РР се во согласност со целите на Програмата за развој на Скопскиот плански регион.
Регионален план за управување со отпад за Скопски плански регион	Главни цели на Планот се: - намалување на количеството отпад коешто се создава (минимизација на отпад); - намалување на количеството отпад кое завршува на депонија и претставува опасност за животната средина и човековото здравје; - искористување на материјалната и енергетската вредност на отпадот; - управувањето на отпадот да се спроведува на начин со кој ќе се намалат влијанијата врз животната средина и човековото здравје; - одредување на начин на кој ќе бидат санирани постоечките дивите депонии кои претставуваат опасност за животната средина и човековото здравје.	Стратешките цели, односно приоритетите на Стратегијата за РР се во согласност со целите на овој План. Приоритет 1.7. предвидува: воспоставување интегрирани системи за управување со отпад во сите плански региони; проширување на услугата за собирање и транспорт на отпадот во сите региони; изградба на нови регионални депонии според ЕУ стандарди и затварање на старите општински депонии во сите плански региони; континуирано подигнување на јавната свест низ јавни кампањи и разговори со домаќинствата и индустријата, зајакнување на капацитетите на јавните комунални претпријатија и набавка на опрема со цел да се зголеми процентот на рециклирање на комунален отпад; санирање на индустриските жешки точки во планските региони

Програма за развој на Пелагониски плански регион 2020-2024	Стратешки цели на Програмата се: Стратешка Цел 1. Поттикнување на инклузивен рамномерен економски развој Стратешка Цел 2. Поттикнување на социјална, образовна, културна и здравствена инклузивност Стратешка цел 3. Подобрување на квалитетот на животот на населението преку инвестиции во меѓусебната и меѓународната поврзаност, комуналната и енергетската инфраструктура Стратешка цел 4. Одржливо земјоделство и подобар квалитет на живот во руралните средини Стратешка цел 5. Заштита и унапредување на животната средина	Стратешките цели, односно приоритетите на Стратегијата за РР се во согласност со целите на Програмата за развој на Пелагонискиот плански регион.
Регионален план за управување со отпад за Пелагониски плански регион	Општи цели на овој План се: - минимизирање на негативните влијанија врз животната средина и здравјето на луѓето предизвикани од создавањето и управувањето со отпад; - минимизирање на негативните општествени и економски влијанија и максимизирање на општествените и економските можности; - усогласеност со законските барања, целите, принципите и политиките поставени со европската и националната правна рамка.	Стратешките цели, односно приоритетите на Стратегијата за РР се во согласност со целите на овој План. Приоритет 1.7. предвидува развој и унапредување на инфраструктурата за управување со отпад во сите плански региони, односно: проширување на услугата за собирање и транспорт на отпадот во сите региони; изградба на нови регионални депонии според ЕУ стандарди и затварање на старите општински депонии во сите плански региони; зајакнување на капацитетите на јавните комунални претпријатија и набавка на опрема со цел да се зголеми процентот на рециклирање на комунален отпад; донесување и спроведување на Националниот План за превенција на создавање на отпад како и новите закони и подзаконски акти од оваа област
Програма за развој на Полошки плански регион, 2020-2024	Програмата ги има следните среднорочни цели: Среднорочна цел 1. Поттикнување на економски развој преку функционални екосистеми за бизнис и иновации Среднорочна цел 2. Поддршка и развој на современо образование, развој на човечки капацитети, подигнување на степенот на социјален развој и спортот во Полошкиот регион Среднорочна цел 3. Заштита и унапредување на животната средина и природата во Полошкиот регион	Стратешките цели, односно приоритетите на Стратегијата за РР се во согласност со целите на Програмата за развој на Полошкиот плански регион.
Регионален план за управување со отпад за Полошки плански регион	Цели на овој План се: - подобро собирање отпад - посебно собирање, повторна употреба и рециклирање	Стратешките цели, односно приоритетите на Стратегијата за РР се во согласност со главните цели на оваа Стратегија.

	- депонирање на отпадот и третман на органски отпад - собирање на надоместок за услуги и подигање на јавна свест	Приоритет 1.7. предвидува проширување на услугата за собирање и транспорт на отпадот во сите региони; изградба на нови регионални депонии според ЕУ стандарди и затварање на старите општински депонии во сите плански региони; континуирано подигнување на јавната свест низ јавни кампањи и разговори со домаќинствата и индустријата, зајакнување на капацитетите на јавните комунални претпријатија и набавка на опрема со цел да се зголеми процентот на рециклирање на комунален отпад;
Програма за развој на Вардарски плански регион, 2020-2024	Среднорочни цели на Програмата се: Среднорочна цел 1. Унапредување на инфраструктурата во регионот Среднорочна цел 2. Унапредување на економскиот развој во регионот Среднорочна цел 3. Заштита на животна средина во регионот Среднорочна цел 4. Зајакнување на човечките потенцијали Среднорочна цел 5. Задржување на младите во Регионот	Стратешките цели, односно приоритетите на Стратегијата за РР се во согласност со целите на Програмата за развој на Вардарскиот плански регион.
Регионален план за управување со отпад за Вардарски плански регион	Цели на овој План се: - намалување на количествата на отпад кој завршува на депонијата и претставуваат опасност за животната средина и човечкото здравје; - искористување на материјалната и енергетската вредност на отпадот; - управувањето на отпадот да се спроведува на начин со кој ќе се намалат влијанијата врз животната средина и човековото здравје; - одредување на начин на кој ќе бидат санирани постоечките депонии (регуларни и нерегуларни) кои претставуваат опасност за животната средина и човековото здравје	Стратешките цели, односно приоритетите на Стратегијата за РР се во согласност со главните цели на оваа Стратегија. Приоритет 1.7. предвидува развој и унапредување на инфраструктурата за управување со отпад во сите плански региони: воспоставување интегрирани системи за управување со отпад во сите плански региони; проширување на услугата за собирање и транспорт на отпадот во сите региони; изградба на нови регионални депонии според ЕУ стандарди и затварање на старите општински депонии во сите плански региони; континуирано подигнување на јавната свест низ јавни кампањи и разговори со домаќинствата и индустријата, зајакнување на капацитетите на јавните комунални претпријатија и набавка на опрема со цел да се зголеми процентот на рециклирање на комунален отпад и др.
Програма за развој на Североисточен плански регион, 2020-2024	Стратешки цели на Програмата се: Стратешка цел 1. Остварување на одржлив економски развој преку поголеми инвестиции, подобро деловно окружување и јакнење на конкурентноста	Стратешките цели, односно приоритетите на Стратегијата за РР се во согласност со целите на Програмата за развој на Североисточниот плански регион.

	Стратешка цел 2. Развој на човечкиот капитал во регионот преку унапредување на квалитетот и опфатот на образованието, згрижување на децата и квалитетот на здравствените услуги Стратешка цел 3. Подобрување на условите за живот преку унапредување на инфраструктурата, просторното планирање и животната средина Стратешка цел 4. Интеграција на развојот на земјоделието, руралниот развој и туризмот во регионот Среднорочна цел 5. Задржување на младите во Регионот	
Регионален план за управување со отпад за Североисточен плански регион	Главната цел на Регионалниот План за управување со отпад за Североисточниот плански регион е поставување основи за развој на финансиски самоодржлив интегриран систем за управување со отпад во согласност со барањата на националното и законодавството на Европската Унија, систем кој ќе претставува слика на клучните плански принципи за управување со отпад и систем за поддршка на одвоено собирање на различни видови отпад.	Стратешките цели, односно приоритетите на Стратегијата за РР се во согласност со целите на овој План. Приоритет 1.7. предвидува развој и унапредување на инфраструктурата за управување со отпад во сите плански региони, односно: воспоставување интегрирани системи за управување со отпад во сите плански региони; проширување на услугата за собирање и транспорт на отпадот во сите региони; континуирано подигнување на јавната свест низ јавни кампањи и разговори со домаќинствата и индустријата; донесување и спроведување на Националниот План за превенција на создавање на отпад како и новите закони и подзаконски акти од оваа област.

4. РЕЛЕВАНТНИ АСПЕКТИ НА МОМЕНТАЛНАТА СОСТОЈБА

4.1. Социо-економски карактеристики

4.1.1. Местоположба

PCM се протега на централниот дел на Балканскиот Полуостров, на површина од 25.713 km², и се граничи на север со Србија, на северозапад со Косово, на југ со Грција, на исток со Бугарија, а на запад со Албанија. Со ваквата географска местоположба, PCM претставува значајна крстосница и низ историјата на нејзината територија се вкрстувале разни цивилизации, религии и култури. Територијата на PCM е поделена на 8 (осум) плански региони, кои служат за статистички, економски и административни цели. Планските региони на Р. Македонија се усвоени во Собранието на Р. Македонија на 29 септември 2009 година.

Вардарски Плански Регион

Се простира во централниот дел на PCM, во должина од 80 km и широчина од 60 km. Го опфаќа средното сливно подрачје на р. Вардар, долните теченија на притоците Брегалница и Црна Река и крајниот западен дел од Овче Поле. Зафаќа површина од 4.042 km² или 16% од територијата на PCM. На север, со масивот на планината Јакупица, нејзиниот огранок Голешница и Таорската Клисура, Вардарскиот регион е морфолошки одвоен од Скопската Котлина. Од исток, ниските планини Градешка и Конечка, регионот го одвојуваат од Овче Поле и долината на Крива Лаковица. На југ се издига масивот на планината Кожуф, која со своите ограноци се спушта до реката Вардар и со клисурата Демир Капија морфолошки го издвојува регионот од Гевгелиско-валандовската Котлина. На запад, се издигаат средно-високите планини Козјак, Дрен и Бабуна кои Вардарскиот регион го одвојуваат од Пелагониската Котлина. Вардарскиот плански регион се граничи со Грција од јужната страна, но граничниот премин “Пулевец” сè уште не е активиран. Овој граничен премин е од големо значење за поттикнување на прекуграничната соработка со Грција, како и поттикнување на развојот на регионот.

Слика 3. Местоположба на Вардарски плански регион

Источен Плански Регион

Го опфаќа сливното подрачје на реката Брегалница, со вкупна површина од 3537,29 km² или 82% од неговата територија. Регионот на сливното подрачје на реката Брегалница кој го зафаќа крајниот источен дел од PCM лежи во централниот дел на Балканскиот Полуостров. Источниот

плански регион од источната страна се граничи со Република Бугарија, а комуникацијата со соседната држава се остварува преку граничниот премин „Рамна нива“ во општина Делчево и Клепало во општина Берово. На север се граничи со Североисточниот плански регион, на запад со Вардарскиот плански регион, а на југ со Југоисточниот плански регион.

Слика 4. Местоположба на Источен плански регион

Југозападен Плански Регион

Југозападниот плански регион го опфаќа југозападниот дел на РСМ, односно басенот на Охридското Езеро и сливното подрачје на реката Треска со вкупната површина од 3604.63 km². Регионот се простира на 3.340 km², што е 13.4% од вкупната површина на РСМ. Хетерогеноста на подрачјето на планскиот регион овозможува поврзување со соседните региони во земјата и прекуграничните региони преку ниските превои каде денес водат современи магистрални патишта. Овој регион на запад граничи со Р. Албанија. Комуникацијата се остварува преку три гранични премини и тоа: Блато кај Дебар, Кафасан кај Струга и Свети Наум кај Охрид.

Слика 5. Местоположба на Југозападен плански регион

Југоисточен Плански Регион

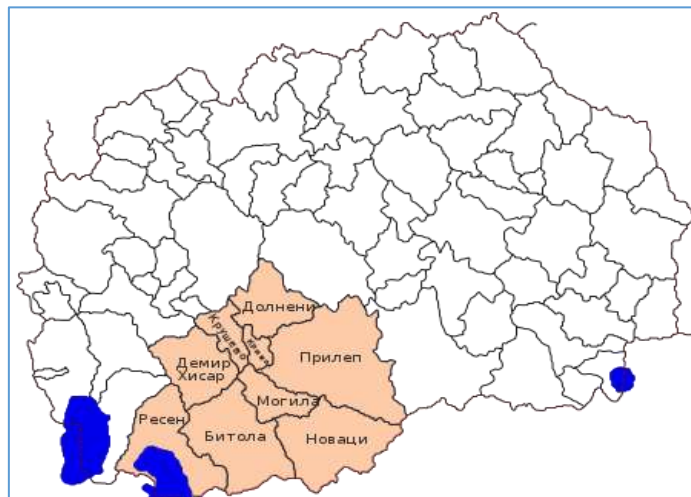
Југоисточниот плански регион се протега на крајниот југоисточен дел на РСМ и го опфаќа подрачјето на Струмичко-Радовишката и Гевгелиско-Валандовската котлина, односно долината на реката Струмица и долниот тек на реката Вардар на потегот јужно од Демир Капија. Вкупната површина на планскиот регион изнесува 2767,03 km². Со јужниот дел Југоисточниот плански регион се граничи со Република Грција, на исток со Република Бугарија, а на север и запад со Источниот и Вардарскиот плански регион. Регионот во целост ги опфаќа споменатите котлини и масивите на планините Беласица на југ, Огражден на исток, Плачковица на север, Серта во централниот дел и на источната страна Кожуф планина.

Слика 6. Местоположба на Југоисточен плански регион

Пелагониски Плански Регион

Пелагонија го зафаќа централно-западниот дел на РСМ како географска целина. Пелагонискиот плански регион се наоѓа во југозападниот дел на државата, се граничи со Р. Грција и Р. Албанија и внатрешно со Југозападниот и Вардарскиот регион. Главен административен центар на регионот е градот Битола. Пелагонискиот плански регион ги опфаќа басените на Пелагониската и Преспанската котлина односно ги сочинуваат две физичко-географски целини. Името на областа е според Пелагониската котлина која завзема најголем дел од територијата на целиот плански регион. Широката отвореност на Пелагонискиот плански регион кон Р. Грција овозможува добро комуницирање на регионот и со соседните плански региони. Тука се лоцирани патните гранични премини Стење/Горица кај Ресен со Р. Албанија и Меџитлија/Ники кај Битола со Р. Грција. Постои и еден железнички премин кај селото Креница со Р. Грција, кој во моментот не е во употреба. Исто така се предвидува отворање на граничен премин Маркова Нога со Р. Грција во Преспа.

Слика 7. Местоположба на Пелагониски плански регион

Полошки Плански Регион

Полошкиот плански регион ја опфаќа истоимената котлина на север, Мавровската висорамнина, планинскиот масив Бистра и долината на реката Радика на запад. Вкупната површина на регионот изнесува 2431,81 km². На север, регионот е заграден со масивот на Шар Планина, која претставува државната граница кон Косово. На исток се издига ниската планина Жеден, а од југоисток планината Сува Гора; кои го одвојуваат Полошкиот плански регион од Скопската Котлина и басенот на реката Треска. Со Скопската Котлина овој регион комуницира преку Дервенската клисура и превојот Групчин, а на север преку превојот Јажинце, со котлината Косово и Метохија. На запад природна граница претставува масивот на планината Кораб, кој воедно е и државна граница кон Р. Албанија. На запад комуницира преку долината на реката Радика со Дебарската Котлина, а на југозапад преку превојот Стража со Кичевската Котлина и со Охридскиот басен. Регионот се граничи со Р. Косово (Јажинце) и со Р. Албанија, каде не постои граничен премин.

Слика 8. Местоположба на Полошки плански регион

Североисточен Плански Регион

Североисточниот регион ги опфаќа општините на крајниот североисточен дел на Републиката, долж границата со Р. Србија, односно, сливното подрачје на реката Пчиња и Крива Река.

Вкупната површина на регионот изнесува 2310,32 km². На север, границата на регионот претставува државната граница кон Р. Србија и преку превојот Табановце се поврзува со Моравската Долина, а по долината на реката Пчиња со јужниот дел од Србија. На исток природна граница претставува ридот Деве Баир и истоимениот превој како и северните ограноци на Осоговските планини долж кои води државната граница со Р. Бугарија. Регионот се граничи со Србија на север и Бугарија на исток, а комуникацијата се остварува преку два патни гранични премини (Табановце во Куманово и Прохор Пчински во Старо Нагоричане кон Србија и Деве Баир, Крива Паланка кон Бугарија).

Слика 9. Местоположба на Североисточен плански регион

Скопски Плански Регион

Скопскиот плански регион се наоѓа во северниот дел на државата и го опфаќа басенот на Скопската Котлина. Овој регион е најмал по површина и зафаќа само 7,13% од вкупната територија на РСМ. Регионот е заграден од север со масивот на планината Скопска Црна Гора, од запад со планината Жеден, од југ со високиот масив на Јакупица, а од исток со ниската Градешка планина. Регионот граничи со Р. Косово, а комуникацијата се реализира преку граничниот премин Блаце. Централната положба на Скопската Котлина на Балканскиот Полуостров и поврзаноста со природните трансбалкански коридори условиле формирање и развој на градот Скопје како културен, економски и политички центар уште во римскиот период.

Слика 10. Местоположба на Скопски плански регион

4.1.2. Демографски карактеристики

Според процената на населението за 2019 година во РСМ живеат 2.076.694 жители.

Вардарски Плански Регион

Подрачјето на Вардарскиот плански регион административно припаѓа на 9 општини од кои 5 се со седиште во градска населба (Велес, Демир Капија, Кавадарци, Неготино и Свети Николе) и 4 се со седиште во село (Градско, Лозово, Росоман и Чашка). Во овој регион има 216 населени места. Регионот се одликува со исклучително ниска густина на населеност од 37 жители/km² и голема концентрација на населението во градските средини. Вкупниот број на население во 2019 година изнесува 151.755 жители, односно 7,31% од вкупното население во државата. Од општините, единствено во неколку села од Општина Чашка има пораст на населението, додека останатите се со негативни трендови.

Источен Плански Регион

Подрачјето на Источниот плански регион административно е организирано во 11 општини, од кои 8 се со седиште во град (Штип, Пробиштип, Кочани, Винаца, Каменица, Делчево, Пехчево и Берово) и 3 се со седиште во село (Зрновци, Карабинци, Чешиново-Облешево). Во 2019 година, вкупната популација на Источниот плански регион ја сочинуваат 174.341 жители (8,4% од вкупното население). Заедно со Вардарскиот и Југоисточниот, Источниот плански регион е еден од најретко населените, со просечна густина на населеност од 49,1 жители/km². Тенденцијата на намалување на популацијата особено е присутна во малите рурални општини. Сите општини бележат опаѓање на бројот на населението, освен општина Штип која е со минимален пораст.

Југозападен Плански Регион

Подрачјето на Југозападниот плански регион административно е организирано во 9 општини, од кои 5 се со седиште во град (Дебар, Кичево, Македонски Брод, Охрид, Струга) и 4 се со седиште во село (Вевчани, Дебрца, Пласница, Центар Жупа). Вкупниот број на население во Југозападниот плански регион во 2019 година изнесува 219.379 жители, што претставува 10,6% од вкупното население во државата. Регионот се одликува со ниска густина на населеност (60,86 жители/km²), со тенденција на намалување, особено во малите рурални општини и големи внатререгионални разлики. Најголемиот дел од општините се слабо или средно населени (Вевчани, Дебрца, Кичево, Македонски): општините Дебар, Охрид, Вевчани и Струга се пренаселени, а општината Македонски Брод има најмала населеност. Пораст на населението е евидентиран во градските општини Дебар и Струга и во руралните Пласница и Центар Жупа.

Југоисточен Плански Регион

Подрачјето на Југоисточниот плански регион административно е организирано во 10 општини, од кои 5 се со седиште во град (Струмица, Радовиш, Гевгелија, Валандово и Богданци), а 5 се со седиште во село (Босилово, Василево, Дојран, Конче, Ново Село). Со просечна густина на населеност од 62,55 жители/km², Југоисточниот плански регион е меѓу регионите со најниска густина на населеност, каде на 41,4% од вкупната територија на државата, живее само 24% од вкупната популација. Стапката на пораст на популацијата изнесува 0,1%. Вкупниот број на население во регионот во 2019 година е 173.076 жители или 8,33% од вкупната популација во државата. Пораст на населението има само во општините Струмица и Радовиш.

Пелагониски Плански Регион

Во Пелагонискиот плански регион има 344 населени места. Пелагонискиот плански регион е организиран во 9 општини, од кои 5 се со седишта во град (Битола, Демир Хисар, Крушево, Прилеп, Ресен), а 4 се со седишта во село (Долнени, Кривогаштани, Могила, Новаци). Пелагонискиот плански регион е најголем по површина, но апсорбира само 10,95 % од вкупната

популација (226.837 жители во 2019 година). Густината на населеност изнесува 48,53 жители/km² и е значително пониска од просекот во земјата. Најголем дел од населението (69,46%) е сконцентрирано само во две општини Битола и Прилеп. Сите општини во Пелагонискиот плански регион се соочуваат со опаѓање на бројот на население, освен општина Долнени. Дури и градските населби Битола и Прилеп, кои спаѓаат во 5те најголеми градови во државата, бележат популациско опаѓање. Најголемо опаѓање на популацијата за периодот 2010-2019 година е регистрирано во Општина Новаци. Пораст на населението во 2019 година во однос на 2002 година има само во општината Долнени.

Полошки Плански Регион

Полошкиот регион има 9 општини и вкупно 184 населени места. Подрачјето на Полошкиот плански регион административно припаѓа на 9 општини, од кои 2 се со седиште во град (Гостивар и Тетово), а 7 се со седиште во село (Брвеница, Врапчиште, Желино, Јегуновце, Боговиње, Маврово и Ростуша и Теарце). На површина која изнесува 9,56% од вкупната територија на државата, во Полошкиот плански регион живее 15,53% од вкупната популација, односно во апсолутен износ 322.605 жители (2019 година). Само во две општини во регионот (Гостивар и Тетово) е поларизирано 54,7% од вкупната популација во Регионот. Полошкиот плански регион е вториот најгусто населен регион во земјата со 132,66 жители/km² и значително над просекот на земјата од 81,64 жители/km². Регионот се одликува со огромни разлики во густината на населеност помеѓу општините, кои се движат од 354,34 жители/km² во Општина Тетово до 13,11 жители/km² (Маврово и Ростуша). Сите општини, освен Јегуновце бележат позитивен демографски раст.

Североисточен Плански Регион

Подрачјето на Североисточниот плански регион административно припаѓа на 6 општини и 192 населени места, од кои 3 се со седиште во град (Кратово, Крива Паланка и Куманово), а 3 се со седиште во село (Липково, Ранковце и Старо Нагоричане). Североисточниот плански регион спаѓа во најмалите по површина региони, со само 9,08 % од вкупната територија на државата, на кој живеат 176.086 жители, односно 8,48% од вкупната популација во државата. Со просечна густината на населеност од 76,22 жители/km², е блиску до просекот на земјата (81,64 жители/km²). Во двете пренаселени општини Липково и Куманово е сконцентрирано 79,5% од вкупното население во регионот, додека другите општини припаѓаат на зоната на слаба населеност. Најголемо намалување на популацијата е евидентирано во општина Старо Нагоричане.

Скопски Плански Регион

Скопскиот плански регион е организиран во 17 општини од кои 10 се дел од градот Скопје како посебни единици на локалната самоуправа (Гази Баба, Ѓорче Петров, Карпош, Сарај, Центар, Чаир, Шуто Оризари, Аеродром, Бутел и Кисела Вода), а 7 се со седиште во село (Арачиново, Зелениково, Илинден, Петровец, Студеничани, Чучер-Сандево и Сопиште). Во рамките на овие општини функционираат 147 населени места. Според бројот на населението во 2019 година од 632.074 жители, Скопскиот плански регион е најголем, а според густината на населеност од 348,68 жители/km² е далеку над просекот во земјата 81,64 жители/km². Во 2019 година, во Скопскиот плански регион, на површина од само 7,13% од територијата на државата живее 30,44% од вкупното население во земјата. Околу 77% од вкупниот апсолутен пораст на населението во регионот се должи на општините во Градот Скопје, од кои Општина Сарај бележи највисока стапка на просечен годишен пораст на населението од 1,05%. Од руралните општини најголем пораст бележат општините Арачиново и Студеничани.

Највисока стапка на вкупна промена е забележана во Скопскиот плански регион од 4,9% и Полошкиот плански регион од 2,5%. Најголемо намалување на обемот на популацијата има во Источниот плански регион од -3% и Пелагонискиот плански регион од -2,9%. Големата нерамномерност во разместеноста на населението е еден од најзначајните демографски предизвици на државата.

4.1.3. Просторно планирање

Во однос на степенот на урбанизација и вкупниот развој, со исклучок на Скопскиот и Полошкиот плански регион кај другите региони постои извесен степен на неусогласеност помеѓу брзиот пораст на нивото на урбанизираност и достигнатото ниво на стопанска развиеност. Најголеми разлики се забележуваат во Југоисточниот плански регион, кој според нивото на економски развој се наоѓа на второ, а според степенот на урбанизација на седмо место. Отстапувањата помеѓу останатите региони се помали, но укажуваат дека на регионално како и на национално ниво, процесот на урбанизација не е единствениот фактор на влијание врз економскиот развој а дури во некои случаи има влијание на одржливоста на развојот.

Отсуството на актуелна урбанистичка планска документација придонесува за нерационално користење на градежното земјиште и неконтролирана пренамена на продуктивното земјоделско и шумско земјиште во непродуктивно, нерационална експлоатација на природните ресурси, загадување на почвата, водите и воздухот и последично загрозување на јавниот интерес. Стратегијата за РР се залага за доследно и целисходно инвестирање во подготовка на новиот Просторен план на РСМ како највисок стратешки документ за организација, користење и заштита на просторот, како и во негова разработка преку просторни планови за сите плански региони, односно урбанистички планови за населбите.

4.1.4. Економски карактеристики на развојот на планските региони

Вардарски Плански Регион

Вардарскиот регион има релативно ниско учество во креирањето на вкупниот бруто домашен производ на ниво на РСМ. Вардарскиот регион е еден од најнеразвиените во РСМ согласно одлуката за класификација на планските региони според степенот на развиеноста. Регионот се наоѓа на претпоследно место со развоен индекс 73.5, економско социјален индекс 70.5 и демографски индекс 75.9. Во 2019 година, во Вардарскиот регион има вкупно 5595 активни деловни субјекти. Како најзначајни сектори во Вардарскиот плански регион би ги издвоиле: Градежништво, Рударство и вадење на камен; Преработувачка индустрија; Снабдување со електрична енергија, гас, пареа и климатизација, снабдување со вода, управување со отпад, санација на околината, Трговија на големо и мало. Според бројот на пополнети работни места, Вардарскиот регион се наоѓа на четврто место. Стапката на вработеност расте во континуитет, е над просекот во државата и изнесува 50.4%.

Источен Плански Регион

Источниот плански регион постигнува значајни резултати во економијата на РСМ. Источниот регион има економско-социјален индекс од 136,4, односно 36,4 индексни поени над државниот просек и според истиот се наоѓа на второ место после Скопскиот регион. Во структурата на регионалната економија застапени се сите стопански сектори од кои најзначајни се: рударството, преработувачката индустрија, трговијата, дејности во врска со недвижен имот, јавна управа и одбрана; задолжително социјално осигурување; образование; дејности на здравствена и социјална заштита, земјоделство, и градежништво. Иако доминира индустријата исклучително динамичен раст имаат и услугите. Потенцијал за понатамошен развој има туризмот. Сепак, Источниот плански регион е исто така земјоделско подрачје кој располага со

значителна земјоделска површина и добри климатски и почвени услови за земјоделско производство кои не се целосно искористени.

Југозападен Плански Регион

Југозападниот плански регион е еден од понеразвиените региони во државата согласно придонесот во вкупниот бруто домашен производ на национално ниво. Југозападниот плански регион има високо учество во распределбата на средства за поттикнување рамномерен регионален развој, согласно Одлуката за класификација на планските региони според степенот на развиеност за периодот од 2013 до 2017 година, каде што развојниот индекс изнесува 81.4, додека економско-социјалниот индекс изнесува 97.7. Југозападниот плански регион бележи значителни промени во бројот на претпријатија, односно се вбројува меѓу регионите со поголем број на новосоздадени, но и згаснати претпријатија. Југозападниот плански регион партиципира со 4.69% во вкупните инвестиции во основни средства во државата. Споредено со други региони, ваквото ниво на инвестиции соодветствува со утврдениот степен на развиеност и динамиката на економскиот раст. Забележан е нагорен тренд на инвестициите во основни средства, што во најголем дел се должи на растот на инвестициите во градежништвото.

Југоисточен Плански Регион

Југоисточниот плански регион постигнува значајни резултати во економијата на РСМ. После Скопскиот регион има најдинамичен раст. Во структурата на економијата застапени се сите стопански сектори од кои најзначајни се: земјоделство, градежништво, трговија, рударство, текстилна индустрија, тутунска индустрија и угостителство. Иако доминира индустријата, исклучително динамичен раст имаат и услугите. Во развојот на севкупната економија на Југоисточниот плански регион, земјоделството има најзначајно место. Овој сектор во структурата на БДП на национално ниво учествува со 10,3%, додека во структурата на БДП на Југоисточниот плански регион учествува со 34,3%. Во Југоисточниот плански регион инвестициите во основни средства бележат тенденција на намалување. Микро претпријатијата се двигател на економијата на регионот и потврда за претприемачкиот дух на неговите жители. Бројот на големите активни деловни субјекти опаѓа низ годините. Потребно е да продолжи и да се интензивира ориентираноста кон извозот со оглед на тоа што РСМ е мал пазар со ниска апсорпциона моќ. Југоисточниот регион треба да вложува во поголем развој на потенцијалите и конкурентните индустрии како земјоделството, преработката и пакување на производи и во извоз на производи со повисока додадена вредност.

Пелагониски Плански Регион

Главни столбови на економијата на Пелагонискиот плански регион се производството и преработката на земјоделски производи и експлоатацијата на минерални сировини. Регионот е најголем производител на јаболка, тутун и млеко. Вкупната номинална вредност на инвестициите во основни средства покажува дека инвестициите во основни средства бележат тенденција на намалување. Пелагонискиот плански регион е трет во државата според бројот на активни деловни субјекти на 1000 жители (35,58), после Скопскиот и Вардарскиот плански регион. Малите бизниси како и во поголемиот дел од државата се движечка сила на економскиот развој на регионот. Со оглед на големината на Пелагонискиот регион и економскиот потенцијал особено во рударската индустрија и земјоделството потребно е вложување во производи кои ќе отворат поголеми можности за извоз, особено во соседните држави, со оглед на фактот што пазарот во Република Македонија е мал.

Полошки Плански Регион

Поголемиот број на претпријатија во Полошкиот регион се концентрирани во двете поголеми општини, Тетово и Гостивар. Вкупниот број на деловни субјекти во Полошкиот регион претставува 10,15 % од вкупниот број на деловни субјекти на ниво на РСМ. Анализирајќи ги

податоците за бројот на активни деловни субјекти по сектори на дејност во подолната табела може да се заклучи дека најзастапени дејности во Полошкиот регион се: трговија на големо и трговија на мало; поправка на моторни возила и мотоцикли, преработувачка индустрија, градежништво, објекти за сместување и сервисни дејности со храна и стручни, научни и технички дејности. Како и на државно така и на регионално ниво т.е. во Полошкиот регион микро и малите бизниси се во доминантна положба, односно од вкупно број на активни субјекти во Полошкиот регион 99,30 % се микро и мали претпријатија (78,37 % микро и 20,92 % мали).

Североисточен Плански Регион

Североисточниот плански регион е економски најнеразвиениот регион во РСМ. Според Одлуката за класификација на планските региони според степенот на развиеност, Североисточниот плански регион има развоен индекс 0,56, економско социјален индекс 0,33 и демографски индекс со 0,70.1. Во Североисточниот плански регион во 2019 година имало 4174 активни деловни субјекти. Најголем број на активни деловни субјекти има во трговија на големо и мало и поправка на моторни возила и мотоцикли. Општината Старо Нагоричане како изразито рурална општина има најголем број на претпријатија во дејноста земјоделство, шумарство и рибарство. Исто така според инвестициите доминираат проекти во секторот градежништво, машинска индустрија и инженеринг. Како најзначајни сектори на стопанската активност се индустријата (прехранбена, хемиска и металната индустрија, тутунот и цигарите) и градежништвото. Обемот на инвестиции во основни средства во регионот е низок и е под просекот за државата.

Скопски Плански Регион

Скопскиот регион е најразвиениот регион во РСМ. Според податоците на Државниот завод за статистика, бројот на активните деловни субјекти во Скопски плански регион, во 2019 година изнесува 29.652. Најзначајни сектори во регионот се прехранбената индустрија, текстилната, печатарската, метало-преработувачката, градежништвото, угостителството, трговијата, транспортот и деловните услуги. Во Скопскиот плански регион најмногу извезуваат деловните субјекти кои се занимаваат со производство на облека, потоа електрична опрема, основни фармацевтски производи и фармацевтски апарати а додека најмногу се увезува метали, кокс и рафинирани нафтни деривати, прехранбени производи. Носители на економскиот развој во Скопскиот регион се големите претпријатија кои доминираат со околу 51% во вкупното производство во нефинансискиот сектор, а следат МСП со учество од 36% и 13%, соодветно. Според официјалните статистички податоци, услугите доминираат со 60% во производството и 52% во вработувањата, а следи индустријата со 30% и 34%, соодветно. Земјоделството учествува со 1% во производството и 3% во вработувањата што упатува на релативно малото значење на земјоделството како примарна гранка, меѓутоа има значење од аспект на концентрацијата на големи преработувачки капацитети од прехранбената индустрија во овој регион.

Анализата на економските диспаритети покажа дека меѓу одделните плански региони во РСМ постојат изразени диспаритети во степенот на економска развиеност. За надминување на овие диспаритети во економскиот развој на планските региони потребно е креирање на поволна инвестициона клима како интегрална мерка за подобрување на квалитетот на економскиот раст, односно порамномерна распределба на доходот и намалување на сиромаштијата. PPP може да се постигне преку максимално искористување на човечкиот капитал, одржливо користење на достапните природни ресурси во планските региони и преку развој на индустрии кои се карактеристични односно претставуваат споредбена предност на одделни плански региони. На потребата од прилагодување на политиката за економски развој кон целите на Стратегијата за РР но и клучните економски политики на ЕУ, се надоврзува и потребата фокусот да биде ставен на т.н циркуларна економија која ја интегрира економијата со напреден систем

за управување со отпадот. Оваа транзиција кон циркуларна економија ќе создаде низа позитивни ефекти по однос на остварување повисок степен на севкупен одржлив развој а со тоа и одржлив развој на планските региони.

Поддршка за развој на малите и средни претпријатија, претприемништво, иновации, мудра специјализација и конкурентност

Секој од 8-те Центри за развој на планските региони во рамки на сопствената организациска структура има воспоставено т.н Бизнис центар со мисија да прерасне во информативен центар за приватниот сектор на територијата на планскиот регион но и потенцијален спроведувач на активни мерки за поддршка на приватниот сектор. Доколку се обезбедат стабилни инструменти за финансирање на активности на Бизнис центрите во рамки на Центрите за развој на планските региони на истите може со закон да им бидат проширени специфичните надлежности.

Јавни инвестиции за рамномерен регионален развој и степен на развиеност на планските региони

Согласно ЗРРР, за поттикнување на рамномерниот регионален развој од Буџетот на РСМ годишно се издвојуваат средства во висина од најмалку 1% од БДП. Покрај средствата кои се реализираат од страна на МЛС и Бирото за регионален развој (БРР) се издвојуваат и средства преку останатите министерства и владини агенции кои придонесуваат за развој на планските региони но истите само делумно ги адресираат воочените диспаритети. Наодите покажуваат дека без оглед што се реализираат низа проекти во планските региони не секогаш истите придонесуваат за порамномерен регионален развој, а има и примери каде одредени проекти ги продлабочуваат диспаритетите. Исклучок од ова се инвестициските програми на неколку органи на државната управа и агенции меѓу кои ФИТР кој има воспоставено еден од низа критериуми за селекција на апликации а кој е поврзан со развојот на планските региони.

4.1.5. Пазар на работна сила

Вардарски Плански Регион

Вардарскиот регион располага со најмал број работоспособно население, споредено со било кој друг регион. Ова е разбирливо затоа што се работи за најретко населениот регион во РСМ. Таму се наоѓа околу 7.5% од работоспособното население. Во одредени периоди има пораст на вработеноста, односно пад на невработеноста. Во однос на половата структура, во руралните делови на Вардарскиот регион има поголема невработеност кај мажите, за разлика од урбаниот дел каде што стапката на невработеност е поголема кај жените. Промените во продуктивноста на трудот во Вардарскиот регион и на просечно ниво во РСМ се многу слични. Во еден период продуктивноста на трудот во Вардарскиот регион малку позабрзано расте, при што ја надминува продуктивноста на трудот во РСМ за 6%.

Источен Плански Регион

Податоците за стапката на активното население, вработеноста и невработеноста се поповолни од националниот просек, но регионот и покрај овие резултати не успева да држи чекор со поразвиените региони. Структурата на невработените во регионот, споредено со просекот на државата и вкупно и според полот и местото на живеење укажува дека невработеноста и во урбаниот и во руралниот дел на регионот е под просекот на државата, посебно кај жените што се должи на големото учество на текстилот во структурата на индустријата. Стапката на активност во Источниот регион има вредност од 58,9% во 2019 година и според овој показател регионот е четврти (ранг-4) после Југоисточниот, Пелагонискиот и Вардарскиот регион. Стапката на вработеност во Источниот регион има вредност од 54,3% во 2019 година и според овој показател регионот е повторно четврти (ранг-4) после Југоисточниот, Пелагонискиот и Вардарскиот регион. Стапката на вработеност во Источниот регион има вредност од 7,8% во 2019 година и според овој показател регионот е втор (ранг-2) после Југоисточниот регион.

Југозападен Плански Регион

Југозападниот плански регион располага со 182.000 работоспособни лица, при што споредено со останатите региони се наоѓа на четврто место. Во изминатите 6 години, кај стапката на невработеност беа евидентни поголеми осцилации, но сепак во последните неколку години трендот е поволан. Според стапката на невработеност, Југозападниот плански регион се наоѓа на претпоследно место. Во однос на половата структура, стапката на невработеност е поголема кај жените во однос на мажите, при што и во урбаниот и во руралниот дел на Регионот нема поголеми разлики. Продуктивноста на трудот во Југозападниот плански регион бележи нагорен тренд во последните неколку години, зголемена е за преку 30%.

Југоисточен Плански Регион

Највисоката стапка на активно население во 2019 година, има Југоисточниот плански регион и изнесува 67.6%. Највисока стапка на вработеност помеѓу регионите во Републиката има повторно Југоисточниот плански регион, кој во 2019 година изнесува 63.3%, и е далеку над националниот просек кој изнесува 43.6%. Стапката на невработеноста односно учеството на невработените во вкупното активно население е најниска во Југоисточниот плански регион. Во 2019 година таа изнесува 6.3%, и е далеку под стапките на невработеност во другите региони, и далеку под националниот просек кој изнесува 17.3%. Стапката на невработеност во Југоисточниот регион е значително повисока во урбаните отколку во руралните средини, што се должи на развиеноста на земјоделството. Според податоците од ДЗС за проценка на бројот на население, Југоисточниот регион, бележи континуиран раст на бројот на населението. Од горенаведеното може да се заклучи во однос на овие показатели Југоисточниот регион има компаративна предност во однос на сите други региони во државата. Југоисточниот регион е лидер во државата во однос на нивото на стапката на вработеност, но не и според висината на исплатените плати.

Пелагониски Плански Регион

Пелагонискиот плански регион има втора најголема стапка (ранг-2) на активно население која во 2019 година изнесува 64,5%. Стапката на вработеност континуирано се зголемува во разгледуваниот период од 52,2 во 2015 на 56% во 2019 година. Стапката на невработеноста во Пелагонискиот плански регион во текот на целиот анализиран период континуирано се намалува и со 13,1% е трета најниска (ранг-3) после Југоисточниот (6,3%) и Источниот (7,8%) регион во 2019 година. Според полот, стапката на невработеност е променлива, но генерално поголема кај жените. Од горенаведените трендови може да се заклучи дека Пелагонискиот регион има задоволителни услови за развој во однос на активност на населението, стапката на вработеност и невработеност. Според овие индикатори, Пелагонискиот регион е четврт по висина на исплатена бруто и нето плата од планските региони. Постои голема разлика помеѓу просечно исплатената бруто плата во однос на Скопскиот регион.

Полошки Плански Регион

Економската активност во Полошкиот плански регион во 2019 година изнесува 51,9 %, што значи дека е под државниот годишен просек. Стапката на вработеност во Полошкиот регион за 2019 год. е пониска од тој на ниво на државата и изнесува 37,1%. Стапката на невработеност во Полошкиот регион во 2019 година изнесува 28,5% и е една од највисоките стапки во споредба со другите осум плански региони (само Североисточниот регион има повисока стапка која изнесува 33 %). Според податоците и пресметките извлечени од податоците преземени од ДЗС, бројот на невработени во Полошкиот регион во 2019 год. изнесувал околу 75.769 лица. Бројот на економски неактивно население на возраст од 15 и повеќе години во Полошкиот регион според проценките извлечени од податоците преземени од ДЗС би изнесувал околу 127.877 лица.

Североисточен Плански Регион

Стапката на активното население за регионот е приближно иста како на национално ниво, односно изнесува 55,2%. Стапката на вработеност е скоро 10% помала од стапката на национално ниво и изнесува 37%. Стапката на невработеност е скоро двојно поголема кај Североисточниот регион во однос на националниот просек, односно изнесува 33%. Во споредба со националниот просек, овие индикатори, вкупно гледано, се недоволни за оценката на состојбите на пазарот на работна сила Североисточниот плански регион да биде позитивна. Во приватниот сектор искористеноста на расположливата прекувремена работа е скоро потполна, реалниот показател за продуктивноста е некаде на 80%. Односот на невработеното градско спрема селското население кое бара работа, покажува дека невработеноста опаѓа и во градовите и во селата, со тоа што опаѓањето во градовите е нешто помало.

Скопски Плански Регион

Скопскиот плански регион е подрачје во кое е концентриран најголем дел (30%) од работната сила во РСМ. Стапката на активност во Скопскиот плански регион е помала од стапката на активност на ниво на РСМ и изнесува 54,2%. Во 2018 година, Скопскиот плански регион заедно со Североисточниот и Полошкиот плански регион имаат најниска стапка на активност. Како и во другите региони, економската активност е пропорционална со степенот на образование на населението и е најмала кај лицата без училиште и со ниско ниво на образование, а најголема кај оние со факултетско образование. Стапката на вработеност во Скопскиот плански регион има тренд на зголемување, но сепак е помала од стапката на вработеност на национално ниво и изнесува 43,7%. Во Скопскиот плански регион во 2018 година стапката на невработеност изнесувала 19,3, иако е подобра во однос на национално ниво, сепак споредбено со останатите региони, може да заклучиме дека во Скопскиот плански регион има голема невработеност. Највисока стапка на невработеност во Скопскиот плански регион е карактеристична за помладите старосни групи, а најниски вредности таа има кај постарите од 50 години. Анализата на образовното ниво на невработените покажува дека уделот на неангажираната работна сила е најголем кај лицата без образование и се намалува со зголемување на образовното ниво.

Во последната декада во РСМ се забележува позитивен тренд на пазарот на труд кој се манифестира со континуирано растечка стапка на вработеност придружена со опаѓање на невработеноста. Сепак, пазарот на труд моментално се наоѓа пред големи предизвици кои произлегуваат од неговото интегрирање во европскиот пазар на труд. Региони што потфрлуваат во поглед на функционирањето на пазарот на труд се Полошкиот, Североисточниот и Југозападниот плански регион, додека пак Скопскиот плански регион се издвојува според побарувачката за труд и високата продуктивност на трудот. Ваквите диспаритети во наредниот десетгодишен период би можеле да се намалат со дополнителни мерки за креирање ефективна побарувачка за труд во планските региони кои потфрлуваат придружени со мерки за унапредување на вештините и компетенциите на работната сила. Пандемијата предизвикана од корона вирусот Covid-19 дополнително ги влоши состојбите на пазарот на труд. Повторно, во групата на најпогодени категории се најранливите слоеви од населението како што се: жените, повозрасните работници, работниците со пониско ниво на образование и некои етнички заедници како на пр. Ромите. Политиките за пазарот на труд треба да бидат усогласени со Стратегијата за РР и комплементарни со останатите секторски политики поврзани со економскиот развој и развојот на образованието со цел да се постигне нивна максимална ефикасност.

4.1.6. Социјален развој

Вардарски Плански Регион

Кај процент на деца кои се опфатени со ран детски развој Вардарски регион е во предност со 36% пред националниот просек кој е 26.3% во 2018 година. Корисниците на додаток за деца 0-18 години се намалува во текот со годините и изнесува 2.2%, а процентот на корисниците на посебен додаток, 0-26 годишна возраст е стабилен и изнесува 1,3%. Број на домаќинства-корисници на социјална парична помош на возраст од 18+ во текот со годините се намалува и изнесува 12,3% што е помал од националниот просек. Од вкупно 38 домови за ученици-студенти во РСМ, во Вардарскиот регион се наоѓаат 5, од кои 2 се домови за ученици во основни училишта и 3 се домови за ученици во средни училишта. Бројот на деца во установи за згрижување и воспитување на деца-детски градинки бележи раст. Во Вардарскиот регион се наоѓаат 8.72% од вкупниот број на деца. Во Вардарскиот регион се наоѓаат 6.34% од вкупниот број здравствени работници во РСМ. Општини кои се издвојуваат како места со ваков тип на услуги се Велес, Кавадарци, Неготино и Свети Николе, со вкупен број на вработени од 1.769 здравствени работници.

Источен Плански Регион

Според податоците од ДЗС, во делот на социјална заштита, во 2018 година, најмал број домаќинства-корисници на социјална парична помош на возраст од 18+ е забележан во Источниот Регион (9.3 на 1000 население). По основ на додаток за деца до 18-годишна возраст намалувањето е до 2,9% во 2018 година. По основ на посебен додаток за деца до 26-годишна возраст намалувањето е до 1,2 во 2018 година. Трендот на зголемување на деца згрижени во установи за згрижување и воспитување во Источниот плански регион е во постојан пораст и изнесува 42,1% во 2018 година. Опфатот на деца во Источниот регион е во континуитет над националниот опфат во анализираниот период. Во однос на установи за згрижување стари лица во Источниот плански регион, според достапните податоци од ДЗС, евидентиран е број на корисници во јавна установа – дом за возрастни лица. Ако се земе во предвид фактот дека Источниот плански регион „старе“, тогаш постоечките капацитети воопшто не ги задоволуваат потребите. Во регионот постои само една јавна институција со мал капацитет од 29 лица во Берово. Здравствената и социјална заштита во планскиот регион во глобала се релативно добри. Состојбата во поглед на покриеноста на населението со здравствено осигурување во Источниот плански регион е околу 99%. Достапноста на здравствените услуги од примарната и секундарната здравствена заштита е на просечно национално ниво, додека повисоките степени на здравствена заштита се помалку достапни. Болничката нега е организирана преку мрежа на општи болници во градските центри. Во регионот постојат 9 јавни установи за згрижување и воспитување на деца, организирани во 29 објекти. Опфатноста на децата во детски градинки е подобра од просекот на државата. Бројот на основни училишта во учебната 2019/20 година во Источниот регион е 89 и претставува 9,1% од вкупниот број основни училишта во РСМ и е претпоследен во однос на другите региони. Бројот на средни училишта во 2020 година во Источниот плански регион е 14 и претставува 10,9% од вкупниот број средни училишта во земјата и е на четврто место (ранг-4). Во регионот работи еден од најголемите универзитети во државата, Универзитетот Гоце Делчев.

Југозападен Плански Регион

Вкупниот број носители на домаќинства-корисници на социјална парична помош, во Регионот, изнесува 2.795, што во однос на РСМ е учество од 9.6%. Процентуалниот износ на деца згрижени во градинки во последната анализирана година изнесува 42.1% на илјада жители. Корисниците на посебен додаток, 0-26 годишна возраст имаат скоро исти параметри и се движат од 1.2 до 1.3% на 1000 жители. Кај домаќинствата корисници на социјална парична помош на возраст од 18 и повеќе години дошло до рапидно намалување на учеството од 14.7% на 9.3% во последната анализирана година. Вкупниот број деца згрижени во детските градинки изнесувал 1.846, што е учеството од 5.2% на ниво на РСМ. Во Регионот постои солидна покриеност со болнички установи. Специјализираните здравствени установи се лоцирани во Охрид и Струга, и истите се

афирмирани и реномирани и надвор од државата, давајќи услуги на странски државјани. Општи болници има во Охрид, Струга, Кичево и Дебар со проширена дејност. Регионот е добро покриен со здравствени домови кои ги има во Охрид, Струга, Кичево, Македонски Брод и Вевчани. Единствениот центар за Јавно здравје е во Охрид. Приватната специјалистичка консултативна здравствена заштита е застапена само во определени медицински области. Најголем број има установи од областа на интерната медицина, офтамологијата, неврологија, ОРЛ, психијатрија и физикална медицина. Бројот на општи матични лекари заостанува зад нивото на РСМ, додека застапеноста на матичните гинеколози и стоматолози е над нивото.

Југоисточен Плански Регион

Бројот на корисници на социјална помош по носител на домаќинство во Југоисточниот плански регион се намалува за 10.8% во периодот 2013-2016 или за 17.4% кај корисници на социјална помош вклучувајќи членови на домаќинство. Бројот на деца згрижени во установи за згрижување и воспитување во Југоисточниот плански региони се зголемил за скоро 25% во периодот од 2013 до 2017 година. Бројот на основни училишта во 2019/20 година во Југоисточниот регион е 118 и претставува 11,93% од училиштата во РСМ што според вкупниот број население и бројот на запишани ученици во основно образование е доста висок. Бројот на средни училишта во учебната 2018/2019 година во Југоисточниот плански регион е 9, истиот претставува 6.82% од вкупниот број средни училишта и е најмал во РСМ.

Пелагониски Плански Регион

Бројот на основни училишта во учебната 2019/20 година во Пелагонискиот регион е 175 и претставува 17,8% од вкупниот број основни училишта во РСМ и е убедливо најголем во однос на другите региони (ранг-1). Бројот на средни училишта во 2019/20 година во Пелагонискиот плански регион е 20 и претставува 15,4% од вкупниот број средни училишта и е најголем во РСМ (ранг-2). Во Пелагонискиот регион се наоѓа универзитетот „Свети Климент Охридски“ во Битола, во самиот центар на регионот. Според податоците од ДЗС, во делот на социјална заштита, во 2018 година, бројот на домаќинства-корисници на социјална парична помош на возраст од 18+ во Пелагонискиот регион е 18,5%. Во однос на домаќинства - корисници на социјална парична помош на возраст од 18+ може да се забележи дека има зголемување на корисници (пораст од 65%). По основ на додаток за деца до 18-годишна возраст зголемувањето е до 4,4% во 2018 година. По основ на посебен додаток за деца до 26-годишна возраст намалувањето е на 1,6% во 2018 година. Бројот на деца згрижени во установи за згрижување и воспитување во Пелагонискиот плански регион во 2018 година има пораст до 22,3%. Ако се земе во предвид фактот дека Пелагонискиот плански регион е демографски регион во длабока старост каде преовладува старо население, тогаш постоечките капацитети не ги задоволуваат потребите. Во регионот покрај двете јавни институции со капацитет од приближно 300 лица, згрижување во приватен капацитет се јавува во Битола (16 корисници), а во Прилеп (69 корисници).

Полошки Плански Регион

Полошкиот регион е на второ место со 34,3% стапка на сиромашни лица. Полошкиот регион се рангира на трето место со 15,7 корисници на социјална помош на 1000 население. Состојбата со градинките во Полошкиот регион е незадоволителна, само 9,1 % деца се згрижени во детските градинки. Забележано е пад на корисниците на социјална парична помош во последните години (14,1%). Во Полошкиот регион не постои ниедна јавна или приватна установа - Дом за возрасни лица и затоа жителите од овој регион кои сакаат да бидат корисници на овие услуги одат до најблиските установи како на пр. Скопје. Општина Тетово се карактеризира со високо развиена образовна мрежа. Полошкиот регион има 52 централни основни училишта и 90 подрачни училишта. Бројот на училишта за средно образование во Полошкиот регион е 13 училишта. Во однос на децата со посебни потреби треба да се нагласи дека на ниво на државата имаме само 4 училишта и тоа 3 се лоцирани со Скопскиот регион и една во Источен плански

регион. Во Тетово дејствуваат два универзитети: Државен Универзитет Тетово и Универзитет на Југоисточна Европа. Во Гостивар се наоѓа Факултетот за прехранбена индустрија и исхрана на Тетовскиот Државен Универзитет. Истражувачката дејност се одвива во склоп на двата универзитета и е организирана во склоп на институтите кои се дел од Универзитетите. Универзитетот на Југоисточна Европа има и два центри за иновации, технолошкиот парк лоциран во кампусот на универзитетот во Тетово и младинскиот ресурсен центар лоциран во Гостивар.

Североисточен Плански Регион

Североисточниот регион има и најголем број на домаќинства кои се корисници на социјална помош на илјада жители (30.1) во споредба со сите останати региони. Загрижувачки е тоа што во однос на Полошкиот регион кој е втор најголем регион по број на домаќинства корисници на социјална помош на илјада жители (16.5), Североисточниот регион е со скоро двојно поголем број на домаќинства или за 82.42% повеќе. Ова е уште една потврда дека овој регион навистина силно заостанува во однос на развојот на другите региони и може да се смета за најсиромашен регион. Во Североисточниот плански регион 2% се корисници на додаток за деца 0-18 годишна возраст и е за 0.1% под националниот просек. Во однос на корисниците на посебен додаток 0-26 годишна возраст Североисточниот регион има 1.1% корисници и се наоѓа на ниво на националниот просек. Бројот на децата згрижени во детски градинки во Североисточниот плански регион е на релативно ниско ниво од 19.8% со што овој регион се наоѓа на претпоследното место. Североисточниот регион има најмал број на институции за згрижување на деца, но и по број на објекти (15-објекти) се наоѓа на претпоследно место. Во рамките на регионот работат 90 основни училишта. Средни училишта има 10. Во регионот има еден приватен колеџ и повеќе подрачни единици на државните универзитети.

Скопски Плански Регион

И покрај фактот дека во Скопски плански регион има најголем број на општи матични лекари, матични гинеколози и стоматолози, сепак кога ќе се анализира бројот на лекари на 1000 осигуреници, Скопскиот плански регион е на дното на листата, односно е помеѓу регионите кои имаат најмал број на лекари на 1000 осигуреници. Скопскиот плански регион има најголемо учество во вкупниот број на осигуреници; 43,6%, и најмногу пензионери се токму во Скопскиот плански регион дури 107.435 пензионери или една третина од вкупниот број на пензионери на национално ниво. Во анализираниот период од 2015-2017 година, во Скопскиот плански регион има зголемување на бројот на деца и вработени во установи за згрижување и воспитување на деца – детски градинки / центри за ран детски развој. Најголем број на корисници има за родителски додаток за “трето дете” потоа е за “четврто дете” и најмал број на корисници има за единствен родителски додаток. Најголем број на корисници на детски додаток има во Скопски плански регион. Скопски плански регион учествува со една третина во вкупниот број на родителски додаток на национално ниво. Скопски плански регион учествува со 22,62% во вкупниот број на корисници на социјална помош на национално ниво. Стапката на сиромашни лица во РСМ има тенденција на намалување. Во Скопски плански регион стапката на сиромаштија е малку пониска од националната стапка односно изнесува 21,8%. Во учебната 2019/2020 година, вкупниот број на основни училишта во Скопски плански регион изнесува 159. Во учебната 2019/2020 година, вкупниот број на средни училишта во Скопскиот плански регион изнесува 35.

Утврдени се изразени диспаритети помеѓу планските региони во социјалниот развој.

Стапката на сиромашни лица во земјата има тенденција на континуиран пад како резултат на економскиот раст проследен со раст на вработеноста и платите, како и растот на пензиите.

Најниски стапки на сиромашни лица имаат Вардарскиот плански регион со само 8.0%, како и Пелагонискиот и Источниот со 13,1%, односно 13.3%. Гледано во апсолутни бројки, најмногу сиромашни лица има во Полошкиот плански регион, речиси 119 илјади.

Социјалната исклученост на младите лица, односно стапката на млади од 15 до 29 години кои не се вработени и кои не се вклучени во процесот на образование или обука изнесува 24.5% во 2019 година.

Социјални надоместоци. Инструментот на социјалната парична помош (СПП) како клучен социјален надоместок последните години покажуваше ниска ефективност - придонесот на овој инструмент кон намалувањето на сиромаштијата за 2018 година изнесуваше само 3.8 процентни поени. Растот на корисници е присутен во сите плански региони, при што најизразен е во регионите каде има најмалку корисници како Вардарскиот и Источниот регион, а исто така и во Североисточниот.

Детски надоместоци. Последнава деценија има континуиран пад на корисниците на детскиот додаток на 2.1% во 2018 година. Падот е исклучително голем во сите плански региони. Токму поради ваквите регистрирани состојби се пристапи кон промена на критериумите за остварување на ова право и се овозможи полесен пристап до детскиот додаток за семејства со деца кои имаат ниски приходи.

Опфатот на деца во детски градинки во последнава деценија бележи значаен и континуиран, но, сепак недоволен раст. Бројот на деца згрижени во градинки е повеќе од двојно зголемен на национално ниво во сите плански региони.

Соодносот на осигуреници и пензионери во последнава деценија е подобрен. Убедливо најмногу пензионери има во Скопскиот плански регион на кој отпаѓа точно една третина од вкупниот број пензионери.

Односот на просечната пензија и просечната нето плата е важен индикатор за одржливоста на пензискиот систем. Иако во последнава деценија бројот на осигуреници расте, сепак односот на просечната пензија во споредба со просечната нето плата стагнира, што ја зголемува нееднаквоста и ранливоста на пензионерите.

Во 2019 година најмногу **здравствени осигуреници** има во Скопскиот плански регион, една третина од вкупниот број на осигуреници. Најмал удел има Вардарскиот плански регион со само 7%. Вкупниот број **лекари во примарната здравствена заштита** во 2019 година изнесува 2.768. Во 2019 година во Северна Македонија, на секои 10.000 осигуреници има по 4,34 аптеки, што е одличен резултат споредено и со ЕУ просекот кој изнесува 3,03 аптеки на 10.000 жители.

Заклучно согледување и препорака на оваа Стратегијата е да се создадат сите неопходни предуслови за социјално инклузивен рамномерен регионален развој обезбедувајќи поголема социјална кохезија меѓу и во рамките на планските региони.

4.1.7. Образование

Секторот образование е исклучително значаен за развојот на државата во периодот од 2021 до 2031 година, кога се очекува РСМ не само да ги започне туку и да ги приврши преговорите за зачленување во ЕУ.

Мрежа на основни училишта во планските региони

Во последните години е воспоставена пракса на инклузија на ученици со посебни образовни потреби во редовните основни училишта, што е регулирано со новиот Закон за основно образование, како добра практика усогласена со европските стандарди. Овој позитивен исчекор е значаен и за надминување на диспаритетите на планските региони, ако се има предвид дека постојните специјализирани основни училишта за деца со попреченост, се лоцирани најмногу

во Скопскиот плански регион, а има плански региони каде такви не постојат. Диспаратите во однос на бројот на ученици, паралелки и просечен број на ученици по паралелки во основното образование во планските региони се големи. Функционалната инклузивност на учениците од маргинализираните и ранливи групи во училиштата за основното образование, со посебен фокус на децата од ромската заедница и децата со попреченост, претставува сериозен предизвик. Воспоставувањето на систем во секоја општина за подобрување на дигитално-информатичко описменување на учениците во основните училишта во секој плански регион, со фокус на руралните средини, треба да биде значајна стратешка определба на државата, потврдена и низ институционалниот одговор на пандемијата предизвикана од корона вирусот Covid-19. Нивото на дигитално-информатичката писменост кај учениците во основното образование не е на потребното ниво, особено во споредба со државите членки на ЕУ.

Мрежа на средни училишта во планските региони

Во РСМ се реализираа настава во 109 училишта за средно образование. Од нив, 25 се гимназии, 37 се стручни училишта за средно образование, 38 се комбинирани, 5 се уметнички училишта и 4 се специјализирани училишта за ученици со посебни образовни потреби. Од вкупно 109 училишта за средно образование, најмногу се во Скопскиот плански регион, потоа во Пелагонискиот регион и Полошкиот регион. Диспаратите по плански региони се најизразени во однос на децата со посебни образовни потреби. Во Скопскиот регион се лоцирани 3 специјализирани училишта за средно образование, а во цела држава има само уште едно во Штип. Еден од можните начини за надминување на воочените предизвици во контекст на средното стручно образование и обука е формирање на регионални центри за стручно образование и обука. Ваквите центри нудат побрза можност за функционална поврзаност на средното стручно образование со реалниот – бизнис сектор, подобрување на квалитетот на формалното средно стручно образование во училиштата, врамнотежување на пазарот на трудот на регионално ниво (можност за ефикасна и ефективна преквалификација и доквалификација) и намалување на диспаратите меѓу планските региони.

4.1.8. Туризам

Вардарски Плански Регион

Туризмот во Вардарскиот регион е еден од носечките оски на развојот. Со промената на туристичките трендови во изминатите години Вардарскиот регион станува сè поатрактивен од аспект на туризмот. Со промената на туристичката побарувачка, односно со потребите на туристите да патуваат во места кои се генерално непознати и недопрени од човекот, Вардарскиот регион кој има вакви потенцијали, го препознава туризмот како можност за развој на регионот. Странските туристи го посетуваат регионот во поизразен интензитет. Доколку се спореди со другите региони може да се заклучи дека и покрај располагањето со богат фонд на природно и културно наследство на регионот, туристичките развојни стратегии се наоѓаат на прениско ниво и мора да се унапредат во наредниот период. Евидентни се позитивни карактеристики на динамиката на сместувачки капацитети во Вардарскиот плански регион. Имено, забележителен е порастот на леглата кој е поизразен, за разлика од порастот на бројот на собите во анализираниот период. И во овој поглед негативните карактеристики со кои располага Вардарскиот плански регион треба да се отстранат во идниот период, во поглед на сместувачките капацитети - бројот на расположливи соби и легла треба да се зголеми, а исто така треба да се унапреди и нивниот квалитет. Од сместувачките капацитетит најзастапени се некатегоризираниите (9) и хотелските објекти (6). Најголем број на легла има во некатегоризираниите и хотелските објекти, а следат детските и младинските одморалишта. Со цел за унапредување на туристичкиот развој во Вардарскиот плански регион во наредниот период, треба да се преземат мерки и активности кон зголемување на бројот и квалитетот на видовите објекти на сместувачки капацитети, посебно оние од повисока категорија.

Источен Плански Регион

Источниот регион има изобилство од оригинални природни убавини коишто претставуваат основен потенцијал за развој на туризмот и тоа: геолошки атрактивности, релјефни форми, клисури, мали природни и вештачки езера, термоминерални извори и бањи, планини, природни извори, и други ресурси. Во регионот постојат бројни историски и археолошки локалитети, цркви и манастири, голем број на културни манифестации и мал број на културни институции, музеи и театри, културно - историски знаменитости, и др. Во последните години бројот на туристите бележи скоро континуиран пораст, како кај домашните, така и кај странските туристи. Може да се заклучи дека и покрај порастот како на бројот на домашните, така и на странските туристи и остварените ноќевања, учеството на истите во вкупниот број во РСМ е на многу ниско ниво. Најголемо учество во сместувачките капацитети имаат хотелите и некатегоризираниите објекти, односно апартманите во нив. Од бројот на леглата во Источниот плански регион може да се забележи најголемото учество во детските и младинските одморалишта кои се пред вкупниот број на легла на хотелите и некатегоризираниите објекти. Во наредниот период треба да се работи на унапредување на бројот на останатите сместувачки капацитети со повисока категорија. Во 2019 година, во Источниот плански регион функционираат 299 угостителски објекти. Повеќето од рестораните се во современ амбиент и ориентирани се кон меѓународната кујна, скара и брза храна. Во регионот има недостаток на традиционални ресторани со традиционална архитектура кои во целост ќе ја негуваат традиционалната кујна и традиционална народна музика.

Југозападен Плански Регион

Југозападниот плански регион туристички е најразвиениот регион во РСМ, а основите за динамичноста на оваа гранка се природните карактеристики, богатото културно наследство, заштитените просторни целини и долгата традиција. Покрај тоа, Регионот располага со бројни други ресурси кои се на ниво на потенцијална можност за вклучување во туристичката понуда. Тие овозможуваат селективност во развојот и диверзификација на туристички производи. Бројот на соби во 2019 год. изнесува 16.943, а бројот на легла 43.312, што значи дека учеството на ЈЗПР во РСМ изнесува 56.6%. Вкупниот број на посетители во 2019 год. изнесува 445.846, што претставува учество од 37.6% на национално ниво, при што учеството на домашни туристи е 45.4%, а на странските 33.2%. Кај остварените ноќевања учеството е поголемо и изнесува 49.6%. Кај домашните ноќевања изнесува 56,2%, а кај странските 42.6%. Петте водечки земји по посетеност во 2019 год. се Турција, Полска, Холандија, Бугарија и Албанија, по што следат посетителите од Србија и Германија. Новите трендови во посетата на ЈЗПР се гостите од азиските земји како Кина, Ј. Кореа и Малезија, кои се покажа дека се перспективни пазари за ЈЗПР. Учеството на странските туристи во вкупниот број на посетители е поголемо од учеството на домашните, што претставува позитивна околност. Процентот на странски туристи во вкупниот број се движи до 63.93% во 2019, а кај домашните до 36.07%. Искористеноста на леглата во хотелите се движи до 27.54% во 2019 г., а пак искористеноста кај собите до 46.73%. Ова говори дека се уште постои простор за унапредување на туристичката понуда и зголемување на искористеноста на хотелското сместување.

Југоисточен Плански Регион

Во регионот постојат и сместувачки капацитети што ги нудат физички лица, соби односно легла за издавање во приватното сместување, а се регулирани од страна на општините. Приватното сместување може да претставува голем потенцијал за зголемување на сместувачките капацитети во регионот, но потребно е да се спроведат активности за евидентирање, подобрување на условите и воведување на стандарди. Во однос на вкупниот број сместувачки капацитети на РСМ Југоисточниот плански регион во 2019 година учеството изнесува 8,24%. Состојбата е слична и во однос на вкупниот број на легла. Во 2018 година, во Југоисточниот

плански регион функционираат 185 угостителски објекти. Повеќето од рестораните се во современ амбиент и ориентирани се кон меѓународната кујна, скара или брза храна. Во регионот постои недостаток на традиционални ресторани со традиционална архитектура кои во целост ќе ја негуваат традиционалната кујна и традиционална народна музика. Бројот на деловни единици во секторот угостителство во Југоисточниот плански регион во 2018 година изнесувал 185. Вкупниот број на туристи кои го посетиле Југоисточниот плански регион во периодот 2015 - 2019 година изнесува 738.932, од кои 450.959 домашни посетители, а остатокот се странски туристи. Бројот на странски туристи се зголемил за 38.27%, а бројот на ноќевања се зголемил за 54.55%. Најголем дел од леглата во регионот се во групата на основните сместувачки капацитети како што се хотели и мотели, но застапени се и легла во комплементарните сместувачки капацитети како што се приватни соби, бањи и одморалишта на претпријатија.

Пелагониски Плански Регион

Пелагонискиот плански регион е исклучително богат со природни реткости и убавини, каде туризмот е детектиран како една од приоритетните стопански гранки. На негова територија се наоѓаат два од трите национални паркови во РСМ. Освен националните паркови, во овој регион постојат неколку заштитени подрачја со специфични содржини. Природата и природните богатства се најголема причина за посетеноста на овој регион. Во регионот постојат 3 хотели и сместувачки капацитети што ги нудат физички лица, соби односно легла за издавање во приватното сместување, а се регулирани од страна на општините. Бројот на соби во 2019 година е зголемен за 8,3%. Во однос на вкупниот сместувачки капацитет на РСМ, Пелагонискиот плански регион учествува со 11,76 %. Во 2018 година, во Пелагонискиот плански регион функционираат 185 угостителски објекти. Повеќето од рестораните се во современ амбиент и ориентирани се кон меѓународната кујна, скара или брза храна. Во регионот постои недостаток на традиционални ресторани со традиционална архитектура кои во целост ќе ја негуваат традиционалната кујна и традиционална народна музика. Бројот на деловни единици во секторот угостителство во Пелагониски плански регион во 2018 година изнесувал 185. Вкупниот број на туристи кои го посетиле Пелагонискиот плански регион во периодот 2015-2019 година изнесува 327.554, од кои 196.490 домашни посетители. На територијата на РСМ домашните туристи оствариле вкупно 1.892.103 посети, а од нив речиси 10,4% биле во Пелагонискиот плански регион. Вкупниот број на странски туристи кои го посетиле Пелагонискиот плански регион во периодот 2015 - 2019 година изнесува 131.064 посетители.

Полошки Плански Регион

Полошкиот плански регион спаѓа во помалку туристичко развиените региони во државата. Во овој регион постојат огромни можности за различни видови на туризам, како на што се руралниот, еко туризмот, спортско-рекреативниот, транзитниот, ловниот, риболовниот, културниот и конгресниот туризам. Културното наследство и верските локалитети во Тетово привлекуваат поголеми групи туристи, вклучувајќи ги класичните балкански тури и турнеи на истражувачи. Шар Планина е најдобро место за зимски спортови во земјата, а исто така нуди можности за активности на отворено во текот на летните месеци, кои во моментот се недоволно развиени. Полог е пограничен регион, па така постојат можности за прекугранични понуди во туризмот и искористување на европски фондови за развој на овој сектор. Забележано е зголемување на бројот на домашни и на странски туристи во периодот од 2015 до 2019 година. Вкупниот број на туристи се зголемил за 39% во наведениот период, бројот на домашни туристи се зголемил за 27,5%, додека бројот на странски туристи се зголемил за речиси 50%. Позитивен тренд на зголемување на бројот на соби и легла во Полошкиот регион има во периодот од 2015 до 2019 година. Во овој период бројот на соби е зголемен за 10%, а бројот на легла е зголемен исто за речиси 10%.

Североисточен Плански Регион

Вкупниот број на туристи во Североисточниот плански регион покажува зголемување од 28.54% во 2019-та година. Во споредба со останатите региони по број на туристи во 2019 година Североисточниот регион се наоѓа на последно место. Во споредба со останатите региони Североисточниот регион има најмал број на соби и легла слично на односите кои постојат кај бројот на туристите и бројот на ноќевања. Доколку се анализираат капацитетите за сместување по категории може да се забележи дека во Североисточниот регион има 12 хотели, 1 мотел и 2 некатегоризирани објекти за сместување. Многу други видови на објекти за сместување како барски лекувалишта, планински домови и куќи, детски и младински одмаралишта, младински хотели и сл. воопшто не се застапени во овој регион. Важно е да се истакне дека покрај тоа што овој регион има потенцијал за развој на бањски туризам не постојат објекти за сместување во вид на потребна инфраструктура за развој на овој вид на туризам. Во наредниот период треба да се работи на зголемување на останатите сместувачки капацитети со повисока категорија.

Скопски Плански Регион

Скопскиот плански регион е богат со природни богатства. Скопскиот регион е втор по посетеност и по вкупен број на туристи, но е прв по посетеност од странски туристи, најмногу странски туристи го посетиле токму Скопскиот плански регион. Ноќевањата исто така бележат пораст. И кај капацитетите за сместување, односно кај број на соби и легла има растечки тренд на ниво на РСМ. Со најголем број на соби и легла во 2019 година располага Југозападниот, потоа Скопскиот и на трето место е Пелагонискиот регион. Во Скопскиот плански регион во последните три години има зголемување на бројот на соби и бројот на легла. Во Скопскиот плански регион туристите трошат најмногу. Туристичката потрошувачка во Скопскиот плански регион е најголема и отстапува доста во однос на другите региони. Процентуално учество на туристичкиот промет на Скопски плански регион во вкупниот промет на РСМ изнесува 44,79.

4.1.9. Земјоделство

Вардарски Плански Регион

Вардарскиот регион располага со вкупно 165.294 хектари земјоделско земјиште од кои 53.566 хектари се обработливи површини, а 109.702 хектари се пасишта. Од обработливите површини во овој регион доминираат ораници и бавчи со 41.756 ha, овоштарници има 1.397 ha, лозја 11.326 ha и ливади 1.087 ha. Во овој регион има околу половина од вкупните лозови насади и таа гранка е со најголема традиција. Од успехот на лозарството т.е. исходот на приносите и откупот зависи голем дел од населението во регионот. Тука се сконцентрирани и најголемиот број на винарии во РСМ, особено во општината Кавадарци. Кога станува збор за овошјето, во Вардарски регион се произведуваат повеќе од половина од вкупното производство на праски и тоа во најголем дел во Росоман. Покрај праските, значителен процент во државата од производството на бадем се произведува во Вардарски регион. Житните култури имаат прилично висока застапеност во вкупното производство затоа што во овој регион влегува делумно и Овче Поле. Најзастапени се пченицата и јачменот. Од индустриските култури најзастапен е тутунот. Од зеленчукот најдоминантна култура е пиперката. Доста се застапени фуражните и мешункастите култури од кои најмногу се сади луцерката. Во овој регион има најголема застапеност на овците и свињите кои имаат прилично голем удел во вкупната бројна состојба на РСМ. Сепак вкупниот број на грла или добиточни единици во овој регион не е доволен според можностите за развој и затоа укажува на недоволна развиеност и конкурентска способност на сточарството во овој регион.

Источен Плански Регион

Вкупната земјоделска површина во Источниот плански регион изнесува 188.992 хектари во 2019 година. Од оваа површина обработливи се 78.184 хектари, а на пасишта отпаѓаат 110.765

хектари, што е речиси идентично како и национално ниво. Во структурата на обработливите површини ораниците и бавчите учествуваат со 80,97%, овоштарниците со 4,98%, лозјата со 1,94% и ливадите со 12,10%. Источниот регион има релативно добро искористување на поддршката преку ЕУ ИПАРД програмата, рангиран како четврти (ранг-4) според искористување на ЕУ ИПАРД во споредба со другите региони. Беровско-Делчевскиот дел е со доста слабо развиена индустрија, па земјоделството е значаен извор на приходи кај домаќинствата во овој простор. Производството на одделни житни култури (пченица и пченка) е зголемено. Производството на пченица и пченка доминира во општините Чешиново-Облешево, Делчево, Карбинци, Кочани и Штип. Производството на овес и ориз во Источниот плански регион за периодот од 2015 до 2019 година има доминантното учество во однос на национално ниво од речиси 100%. Во однос на производството на градинарските растенија во 2019 година, во Источниот плански регион, ќе се увиди дека во општините Кочани, Берово и Македонска Каменица има најголемо производство на компир, во општините Кочани, Винаца и Чешиново-Облешево има најголемо производство на кромид и лук, во општините Кочани, Делчево и Чешиново-Облешево има најголемо количество на произведен грав, производството на леќа е назабележително во регионот, а најмногу зелка произвеле општините Кочани, Чешиново-Облешево, Зрновци и Делчево. Производството на домати во 2019 година е намалено, а производството на пиперки е зголемено. Овие градинарски култури имаат доминантно производство во општините Кочани, Чешиново-Облешево и Штип. Производството на детелина во 2019 година е зголемено, а производството на луцерка е намалено. Производството на овие култури доминира во општините Штип, Чешиново-Облешево, Кочани и Карбинци. Од општините во Источниот плански регион најголеми количини на цреши се произведуваат во Пехчево, Делчево, Винаца и Берово, додека производството на вишни доминира во Делчево, Чешиново-Облешево и Штип. Општини од Источниот регион каде доминира производството на сливи и јаболка се Берово, Делчево, и Кочани. Производството на лозја е најзастапено е во општините Штип, Карбинци и Винаца. Сточарското производство е претставено доминантно преку неколку видови домашни животни (овци, кози и свињи). Исто така, значајно е да се истакне овчарството како традиционално производство кое опстојува во регионот и е препознаено како посебен производ (Беровско сирење), кое во последно време е надополнето и со козарско производство.

Југозападен Плански Регион

Југозападниот плански регион има вкупно 135.505 ha од земјоделските површини во РСМ, а обработливата површина е 49.923 ha. По општини најголеми земјоделски површини има општината Кичево, по што следат: Охрид, Струга, Македонски Брод, Дебрца и Дебар, а забележително помали се површините во Центар Жупа, Пласница и Вевчани. По обработливите површини општина Кичево, исто така, има најголемо учество, а по неа се: Дебрца и Струга, Охрид и Македонски Брод. Забележително помали површини имаат Дебар, Центар Жупа, Пласница и Вевчани. Во структурата на обработливи површини преовладуваат ораниците и бавчите, по која категорија на користење општината Дебрца има водечка улога, а следат Струга, Кичево, Охрид и Македонски Брод. Најголем број на овоштарници има општина Кичево, а лозја во Охрид. Изразито најголема површина на ливади има во општина Струга, а пасиштата се најзастапени во Кичево, Охрид и Македонски Брод. Најголеми површини под лоза има во општината Охрид, следи Дебрца, Вевчани, Струга и симболично Дебар. Намалени приноси има кај пченката, компирот, доматиите и пиперките. Незначително зголемување е забележано кај тутунот, кромидот и краставиците. Регионот е познат по производството на цреша, која е брендирана и позната пошироко. Бројот на коњи и говеда перманентно се намалува, а кај свињите динамиката е нестабилна, исто како и кај живината, овците и козите. Бројот на пчелни семејства постојано е во опаѓање. Ваквите движења бараат сериозен однос и зголемување на поддршката во сточарството, што првостепено подразбира воведување дополнителни стимулативни мерки.

Југоисточен Плански Регион

Југоисточниот регион е значаен земјоделски регион во РСМ, располага со вкупна земјоделска површина од 38.813 хектари. Земјиштето најмногу се користи за земјоделско производство (52,5%) и пасишта (47,5%). Најголем дел од земјоделското земјиште се ораници и бавчи со учество од 82% и лозја со учество од 10,6%. Најголемо учество имаат лозјата кои учествуваат со 26,3% во вкупната површина на лозја во земјата. Пасиштата учествуваат со 7,4%. Југоисточниот бележи слабо искористување на поддршката преку ЕУ ИПАРД програмата, рангиран е како шести според искористување на ЕУ ИПАРД во споредба со другите региони. Пораст во производството има кај: пченицата, тутунот, кромидот и пиперките, додека намалување има кај пченката, компирот, доматиите и краставиците. Најголемо поединечно производство на пченица и рж има во Босилово, Гевгелија и Богданци. Најголемо поединечно производство на јачмен има во Гевгелија. Производството на овес е незначително. Најголемо поединечно производство на пченка има во Босилово. Според Извештајот за годишното производство во земјоделството, Југоисточниот регион има значително учество кај фуражните растенија луцерка и детелина. При анализата на производството на индустриските растенија, мало зголемување има во производството на тутун, пред се поради неговото субвенционирање, додека намалување при производство на сончоглед. Најголемо производство на тутун е забележано во Општина Радовиш. Во Југоисточниот регион нема значително производство на сончоглед. Ако се анализира производството на градинарските растенија по општини во 2019 година, во Југоисточниот регион, ќе се увиди дека во Општина Босилово има најголемо производство на компир, во Општина Струмица има најголемо производство на лук, грашок, пиперки и краставици, во Општина Гевгелија има најголемо производство на кромид и бостан, додека во општините Струмица и Василево забележано е најголемо производство на грав и домати. Од производството на овошје во Југоисточниот регион најмногу е застапено производството на дуњи и кајсии, цреши, праски, сливи, круши и вишни. Најголемо производство на дуњи и круши има во Општините Валандово и Гевгелија. Според податоците на Државниот завод за статистика, може да се забележи дека во периодот 2017 - 2019 година во Југоисточниот регион вкупниот број на коњи, овци, кози, и живина бележи намалување освен кај пчелните семејства каде има значително зголемување од 2,46 пати.

Пелагониски Плански Регион

Вкупната земјоделска површина во Пелагонискиот плански регион изнесува 261.061 хектари. Од оваа површина обработливи се 115.233 хектари, а на пасишта отпаѓаат 145.328 хектари. Во структурата на обработливите површини ораниците и бавчите учествуваат со 83,3%, овоштарниците со 3,5%, лозјата со 0,8% и ливадите со 12,5%. Статистичките податоци за земјоделската површина во РСМ, по региони, покажуваат дека во 2019 година најголем дел од земјоделската површина е концентриран во Пелагонискиот регион, кој опфаќа 20,6% од вкупната површина. Најголема вкупна обработлива површина има во Битола каде има најголема површина на ораници и бавчи, и ливади. Најголема површина под овоштарници има во Ресен, додека најголема површина под лозја во Прилеп. Може да се забележи релативно добро искористување на поддршката преку ЕУ ИПАРД програмата. Пелагонискиот регион е рангиран како први (ранг-1) според искористување на ЕУ ИПАРД во споредба со другите региони. Во Пелагонискиот регион има значителен пораст на производството на пченица, пченка и тутун во периодот 2015 - 2019. Во 2019 година во производството на рж доминантни се општините Прилеп и Долнени, додека кај производството на јачмен доминираат општините Битола, Долнени и Могила. Во 2019 година во производството на тутун доминантни се општините Прилеп и Долнени, додека кај производството на сончоглед доминира општината Битола. Кај сите градинарски посеви има намалување и тоа кај компирот, кромидот, доматиите, пиперките и краставиците. Производството на компири е најголемо во Битола, Прилеп и Демир Хисар. Производството на кромид е најголемо во Битола и Кривогаштани. Од општините во

Пелагонискиот плански регион во 2019 година најголеми количини на овошје се произведуваат како што следи: јаболка и цреши во Ресен, вишни во Битола и Ресен, круши во Прилеп, сливи и ореви во Битола, Демир Хисар и Прилеп. При тоа треба да се напомене дека во Ресен во 2019 година се произвеле 61% од вкупното производство на јаболка во државата. Пелагонискиот регион има одлични предуслови за развој на сточарството. Покрај развиеното сточарство, развиена е и индустријата за преработка на млеко и млечни производи, која има голем извозен потенцијал. Пелагонискиот регион е значителен одгледувач на говеда и овци на национално ниво.

Полошки Плански Регион

Полошкиот регион располага со 173.106 хектари земјоделско земјиште од кои 41.573 хектари се обработливи површини, а 131.532 хектари се пасишта. Од обработливите површини во овој регион доминираат ораници и бавчи со 30,265 хектари, овоштарници има 991 хектари, лозја само 44 хектари и ливади се над 10.273 хектари. Производството на одделни житни култури во Полошкиот регион е стабилно во последните три години со многу мали варијации како дел од вкупното производство во државата. Освен кај вишните каде производството расте, мал пораст има и кај производството на кајсиите. Додека кај сите други овошја и грозје се бележи стабилен тренд (цреши, круши и праски) или мал но континуиран пад на производството во последните три години (јаболко, сливи, ореви и грозје). Од анализата за застапеноста на културите во Полошкиот регион може да се заклучи дека производството на фуражни и мешункасти култури укажува на тоа дека сточарството е една од основните земјоделски гранки од економско значење. Обработените податоци за сточарското производство покажува доминантно учество преку говедата (најмногу млечни крави), овците и живината. Молзните крави и овците имаат посебно значење на овој регион со развиена традиција за млечни производи. Овчарството е традиционално за овие краишта со познатата шарпланинска раса и шарското сирење. Во Полошкиот регион се концентрирани познати претпријатија кои вршат преработка на кравјо и овчо млеко и производство на млечни производи кои освен во пазарот во Полошкиот регион тие дејствуваат и во другите региони во РСМ. Активните производствени капацитети на кравјо и овчо млеко и млечни производи се: ЕКОШАР, АЛПИ (СЕНТИС АГ), ХИТ 73, АГРО МУНЕВЕРЕ, МЛЕКАРА АД ТЕТОВО, БИОФАРМА 1 МАЈ, ЛАКТОЗА, КАСЕИФИЦИО ЦЕСАРИНА (ФЕЈЗИ) И БИОВИТА.

Североисточен Плански Регион

Во рамките на Североисточниот регион вкупно има 143.693 хектари земјоделска површина од кои 78.405 хектари е обработлива површина, додека 65.281 хектар се пасишта. Вкупната обработлива површина доминантно се состои од ораници и бавчи 64.410 хектари, овоштарници 1321 хектари, лозја 1508 хектари и ливади 11.166 хектари. Во споредба со останатите региони Североисточниот регион се наоѓа на второ место по вкупна обработлива површина. Ова всушност покажува дека Североисточниот регион има голема обработлива површина која може да служи како силен потенцијал за развој на земјоделието. Од анализата за застапеноста на културите, може да се каже дека житните култури (јачмен) имаат висока застапеност во вкупното производство и најмногу се сконцентрирани во општина Куманово. Од фуражните култури најмногу се сади детелината и сточниот грашок. Свињарството е со голема традиција во овој регион. Бројната состојба на козите има најголем удел од сите видови домашни животни од овој регион во вкупниот број во Македонија. Исто така и пчелните семејства во регионот се значителен фактор во вкупното земјоделско производство. Во овој регион исто така има и најмногу земјоделски стопанства кои како дополнителна активност имаат преработка на животински и растителни производи. Ова најмногу се однесува на месни и млечни производи како и зимница и зачини кои претставуваат активности за дополнителен приход кај малите земјоделци. Големите број на говеда, овци, кози и живина како и расположливите обработливи површини за житни и фуражни култури е добра основа за уште поголем развој на сточарството,

односно месната и млечната индустрија како и индустријата за јајца. Во овој регион се сконцентрирани најголем број на млекари во Македонија кои покрај истиот, го снабдуваат и Скопскиот регион. Близината на Скопје и добрата транспортна комуникација даваат извонредни погодности за пласирање на производите на најголемиот пазар и тоа во свежа состојба.

Скопски Плански Регион

Во 2018 година од вкупната земјоделска површина во Скопски плански регион, односно 40.306 хектари е обработлива површина. Таа најмногу е искористена за ораници и бавчи, потоа има ливади, лозја и овоштарници. На ниво на РСМ во последните три години има намалување на земјоделската површина, додека во Скопскиот плански регион во 2018 година има мало зголемување во однос на 2017. Во Скопскиот плански регион има мал број на регистрирани земјоделски стопанства и тоа само 17.465 од кои само 19 како деловни субјекти и 17.446 како индивидуални стопанства. Скопски плански регион учествува само со 9,8% во вкупниот број на земјоделски стопанства. Скопски плански регион има и најмало учество во вкупниот број на сезонски и други работници ангажирани за работа на земјоделски стопанства и тоа со само 2,46%. Во однос на бројот на земјоделски стопанства што се занимаваат со одгледување на добиток, живина, зајаци и пчелни семејства во 2016 година се регистрирани најмногу земјоделски стопанства што се занимаваат со живина, потоа со свињи, на третото место се земјоделски стопанства што се занимаваат со одгледување на говеда. Во Скопски плански регион има мал број на земјоделски стопанства што се занимаваат со одгледување на добиток, живина, зајаци и пчелни семејства. Најголем број има регистрирани земјоделски стопанства кои се занимаваат со одгледување на говеда, потоа живина и свињи.

Одредени региони имаат споредбена предност за одгледување на одредени култури и групи добиток согласно своите агро-еколошки карактеристики, но досега не е направена реонизација на земјоделското производство и приоритизација на мерките во насока на поефикасно и порационално користење на средствата. Безбедноста на храна е во надлежност на националните институции, но во таа насока на регионално ниво, може да се придонесе доколку се идентификуваат и приоритизираат традиционалните препознатливи производи, создавање на предуслови за зачувување на овие традиции, како и нивната заштита, брендирање и географска заштита. Досега тоа е направена за Кочанскиот ориз и Охридската цреша, но постојат уште многу традиционални и типични производи кои можат да бидат заштитени и основа за афирмација и препознатливост на регионите. Досегашните анализи во рамките на Националните комуникации за климатски промени покажаа дека земјата ќе стане потопла и умерено посушна како што поминува времето, со значителни намалувања на летните врнежи, зголемување на бројот и траењето на топлотни бранови и почести и сериозни екстремни настани како што се сушите и поплавите. Југоисточниот и Вардарскиот плански регион ќе останат едни од најранливите плански региони во земјата. Негативниот ефект на климатските промени ќе се одрази врз намалување на приносите и квалитетот на растителното производство, но ќе има негативен ефект врз домашните животни примарно како резултат на зачестеност на варирањето на екстремните температури, ширење на болестите и штетниците и недостаток на редовни и квалитетни извори на храна. Покрај финансиската поддршка и капиталните инвестиции неопходно е да се продолжи и со меки инвестиции за унапредување на знаењето и севкупниот човечки капитал во земјоделството. Притоа треба да се внимава управувањето со природните ресурси да биде одржливо и да се ублажи влијанието на климатските промени на земјоделството и руралниот развој.

4.2. Карактеристики на животната средина

4.2.1. Геолошки, геоморфолошки и релјефни карактеристики

Вардарски Плански Регион

Геолошкиот состав на Вардарскиот регион е доста мозаичен составен од вулкански, метаморфни и седиментни карпи од различна возраст од Прекамбријските до најмладите Халогенски форми. Во самиот регион може да се извојат неколку помали мезоморфолошки целини како што се: Велешкото Поле, Тиквеш, Витачево, Бошавија, Раец, Азот и други. Сите овие подрачја поради својата микролокација се карактеризираат со свои геоморфолошки, педоклиматски и вегетационски специфики, а како последица на тоа се развила и соодветна населбена структура.

Источен Плански Регион

Источниот плански регион се карактеризира со мошне динамична релјефна структура, во која се застапени рамнински делови како дел од Овче Поле, Ежово Поле, котлините по реката Брегалница, котлината Пијанец, Малешевската котлина, Виничко-Кочанска котлина, Беровско – Пехчевско Поле, потоа падински делови кои се состојат од поројни наноси, конуси, покриени со делувилјални почви, брановидно-ридести кои зафаќаат големи површини и кои се доминанти во земјоделското производство, како и планински делови како планините Осогово, Плачковица, Срта, Конечка, Малешевските планини, Огражден, Влаина планина, Обозна и Голак.

Југозападен Плански Регион

Поширокиот регион припаѓа на Западната зона на РСМ како геотектонска единица. Во областа на планините, теренот од ридско планински преминува во рамничарски терен и благ, нискоридски и ридски терен. Теренот се карактеризира со наизменична промена на високи ридови и длабоко всечени долини и суводолици со издигнувања на ридови со многу стрмни страни кон потоците и суводолиците. Поголемиот дел од патот е составен од рамен, ридест терен со повремени долини и клисури. Југозападниот регион припаѓа на геотектонска единица која се карактеризира со свој специфичен литолошки состав, тектонска структура и степен на метаморфоза.

Југоисточен Плански Регион

Југоисточниот регион во целост ги опфаќа Струмичко-Радовишката и Гевгелиско-Валандовската котлина и масивите на планините Беласица на југ, Огражден на исток, Плачковица на север, Срта во централниот дел и на источната страна Кожуф планина. Долините на реките Вардар и Струмица овозможуваат комуникациско поврзување на регионот со соседните земји Р. Грција на југ и Р. Бугарија на исток, а на север и запад со Источниот и Вардарскиот плански регион.

Пелагониски Плански Регион

Во минатото во времето на терцијарот, Пелагонија била заезерена поради што денес (особено во Битолското Поле) е голема застапеноста на хумусна и алувијална почва. Просечната надморска височина се движи од 540 до 610 метри надморска височина во Битолското Поле и 615 до 710 метри надморска височина во Прилепското поле. Регионот го зазема Пелагониските хорстни антиклинали кои се карактеризираат со сопствен специфичен литолошки состав, тектонска структура и степен на метаморфизам.

Полошки Плански Регион

Од геоморфолошки аспект, Полошкиот регион се карактеризира со карпести отсеци, доминантни врвови, клисури, водопади, слапови, циркови, моренски наслаги, периглацијален релјеф, тревни тераси, вртаци, ували карстни полиња, понори и пештери.

Североисточен Плански Регион

Североисточниот регион се одликува со бурна геолошка историја, така што постојат разновидни геолошки и релјефни форми. На одредени планински делови се среќаваат карпи стари речиси една милијарда години, а во речните долини на поголемите реки, карпите се многу млади или пак се образуваат и во денешно време. Регионот се одликува со појава на вулкански карпи и структури, кои претставуваат остатоци од вулканската активност на овие простори. Во ниските, зарамнети делови се присутни глинести материјали, наталожени пред неколку милиони години кога овие простори биле под езера. Геолошкиот состав на рамничарскиот простор во регионот, по речните текови во тесен појас го чинат квартерни алувијални седименти кои според литолошкиот состав се сочинети од чакал, песоци и глиновито прашинести функции. На територијата на Општина Куманово се застапени рамничарски и брановидно ридски терени како педогеографски реони.

Скопски Плански Регион

Скопскиот регион припаѓа на две геотектонски единици: Пелагонискиот хорстен антиклинарум и Западната геотектонска единица на Република Македонија кои се карактеризираат со нивниот посебен литолошки состав, тектонска структура и степен на метаморфизам.

4.2.2. Климатски карактеристики

Вардарски Плански Регион

Како резултат на струјните климатски коридори и релјефните услови подрачјето се одликува со умерено–континентална-субмедитеранска клима која владее до 600 метри надморска висина. Просечната годишна температура на воздухот се движи до 13.60°C. Најтопол месец е јули со средна месечна температура на воздухот до 24.50°C. Апсолутно највисока максимална температура на воздухот во ова подрачје изнесува до 43.60°C. Апсолутно најниските температури на воздухот се движат до -17.50°C (во Кавадарци); -18.60°C (во Демир Капија) и -20.00°C (во Свети Николе). Во ова подрачје годишниот број на тропски денови се движи до 64 дена колку што изнесува и бројот на денови со мраз. Една од основните карактеристики на климата на ова подрачје е значително малите годишни количини на врнежите кои се движат во границите помеѓу 428.1-561.3 mm годишно. Најголемиот дел од врнежите има во студената половина на годината. Месеци со најмногу врнежи во ова подрачје се ноември и мај, а најсушен месец е август. Во ова подрачје годишниот број на сончеви часови изнесува 2178, а најсончани се летните месеци јули и август. По долината на реката Вардар од север дува Вардарецот, а од југ дува Југот. Овие ветрови дуваат во текот на целата година, додека ветровите од останатите правци се незначителни. Маглата не е така честа појава, а се јавува од 5 до 25 дена во годината и тоа најчесто во есенските месеци.

Источен Плански Регион

Климата во Источниот плански регион е аридна, односно подрачјето во поголемиот дел е аридно-сушна. Карактеристика на овој вид на клима се долгите и сушни лета со честа појава на високи температури кои се движат до +41°C и благи и влажни зими со ретка појава на екстремно ниски температури кои се спуштаат и до -22°C. Ова е последица на судирот на влијанието на медитеранската и континенталната клима. Во делот на Малешевијата преовладува континентална клима. Просечните годишни количини на врнежи се движи од 506 mm во областа на Кочанско Поле, па се до 672 mm во Малешевијата. Врнежите се нерамномерно распределени, како по време така и по количини. Максимумот на врнежи е во месеците април-мај, а минимумот е во летните месеци јули-август. Просечната средна годишна температура во рамничарскиот дел е 12.9°C, додека во Малешевијата е 8.7°C. Снегот се јавува од декември до март. Маглата ретко се јавува во овој регион, освен во делот на Малешевијата, каде просечно

годишно има од 3 до 5 магливи денови. Климатските услови во овој регион се поволни за развој на земјоделството, а особено за производството на ориз.

Југозападен Плански Регион

Охридско-преспанскиот регион има умерено континентална клима. На климата влијаат близината на Јадранското Море, големата количина на вода во Охридското и Преспанското Езеро и високите планини кои ги опкружуваат двете котлини. Охридската Котлина припаѓа кон топлото континентално климатско подрачје и тоа до надморска височина од околу 800 м. Климата во Преспанската котлина припаѓа на умерено континентално климатско подрачје и тоа до надморска височина од околу 1100 м. На Галичица, на надморски височини над 1100 м се издвоени уште и ладно континентално климатско подрачје и високопланинско климатско подрачје. Ладното континентално климатско подрачје ги опфаќа деловите од Галичица со надморска височина од 1100 до 1700 м. Високопланинско климатско подрачје се надоврзува на ладното континентално климатско подрачје и се протега на н.в од 1700 до 2200 м. Влијанието на високопланинското климатско подрачје најмногу се чувствува во зоната на високопланинските тревни заедници на Стара Галичица, но и на останатите повисоки врвови на Галичица.

Југоисточен Плански Регион

Регионот се одликува со долг период на сончеви денови и висок светлосен интензитет. Со вкупно 230 сончеви денови годишно или пресметано во часови, 2.377 сончеви часа на годишно ниво, Југоисточниот регион е еден од најсончевите во РСМ. Појавата на магла е ретка и во просек изнесува 20 дена во текот на целата година. Субмедитеранските влијанија од Егејското море и влијанието на континенталната клима го намалуваат количеството на врнежи на годишно ниво како и температурите во зимскиот период. Од овие климатски карактеристики во блага мерка се одвојува микрорегионот Радовиш-Конче со поизразена континентална клима (топла континентална клима) заради просечната надморска височина од 400-707 метри. Просечните годишни температури во рамничарскиот дел на регионот се движат од 12,5°C до 13°C, а на највисоките делови од планинските масиви до 7,5°C. Од овој просек отскокнува подрачјето на Дојран и Валандово со годишна температура од 25°C. Најтопли месеци се јули и август, со просечна температура од 23°C, а најстуден месец е јануари со 1,2°C. Реките во РСМ припаѓаат на 3 слива – Егејски (реките Вардар и Струмица), Јадрански (Црн Дрим) и Црноморски (Биначка Морава), со вкупна површина од 25.713 km². Југоисточниот регион припаѓа на Егејското сливно подрачје со вкупно 1.784 km² површина. Сливното подрачје на реката Струмица (Водоча, Турија, Радовишка Подарешка и Циронска река) и сливното подрачје на Дојранското езеро (река Луда Мара). Просечните годишни врнежи во регионот изнесуваат 563 mm, со големи разлики меѓу планинските и рамничарските предели и е под просечните годишни врнежи во државата кои изнесуваат 680 mm.

Пелагониски Плански Регион

Близината на Егејското Море кое е на 60 km и Јадранското Море кое е на 80 km од границите на државата, има големо влијание врз климата во Република Македонија. Ова е особено видно во Пелагониската котлина каде навлегуваат значајни количини на топли и влажни воздушни маси. Пелагониската котлина се карактеризира со сили ветрови кои се најсилно изразени во насока на север. Климата во Пелагонискиот регион се одликува со ладни зими и многу топли лета. Врнежите овде се малку повисоки (околу 600 mm), но сепак недоволни и неповолно распоредени во годината. Во однос на температурата постојат големи температурни осцилации во текот на една година. Летните температури го достигнуваат својот максимум од +40°C додека минимумот во зимските денови достигнува и до 30 степени под нулата. Во Преспанскиот регион климата се одликува со следниве карактеристики и тоа свежи лета и не многу ладни зими, факт кој произлегува поради близината на Преспанското и Охридското езеро. Ваквата умерено-

континентална клима овозможува развој на земјоделието, сточарството и секако туристичката дејност. На високите планини климата е планинска т.е тука има ладни зими и ладни лета, врнежи околу 1000 mm кои во текот на зимата се врнежи од снег. Снегот е често присутен и започнува од Ноември се до Мај. Во однос на инсолацијата може да кажеме дека просечното годишно траење на сончевото зрачење изнесува 2321 часа, и тоа најдолго во месец Јули со просечно 11 часа дневно. Пелагониската котлина се одликува и со присуство на слана, како во претпладневните така и во попладневните часови од денот т.е од Септември до Мај или роса во потоплите денови главно од Март до Ноември.

Полошки Плански Регион

Полошкиот регион има типично континентална клима со посебни температурни специфичности на топли лета и студени зими, со остар преод од зима кон лето. Просечната годишна температура во Полошки регион изнесува 11°C во Тетово, а околу 10°C во Гостивар, додека на Попова Шапка изнесува 4,6°C, така што на планинските масиви во овој регион владее типична планинска клима. Во Полог просечно годишно има врнежи од 800 mm, а на планините 1100 mm. Врнежите се повеќе изразени во зимскиот период од годината и од нив голем процент се снежни создавајќи услови за зимски спортови и туристички активности.

Североисточен Плански Регион

Во западниот дел на Североисточниот регион преовладува умерено-континентална клима, во источниот дел преовладува постудена континентална клима, а на планините со надморска височина од над 1000 m преовладува типична планинска клима. Апсолутните минимални температури се движат од -20,0°C во јануари. Апсолутно максималните температури на воздухот се јавуваат во летниот дел од годината (во август) до 40,0°C. Подрачјето на Североисточниот регион се одликува со долготрајно сончево зрачење кое просечно годишно се движи околу 2200. Просечните годишни количини на врнежи во Североисточниот регион на Република Македонија се движат од 549-728 mm. Посебна метеоролошка појава се ветровите кои во регионот дуваат од различни правци. Во Кумановскиот регион преовладуваат ветровите од северниот квадрант, а во Крива Паланка, односно по долината на Крива Река преовладува североисточниот ветер.

Скопски Плански Регион

Скопскиот регион го опфаќа басенот на Скопската котлина и поради својата географска местоположба е под влијание на континенталната и медитеранската клима. Пониските рамнини од котлината имаат многу жешки и суви лета и умерено студени и влажни зими со појава на екстремни температури и ниски вредности на годишни врнежи. Скопје припаѓа на подрачје што е под влијание на континентално средоземна клима. Тука се судираат континенталната клима од север и медитеранската клима од југ. Основни карактеристики на ова подрачје се остри и влажни зими и суви и жешки лета. Минималната забележана температура е -26°C а максималната забележана температура е +42°C. Во Скопскиот регион сончевата енергија бројот на сончеви часови во текот на годината изнесува 2178. Вкупните просечни годишни врнежи се движат околу 504 mm со максимум во ноември и мај. Сушниот период трае од јули до септември со честа појава на сушни периоди подолги од 60 дена. Просечен број на ведрни денови во текот на годината има 86, облачни денови 184, а тмурни денови 95. Во Скопската котлина најчести се струењата на ветерот од западниот и јужниот квадрант.

4.2.3. Сеизмички карактеристики

Вардарски Плански Регион

Од сеизмички и тектонски аспект на регионот Вардарскиот плански регион припаѓа на Вардарската сеизмичка зона. Од сеизмички аспект терените по течението на реката Вардар

претставуваат многу слабо чувствителни средини со максимално набљудуван интензитет од 7° по МЦС скала.

Источен Плански Регион

Според сеизмолошката карта на земјата, за повратен период од 500 години може да се констатира дека регионот припаѓа на подрачје подложно на чести и силни земјотреси што може да ги предизвикаат локални и подалечни епицентри. Во ова подрачје, можни се земјотреси со интензитет од I = VII - VIII° по Меркалиевата скала.

Југозападен Плански Регион

Од сеизмички аспект за овој регион од особено значење се раседите кои се протегаат долж источниот брег на Охридското езеро кон планината Галичица и источниот дел на Струшкото поле. За овие раседи врзани се помал број на хипоцентри со претежно сеизмичен интензитет од 7°МЦС и неколку појаки со интензитет од 8-9 °МЦС. Овие потреси, како и оние што се случуваат на соседните терени, условиле целиот терен на Охридското-Струшката потлина и Преспанскиот ободен дел на планината Галичица и Пелистер, да спаѓаат во зоната на 8 °МЦС по максимален сеизмичен интензитет, самите приобални делови во зона од 9 °МЦС, а останатиот дел од регионот во зона од 7 °МЦС.

Југоисточен Плански Регион

Во однос на сеизмолошката активност на теренот, регионот спаѓа во терени изложени на средни земјотреси. Земјотресите потекнуваат како од оддалечени епицентрални жаришта (Охридско, Скопско и Валандовско) така и од локални епицентрални жаришта. Територијата на регионот се карактеризира со сеизмолошка активност со јачина од 9 и 10 според MCS. Според инженерско – геолошките карактеристики на тлото во планскиот опфат, истиот спаѓа во реон со неповолни сеизмички услови – сеизмички многу осетливи средини.

Пелагониски Плански Регион

Од сеизмички и тектонски аспект на регионот Пелагониски плански регион припаѓа на Плеагониска сеизмичка зона. Врз основа на досегашните сеизмолошки истражувања и макросеизмичка реонизација на РСМ, очекуваните максимални земјотреси од локални или далечински жаришта, се со епицентрален интензитет до VII степени според МКС скалата.

Полошки Плански Регион

Полошката Котлина според сеизмолошките карактеристики припаѓа на зона од висок степен сеизмичка активност, која е втората зона по сеизмичност од деветтиот степен на Меркалиевата скала. Оваа област се наоѓа на 30 km западно од Скопското турско подрачје. Според сеизмичката анализа оваа област се карактеризира со земјотреси со различна сила и насока (од хоризонтална во вертикална) и времетраењето (од краток, ударен тип, долги), од кои некои се спуштаат длабоко под Земјината кора, така што фрагментирани прекини формираат сеизмички блокови кои се активни повремено.

Североисточен Плански Регион

Голем дел од Североисточниот регион припаѓа на Вардарската тектонска зона која претставува значајна тектонска единица. Согласно концепциите на современата тектонска теорија - тектоника на плочи, оваа зона е субдукциска зона која се протега кон исток под Српско – Македонската плоча. Општина Куманово е во непосредна близина на Скопската сеизмичка зона. Од досега случените земјотреси максимално набљудуваниот интензитет предизвикан од локалните епицентрални жаришта е со јачина од 5 степени по Меркалиевата скала на јачина. За подрачјето на градот и непосредната околина е добиен најдолгорочен максимален степен на очекувани земјотреси кој изнесува до 8 степени по истата скала.

Скопски Плански Регион

Од сеизмички и тектонски аспект, Скопскиот регион, заедно со градот Скопје, припаѓа на Вардарската Сеизмичка Зона, во која епицентралното подрачје на Скопје е најпогодено од деструктивните земјотресни ефекти. Сеизмиката на Скопската Котлина, со своите тектонски процеси, предизвикала силни, дури и катастрофални земјотреси во минатото. Максималната очекувана магнитуда е $M=6.5$. Сеизмичката активност на Скопската Котлина е контролирана од сеизмичките активности на локалните сеизмички извори. Максималниот очекуван сеизмички интензитет изнесува IX (ЕМС-98) и е определен со користење на расположливите податоци од сите досегашни земјотреси кои го погодиле овој регион.

4.2.4. Хидролошки карактеристики

Вардарски Плански Регион

Територијата на Вардарскиот регион го опфаќа сливното подрачје на река Вардар, односно подподрачјето на Црна Река. Десни притоки на река Вардар кои влегуваат во Вардарскиот плански регион се: Црна Река, Бабуна, Бошава и Тополка. Во својата хидрографска структура регионот располага со разни видови на извори на вода и три вештачки акумулациони езера (Тиквешко Езеро, Младост и Лисиче). Во регионот постојат повеќе реки и мали сливови кои припаѓаат на под-сливот на Црна река. Во однос на водниот потенцијал, во Регионот, постои можност за изградба на акумулации или брани на неколку локации: брана, односно 10 локации на река Вардар, Чебрен и Галиште на Црна река, брана на река Дошница, брана на река Бошавица, брана на река Бабуна и други локации. Подземните води се појавуваат во алувијалните терени покрај речните текови во рамничарскиот простор.

Источен Плански Регион

Хидрографијата во Источниот плански регион ја сочинуваат речната мрежа, вештачките акумулации, природните извори, меѓу кои и минералните и термалните води. Најголемо значење од водните ресурси има реката Брегалница каде постојат две високи брани на акумулациите „Калиманци“ и „Кочанско Езеро“. Во сливот на реката Брегалница постојат и други помали акумулација, како што се Беровското езеро акумулација Ратево, Петрашевец, Лошана, Градче, акумулација во с.Пишица и други помали. Од особено значење е акумулацијата Зелтовица-брана Кнежево која се користи за водоснабдување. Од особено значење се и термалните води во Виничко (Истибања) и Штипско (Кежовица). Во рамнинскиот алувиален дел од регионот постојат подземни води кои населението со копање на бунари и поставување на пумпи ги користи за индивидуални потреби.

Југозападен Плански Регион

Црнодримскиот слив ги опфаќа сливовите на Преспанското и Охридското Езеро и сливот на реката Црн Дрим со своите притоки на територијата на државата, се до македонско-албанската граница кај Дебар. Црн Дрим истекува од Охридското Езеро кај Струга од каде по Дримколската клисура се заезерува и го формира езерото Глобочица, кое понатаму се влева во Дебарското Езеро, за да потоа навлезе во територијата на Р. Албанија. Во сливното подрачје на Црн Дрим припаѓаат и акумулациите Шпилје, Глобочица, Шум и Мавровско Езеро (кое е дел од Полошкиот плански регион). Ова сливно подрачје ги опфаќа, генерално, Југозападниот и дел од Пелагонискиот и Полошкиот плански регион, па така општините од ЈЗПР и дел на ЕЛС од другите два региони влегуваат во рамки на Црнодримското сливно подрачје. Територијата на Југозападниот плански регион го опфаќа сливното подрачје на река Треска и на река Црн Дрим. Во својата хидрографска структура Регионот располага со бројни извори на вода, едно природно, неколку вештачки акумулациони езера и значителен број на глацијални езера. Охридско Езеро е најголемо и најзначајно природно езеро во Македонија. Требенишко Езеро и Езерото Острово се исто така природни езера. Вештачки акумулации во овој регион се: Езеро

Козјак, Езеро Шпиље, Езеро Глобочица, Слатинско Езеро, Езеро Шум. Покрај реките Црн Дрим и Треска, тука спаѓаат и Реката Радика и Река Студенчица. Од подземните води најголемото распространување има карстниот тип на издан развиен во карбонатните карпести маси по течението на р.Треска, како и на планината Бистра. По долината на р.Студенчица се јавуваат повеќе помали извори. Други карстни извори се: изворот на р.Треска, Питран, Пополжани, Белички извори, Тајмиште, Белица, Пешна, Девички извори и др.

Југоисточен Плански Регион

Југоисточниот регион како подрачје е најсиромашно со водни ресурси. Иако најмало, Дојранското Езеро е од голема важност за целиот регион, како од хидрографски, така и од економски и туристички аспект. Лоцирано е во крајниот југоисточниот дел на земјата. Дојранското Езеро е трето по големина природно езеро во РСМ, истото припаѓа на сливното подрачје на реката Вардар. Од вештачките акумулации позначајни се Водоча и Турија во Струмичкиот регион. Езерото „Водоча“ се храни од водотекот на реките Водочница и Тркајана. Езерото „Турија“ се храни од водотекот на истоимената река Турија. Реката Струмица, покрај левата притока Турија, реципиент е и на реката Ораовичка и Плавија. Други микроаккумуляции на сливот на Струмичка река се: Дрвошка, во општина Босилово, Иловица, во општина Босилово, Новоселска, во општина Ново Село и Маркова Брана, во општина Струмица. На реката Луда Мара или Стара река, општина Богданци е изградена акумулацијата Паљурци чија намена е наводнување на обработливите површини. Во Радовишкиот микро регион има голема количина на подземни води, извори и површински водотеци и минерални води кои во моментот немаат комерцијална искористеност. Во овој крај може да се види хидрографска мрежа која е поделена на два главни дела т.е. два речни слива. Стара река е едниот водотек и истиот се слева во реката Струмица додека другиот е реката Крива Лакавица која се слива во реката Брегалница. Други реки во Радовишкиот регион се: Сушица, Пирава, Сирава и Плаваја. Во Гевгелиската котлина, реката Врадар е најголемиот реципиент на води, а воедно претставува и најголем дренажен систем – извор на подземни води. Како најзначајни хидро ресурси треба да се споменат акумулациите Богородица, Тополец, Дос, Калица и други. На подрачјето на Дојран постои акумулацијата „Чинарли“. Струмичкиот и Гевгелискиот микрорегион се карактеризираат со термоминерален хидропотенцијал. На околу 12 км југоисточно од градот Струмица, под планината Беласица се наоѓаат термоминералните извори на Бања Банско. Има пет термоминерални извори од кои, само еден и тоа најголемиот, е стручно каптиран и е во експлоатација. Останатите четири слободно се изливаат без посебна каптажа. Температурата на водата во изворот кој е во експлоатација изнесува 71°C. Останатите извори се со температура од 56°C. Во микрорегионот на Гевгелија се наоѓа комплексот на Негорски бањи. Термоминералните извори се со температура од 38 до 40°C. Други извори на термални и термо-минерални води има во околината на Дојран и Валандово.

Пелагониски Плански Регион

Хидролошкиот потенцијал во Пелагонискиот плански регион го сочинуваат реката Црна со притоците Блато, Шемница, Драгор и Елешка Река. Сливот на Црна Река претставува дел од егејското сливно подрачје. Освен Тиквешката акумулација, од посебно значење претставуваат планираните акумулации на Црна Река - Чебрин и Галиште кои според предвидената инсталирана моќност би претставувале најголеми хидроелектрани во државата. Црна река е главниот и најголем речен тек во Пелагонискиот плански регион. Како хидролошки потенцијал, Преспанското езеро претставува посебен природен и географски туристички мотив и дестинација за развој на езерскиот туризам во овој регион. Преспанско Езеро е природно езеро, кое го делат три држави. Од поголемите вештачки акумулации за наводнување на обработливите површини во регионот посебно се значајни акумулациите Стрежево и Прилепско Езеро, како и вештачката акумулација Суводол. Стрежевското Езеро или само Стрежево е вештачка акумулација во средниот тек на реката Шемница, десна притока

на Црна Река. Стрежевското езеро се користи за водоснабдување на градот Битола и поголем дел од Пелагонискиот регион. Стрежевското езеро исто така претставува и основен воден ресурс за наводнување на земјоделските површини во Пелагонија, како и извор на технолошка вода за потребите на РЕК Битола.

Полошки Плански Регион

Територијата на Полошки регион ги опфаќа сливните подрачја на реката Вардар и реката Радика и поголем дел припаѓа на Вардарското сливно подрачје, а мал дел на Црнодримскиот речен слив. Од Шар Планина кон Полог се сливаат над стотина помали или поголеми водотеци. Тие се сливаат во неколку главни краци од кои настанува самата река. Една од најразвиените е челенката на Вратничка Река. Речиси сите реки на Шар Планина припаѓаат на сливното подрачје на реката Вардар, а поголемите од нив се влеваат во неа. Меѓу нив поважни се: Вруточка Река, Јеловска Река, Голема Река, Топушница, Маздрача, Боговинска Река, Камењанска Река, Уливеричка Река, Рачичка Река, Пена, Поројска Река, Непроштенска Река, Лешочка Река, Теаречка Бистрица, Доброшка Река, Габровница, Беловишка Река, Ракита и други. Некои реки од јужниот дел на Шар Планина припаѓаат кон сливот на реката Радика, односно Јадранскиот слив. Реката Пена претставува најголема Вардарова притока која се создава на Шар Планина. Реката Радика е формирана од две помали рекички: Штировица и Црн Камен. Радика и нејзините притоки имаат планински карактер чии должни профили се одликуваат со брзаци и водопади, а исто така и со голем пад. Речниот режим во одделни реки е нестабилен бидејќи дел од водите протекуваат низ варовити терени и се губат во нив. Мавровскиот хидроенергетски систем опфаќа 13 реки, чии води се воведени во Мавровското езеро. Тука се опфатени реките: Штировица, Бела Река, Црн Камен, Аџина Река, Бродечка, Кракорница, Богдевска и Врбенска Река, Беличица, Мавровска, Никифоровска и Леуновска река. Во сливот на реката Радика постојат 17 постојани езера расположени на следниве планини: Стогово-3, Дешат-5, Кораб-8, Шар Планина-1. Глацијалните езера се најмногубројни во сливот на реката Радика. Ги нема само на планините Бистра и Крчин. Попознати езера на територијата на паркот се: Корапско Езеро, Мал кораб, Бачилски Камен, Локув, Турен Камен, Света Недела, Маруша Езеро и многу други. Најраспространети се подземните води кои се лоцирани во Полошкиот регион се од збиен тип на издан со слободно ниво во алувијалните наслаги на Вардар и Шарските реки. Водите главно се користат за локално водоснабдување, за потреби на индустријата како и дополнително водоснабдување на Тетово. Во својата хидрографска структура регионот располага со разни видови на извори на вода и едно вештачко акумулационо езеро (Мавровско Езеро). Водниот потенцијал се должи на релативно високата надморска височина на која се наоѓа дел од регионот, како и геолошкиот состав на земјиштето. Регионот изобилува со бројни реки и мали сливови кои припаѓаат на река Вардар и река Радика. Се смета дека на делот на Шар Планина што припаѓа на територијата на РСМ се наоѓаат околу 30 езера, од кои 21 се постојани (Долно Доброшко езеро, Горно Доброшкото езеро, Караниколичко Езеро, Кривошијското езеро, Бело Езеро, Боговинското Езеро, Црното Езеро Деделбешкото Езеро и др.). Покрај глацијалните езера, на Шар Планина се наоѓаат и поголем број бари од кои попознати се двете челепински бари, рудочките бари, фудански бари и врачанските бари.

Североисточен Плански Регион

Територијата на Североисточниот регион ги опфаќа сливните под-подрачја на р. Пчиња и Крива Река и во најголем дел припаѓа на Вардарското сливно подрачје, а многу мал дел на меѓународниот слив на Јужна Морава. Во својата хидрографска структура регионот располага со разни видови на извори на вода и две вештачки акумулациони езера (Липковско Езеро и Глажња). Водниот потенцијал се должи на релативно високата надморска височина на која се наоѓа дел од регионот, како и геолошкиот состав на земјиштето. Регионот изобилува со бројни реки и мали сливови кои припаѓаат на Крива Река и Дурачка Река. На подрачјето на општината Крива Паланка се изградени две акумулации: Базјачко Брдо и акумулацијата Влашки Колиби.

Едно од главните обележја на дел од просторот на овој регион се прилично атрактивните вешташки акумулациони езера - Липковско Езеро и Глажња - во Општина Липково. Првото е акумулирано на Липковската Река, во непосредна близина на с. Липково, додека низводно е поголемото езеро Глажња, кое е поставено на североисточните падини на Скопска Црна Гора. Злетовска Река пак, е типичен пример на отворено и високопланинско водно тело и се одликува со ладни и брзи води во горниот тек, тече во планинскиот дел и е со добар воден потенцијал. Со ново изградениот повеќенаменски хидросистем Злетовица ќе се обезбедува вода за повеќе од 200.000 жители, пред сè, за потребите на општините во Источниот плански регион. На подрачјето на Општина Крива Паланка изградени се две акумулации: Бажјачко Брдо и акумулацијата Влашки Колиби на локалитетот Калин Камен. Во однос на водниот потенцијал, во Регионот, постои можност за изградба на акумулации или брани на неколку локации: брана на Станешка Река за водоснабдување и други потреби, брана на Маштеничка Река (местото Просечник), брана на Упраничка Река, брана на Дубровничка Река, брана на Матејчанска Река, брана на Отљанска Река, брана на Слупчанска Река и брана на Лојанска Река.

Скопски Плански Регион

Територијата на Скопскиот регион го опфаќа сливното подрачје на реката Вардар и сливното подрачје на Јужна Морава. Сливот на Јужна Морава го опфаќа сливот на Јужна Морава на територијата на РСМ, до македонско - српската државна граница. Овој речен слив го опфаќа подрачјето на Скопскиот регион со Општина Чучер Сандево. Во Скопската Котлина во реката Вардар се влеваат 5 поголеми притоки, и тоа од десната страна реката Треска, Маркова река и Моранска река и од левата страна реките Лепенец и Серава. Во Скопската Котлина регистрирани се 450 извори чија вкупна годишна издашност изнесува 121 милиони m^3 . Регистрираниот број на бунари изнесува околу 130, искористеноста на подземните води е 16.4 милиони m^3 /годишно, а вкупниот годишен потенцијал е 54.49 милиони m^3 . На река Треска се изградени три акумулации и тоа Матка, Козјак и Света Петка. Сливното подрачје на река Треска од изворот до брана Козјак припаѓа во Југозападниот регион, сливното подрачје на Пчиња до мерната станица Катлановска Бања е во Североисточниот регион и река Лепенец тече од Србија и северозападниот регион. Сливните подрачја на Маркова река, Кадина и други помали реки се во Скопскиот регион. Река Пчиња извира во Србија, а во Македонија влегува благо свиткана кон југозапад. Поминува покрај селата Карловце, Драгоманце, Стрновац, Војник, Клевовце, Пчиња, Студена Бара, Горно Коњаре, Долно Коњаре и Катланово со соседната Катлановска бања, најпопуларната бања во Македонија. Од подземните води значајни се и изворите на минерални и термоминерални води на локалитетите кај Катланово, Волково, Кучково и Рашче.

4.2.5. Биолошка разновидност

Вардарски Плански Регион

Шумските екосистеми во Вардарскиот плански регион зафаќаат површина од 150.009 ха или 15% од вкупната површина на шуми во земјата. Дрвната маса е 8,8 милиони m^3 или 11 % од вкупната дрвна маса во Македонија додека делот од дрвна маса планиран за сечење е 10 %. Од клучно значење, меѓу разновидните водни екосистеми во РСМ се езерските и речните особено оној на река Вардар. Трите природни езера овозможуваат погодни услови за развој на водната макрофитска како и крајбрежна блатна вегетација. Копнените водни екосистеми ги вклучуваат проточните, стагнатните, тепоралните и подземните води. Од водните екосистеми, стагнатните води се најосетливи на антропогено влијание, а нивната ревитализација е тешко остварлива/ поради тоа, потребно е да се посвети посебно внимание за нивна целосна заштита.

Источен Плански Регион

Регионот е богат и со голем број разновидни лековити и ароматични растенија, шумски плодови, семиња и печурки. Од шумските екосистеми, кои во најголем дел се простираат на

планините во регионот, најзастапени се листопадните шуми со разните видови на даб и бука, додека зимзелените шуми се поретки и во нив најзастапени се бор, ела и смрча. На помали површини се наоѓаат мешани шуми. Во дел од регионот постои и заедница на суви ливади, која е распространета на зарамнети и благи нагиби. Составен дел на биоценозата во подрачјето на Источниот плански регион се и најразличните форми на животни од групата на водоземците, цицачите, влечугите, птиците и инсектите. Групата на птици и цицачи од одделени биотопи ја сочинуваат бројни асоцијации со голем број на единки кои се среќаваат од најниски до највисоки надморски висини. Фауната на шумите во регионот е богата со разни видови на дивеч. Од влакнест дивеч се среќаваат зајак, срна, волк, дива свиња, лисица, дива мачка, јазовец, видра и ласица, додека од перјаст дивеч се среќаваат: камењарка и полска еребица, фазан, гулаб, потполошка, диви пајки, јастреби, лиски, лештерки, страчки, гаврани, страчки, чавки и др. Цицачите претежно се застапени во повисоките планински предели. Во водните екосистеми, најзастапени се следните видови на риба: клен, мрена, црвеноперка, карас, а поретко и крап и сом.

Југозападен Плански Регион

Охридското Езеро е предложено како потенцијално подрачје со посебна заштита според Директивата за птици, а Галичица како подрачје од важност за заедницата, во согласност со Директивата за живеалишта. Поголем број подрачја значајни за заштита на птиците, растенијата и пеперутките се идентификувани и назначени согласно меѓународните критериуми во РСМ. Од вкупно осум подрачја идентификувани како примарно подрачје за пеперутки на ниво на цела држава, во Охридскиот регион се препознаени 2: Струга и Галичица. Во однос на значајни подрачја за растенија во Охридскиот Регион идентификувани се 4 подрачја и тоа: Охридско езеро-крајбрежје, Галичица, клисура на Црн Дрим и Јабланица. Што се однесува до птиците, во Охридскиот регионот е идентификувано едно Значајно орнитолошко подрачје Охридско Езеро. Охридскиот регион односно сливот на Охридското Езеро се смета како приоритетно клучно подрачје за биодиверзитет. 68 видови активни риби и мекотели го прават Охридското езеро едно од најважните места на биолошка разновидност во слатководни екосистеми во Европа. Од овие видови, 25 се ендемични за езерото и се исто така многу загрозуени што го прави езерото важно подрачје вклучено во Алијансата за Нулто Истребување, што значи дека се потребни итни активности за зачувување ако видови присутни во нив не смеат да станат глобално исчезнати во блиска иднина. Оваа година поднесена е номинација за Охридско Езеро и Студенчишко блато за Рамсар подрачја.

Југоисточен Плански Регион

Дојранското Езеро е изолиран екосистем со мошне специфични флора и фауна и е препознатливо по 15 видови на риба и специфичен начин на ловење. Шумите во Југоисточниот плански регион спаѓаат во групата средно отворени шуми. Во регионот има присуство на листопадни и иглолисни шуми, мешовити шуми но, присутни се и деградираните шуми. Од листопадните шуми најзастапени се дабовата и буковата шума, а од четинарите црниот и белиот бор и елата. Од птиците можат да се сретнат коприварчето, сеницата и други видови кои гнездата во врбовите дрвја, како што се славејот, црвеношиестиот дрозд, црвеноглавото коприварче и други. Најчести претставници од влекачите се белоушката, но може да се сретнат и Ескулаповиот смок и поскокот.

Пелагониски Плански Регион

Во Пелагонискиот регион се наоѓаат два национални паркови, НП Пелистер и НП Галичица. Највпечатливи одлики на НП Пелистер е присуството на голем број реликтни и ендемични видови на флора и фауна. Ендемичните видови главно се регистрирани кај ‘безрбетниците. Од безрбетните организми, во малото глацијално езеро „Мало Езеро“ се среќава вилинското ракче, кое претставува балкански реликтно-ендемичентаксон. Од друга страна, во големото

гласијално езеро „Големо Езеро“ живее амфиподното ракче, кое досега е регистрирано во ова езеро. Во водите на овие две гласијални езера се среќава харпактикоидното ракче, пелистерски ендемичен вид. Покрај овие ендемични видови, карактеристични се и следниве кои се среќаваат во Пелистерскиот регион: поточната пастрмка, балканската дивокоза, Македонската полјанка. НП Пелистер покрај гореспоменатите најкарактеристични ендемични видови нуди украсни шишарки од молика, а бројноста на дивечот во НП Пелистер е застапен со 44 вида од кои 14 видови се трајно заштитени. Во НП Галичица ендемичните видови се категоризирани на следниов начин: балкански, јужно балкански. Во НП Галичица се наоѓаат 61 видови дивеч кои се трајно заштитени. Локалитетот „Локви“ кај с. Големо Коњари е прогласено за Споменик на природата и во него е присутен реликтниот и ендемичен вид на вилинско ракче, кои досега не е констатирано на ниту едно друго место во земјата и во светот. Локалитет е последен остаток од некогашното пространо Пелагониско блато, при што на еден ограничен простор сè уште е сочувана уникатна фауна. Се наоѓа во југоисточниот дел на Прилепско поле на 10 км од Прилеп. Алармантен малиот број на единки на рисот како еден од загрозените видови на животни во овој регион. Од друга страна, бројот на мечки, како еден од загрозените видови на животни во овој регион, бележи раст и значително зголемување на бројот во 2019 година на 148. Бројот на срни има благ пораст во 2019 (569) во однос на 2018 година. Зајакот, полската еребица и еребицата камењарка иако се најзастапени животни во регионот, сепак алармантно е намалувањето на нивниот број по години.

Полошки Плански Регион

Територијата на Шар Планина изобилува со природни богатства од најразличен вид: геолошки и геоморфолошки форми, гласијални езера и планински водотеци и огромна биолошка разновидност претставена преку разновидните станишта (шуми, пасишта, тресетишта итн.), биодиверзитет со присуство на голем број ендемични, ретки и реликтни растенија, животни и габи, како и значајни сорти и раси културни растенија и животни. Од меѓународно значајните видови тука се среќаваат *Stenobothrus eurasius macedonicus* (ранлив вид според Црвената листа на IUCN), *Carabus intricatus* (скоро засегнат вид според Црвената листа на IUCN), *Paracaloptenus caloptenoides* (скакулци: Хабитат Директива), како и пеперутките *Parnassius apollo*, *Euphydryas aurinia*, *Euphydryas maturna* и *Phengaris arion*. На територијата е присутна голема разновидност на птици, риби, растенија, инсекти, водоземци, рептили, без`рбетници.

Североисточен Плански Регион

На Осогово регистрирани се 258 видови макромисети. Утврдено е присуство на 24 видови цицачи. Регистрирани се 133 видови птици, од нив 36 значајни видови. Особено значаен орнитолошки локалитет е локалитетот "Раткова скала". Идентификувани се 10 видови водоземци и 21 видови влекачи. Познати се 11 видови риби од кои осум се вклучени на Црвената листа на IUCN. На Осогово евидентирани се 16 балкански ендемити од групата полжави, вкупно 243 видови пајаци (14 ендемични), 37 видови скакулци (5 балкански ендемити), 15 видови вилински коњчиња, 99 видови дневни пеперутки се среќаваат само на Осогово, 203 видови тркачи. Фауната главно ја сочинуваат: волкот, лисицата, зајакот, срната, дивата свиња, ежот, желката. Послабо се застапени: јазовецот, белката (куната) и видрата. Од влечугите застапени се гуштерите и змиите (водни и копнени). Во границите на опфатот застапена е рудерална вегетација која се јавува со напуштање на обработливо земјиште. Најзначајна карактеристика на овој биотоп е доминацијата на рудерални видови на растенија над видовите кои се карактеристични за типични тревни површини. Покрај тревестите видови се јавуваат и некои грмушести видови.

Скопски Плански Регион

За Скопската котлина карактеристично е силно изразена биолошка разновидност, во сите нејзини делови–екосистеми, заедници и видови. Споменикот на природата „Острово“ се

карактеризира со специфична флора и фауна на поранешното корито на реката Вардар. Според меѓународниот статус на разновидноста на видовите, заклучено е дека на локалитетот Острово има видови фауна кои се важни за биодиверзитетот на РСМ, но и пошироко, на европско и светско ниво. Имено, 6 видови херпетофауна имаат статус на заштитен вид во Европа. Постојат 4 вида во Анекс II од Бернската конвенција; во Анекс III од истата конвенција има 2 вида, а во списокот на CORINE биотопи има 3 вида. Од терофауната во локалитетот издвоени се 14 видови од меѓународно значење, од кои во светската листа на загрозени видови диви животни има 11 видови, во Анекс II од Бернската конвенција има 3 вида, во Анекс III се 4 вида, а во списокот CORINE има 11 видови. Имено, 9 видови лилјаци и 2 вида други цицачи имаат статус на загрозен, односно ранлив. Издвоени се 27 видови птици од меѓународно значење од орнитофауната во локалитетот. Арборетумот е основан во 1953 година од Земјоделско-шумарскиот факултет во Скопје. Во арборетумот се засадени дрвенести и грмушки од нашата дендрофлора и видови од сите континенти, особено од Европа, Азија и Северна Америка. Вкупниот број на дрвенести и грмушести видови во Арборетумот е околу 600 видови. Дендро паркот служи за набљудување на животната средина, научни истражувања и настава за студенти на Шумарскиот факултет – Скопје. Кањонот Матка да претставува едно од најзначајните заштитени подрачја во близина на градот Скопје. На површина од 5.634 хектари се среќаваат 700 видови на растенија, кои припаѓаат во 81 фамилии и во над 300 родови (25% од вкупниот број на национално ниво). Исто така има 120 видови на птици (или 37 % од фауната на птици на национално ниво), 10 видови на водоземци (66% од вкупниот број на водоземци на национално ниво), 22 вида влечуги (69% од вкупниот број на национално ниво), 834 видови пеперутки (36% од вкупниот број на национално ниво) и 34 видови цицачи (41% од вкупниот број на национално ниво).

4.2.6. Природно наследство

Вардарски Плански Регион

Природата во Вардарскиот плански регион се карактеризира со повеќе заштитени природни подрачја и еколошки коридори на националната еколошка мрежа за поврзување на заштитените области и еколошки важните области (вклучувајќи ги идните места од проектот Натура 2000), значајни растителни подрачја, значајни орнитолошки локалитети, како и Емералд подрачја. На територијата на Вардарскиот плански регион делумно или целосно се лоцирани повеќе репрезентативни заштитени подрачја, како на пример: Јакупица, Долна Брегалница, Тиквеш, Демиркаписка клисура и др. Јакупица согласно просторниот план е предложена за заштитено подрачје од највисок ранг, Национален парк, поради заштита на биолошката разновидност, Геоморфолошката важност, Заштита на водотеците, Заштита на пејзажот и Хидролошкиот потенцијал. Идниот национален парк Јакупица се наоѓа речиси во централниот дел на Република Македонија ограничен на север со Скопската а на југ со Пелагониската Котлина. На исток е определен со сливното подрачје на реката Вардар додека кон запад со Поречкиот Басен. Фауната на инсектите на Јакупица се одликува со голем број ендемични и реликтни видови тркачи. На просторот на предложеното подрачје за заштита се наоѓаат голем број јами и пештери од кои се опишани многу троглобионтски видови. Репрезентативното природно подрачје Тиквеш, е предложено за споменик на природата. Тоа има голема биолошка, геоморфолошка и пејзажна вредност. Една од главните причини за назначување на Тиквеш за ЗП е неговата важност како место за гнездење на птиците грабливки, главно мршојадци. Заштитеното подрачје обезбедува безбедни, непопречувани локации за размножување и пристап од широк спектар на подрачја за лов и хранење во, и надвор од неговите граници. Други репрезентативни значајни подрачја на територијата на Вардарскиот регион се: Таорска клисура, клисура на р. Тополка, Пешти, Енешево, Орлово брдо, Моклишко езеро, Љубаш, Мешник, Алшар, Лукар и Дошница. Ново предложени природни значајни подрачја се: Извор на река Бабуна; Пештерите: Дамјаница, Четири врати, Макаровец, Арамиска пештера, Бела Вода, Горен змејовец, Црквиче, како и пештерска црква Св.Марко; Клисурска

река; Вешје; Уланци; Немањици; Пашинј мост; Корица; Башино село. Сите овие локалитети имаат голема биолошка, зоолошка, палеонтолошка и геоморфолошка вредност, па нивната заштита влијае кон заштита на пејзажот и зачувување на ендемските видови.

Источен Плански Регион

Природното наследство во овој регион е исклучително богато со што се отвора можноста за развивање на руралниот туризам. Доказ за богатото природно наследство и можноста за негово искористување се неколку природни резервати (Готен, Линак, Малеш, Зрновска река, Река Уломија), потоа споменици на природата (Звегор, Пештера Коњска Дупка, Мородвис, Мачево, Црна Топола) и голем број на села, како и природните резервати Готен, Линак, Малеш, Зрновска Река, реката Уломија и бројните споменици на природата.

Југозападен Плански Регион

Во Југозападниот плански регион припаѓаат: Охридското Езеро како заштитена зона, повеќе историски локалитети, Националниот парк Галичица, но и новопредложени подрачја со висок степен на природна вредност. Охридското Езеро заедно со НП Галичица прават природна целина која е поврзана со културното, историско и природно наследство. Ова подрачје ги вклучува и Студенчишкото блато кај Охрид и остатоците од Струшкото блато помеѓу с. Калишта, с. Радолишта и Струга. На територијата на Југозападниот плански регион, се наоѓа и планината Јабланица, која е предложена за заштитено подрачје со статус Национален парк кој во себе вклучува повеќе помали подрачја: Вевчански Извори, Питом Костен - Горна Белица, Ела – Вевчани, Дреначка Река и Луково. Јасен има статус на заштитен природен резерват кој на почетокот го опфаќал делот само на планината Караџица, а потоа и на Сува Гора. На територијата на Југозападниот плански регион се распространети и други значајни природни вредности како: Пештера Јаорец (село Велмеј); Јужно Стогово-Споменик на природата; Студенчица-Споменик на природата; Бачишка река–Парк на природата; Илинска планина–Парк на природа; Даб Плоскач-Присовјани, Даб Плоскач-Мислодежда, Платан-Бицево и Платан-Велешта–природна реткост; Добовјани–Природна реткост; Извор Пополжани–Природна реткост; Блатен Даб Лисичани, природна реткост; Питран–Природна реткост.

Југоисточен Плански Регион

Во Југоисточниот регион постојат повеќе заштитени подрачја - поединечни споменици на природата и природни резервати, околу 80тина. Кон нив треба да се придодат и Смолари и Колешино водопади, и др. Дојранското езеро има меѓународен статус според рамсарската конвенција и е заштитено со Законот за езера во РСМ. Моноспитовското Блато е најпространото водно станиште од блатно-мочуришен тип во РСМ. Тоа денеска претставува последното мочуриште во Македонија и неговата сегашна состојба е само мал остаток од некогашните пространи површини под вода, трска и влажни ливади богати со жив свет. Освен од флористички аспект, неговата биолошка разновидност е многу малку проучена. Во државата постојат неколку примери каде што локалните самоуправи се назначени за управување со заштитено подрачје. Во Југоисточен регион таков е случајот со Општина Дојран која управува со Споменикот на природа – Дојранско Езеро и Општина Ново Село која управува со Споменикот на природата – Смоларски Водопад. Во регионот се идентификувани неколку значајни растителни подрачја според критериумите на PlantLife International: Алшар-Трибор, Беласица, Богданци (Чурчулум - Паљурци), Дојранско Езеро, Кожуф-Дудица, Негорски Бањи, и Струмица-Моноспитовско Блато.⁷⁴ Идентификувани се 2 значајни подрачја за птици: Дојранско Езеро и Мантовско Езеро, како и 2 значајни подрачја за пеперутки: Огражден и Кожуф.

Пелагониски Плански Регион

Регионот има 4 заштитени подрачја и тоа: Националниот парк „Пелистер“, Националниот парк „Галичица“, „Езерани“ (Парк на природата) и „Охрид- Преспа“ биосферен резерват. Подрачја со

културно наследство заштитени со закон се село Смилево (како историска целина) и село Коњско, Ресен (како урбанистичка целина). Покрај нив постојат и подрачја со специфични развојни потреби утврдени со закон како природниот резерват „Езерани“ (Ресен), Споменик на природата „Маркови Кули“ (Прилеп) и градот Крушево кој целосно е заштитен со Законот за град Крушево. Согласно дефинираната Емералд мрежа на подрачја со посебен интерес за зачувување, од идентификуваните 35 локалитети во Пелагонискиот регион спаѓаат: Езерани, Преспа, Пелистер, Пелагонија, Маркови Кули. Во секторската анализа за животна средина на Стратегијата за регионален развој 2021 - 2031 како подрачја предложени за заштита според Просторниот план во Пелагониски плански регион се наведени: Бело Гротло, Древеник, Мариово, Плетварски Козјак, Редер и Кајмакчалан.

Полошки Плански Регион

На територијата на Полошкиот регион се наоѓа Националниот Парк Маврово, како и планината Шар Планина која е предложена за заштита со категорија Национален Парк, поради нејзините високи природни вредности. Подрачја предложени за заштита според Просторен План во Полошкиот регион Некој од овие вредности се: Брезно - резерват од питом костен, Река Пена како споменик на природата, Црно Езеро на Шар Планина со голема ботаничка, геоморфолошка, зоолошка и хидролошка важност; Волковија – ботаничка вредност, (НП Маврово); Ацина Река – голема биолошка разновидност (НП Маврово); Пештера Симка - геоморфолошка вредност (НП Маврово); Длабока река – геоморфолошка и хидролошка важност (НП Маврово) Стрезимир – ботаничка вредност (НП Маврово); Тони Вода – палеонтолошка, зоолошка и ботаничка вредност (НП Маврово); Требишка Рупа – ботаничка вредност (НП Маврово); Св. Јован Бигорски – дендролошка вредност (НП Маврово); Ростуше – ботаничка вредност (НП Маврово); Три бари – зоолошка вредност (НП Маврово); Пештера Алилица – геоморфолошка и зоолошка вредност (НП Маврово); Пештера Калина дупка – геоморфолошка и зоолошка вредност (НП Маврово). Дополнително на територијата на Полошкиот регион се наоѓаат и споменици на природата кои не спаѓаат во територијата на (предложеното) заштитено подрачје, како Споменик на природата Платан – Тетово и Споменикот на природата Речица. Дел од овие заштитени подрачја исто така се поврзани и со други конвенции или заштитни зони како на пример: планината Кораб, кањонот на Радика и Шар планина се значајни подрачја за птици, а Буковиќ-Стража, Маврово, Шар планина, Бистра се значајни растителни подрачја.

Североисточен Плански Регион

Како репрезентативни подрачја се дефинирани повеќе локалитети како на пример Кумановски Козјак кој е предложен за Парк на природата и претставува краен северен ареал на распространување на некои медитерански видови. Локалитетот Кокино покрај големото културно значење има и голема геоморфолошка вредност. Реката Потрошница има голема орнитолошка и ботаничка важност. Локалитетот Куклица, како споменик на природата претставува редок геоморфолошки облик. Бислимската клисура е кратка клисура со изразено субмедитеранско климатско влијание, богата со подземни и површински карстни форми. Во пештерите се среќаваат значајни колонии лилјаци. Клисурата на река Киселица, е од голема зоолошка важност, иако оваа мала клисура е со недоволно проучени природи вредности. На територијата на Северо Источниот плански регион делумно се простираат и Осоговските Планини кои поседуваат значајни вредности од биолошки аспект. Покрај тоа Осогово е идентификувано како: Значајно растително подрачје (ЗРП), Значајно подрачје за птиците (ЗОЛ), Важен коридор за движење на дивите растителни и животински видови во рамките на пан-европската еколошка мрежа за југоисточна Европа (PEEN SEE) и Емералд подрачје. На територијата на Северо-Источниот плански регион се распространети и други значајни природни вредности кои се дефинирани како локации: Ваксинце–ботаничка вредност; Мрамор-Геоморфолошка вредност.

Скопски Плански Регион

Три подрачја (Гази Баба, Кале и Арборетумот) се наоѓаат на територијата на урбаниот опфат на градот Скопје и се дел од системот на јавните зелени урбани површини. Покрај националниот систем на заштитени подрачја, во Скопскиот регион се идентификувани и други меѓународно значајни подрачја (едно значајно подрачје за птици, четири значајни подрачја за растенија, едно значајно подрачје за пеперутки и три Емералд подрачја). Вкупната површина на заштитените подрачја во Скопскиот регион изнесува околу 43.608 ha или околу 20 % од неговата вкупна површина. Најзастапени заштитени подрачја во Скопскиот регион, по категорија на заштита, се подрачјата “Споменик на природата” со вкупна површина околу 10.885 ha или околу 20 %. Споменикот на природата „Острово“ е прогласен за заштитено подрачје во 1976 година од Собранието на град Скопје (III степен на заштита што е еквивалентно на III категорија според IUCN). Оваа област зафаќа се карактеризира со специфична флора и фауна на поранешното корито на реката Вардар. Островското подрачје е остаток од поранешен остров што природно го формирала реката Вардар, која се одделила на два потока и го опкружувала островот. Денес фосилните речни корита се зачувани на теренот, покриени со хумусен слој, зеленило и се обраснати со трева и грмушка, поради што островот се третира како фосилен остров на реката Вардар. Арборетумот е основан во 1953 година од Земјоделско-шумарскиот факултет во Скопје. Всушност, арборетумот е продолжение на вегетациониот појас формиран од локалитетите Острово и Езерце од западната страна. Во арборетумот се засадени дрвенести и грмушки од нашата дендрофлора и видови од сите континенти, особено од Европа, Азија и Северна Америка. Вкупниот број на дрвенести и грмушести видови во Арборетумот е околу 600 видови. Дендро паркот служи за набљудување на животната средина, научни истражувања и настава за студенти на Шумарскиот факултет – Скопје. Во 1994 Собранието на град Скопје го прогласи Кањонот Матка за споменик на природата. Мозаикот од најразлични геолошки, геоморфолошки, хидролошки, флористички и фаунистички карактеристики придонесуваат Кањонот Матка да претставува едно од најзначајните заштитени подрачја во близина на градот Скопје. Како зачувана природно-географска целина, локацијата е засолниште на голем број ретки и ендемични растенија и животни. Согласно студиите за валоризација на нови подрачја и објекти, со предлог за заштита се: планинскиот масив Жеден, Скопска Црна Гора, Заштитен еколошки коридор Водно – Сарај – Матка, пештерите на Матка и др.

4.2.7. Културно наследство и археолошки локалитети

Вардарски Плански Регион

Археолошките локалитети, вредните манастири и цркви, старата градска архитектура, како и неколку споменици на културата, Вардарскиот плански регион го прават единствен по својата вредност по богатство со културно наследство и му даваат значителна компаративна предност пред другите региони, земајќи ја во предвид географската лоцираност на регионот и добрата сообраќајна инфраструктура. Вардарскиот плански регион располага со објекти и споменици кои потекнуваат од праисторијата па се до периодот пред и по завршувањето на втората светска војна. Најзначајно и најголемо археолошко наоѓалиште, не само во регионот туку и во Македонија е Стоби кој се наоѓа во близина на Градско.

Источен Плански Регион

Од богатото природно и културно-историско наследство, посебно се издвојуваат: Археолошкиот локалитет Виничко Кале и Археолошкиот локалитет Баргала. Природното и културно-историско наследство на источниот плански регион, претставува одлична основа за развој на туризмот, меѓутоа Источниот плански регион сè уште не е препознаен како атрактивна дестинација на туристичките мапи. Според Археолошката карта на Република Македонија, Источниот плански регион изобилува со локалитети, односно забележани се приближно 600 археолошки

локалитети. Групирањето на овие локалитети е направено според старата територијална распределба на општините, но, сепак, може да се каже дека истите се групирани во зависност од нивната близина до 68 поголемите градови. Така во близина на Штип има 135 археолошки локалитети, во близина на Кочани 111, Пробиштип 42, Берово 94, Винаца 97 и Делчево 112.

Југозападен Плански Регион

Југозападниот плански регион располага со богато недвижно културно наследство, со извонредни културни, историски и уметнички вредности, што потврдува постоење и континуитет на цивилизација на овие простори во милениумски рамки. Регистрирани се цркви и манастири со архитектура и фреско-живописи од непроценлива вредност. Градителските ансамбли се посебно важни за историјата на архитектурата. Во Регионот се наоѓа богатство на кули и тврдини, споменици и спомен одбележја, објекти од исламската архитектура, чаршии и други историски и урбанистичко-архитектонски целини, стопански објекти и недвижности. Според Националниот регистар на културно наследство во Југозападниот плански регионот се регистрирани повеќе од 350 различни културно-историски знаменитости. Градот Охрид, со својата природна реткост и културното богатство, е заштитен од УНЕСКО. Охридско-струшкото подрачје се смета за најбогато не само на ниво на Југозападниот плански регион, туку и во рамките на државата. Бројот на недвижни споменици на културата, регистрирани во Централниот регистар на Македонија, во Охрид е 69, а во Струга 30. Недвижни споменици се регистрирани и во другите општини.

Југоисточен Плански Регион

Во Југоисточниот регион постојат бројни познати историски локалитети и објекти што треба да се посетат. Археолошкиот локалитет „Исар“ во с. Марвинци, потоа „Идомена“ - подземен споменик на културата, „Стакина чешма“ во Општина Валандово, археолошкиот локалитет „Страната“, во близина на село Ангелци, како и црквата „Св. Петка“ во селото Требирино, Општина Василево, археолошкиот локалитет Вардарски рид во Општина Гевгелија, Манастирот Свети Стефан во Општина Конче, археолошкиот локалитет „Црвено Поле“ во близина на селото Барбарево, „Керамидарка“ некропола од 11 век со околу 20 гробови со уникатен накит во селото Мокрино, Општина Ново Село, црквата „Света Троица“ во Општина Радовиш, Манастирската црква Света Богородица Милостива (Елеуса) во село Вељуса, комплексот цркви Св. Леонтиј во селото Водоча како и познатиот локалитет Цареви кули во општина Струмица се само дел од објектите кои го одбележуваат Југоисточниот регион.

Пелагониски Плански Регион

Пелагонискиот плански регион располага со богато културно-историско наследство од различен вид од кое најмногу се издвојуваат археолошкиот локалитет Хераклеја, градската архитектура на Битола, традиционалната архитектура на Крушево, како и бројните цркви, манастири, урбани итн. Природното наследство е претставено преку националните паркови, бројните споменици на природата од кои се издвојуваат Преспанското езеро, Маркови кули, неколку природни резервати, пештери, итн. Во рамки на Пелагонискиот плански регион прогласени се вкупно 16 споменици на културата, 5 музеи, 9 галерии, 1 кино и 4 театри. Во регионот има повеќе од 150 цркви, 6 џамии повеќе од 25 манастири кои се градени во сите различни историски периоди почнувајќи од рано христијанство, па сè до периодот на новото време. Регион е особено богат и со археолошки наоѓалишта кои ги има околу 145, од кои најголемиот дел, околу 140, се лоцирани во делот на Преспа. Сите овие заштитени подрачја и културно - историското наследство претставуваат огромен потенцијал за развивање на различни видови туризам (езерски, планински, манастирски, селски, итн.), и подобрување на економијата во регионот.

Полошки Плански Регион

Од културно-историското наследство се издвојуваат: културно- историски споменици во Тетово, манастирот Св. Атанасиј или Лешочкиот манастир, Шарената џамија, Арабати баба теке, Тетовското Кале, соборната црква Св. Кирил и Методиј, црквата Св. Богородица, манастирот Св. Наум на Попова Шапка, црквата Св. Никола. Во Гостивар познати културно- историски споменици се: Саат-кулата, црквата Св. Никола, црквата Св. Успение на Богородица и др. Во долината на реката Радика се наоѓа познатиот манастир Св. Јован Бигорски.

Североисточен Плански Регион

Во Куманово, како најголема градска населба познати се црквите Св. Никола и Св. Тројца, Народниот музеј, Занаетческиот дом, споменикот на Револуцијата и други споменици. Во близина на Куманово се наоѓаат манастирот Св. Богородица кај с. Мајтече, црквата Св. Ѓорѓи во с.Старо Нагоричино, манастирот Св. Пресвета Богородица– Карпински манастир кај с. Орах, костурницата Зебрњак и други. Во Крива Паланка најпознат е манастирскиот комплекс Св. Јоаким Осоговски. Во Кратово познати се црквата Св. Ѓорѓи Кратовски, Св. Никола Чудотворец, Св. Јован Претеча, средновековните кули и мостови, музејот и друго. Црквата Св. Ѓорѓи се наоѓа во с. Старо Нагоричино и таа се одликува со посебна убавина. Градот Кратово е познат по својата карактеристична архитектура. Како забележителни објекти се кратовската Ајдучка чаршија, како и кратовските кули и мостови. Во Кратово од поранешните 13 кули, денес постојат шест: Симиќева кула, Златкова кула, Хаџи-Костова кула, Саат-кула, Крстева кула и Емин-бегова кула. Од мостовите, најпознати се: Чаршкиот мост, Радин мост, Аргулички мост, Грофчански мост и Јоркшкиот мост.

Скопски Плански Регион

Скопското споменично подрачје се карактеризира, со многубројни манастири, цркви, џамии, амами, анови, чаршии и тврдини и други споменици од средниот век. Недвижното културно наследство е претставено со Скопското кале, црквата Свети Спас во Скопје; текиите во стар дел во Центар-Скопје. Како поединечни споменици се сметаат поединечни објекти со карактеристична цивилна, воена, стопанска и верска архитектура со особено културно значење. Во оваа група спаѓаат над 500 поединечни архитектонски дела, од кои над 261 куќи, 112 цркви, 20 џамии, 20 згради, 9 мостови, 9 саат кули, 8 кули, 7 бањи; повеќе амами, валавици, анови и коначи. Градот Скопје има огромно културно и историско наследство кое претставува основа за развој на туризмот. Камениот мост на реката Вардар, тврдината Кале, Старата турска чаршија, Безистенот, Даут-пашината бања, Куршумли ан, Феудалната кула, Саат кулата, Старата железничка станица, Музејот на современа уметност, споменикот на Мајка Тереза, Милениумскиот крст се само дел од големото културно и историско наследство.

4.3 Медиуми и области на животната средина

Р. Северна Македонија се соочува со големи предизвици поврзани со животната средина меѓу кои најзначајни се: снабдувањето со квалитетна вода за пиење особено во руралните средини, загадувањето на површинските и подземните води, загадувањето на воздухот во урбаните центри Скопје, Куманово, Тетово, Битола, високи нивоа на бучава, поплави и ерозија на земјиштето, недостаток на интегрирано и регионално управување со отпадот, недостаток на ремедијација на историското загадување на неколку жешки точки, недоволна заштита на биодиверзитетот и неефикасно користење на ресурсите. Здравата животна средина претставува предуслов за рамномерен економски, демографски и социјален развој на планските региони во земјата, бидејќи квалитетот на воздухот, водоснабдувањето и одведувањето на отпадните урбани и индустриски води, одржливото управување со ресурсите и заштитените подрачја, биодиверзитетот и шумите, управување со отпадот кое се базира на циркуларната економија се битни фактори за обезбедување на зелен раст, иновативно општество и здрава популација.

Заштита на природата

Во РСМ, мрежата на заштитени подрачја ја сочинуваат 86 подрачја кои зафаќаат 8,94% од територијата на државата. Најголем дел припаѓа на националните паркови, потоа се спомениците на природа, и повеќенаменското подрачје Јасен. Како главни предизвици се истакнуваат: отсуството на попис на шумски ресурси, континуираното губење на популации на ретки видови поради загадување на водите или неплански градби, застој во процесот на ревалоризација на постоечките заштитени подрачја, како и во проширување на териториите на постоечките подрачја, недоволен број на управители со заштитените подрачја и непримена на одредбите од Законот за заштита на природата во делот на плаќањата за остварени екосистемски услуги на територијата на заштитените подрачја.

Справување со индустриските жешки точки

Од вкупно регистрирани 16 индустриски жешки точки, Скопскиот плански регион има 4, Вардарскиот има 3, а Источен и Југозападен плански регион имаат по 2 жешки точки. Во Југоисточен и Полошки плански регион се идентификувани по една жешка точка. Во однос на типот на индустрија жешките точки вклучуваат: 5 рудници за метал од кои 3 се затворени (Тораница, Злетово и Лојане), а два се повторно отворени Бучим и Саса; 2 електрани со лигнит заедно со рудници (РЕК Битола и РЕК Осломеј); 4 металуршки индустрии (МХК Злетово - топилница, Силмак, Макстил, Фени) од кои 1 МХК Злетово (топилница) не е во функција; 2 хемиски индустрии (ОХИС и МХК Злетово - фабрика за ѓубрива) кои веќе не се оперативни; 1 рафинерија за нафта (моментално процесот не е во функција) и 2 други индустрии кои се затворени (Годел и Тане Целески). Со санацијата на жешките точки ќе обезбедат дополнителни површини за развивање на индустриски зони, а ремедијацијата ќе го намали притисокот на загадувањето врз животната средина и здравјето на луѓето.

Климатски промени

Климатските промени имаат големо влијание во РСМ и се манифестираат преку ненадејни поплави, интензивни дождови, ерозија на земјиштето, суши во прогресивно повеќе подрачја, уништување на имоти, земјоделски површини, инфраструктура како и загуба на човечки животи. Северна Македонија нема обврска да намалува емисии на стакленички гасови, но како држава кандидат за членство во ЕУ, ги има преземено обврските согласно меѓународните конвенции и протоколи за климатски промени и планира редукција на своите емисии. Вкупните емисии на стакленички гасови во 2016 година изнесувале 10.111Gg CO₂-eq и најголем удел има секторот енергетика со 73,7%, потоа секторот земјоделие учествува со 11,8%, па секторот индустриски процеси и користење на производи со 8,5 % и секторот отпад со 6%. Во аналитичкиот дел на Стратегија е напоменато дека по однос на комуналната инфраструктура, енергетската ефикасност и заштитата на животната средина карактеристичен е голем инвестициски заостаток. Што се однесува до инвестиционите вложувања за заштита на животната средина, во периодот 2013-2018 истите биле насочени кон четири сектори: управување со отпад; управување со отпадна вода; снабдување со вода; заштита на воздухот, а вкупно биле издвоени 0,14% - 0,2% од БДП што е далеку од доволно да се покријат сите потреби на овој сектор особено во контекст на постепено спроведување на финансиските барања од директивите на ЕУ кои се однесуваат на животната средина и климатските промени. Според низа споредбени студии сепак сознанијата се дека придобивките од еден засилен инвестициски циклус поврзан со заштитата на животната средина се повисоки од трошоците најмногу поради можноста за транзицијата кон зелена економија преку развој на специфични пазарни сегменти и отворање на нови и квалитетни „зелени“ работни места, а се во согласност со начелата и утврдените приоритети во т.н. Зелен договор на Европската Унија и Зелената агенда за Западен Балкан. Од аспект на потребата од намалување на негативните ефекти на климатските промени неопходно е итно спроведување на адаптивни мерки во секторите здравство, земјоделие но и по однос на заштитата на водните ресурси и биодиверзитетот. Истовремено неопходни се мерки за

намалување на емисиите на стакленички гасови во енергетскиот сектор, транспортот, во управувањето со отпадот, кај индустријата, земјоделството и други извори на емисии.

Енергетика

Р.Северна Македонија е договорна страна на Договорот за воспоставување на Енергетската заедница. Стратегија за енергетика, која е во склад со петте димензии на енергетската унија на ЕУ (декарбонизација, енергетска ефикасност, сигурност во снабдувањето, интеграција на пазарите и истражување, развој и конкурентност) има јасно дефинирана визија за сигурен, ефикасен, еколошки и конкурентен енергетски систем што е способен да го поддржи одржливиот економски раст на земјата. Во Стратегијата се дефинирани три сценарија и тоа: референтно, сценарио на умерена транзиција и зелено сценарио. Се покажува дека за реализација на Зеленото сценарио потребно е да се вложат над 17 милијарди евра, но вкупните трошоци на енергетскиот систем во ова сценарио се најниски споредено со останатите две сценарија. Покрај финансискиот аспект ова сценарио е најдобро и од аспект на учество на обновливи извори на енергија во бруто финалната потрошувачка на енергија (40% во 2030), намалување на емисиите на стакленички гасови (~65% помалку емисии во 2030 година споредено со 2005 година) и намалување на потрошувачката на примарна и финална енергија (34.5% и 20.8% помала потрошувачка на примарна односно финална енергија во 2030 година споредено со сценарио во кое не се имплементирани мерки за енергетска ефикасност). Во однос на потрошувачката на електрична енергија во индустријата, може да се забележи дека таа е највисока во 2011 година кога целата индустрија работела со речиси полн капацитет. Во останатите региони и покрај тоа што се предвидува развој на индустриските зони и отворање на нови капацитети сепак, тие ќе бидат помалку енергетски интензивни споредено со индустриските капацитети од Вардарскиот, Полошкиот и Скопскиот плански регион. Во поглед на ублажување на климатските промени, во Северна Македонија има тренд на намалување на емисиите на стакленички гасови пред се како резултат на намаленото производство на електрична енергија од ЕСМ, но и намалената потрошувачка во индустријата. Реализацијата на мерките и политиките предложени во Стратегијата за енергетика ќе придонесат за намалување на емисиите на стакленички гасови за 66% во 2030 споредено со 1990 година, додека мерките предложени за останатите сектори (Индустриски процеси и користење на производи, Земјоделство, шумарство и користење на земјиште и Отпад) во Третиот двогодишен извештај за климатски промени ќе овозможат вкупните нето емисии на стакленички гасови да се намалат за 82%. Намалувањето на емисиите во секторот Енергетика пред се се должи на престанување со работа на ТЕЦ Битола и ТЕЦ Осломеј, што ќе доведе до драстично намалување на емисиите особено од Пелагонискиот плански регион.

Еден од начините за ублажување на климатските промени е со помош на обновливите извори на енергија. Учеството на обновливи извори во бруто финалната потрошувачка во периодот 2008-2018 е зголемена за 8%. Направените анализи покажуваат дека Скопскиот плански регион има најголемо учество од 17%, а Вардарскиот и Североисточниот плански регион имаат најмало учество од 8%, во учеството на обновливи извори во секторот греење и ладење. Од друга страна, учеството на планските региони во производство на електрична енергија од обновливи извори е нерамномерно, со доминантно учество на два региони – Југозападен и Полошки кои заедно учествуваат со над 65%, кое е резултат на тоа што најголемите хидро електроцентрали се лоцирани во овие два региони. Друг начин за ублажување на климатските промени е енергетската ефикасност, која е домашен ресурс и може да придонесе кон намалување на увозната зависност (60% во 2018 година). Во делот на енергетска ефикасност направена е анализа за купување на енергетски ефикасни уреди, особено на уреди со класа на ефикасност А+ и нагоре.

4.3.1. Квалитет на водите

Имајќи ја во предвид хидрографската состојба во РСМ, расположливоста со водни ресурси по плански региони е варијабилна и зависи од зачестеноста и количината на воден талог или пак сушните периоди застапени во годината. Искористеноста на достапните извори на вода за пиење се движи од приближно 26% во Пелагонискиот плански регион, до 68% во Североисточниот плански регион. Покриеност на услугата за водоснабдување со вода за пиење на регионално ниво варира и тоа од најголема покриеност со редовно водоснабдување во Скопскиот плански регион (околу 91%), додека најниско е во Полошкиот, Североисточниот и Југозападниот плански регион (66 - 75%). Најголема потрошувачка на вода за пиење има во Скопскиот плански регион, додека најмала количина на потрошена вода се забележува во Североисточниот плански регион. 79% од населението во РСМ се снабдуваат со вода за пиење преку системите што ги управуваат јавните комунални претпријатија, а значајни 21% од населението претежно во руралните подрачја од неформални водоснабдителни системи. Според потрошувачката на вода во индустријата најголемо количество вода (98,85 %) за технолошки намени е употребено во Скопскиот плански регион, а најмало количество во Југозападниот плански регион (0,01 %). Загубите на вода најизразени се во Скопскиот плански регион, потоа следи Југозападниот, Полошкиот, додека во Североисточниот плански регион загубите на вода се најниски.

Од генерираните отпадни води во 2019 г, на национално ниво само 32,5 % биле пречистени и испуштени во површински водотек, а остатокот биле испуштени како непречистени урбани води. Вкупно се изградени 25 пречистителни станици: Вардарски плански регион (1), Источен плански регион (1), Југозападен плански регион (4), Југоисточен плански регион (6), Пелагониски плански регион (6), Североисточен плански регион (1) и Скопски плански регион (6).

Пристапот на домаќинствата до квалитетна вода за пиење и систем за одведување на отпадните води се вбројува во една од клучните потреби на жените со оглед на тоа дека тие најчесто се зафатени со одржување на домот и активности како што се чистење на домот, перење, готвење и сл. Во тој контекст особено ранливи се еднородителските домаќинства, кои најчесто се водени од жени и немањето пристап до водата како основен ресурс и канализација доведува до голем ризик по нивното и здравјето и животот на населението од пошироката заедница. Во оваа насока треба да се земат предвид и податоците кои се однесуваат на квалитетот на условите за домување на Ромите во РСМ, а кои говорат дека 18% од домаќинствата во ромските заедници немаат пристап до канализационен систем, 30% немаат тоалет во куќата, 20% немаат тоалет со бања и околу 10% од ромските домаќинства немаат вода за пиење во внатрешноста на куќата. Од 14-те општини со ромски заедници на општинско ниво најранлива е состојбата во Шуто Оризари (Скопски плански регион), Прилеп (Пелагониски) и Куманово (Североисточен плански регион).

Секторот води е комплексен по својата природа и за да се надминат предизвиците поврзани со водоснабдување, обезбедувањето на квалитетна вода за пиење, одведување и пречистување на урбани отпадни води потребни се повеќе од 1,5 милијарда евра кои вклучуваат и обуки, зајакнување на јавната свест и други дополнителни активности. Овој огромен инвестициски заостаток налага итна потреба од подобра координација меѓу сите чинители, посветеност и јакнење на капацитетите за искористување на можностите за финансирање од меѓународните институции и банки а со цел да се реализираат предвидените инвестиции во веќе усвоените стратешки документи поврзани со управувањето со водите.

Вардарски Плански Регион

Во Вардарскиот плански регион дефинирани се 2 мерни места на Црна река, на местата Сkochивир и Возарци. Водите на Црна Река се по квалитет во втора класа. Главниот потенцијален загадувач на површинските води со тешки метали Pb и Zn е Топилницата во Велес. Главен

потенцијален индустриски загадувач на вода е: фабриката за ѓубриво во Велес. Јавните претпријатија кои се одговорни за одведување на отпадните комунални, атмосферски и индустриски води управуваат со колекторската и градската мрежа која претежно е лоцирана во урбаните центри на општините. Покриеноста на населението со канализациона мрежа во урбаните средини се движи од 95% во Велес и Кавадарци до 100% во градот Свети Николе, додека во руралните средини се движи од 0% во некои од селата (септички јами) до 70%. Во голем број од руралните населби не постојат канализациони системи. Во Вардарскиот регион постои една станица за пречистување на отпадни води и е лоцирана во Свети Николе. Истата е со капацитет од 30.000 е.ж. Покриеноста на населението со пречистителна станица за отпадна вода изнесува 13.8%. Отпадните води од другите населени места се одведуваат без било какво пречистување директно во рецепиентот-површински водотеци.

Источен Плански Регион

Во Источниот плански регион дефинирани се 2 мерни места на река Брегалница, на местата Балван и Убого. Водите на река Брегалница се по квалитет во втора класа. Во Источниот плански регион идентификувани се две локации на индустриските загадувачи. Главните потенцијални индустриски загадувачи на водата се: рудниците за цинк и олово во Каменица и Пробиштип. Отпадните комунални води се одведуваат преку системите за одведување на отпадни води. Колекторската и градска мрежа претежно е лоцирана во урбаните центри на општините. Во однос на покриеноста на населението со канализационата мрежа во урбаните средини таа се движи од 80% до 100%, додека во руралните средини се движи од 0% (септички јами) до 80%. Дел од руралните населени места не располагаат со системи или со соодветни септички јами за отпадни води. Генерално, состојбата со системите за одведување на отпадните води е релативно лоша, бидејќи системите се карактеризираат со истекување на дел од отпадната вода во текот на транспортот, со што се зголемува ризикот од загадување на почвата и подземните води. Покриеноста на населението со станици за пречистување на отпадните води во Источниот регион изнесува 7,7%. Во регионот постои само една пречистителна станица за отпадни води која е лоцирана во Берово и е со капацитет од 14.000 е.ж. Неодамна е изградена и пречистителна станица во Кичево. Согласно студијата за подобрување на животната средина во Брегалничкиот слив, планирана е изградба на пречистителни станици за Штип, Винаца, Македонска Каменица, Пехчево, Делчево, Зрновци, Карбинци, Лозово и Чешиново.

Југозападен Плански Регион

Квалитетот на површинските води во Југозападниот плански регион е релативно добар. Реката Црн Дрим е категоризирана во втора категорија. Според уредбата за категоризација на водотеците и езерата во Р. Северна Македонија, сите реки од сливот на Црн Дрим се категоризирани во II категорија. РЕК Осломеј е идентификуван како индустриски контаминиран локалитет – “жариште”, кој што е потенцијален загадувач на водите. Покриеноста на населението со канализациона мрежа во урбаните средини се движи од 70% во Дебар до 100% во Струга, додека во руралните средини покриеноста на населението со системи за одведување на отпадни води е мала. Во голем број рурални населби не постојат канализациони системи. Во Охридскиот регион изградена е секундарна канализациона мрежа и тоа во градот Охрид и населените места Д.Коњско и Лагадин. Изградена е атмосферска канализација. Процентот на приклученост на корисниците во канализациониот систем за град Охрид е 92%. Станицата за третман на отпадните води за градовите Охрид и Струга обезбедува механички и биолошки третман на отпадните води. За индустриските отпадни води задолжителен е предтретман пред испуштање на отпадните води во канализацијата. Капацитетот на изградената станица е за 120.000 еквивалентни жители, а пречистената вода се испушта во реката Црн Дрим. Во град Дебар постои систем за одведување и третман на отпадни води и истиот опслужува 70% од урбаното население, додека околу 40% и повеќе од живеалиштата во општината не се приклучени на него. За решавање на проблемот со отпадните фекални води во град Дебар се

предвидува и изградба на две пречистителни станици на локалитетите Чешмица и Трапи Дацит. Неодамна е изградена и пречистителна станица во Кичево. Степенот на покриеност на населението со пречистителни станици на ниво на Регион е исклучително висок. Тој изнесува 43,8 % и е далеку над македонскиот просек, којшто изнесува 12,5 %. Тоа е секако значајно од аспект на заштита на Охридското Езеро и реките од Јадранскиот слив – реката Црн Дрим и нејзината десна, воедно и најголема притока – реката Радика. Квалитетот на водата за пиење ги задоволува хемиските и бактериолошките стандарди на исправност, со исклучок на (3% -7%) примероци кои отстапуваат како резултат на отсуство на хлор, или зголемена содржина на нитрити од копани бунари од страна на индивидуални корисници.

Југоисточен Плански Регион

Југоисточниот регион како подрачје е најсиромашно со водни ресурси. Малите количини на вода се одразуваат на сите сегменти од живеењето: водоснабдувањето на населението (особено во руралните области), индустријата и наводнувањето на земјоделските обработливи површини. Освен количините, лоша е состојбата и со квалитетот на водата и протекот на водата е често под биолошкиот минимум. Регионот до неодамна имаше само една пречистителна станица за отпадни води и тоа во Дојран и во некои мали населени места. Изградени се пречистителни станици во Струмица, Радовиш и Гевгелија, со што се очекува значително подобрување на третманот на отпадни води и подобрување на квалитетот на површинските водотеци.

Пелагониски Плански Регион

Загадувањето на водите во Пелагонискиот регион е застапено во реките Црна река и Драгор. Биохемиската потрошувачка на кислород во реката Црна во текот на годините бележи намалување. Во 2016 година се движи околу 3,2% што е намалување во однос на 2015 година кога изнесувало 4.6%. Ове е резултат на зголемената ефикасност во пречистувањето на урбаните и индустриските отпадни води во регионот, како и зголемената заштита на речните басени. Пелагонискиот плански регион има систем за собирање и санирање на отпадни води. Покриеноста на населението во урбаните области опфаќа од 75% во Прилеп до 100% во Крушево, додека во руралните средини од 0% (септички јами) до 80%. Во рамки на регионот има 2 пречистителни станици. Едната има капацитет од 30.000 еквивалент жители лоцирани во Ресен, и другата во општина Кривогаштани. Постојат и неколку помали кои не работат постојано. Градењето на пречистителната станица во Могила е завршено. Процентот на покриеност на населението со станици за пречистување е 5,4 % кој е значајно под националниот просек од 12,5 %. Со изградбата на пречистителната станица во Прилеп со капацитет од 95.000 еквивалент жители се реши проблемот со отпадните води во Прилеп и неколку населени места во околината.

Полошки Плански Регион

Во Полошкиот регион не е лоцирана ниту една од мониторинг станиците за квалитет на површинските води. Територијата на Полошката котлина е лоцирана во заштитните зони на изворот Рашче. Во Полошкиот плански регион идентификувана е една локација на индустриски загадувач на водата и тоа е Силмак Ферро /Силициум Топилницата (поранешен НЕК Југохром) кој е затворен поради неисполнети услови за добивање еколошка дозвола. Квалитетот на водата во реките во однос на кислородните показатели е прикажан преку анализа на средногодишни концентрации на следниве параметри: растворен кислород, биолошката петдневна потрошувачка на кислород-БПК₅ и хемиската потрошувачка на кислород - ХПК, споредено со пропишаните вредности за класификација на водите. Според податоците содржани во годишен извештај за квалитетот на животната средина во РСМ за 2018 година, издаден од страна на МЖСПП, на мерното место Бошков Мост, Река Радика резултатите покажуваат: по однос на концентрацијата на кислородните показатели и биохемиската

потрошувачка на кислород, водите генерално спаѓаат во прва и втора категорија; измерените податоци за средногодишни концентрации на нитрати укажуваат на квалитет на водата од I-II класа; во однос на средногодишните концентрации на нитрити може да се забележи дека квалитетот на водата одговара на III–IV класа; концентрацијата на опасните и штетни материи следена преку концентрациите на железо, кадмиум, цинк, олово, бакар, никел, хром и манган се во рамките на пропишаните концентрации за води од II класа. Во однос на квалитетот на подземните води, анализите на 34-те пиезометри во Полошката Котлина покажуваат на зголемено присуство на лесно разградливи материи.

Североисточен Плански Регион

Категоризацијата во Североисточниот плански регион според квалитетот на водата, е следна: реките Тораница, Киселичка Река, Кртовска Река и Коњарска Река според квалитет на водите се во III класа. Слупчанска река според квалитет на водата е во II класа. Колекторската и градска мрежа претежно е лоцирана во урбаните центри на општините. Во однос на покриеноста на населението со канализационата мрежа во урбаните средини таа се движи од 80% до 100%, додека во руралните средини се движи од 0% (септички јами) до 100%. Дел од руралните населени места не располагаат со системи или со соодветни септички јами за отпадни води. Генерално, состојбата со системите за одведување на отпадните води е релативно лоша, освен во Куманово. Во Општина Липково одведувањето на отпадните води е на критично ниво. Според процентот на покриеност на населението со пречистување на отпадните води од 60% Североисточниот плански регион е далеку над републичкиот просек (12,7 % на ниво на РСМ). Во регионот постои само една пречистителна станица за отпадни води која е лоцирана во Куманово и е со капацитет од 100.000 е.ж. Останатите пет општини воопшто не ја третираат отпадната вода и таа нетретирана се испушта во реципиентите што негативно влијание на животната средина во регионот. Со цел подобрување на состојбата со видоснабдувањето и канализацијата неопходно е зголемување на инвестициите неопходни за проширување на канализационите мрежи во градските средини, дооформување на колекторските системи и изградба на нови канализациони мрежи во поголемите рурални средини, изградба на мрежи за одведување на атмосферските води во градските средини и изградба на станици за пречистување на отпадните комунални води во градовите Крива Паланка и Кратово.

Скопски Плански Регион

Хидрометеоролошкиот завод врши континуирани мерења на физичко-хемиските карактеристики на водата во река Вардар, според што може да се заклучи:

- Водата на р. Вардар на најголемиот број на мерни места и во текот на поголем дел од годината е слабо заматена до заматена, а не ретко и матна. Оваа физичка карактеристика е многу променлива и многу зависи од временските прилики, а е директна последица од мошне интензивните ерозивни процеси на одредени подрачја од сливот на Вардар.
- Вредностите на рН на водата од реката Вардар во средното течение немаат некое значајно варирање. Во најголем дел од токот и во текот на целата година тие се во рамките од 7,25 до 8,6.
- Вредностите за растворен кислород вообичаено се нешто пониски на потегот по градот Скопје, особено во летните месеци (10,2 mg/l O₂ во јули). Регистрираните повисоки вредности (12,8 mg/l O₂ во декември) се поради релативно големиот пад и брз тек на Вардар што овозможува аерирање на водата. Сепак, на мерното место во Аеродром непосредно по вливот на комуналните води од градот Скопје била измерена вредност за растворен кислород 4,9 mg/l.
- Добиените податоци за БПК₅ од текот низ градот Скопје одговараат за II и III класа на вода што укажува на органското загадување (2,2 mg/l во март и октомври) поради големиот број на домаќинства и индустрија кои непречистената отпадна вода директно ја испуштаат во реципиентот.

Во периодот 2018/2019 изработен е “Нацрт План за управување со сливот на река Вардар” според барањата на ЕУ Рамковната Директива за Води. Според анализите на влез во Скопје еколошкиот статус на водата е добар, додека течејќи низ Скопје и на излез има умерен еколошки статус.

4.3.2. Квалитет на воздухот

Состојбите со нарушениот квалитет на амбиентниот воздух кои се особено изразени во поголемите урбани центри на планските региони се должат на повеќе фактори: неефикасно согорување во ложиштата и котлите во домаќинствата, заедно со употреба на огревно дрво со слаб квалитет, односно влажно или преработено дрво, па дури и отпадни материјали, постоење на стари производни индустрии без соодветна контрола на загадувањето на воздухот, што предизвикува ризик од нивно штетно влијание врз квалитетот на воздухот; стар и несоодветно одржуван возен парк; несоодветни сообраќајни решенија кои предизвикуваат згуснување на сообраќај со моторни возила, недостаток на безбедни патеки за пешачење и возење велосипеди, несоодветни урбанистички решенија кои за приоритет би имале трансформација на просторот во зелени и пешачки зони ослободени од сообраќај, отсуство на соодветно управување со отпадот и системите за рециклирање го зголемуваат количеството на неконтролирано согорување отпад, како што е спалувањето на отпад од домаќинствата на отворено итн.

Мониторингот на квалитетот на воздухот се врши преку 17 мониторинг станици во рамки на Државниот мониторинг систем за квалитет на амбиентален воздух при МЖСПП, како и на Институтот за јавно здравје со Центрите за јавно здравје во Скопје и Велес. Податоците од спроведениот мониторинг покажуваат дека загадувањето на воздухот во земјата е причина за сериозна загриженост, бидејќи се надминуваат граничните вредности поставени за заштита на здравјето на луѓето, особено за суспендираните честички со големина до 10 микрометри (PM_{10}). Ова е особено важно за најголемите градови во земјата Скопје, Битола, Тетово, Кичево, Велес каде живее 80% население. Најголеми извори на PM_{10} претставуваат системите за греење на домаќинствата (горење на дрва) и големи инсталации за согорување.

Вардарски Плански Регион

Квалитетот на воздухот во Вардарскиот плански регион се следи со мониторинг станици кои се лоцирани во Велес (две) и Кавадарци (една), како дел од Националната мрежа за Мониторинг на квалитетот на воздухот организирана од страна на МЖСПП. Овие станици ги следат еколошките и метеоролошките параметри: јаглерод моноксид (CO), сулфур диоксид (SO_2), озон (O_3), суспендирани честички со големина на честички од 10 микрони (PM_{10}), брзина и насока на ветерот, температура, притисок, влажност и други параметри. Квалитетот на воздухот во Вардарскиот плански регион е релативно добар со исклучок на поедини урбани средини, каде во зимскиот период во годината има одредени покачувања на концентрацијата на загадувачки елементи и тоа претежно PM честички и мало пречекорување на концентрацијата на SO_2 и O_3 во Велес. Со оглед на фактот дека топлинскиот комплекс не функционира, резултатите од мерењата за квалитет на воздухот во градот Велес покажуваат дека вредностите за тешки метали во воздухот (олово, кадмиум и цинк) не само што не ги надминуваат максимално дозволените концентрации, туку се далеку пониски од овие вредности. Сулфур диоксидот, јаглеродниот моноксид и азотниот диоксид во воздухот исто така, не ги надминуваат максимално дозволените граници. Надминување на максимално дозволените вредности се јавува кај суспендираните честички со големина до 10 микрони PM_{10} , како и на тропосферскиот озон во текот на летните месеци, поточно од мај до септември.

Источен Плански Регион

Квалитетот на воздухот во Источниот плански регион е релативно добар со исклучок на поедини урбани средини, каде во зимскиот период во годината има одредени покачувања на концентрацијата на загадувачки елементи и тоа претежно PM_{10} честички. Станица за мерење на квалитетот на воздухот е лоцирана во Кочани. Дополнително има инсталирано мерни станици во Штип и во Пробиштип. Според Годишниот извештај за 2018 година за квалитетот на животната средина во Република Северна Македонија на Министерството за животна средина и просторно планирање, во однос на граничните вредности за заштита на здравјето на луѓето за цврсти честички со големина до 10 микрометри, PM_{10} честички, констатирано е дека посечната годишна концентрација во однос на годишната гранична вредност за заштита на човековото здравје на мерното место Кочани е близу до граничната вредност и изнесува $40.09 \mu g/m^3$ (граничната вредност на годишно ниво изнесува $40 \mu g/m^3$).

Југозападен Плански Регион

Квалитетот на воздухот во Југозападниот плански регион се следи со мониторинг станица, како дел од Националната мрежа за Мониторинг на квалитетот на воздухот организирана од страна на МЖСПП, и истата е стационирана во Кичево. Станицата ги следи еколошките и метеоролошките параметри: јаглерод монооксид (CO), сулфур диоксид (SO_2), озон (O_3), суспендирани честички со големина на честички од 10 микрометри, брзина и насока на ветерот, температура, притисок, влажност и други параметри. Квалитетот на воздухот во Југозападниот плански регион е релативно добар со исклучок на поедини урбани средини, каде во зимскиот период во годината има одредени покачувања на концентрацијата на загадувачки елементи и тоа претежно PM честички.

Југоисточен Плански Регион

Во Радовишкиот микрорегион се вршат мерења и промените на квалитет се пратат преку мерните станици. Квалитетот на воздухот во Југоисточниот плански регион се следи со мониторинг станица, како дел од Националната мрежа за Мониторинг на квалитетот на воздухот организирана од страна на МЖСПП, и истата е стационирана во Струмица. Станицата ги следи еколошките и метеоролошките параметри: јаглерод монооксид (CO), сулфур диоксид (SO_2), озон (O_3), суспендирани честички со големина на честички од 10 микрометри, брзина и насока на ветерот, температура, притисок, влажност и други параметри. Од посебен интерес за Југоисточниот плански регион е мерењето на азотни оксиди (NO_x) кои настануваат по природен и антропоген пат. Во Струмичкиот и Гевгелискиот микрорегион, како земјоделски ориентирани подрачја, потребно е да се мерат биолошките и абиолошките процеси во почвата. Исто така, потребно е да се мери и антропогеното влијание кое доаѓа при загревање на пластениците и стаклениците, кои создаваат NO_2 (фотохемиска реакција на NO при фотосинтеза) т.е. при согорувањето на јаглен, мазут, дизел како и при интерпелација на отпад. Амонијакот (NH_3) се јавува во земјоделството со вкупен процент од 98%, во делот на одгледување на домашни животни т.е. етерична ферментација и ова е позабележително кај големите фарми. Исто така вештачките ѓубрива и согорувањето на отпад на отворени места се емитери на овој гас. Покрај тоа што е штетен за човекот, истиот преку еутрофикацијата ги нарушува природните екосистеми и прави редукција на стапката на раст и морфолошкиот развој. Овој гас може да предизвика и помор во реките доколку е високо концентриран. Воедно, значајно е и мерењето на приземниот озон (O_3) кој се јавува со фотохемиска реакција, а посебно во топлите летни денови (13:00-15:00 часот) и истиот лесно се пренесува и на стотици километри од изворот на настанување со помош на ветрови. Руралните подрачја во Југоисточниот плански регион се посебно погодени од овој елемент поради испуштањето на органски соединенија кои настануваат на нивите, шумите итн. Покрај тоа што предизвикува здравствени проблеми кај човекот како што се иритација на очите, носот, предизвикување на астма и инфекции, озонот директно влијае и на растителниот свет и животната средина. Тоа се рефлектира со намален раст и репродукција на растенијата и намалување на приносите во земјоделството. Воедно, треба да се напомене дека под влијание

на озонот се менуваат и движењата на водата, циклусите на нутриенти и минерали и 99 дезинтеграција на органските материи.

Пелагониски Плански Регион

Емисиите на загадувачки супстанции што се емитираат од големите согорувачки инсталации односно од постројките за производство на електрична енергија, како што е РЕК Битола која што е најголем производител на електрична енергија на национално ниво, имаат најголемо учество во емисиите на сулфур диоксид, како и во емисиите на прашина. Ова произлегува од фактот што кај овие инсталации не се спроведени најдобрите достапни техники што ќе придонесат и за значително намалување на овие загадувачки супстанции на национално ниво. Загадувањето на воздухот во Пелагонискиот плански регион е предизвикано од РЕК Битола, рудникот Суводол, металопреработувачката, текстилната и прехранбената индустрија во околината. РЕК Битола придонесува кон загадувањето на воздухот со испуштање на големи количини сулфур диоксид. Кај двете најголеми електрани на јаглен за производство на електрична енергија РЕК Битола (675 MW) и РЕК Осломеј (125 MW) најголемиот дел од емисиите на SO_2 се поврзани со отсуството на постројки за десулфуризација и употребата на лигнит со низок квалитет (кафеав јаглен) кој содржи околу 2% сулфур. Емисиите на SO_2 од овие електрани се испуштаат преку високи оџаци (со висина од 250 и 185 метри). Поради високите оџаци емисиите се дисперзираат и разредуваат во атмосферата и како резултат на тоа приземните концентрации на SO_2 околу постројките остануваат релативно ниски и покрај високите емисии. Постојат планови за инсталирање на постројка за десулфуризација во термоелектраната РЕК Битола, со што значително ќе се намалат националните емисии на SO_2 . Покрај МЖСПП, мерења на квалитетот на амбиентниот воздух со автоматски мониторинг станици, исто така вршат и Институт за јавно здравје (ИЈЗ). Во Пелагонискиот плански регион постојат две мониторинг станици во општина Битола кои го мерат квалитетот на воздухот. Едната мониторинг станица е лоцирана на периферијата на градот каде во околината има мали индустрии за производство на храна и пијалаци. Во оваа мониторинг станица се мерат загадувачките супстанции: O_3 , NO_2 , SO_2 , CO и PM_{10} . Другата мониторинг станица се наоѓа во дворот на административни згради на оддалеченост од 2–3 m од најблискиот локален пат и паркиралиште, а на оддалеченост од 45 m на најблискиот главен пат.

Полошки Плански Регион

Квалитетот на воздухот во Полошкиот плански регион се следи со фиксна станица за мониторинг и со уред за земање голем примерок, сместен во Тетово и фиксна станица за мониторинг во Гостивар, како дел од Националната мрежа за Мониторинг на квалитетот на воздухот организирана од страна на МЖСПП. Фиксната станица за Мониторинг во Тетово ги следи еколошките и метеоролошките параметри: јаглерод моноксид CO (mg/m^3), сулфур диоксид SO_2 ($\mu\text{g}/\text{m}^3$), озон O_3 ($\mu\text{g}/\text{m}^3$), суспендирани честички со големина на честички од 10 микрони ($\mu\text{g}/\text{m}^3$), брзината и насоката на ветерот, температурата, притисокот, влажноста и други параметри. Мерењата покажуваат нарушен квалитет на амбиентен воздух во Тетово и Гостивар од аспект на суспендирани честички, најчесто во зимскиот период, со бројни и интензивни нарушувања на граничните вредности особено во зимскиот период. Во Тетово концентрацијата на чадот во ова подрачје ги надминува дозволените граници и над 100 пати во текот една година (35 денови е максимум дозволено). На загадувањето во Тетово влијае присуството на индустриските капацитети и користењето на горива кои содржат голема количина на сулфур за време на зимата. Од енергетските постројки во Полошката котлина годишно се исфрлаат околу $257.865.600 \text{ m}^3 \text{ CO}_2$. Околу 2/3 од оваа количина се исфрла во текот на грејната сезона и се должи на големата потрошувачка на енергенти за затоплување и тоа 49% отпаѓа на јагленот а 34% на дрвото.

Североисточен Плански Регион

Квалитетот на воздухот во североисточниот планински регион се следи со мониторинг станица лоцирана во Куманово, како дел од Националната мрежа за Мониторинг на квалитетот на воздухот организирана од страна на МЖСПП. Оваа станица ги следи еколошките и метеоролошките параметри: јаглерод моноксид (CO), сулфур диоксид (SO_2), озон (O_3), суспендирани честички со големина на честички од 10 микрони, брзина и насока на ветерот, температура, притисок, влажност и други параметри. Квалитетот на воздухот во Североисточниот планински регион е релативно добар со исклучок на поедини урбани средини, каде во зимскиот период во годината има одредени покачувања на концентрацијата на загадувачки елементи и тоа претежно РМ честички и мала прекораченост на концентрацијата на O_3 . Главен извор на загадување во Куманово е индустријата која емитура гасови, пареи, чад, магла, прашина и аеросоли. Загадување на воздухот најмногу се јавува како резултат на преработка на сулфидни концентрати на обоени метали како и на горење на кокс и други горива во индустријата и домаќинствата. Од расположливите податоци за дефинирање на квалитетот на воздухот во регионот на инсталацијата за горење на отпад, може да се заклучи дека главните извори на загадувањето на воздухот во моментот во регионот се стационарните извори (индустриски објекти и МСП кои се занимаваат со производни дејности), мобилни извори (возила кои користат горива) и емисии во воздух од домаќинствата во населбите во кои се гори дрвото за затоплување.

Скопски Плански Регион

Евидентно е нарушување на квалитетот на воздухот особено во Градот Скопје и неговата околина каде е изразено присуството на стопанските капацитети и интензивен сообраќај, но и влијанието од загревањето на домаќинствата кои во поголем дел користат огревно дрво, различни производи кои имаат енергетска вредност, а немаат централен топловоден систем. Кога на сето ова ќе се надоврзе котлинската конфигурација на терен, неконтролираното урбанистичко планирање проследено со обемиот број на градби го дава резултатот на нарушен квалитет на воздух (особено изразен во зимскиот период) кој е директен причинител за нарушено здравје на населението и зголемување на стапката на смртност. Автоматскиот мониторинг систем кој е поставен на територијата на град Скопје, а е во надлежност на МЖСПП, се состои од 6 мерни места односно 6 мерни станици кои се лоцирани во општините Карпош, Центар, Лисиче, Гази Баба, во дворот на Ректоратот на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ и во Миладиновци и Мршевци. Мерните станици вршат 24 часовен мониторинг на следните параметри: SO_2 [$\mu\text{g}/\text{m}^3$], NO_2 [$\mu\text{g}/\text{m}^3$], NO_x [$\mu\text{g}/\text{m}^3$], NO [$\mu\text{g}/\text{m}^3$], CO [$\mu\text{g}/\text{m}^3$], O_3 [$\mu\text{g}/\text{m}^3$], цврсти честички (PM_{10} , $\text{PM}_{2.5}$) дадени во [$\mu\text{g}/\text{m}^3$]. Покрај овие параметри автоматските мониторинг станици вршат и мерење на метеоролошките параметри како што се: брзина на ветер [m/s], правец на ветер, температура [$^{\circ}\text{C}$], притисок [hPa], влажност [%] и глобална радијација [W/m^2]. Во Скопскиот планински регион постои и станицата во Мршевци која во моментот не е во функција. Во Скопскиот планински регион постојат две мобилни станици во Општина Гази Баба (нефункционална) и во Општина Ѓорче Петров. Покрај МЖСПП, мерења на квалитетот на амбиентниот воздух со автоматски мониторинг станици, врши и Институтот за јавно здравје (ИЈЗ), како и Заводот за Здравствена Заштита (ЗЗЗ) кој има мониторинг систем за следење на SO_2 и чад на 7 мерни места во Скопскиот регион. Исто така и Управата за Хидрометеоролошки Работи (УХМР) има воспоставено мрежа од 9 мерни места за мерење на чад и SO_2 . Идентификувани се неколку извори и причини за големите проблеми со квалитетот на воздухот, како: користењето на дрва за загревање на домаќинствата во зимскиот период и патниот сообраќај (голем интензитет на сообраќај, стар возен парк и несоодветно одржување на возилата). Со емисиите од резиденцијални извори се опфатени емисиите кои потекнуваат од малите согорувачки процеси кои се користат за греење, обезбедување топла вода, готвење и сл. Нарушениот квалитет на воздухот во урбаните средини предизвикува сериозна загриженост поради тоа што граничните вредности, особено оние за концентрациите на суспендирани честички кои се утврдени со цел да се заштити здравјето на луѓето, се надминуваат во голема

мера најчесто во зимскиот период. Ситуацијата е најсериозна во Град Скопје како урбан центар со најголема концентрација на население, административни и стопански субјекти и интензивен сообраќај.

4.3.3. Квалитет на почва

Вардарски Плански Регион

Нарушувањето на квалитетот на почвата во Вардарскиот регион произлегува од: несоодветна преработка во земјоделски области, одгледување култури со интензивни вештачки ѓубрива и пестициди; зголемена и неконтролирана употреба на пестициди; уништување на почвените слоеви, ерозија, уништување на шумите и прекумерна испаша; промени во физичката и хемиска структура на почвите под влијание на постоечките индустриски објекти, како и таложее на седименти од загадениот воздух; употреба на загадена вода за наводнување; несоодветното управување со отпадот и отпадните води, итн. Во Вардарскиот регион идентификувани се две индустриско контаминирани локалитети жаришта: МХК Злетово олово/цинк Топилница и МХК Злетово фабрика за ѓубрива.

Источен Плански Регион

Нарушувањето на квалитетот на почвата во Регионот произлегува од: отворени рудници и таложее на остатоците од руда на голем простор; несоодветна преработка во земјоделски области, одгледување култури со интензивни вештачки ѓубрива и пестициди; зголемена и неконтролирана употреба на пестициди; уништување на почвените слоеви, ерозија, уништување на шумите и прекумерна испаша; промени во физичката и хемиска структура на почвите под влијание на постоечките индустриски објекти, како и таложее на седименти од загадениот воздух; употреба на загадена вода за наводнување; несоодветното управување со отпадот и отпадните води, индустриско загадување. Во Источниот регион идентификувани се следниве индустриски контаминирани локалитети жаришта: Тораница олово/цинк рудник општина Пробиштип; Злетово олово/цинк рудник општина Пробиштип и Саса олово/цинк рудник општина Македонска Каменица.

Југозападен Плански Регион

Нарушувањето на квалитетот на почвата во Југозападниот плански регион произлегува од: несоодветна преработка на земјоделските површини и одгледување култури со интензивни вештачки ѓубрива и пестициди; уништување на почвените слоеви, ерозија, уништување на шумите и прекумерна испаша; промени во физичката и хемиската структура на почвите под влијание на постоечките индустриски објекти, како и таложее на седименти од загадениот воздух; употреба на загадена вода за наводнување; несоодветно управување со отпадот и отпадните води. Долгогодишната индустријализација и интензивното експлоатирање на природните ресурси во последните декади доведоа до загадување на поголем број региони во земјата и создавање на индустриски контаминирани локации, или т.н. „жешки точки“. Во Југозападниот плански регион идентификувани се 2 такви точки, РЕК Осломеј (енергетска централа и рудник за јаглен) Кичево кое опфаќа површина од 280.000 m² и Тане Цалески (третман на метални површини) во Кичево кое опфаќа површина од 100 m².

Југоисточен Плански Регион

Рудникот Бучим во општина Радовиш претставува “hot spot” односно жешка точка или големо потенцијално жариште на загадување на почвата и реките во овој регион. Единствен рудник за бакар во Македонија е Бучим што се наоѓа во непосредна близина на Радовиш и кој е во употреба од 1979 година. Концентрацијата на бакарот, златото и среброт од рудата се постигнува со процесот на флотација во кој се користат соединенија на натриум, калиум, сулфурна киселина и бактеријата (*Bacillus Ferrooxidacae*). Секоја година од рудникот се

создаваат повеќе од 70.000 тони цврст отпад кој содржи тешки метали од процесот на флотација што се чуваат во одреденото место за складирање на отпадот во долината, во непосредна близина на рудникот.

Пелагониски Плански Регион

Во принцип, квалитетот на почвата е нарушен од различни причини. Најчесто загадувањето се должи на несоодветно управување со отпадот. Повеќето од дивите депонии во регионот покажуваат дека отпадот се отстранува на несоодветно место, што би можело да предизвика прелевање на опасни материи директно во почвата. Ова би можело да ги загадува земјоделските култури и понатаму може да влијаат на здравјето на луѓето преку консумирање на овие земјоделски производи.

Полошки Плански Регион

Нарушувањето на квалитетот на почвата во Регионот произлегува од: отворени каменоломи и таложее на остатоците на голем простор; несоодветна преработка во земјоделски области, одгледување култури со интензивни вештачки ѓубрива и пестициди; Употреба на загадена вода за наводнување; Несоодветното управување со отпадот и отпадните води; уништување на почвените слоеви, ерозија, уништување на шумите и прекумерна испаша; промени во физичката и хемиска структура на почвите под влијание на постоечките индустриски објекти, како и таложее на седименти од загадениот воздух; употреба на загадена вода за наводнување; несоодветното управување со отпадот и отпадните води, итн. Во Полошкиот регион идентификуван е еден индустриско контаминиран локалитет жариште Силмак Ферро/Силициум Топилницата (поранешен НЕК Југохром), кој се простира на 80.000 m².

Североисточен Плански Регион

Нарушувањето на квалитетот на почвата во Регионот произлегува од: отворени рудници и таложее на остатоците од руда на голем простор; несоодветна преработка во земјоделски области, одгледување култури со интензивни вештачки ѓубрива и пестициди; зголемена и неконтролирана употреба на пестициди; уништување на почвените слоеви, ерозија, уништување на шумите и прекумерна испаша; промени во физичката и хемиска структура на почвите под влијание на постоечките индустриски објекти, како и таложее на седименти од загадениот воздух; употреба на загадена вода за наводнување; несоодветното управување со отпадот и отпадните води, итн. Во Североисточниот регион идентификувано е едно индустриско контаминиран локалитет - "жариште": Лојане хром/антимон рудник Општина Липково, кој се простира на 95.000 m². Во Североисточниот регион се идентификувани две индустриски жешки точки. Едната е индустриско контаминиран локалитет жариште Лојане хром/антимон рудник Општина Липково, кој се простира на 95.000 m². Оваа индустриска жешка точка е категоризирана со среден еколошки ризик. Другата индустриска жешка точка е рудникот Тораница за олово и цинк во Крива Паланка кој исто така е категоризиран како жешка точка со среден еколошки ризик.

Скопски Плански Регион

На територијата на Скопскиот регион се лоцирани 3 еколошки “жешки точки”: Индустриската депонија на ОХИС АД Скопје; Кругот на фабриката ГОДЕЛ (кожара) и Депонијата на троска во состав на Макстил Скопје. Како резултат на поранешното работење на ОХИС големи количини на неискористени сировини несоодветно се складираат на отворени простори во кругот на фабриката, во бетонски базени покриени со слој почва. Резултатите покажуваат дека постојат НСН изомери и други органски загадувачи во подземната вода, кое влијание од еколошка гледна точка се смета за умерено. Со цел ублажување на ефектите од нестандартното и долготрајно постапување со хемикалиите и различните отпади од периодот кога компанијата била оперативна, на национално ниво се одвоија средства и се започна со активности за

рачистување на опасните супстанции од АД “ОХИС”. При реализирање на проектните активности од локацијата на ОХИС заклучно со месец октомври 2020 година, беа извршени пет извози на опасниот отпад спакуван во соодветна амбалажа за меѓународен транспорт и однесени во инцелератори во ЕУ за опасен отпад во вкупна количина од 63,7 t на опасен отпад. Останатата количина на хемиски супстанции (околу 10 тони опасен отпад) се спакувани во соодветна амбалажа (ADR Буриња), уредно складирани во затворен магацин во рамки на ОХИС, Скопје и подготвени за транспорт за што беа обезбедени сите потребни дозволи. Последниот извоз со останатите хемикалии е одложен поради новонастанатата глобална пандемија од Корона вирусот. Кожарата Годел во Скопје е една од жешките точки во РСМ поради контаминацијата која ја предизвикала на почвата. Контаминацијата е предизвикана од тешки метали, пред сè со хром, како и органски супстанции. Во моментот започнато е рачистување на индустрискиот двор со тоа што отпадот кој е неопасен се носи на депонијата Дрисла Скопје. На историската депонија на троска на Макстил идентификуван е опасност, како резултат на влијанието на манганот и е означено како ниско до умерено, додека влијанието врз човековото здравје е идентификувано како ниско. Ризикот од историската локација Макстил може да се обележи како низок. Милиони грами (Mg) на троска со останата железна содржина се складираат на површина од 133.000 m². Троската содржи силикати, оксиди, занемарливи траги од олово и други тешки метали. Ризикот и влијанието врз животната средина може да се смета за низок. Во тек е спроведување на проект со кој се врши анализа за можноста троската да биде искористена во градежништвото.

4.3.4. Управување со отпад

Состојбата со управувањето со цврстиот отпад во планските регионите може да се карактеризира како супстандардна, недоволна и неефикасна и попречена од сериозни недостатоци меѓу кои се истакнуваат: ниската јавна свест на сите чинители, немањето капацитет кај институциите за ефикасно спроведување на регулативата и политиките за управување со отпадот, и можеби и клучниот предизвик на немање поширок јавен консензус за локации за регионални санитарни депонии, што резултира во со континуирани негативни ефекти врз животната средина и здравјето на луѓето.

На национално ниво евидентирани се 54 нестандартни општински депонии од кои 43 се активни, но за жал ниту една од општинските депонии не ги исполнува стандардите за заштита на животната средина со исклучок на од неодамна изградената депонија во општината Гевгелија. 16 депонии се со висок ризик (5 депонии во Пелагониски плански регион, и по 3 во Вардарски, Полошки и Југозападен плански регион), 16 депонии се со среден ризик и преостанатите депонии се со низок ризик за животната средина и прават притисок врз подземните води, квалитетот на воздухот и здравјето на луѓето. Во Скопскиот плански регион се наоѓа најголемата депонија „Дрисла“ која опслужува 590.000 жители и која со одредени подобрувања може да прерасне во целосно стандардна депонија. Само во оваа депонија има можност за вршење третман на опасен отпад преку инсенерација на медицински отпад, како и депонирање на отпад од азбест на локација во рамки на депонијата.

Собирањето, транспортот и отстранувањето на отпадот во регионите е одговорност на општините. Општинските јавните комунални претпријатија се главните даватели на услуги за управување со отпад преку вршење на услуги за собирање отпад и финално отстранување на отпадот. Околу 70% од населението во Северна Македонија се корисници на услуги на редовно собирање на отпадот (во руралните населби тој процент се движи само околу 10%).

За да се воспостави интегриран систем за управување со отпад, во сите плански региони формирани се меѓуопштински одбори за управување со отпад кои е потребно да основаат регионално претпријатие кое ќе биде одговорно за управувањето со отпадот на територија на планскиот регион. Од анализа на податоците за потребни трошоци за реализација на

регионалните планови по региони може да се заклучи дека најмалку средства од сите 8 региони е потребно да се вложат во Скопскиот регион (околу 2 милиони евра), додека во Источен и Југоисточен регион се потребни околу 36 милиони евра за реализација, или вкупно за воспоставување на регионалниот систем за управување со отпадот на територијата на РСМ потребни се минимум 150 милиони евра.

Вардарски Плански Регион

Управувањето со цврстиот отпад во Вардарскиот плански регион се сведува на негово собирање, транспорт и депонирање. Депонирањето на цврстиот комунален отпад, во овој регион се извршува на локалните т.н општински депонии, кои не ги задоволуваат ниту основните санитарно технички стандарди за безбедно депонирање на отпадот. Во овој регион постојат 5 депонии кои се евидентирани согласно националниот план за управување со отпад, а според ризикот за загадување на животната средина се класифицирани на следниот начин: депонија со висок ризик „Немањици“ општина Свети Николе; депонија со среден ризик „Лески“ општина Неготино и депонии со низок ризик „Мелци“ општина Кавадарци, „Пченични дупки“ општина Демир Капија, и „Бунардере“ општина Велес. Покриеноста на населението со услугата на подигнување и депонирање на отпадот кај урбаното население е 94%, додека кај руралното население тој процент изнесува 36%. Рециклирањето, односно селекцијата на рециклабилните фракции од комуналниот цврст отпад се врши на многу мал дел од отпадот и тоа преку селекција на отпадот во поставени садови за отпад во неколку општини. Неформалниот сектор ја собира отпадната пластика и метал директно од садовите за собирање на отпадот. Организирано собирање постои само за отпадот од пакување. Другите видови на отпад, како што се отпадни гуми, батерии и акумулатори, отпадни масти и масла, искористени возила и отпад од електрични и електронски апарати не се селектираат и завршуваат на депониите за комунален отпад.

Источен Плански Регион

Управувањето со комуналниот и цврст отпад е во надлежност на општините. Тие оваа надлежност ја спроведуваат преку јавните комунални претпријатија. Овие претпријатија имаат воспоставено систем на собирање, транспорт и депонирање на отпадот на депонии кои не ги задоволуваат основните стандарди и нивното постоење и функционирање не е во согласност со релевантната законска рамка. Собирањето, транспортот и депонирањето на отпадот не го покрива целиот регион, т.е. од овој систем се изземени поголемиот број на села што резултира со постоење и постојано создавање на нови диви депонии. Депонирањето на цврстиот комунален отпад во Источниот плански регион се врши на локалните односно т.н. општински депонии, кои не ги задоволуваат ниту основните санитарно-технички стандарди за безбедно депонирање на отпадот. Во овој регион постојат 17 депонии, евидентирани согласно Националниот план за управување со отпад, а кои според ризикот за загадување на животната средина се класифицирани на следниот начин: 3 депонии од висок ризик („Таринци“ општина Карбинци, „Карбинци“ општина Карбинци и „Радање“ општина Карбинци); 8 депонии од среден ризик („Каменички рид“ општина Мак. Каменица, „Буцето“ општина Винаца, „Суви Дол“ општина Пехчево, „Иљадин Валог“ општина Берово, „Почивало“ Блатец, општина Винаца, „Прогон“ општина Чешиново-Облешево, „Крстот“ општина Штип, „Острец“ општина Делчево) и 6 депонии од низок ризик („Стрмос“ општина Пробиштип, „Мелиште“ Злетово, општина Пробиштип, „Крупниште“ општина Карбинци, „Белски Пат“ општина Кочани, „Бел Камен“ Оризари, општина Кочани, „Трестена Скала“ општина Штип). Дивите депонии се особено застапени во руралниот дел и претставуваат дополнителна закана за животната средина. Бројот на диви депонии во регионот изнесува 171. Според истражувањата при изработката на регионалниот план, процентот на населението кое добива редовни услуги се движи од 38% (Чешиново-Облешево) до 100% (Штип и Пехчево). Поголемиот дел од населението, кое воопшто не добива услуга за собирање на отпадот, живее во руралните подрачја. Ова доведува до

зголемување на бројот на диви депонии кои се наоѓаат на перифериите на населените места. Честотата на собирање на отпадот варира во зависност од општината. На општинско и микрорегионално ниво постојат примери за собирање на ПЕТ отпад и хартија. Според Националниот план за управување со отпад, предвидено е една заедничка депонија за Североисточен и Источен плански регион која би се наоѓала на територијата на Вардарскиот регион (Свети Николе). На територијата на Источниот регион се предвидени 2 претоварни станици за отпад.

Југозападен Плански Регион

Во овој Регион постојат 7 депонии кои се евидентирани согласно националниот план за управување со отпад, а според ризикот за загадување на животната средина се класифицирани на следниот начин: депонии од висок ризик: („Градска депонија” општина Кичево, „Мешеишта” општина Дебрца, „Буково” општина Охрид, „Белчишта” општина Дебрца); депонии од среден ризик („Вишни” општина Струга) и депонии од низок ризик („Мали Влај” општина Струга, „Кривци” општина Дебар). Покриеноста на населението со услугата на подигнување и депонирање на отпадот кај урбаното население во општините се движи од 73 до 90%, додека руралното население во многу мал обем е покриено со овој вид на услуга. Рециклирањето, односно селекцијата на рециклабилните фракции од комуналниот цврст отпад се врши во многу мал обем. Неформалниот сектор ја собира отпадната пластика, хартија и метал директно од садовите за собирање на отпадот. Другите видови на отпад, како што се гуми, батерии и акумулатори, масти и масла, искористени возила и отпад од електрични и електронски апарати, не се селектираат и завршуваат на депониите за комунален отпад.

Југоисточен Плански Регион

Според податоците од ДЗС, за 2018 година најмало количество собран комунален отпад, приближно 45.000 тони или 7.2%, е забележан во Југоисточниот регион. Собирањето, транспортот и депонирањето на отпадот не го покрива целиот регион, т.е. од овој систем се изземени поголемиот број на села што резултира со постоење и постојано создавање на нови диви депонии. Некои општини имаат воспоставено Јавно-Приватно Партнерство со локални претпријатија за собирање на рециклабилен отпад. Југоисточниот плански регион не располага со ниту една санитарна депонија. Поради непостоење на регионална депонија во моментот на територијата на Југоисточниот плански регион има акумулирано околу 700 диви депонии, кои се лоцирани во непосредна близина на селата, во близина на речните корита или на земјоделските површини и како такви претставуваат сериозна опасност од загадување на почвата, подземните и површинските води и конечно, по здравјето на луѓето. Еден од најголемите проблеми со овие депонии е одлагањето на токсична амбалажа од пестицидите и другите хемиски препарати. Состојбата со управување со цврст отпад во моментот е под сите стандарди во однос на грижата за животната средина. Најголемите количини на создаден отпад во регионот доаѓа како отпад од рударството, отпад од пакување, апсорбенти, крпи за бришење, материјали за филтрирање и заштитна облека, отпад од термички процеси, шут од градење и рушење, отпад од земјоделството, шумарството, и преработувачката индустрија и комуналниот отпад. За да се надмине проблемот со собирањето и третманот на цврстиот комунален отпад во регионот, потребно е да се продолжат напорите за изнаоѓање на заедничко решение за интегрирано управување со истиот.

Пелагониски Плански Регион

Според податоците од ДЗС, за во 2019 година, во Пелагонискиот регион износот на собран комунален отпад е 112.000 тони или 17,7%, и со тоа е втор регион по собран комунален отпад после Скопскиот и Полошкиот регион. Пелагонискиот регион се наоѓа после Скопскиот и Југозападниот регион, со создаден комунален отпад од 138.591 тони или 15,2%. Цврстиот комунален отпад во Пелагонискиот плански регион се одлага на локалните или т.н. општински

депонии, кои не ги задоволуваат ниту основните санитарно-технички стандарди за безбедно депонирање на отпадот. Ниедна од депониите нема подземен слој со кој ќе се заштитат почвите и подземните води. Најголема опасност претставуваат дивите депонии каде неконтролирано се одлага комунален и индустриски отпад кој влијае директно во загадувањето на животната средина, а индиректно на здравјето на населението. Во Пелагонискиот регион постојат 8 депонии од кои според ризикот за загадување на животната средина, 3 се класифицирани како ризични, додека 5 депонии се рангирани со низок ризик. Иницијативата за изградба на регионална депонија во Пелагонискиот плански регион е започната и е во тек.

Полошки Плански Регион

Тековната состојбата со управувањето со цврстиот отпад во сите плански региони па и во Полошкиот плански регион може да се карактеризира како супстандардна, недоволна и неефикасна и попречена од сериозни недостатоци меѓу кои се истакнуваат: немањето капацитет и подготвеност кај институциите за ефикасно и ефективно спроведување на регулативата и политиките за управување со отпадот, можеби ниската јавна свест на сите чинители и клучниот предизвик на немање поширок јавен консензус за локации за регионални санитарни депонии, што резултира во континуирани негативни ефекти врз животната средина и здравјето на луѓето. Општина Тетово и другите општини од Полошкиот регион повремено ги користат услугите на „ДРИСЛА“ каде го депонира цврстиот и опасниот отпад. Но и во оваа депонија има потреба од одредени подобрувања за да истата може да прерасне во целосно стандардна депонија која потполно ќе ги исполнува високите ЕУ стандарди за заштита на животната средина од цврст и опасен отпаден материјал. Управувањето со отпадот се сведува на негово собирање, транспорт и депонирање, а само многу мал дел од комуналниот отпад се селектира. Депонирањето на цврстиот комунален отпад, во овој регион се извршува на локалните т.н општински депонии, кои не ги задоволуваат ниту основните санитарно технички стандарди за безбедно депонирање на отпадот. Градот Тетово нема никаква депонија и се соочува со проблемот за депонирање на отпадот. Депонијата Русино која се наоѓа во близина на Гостивар е одредена за регионална депонија. Оваа депонија не ги задоволува ниту минималните стандарди за депонирање на отпад. На територијата на Полошкиот регион постојат голем број на т.н. дива депонии, особено во руралниот дел кој не е опфатен со услугата за подигање и депонирање на сметот. Согласно Националната стратегија за управување со отпад, проблемите во управувањето со цврстиот отпад може да се надминат преку воведување на регионално интегрално управување со цврстиот отпад, согласно директивите на ЕУ. Полошкиот регион е планирано да воспостави интегрално управување со комуналниот отпад преку издавање на концесија за управување со комуналниот цврст отпад.

Североисточен Плански Регион

Во Североисточниот регион управувањето со отпадот опфаќа негово собирање, транспорт и депонирање главно од јавните комунални претпријатија (ЈКП), и приватни концесионери. Во овој регион се регистрирани 5 комунални претпријатија. Депонирањето на цврстиот отпад во Североисточниот регион се врши на локалните односно општинските депонии кои за жал не ги задоволуваат ниту основните санитарно-технички стандарди за безбедно депонирање на отпадот. Урбаните општини се релативно добро покриени со комунални услуги за собирање и депонирање на отпадот, додека руралните средини се недоволно покриени што најчесто доведува до создавање на дива депонии. Во овој регион постојат 4 депонии кои согласно националниот план за управување со отпад, се класифицирани: депонија од висок ризик „Конопница“ општина Крива Паланка, депонија од среден ризик „Краста“ општина Куманово, депонии од низок ризик: „Железница“ општина Кратово и „Бел Камен“ општина Липково. На територијата на Североисточниот регион постојат голем број на т.н. дива депонии, особено во руралниот дел кој не е опфатен со услугата за подигање и депонирање на сметот. Согласно Националната стратегија за управување со отпад, проблемите во управувањето со цврстиот

отпад може да се надминат преку воведување на регионално интегрално управување со цврстиот отпад, согласно директивите на ЕУ. Североисточниот регион е планирано да воспостави интегрално управување со комуналниот отпад преку користење на средства од ЕУ преку ИПА програмата. Рециклирањето, односно селекцијата на рециклабилните фракции од комуналниот цврст отпад се врши на многу мал дел од отпадот и тоа преку селекција на отпадот во поставени садови за отпад во неколку општини. Неформалниот сектор ја собира отпадната пластика и метал директно од садовите за собирање на отпадот. Организирано собирање постои само за отпадот од пакување. Регионалниот план за управување со отпад е подготвен и основано е регионално претпријатие за управување со цврстиот отпад. Другите видови на отпад, како што се отпадни гуми, батерии и акумулатори, отпадни масти и масла, искористени возила и отпад од електрични и електронски апарати не се селектираат и завршуваат на депониите за комунален отпад.

Скопски Плански Регион

Управувањето со отпад во Скопски регион е во надлежност на локалните самоуправи кои имаат формирано комунални претпријатија чија дејност опфаќа собирање, транспортирање и одлагање на комунален отпад. Финалното депонирање на отпадот се врши на општинските депонии. Град Скопје учествува со 90 % во целокупното генерирање на отпад во Скопскиот регион. Само околу 60-70% од населението е вклучено во јавниот систем на собирање на комунален отпад, што го извршуваат јавните претпријатија, од каде произлегува дека покриеноста во урбаните подрачја достигнува 90 % но само 10% од жителите во руралните населби добиваат редовни услуги на собирање на комуналниот цврст отпад. ЈП “Комунална хигиена” својата дејност ја извршува на подрачјето на Град Скопје каде го собира комуналниот цврст и технолошки отпад. Во Општина Ѓорче Петров компанијата „Еко - Флор“ е главна и одговорна за собирање и транспорт на отпадот од руралните средини односно 25 % од населението. Во Општина Шуто Оризари од населеното место Горно Оризари приватна компанија ДТТ „СХ Ревииел“ врши собирање и транспорт на отпадот. Во некои општини се врши и селекција на отпад (секундарна селекција) преку поставување на садови за отпад од: хартија, ПЕТ амбалажа и стакло. За рециклирање во Скопскиот регион поставени се контејнери за собирање на ПЕТ амбалажа, хартија и стакло и рециклирањето го извршуваат поединечни комерцијални и јавни организации. Првиот овластен субјект за управување со отпад од пакување е „Пакомак“. Органскиот отпад се собира од страна на овластени фирми како АД „Скопски пазар“, ЈП „Паркови и зеленило“, „Еко флор“, „Еко раст“ и „Еко тим“ и др. Депонирањето на цврстиот комунален отпад во Скопскиот плански регион се врши на единствената санитарна депонија „Дрисла“, која минимално ги задоволува основните санитарно-технички стандарди за безбедно депонирање на отпадот. Депонија Дрисла Скопје е лоцирана во југоисточниот дел на Градот Скопје на оддалеченост од 14 km од центарот на градот, во близина на селото Батинци. Во руралните области, каде што собирањето на отпадот не е организирано, населението го отстранува својот отпад со фрлање во предградијата на населбите. На тој начин се создаваат нелегални односно диви депонии каде што комуналниот отпад измешан со градежен шут често се фрла. Во рамките на територијата на Скопскиот регион вкупно идентификувани се 57 нестандартни депонии. За постапување со отпад во Скопскиот регион постојат 64 компании. Сегашната состојба со управувањето со цврстиот отпад во Скопскиот регион може да се карактеризира како недоволна и неефикасна и попречена од сериозни недостатоци (јавна свест, немање капацитет и предизвици поврзани со јавноста околу спроведување на законските мерки а особено со носење конечни одлуки за локации за регионални санитарни депонии), што резултира во различни дисфункционални системи и многу поврзани негативни ефекти врз животната средина и здравјето на луѓето. Главната причина се недостаток на ресурси - човечки и финансиски, како недоволно и неефикасно спроведување на процедурите за мониторинг.

4.4. Инфраструктура

4.4.1. Комунална инфраструктура

Снабдувањето на населението со квалитетна вода за пиење е важен приоритет на секоја држава. Околу 79% од вкупното население во државата се снабдува со вода преку јавните комунални претпријатија. Скопскиот плански регион има највисок процент на покриеност на населението (90.6%), додека Полошкиот и Североисточниот имаат најнизок (57.3% и 65.5%). За сите региони карактеристично е што дел од населените места се соочуваат со недостиг на вода за пиење. Вкупно, 1.3 милиони жители се приклучени на канализациона мрежа. Најголема покриеност има Пелагонискиот плански регион со 92,8% а најниска Полошкиот 53,7% и Североисточниот плански регион со 65,7%. Специфичниот волумен на акумулирана вода по глава на жител во Северна Македонија изнесува 760 m³/жител и е блиску до просекот на земјите од југоисточна Европа (740 m³/жител). Во однос на регионите, се забележува голема нееднаквост. Најголема количина на акумулирана вода по жител има Вардарскиот плански регион, додека најмала во Североисточниот плански регион. Најголем дел од водата од вештачките акумулации се користи за производство на електрична енергија (70%). Наводнуваната површина во земјата е во постојан пад. Во голема мера ова е последица на застарените на системи за наводнување, недоволно одржување и реконструкција на истите, што понатаму резултира со ниска наплата на воден надоместок во однос на процент на искористеност на наводнувани површини.

Вардарски Плански Регион

Системите за водоснабдување во овој регион користат води од главните водотеци Вардар, Бабуна, и Тополка, од вештачкото езеро Младост река Отовица како и води од подземни извори и чешми. Водоснабдувањето на градот Велес е од хидросистемот Лисиче, кој ги задоволува потребите за вода за пиење на градот и на осум рурални населби. Водоснабдувањето во градовите Неготино и Кавадарци и дел од селата во овие општини се врши од водоводниот систем Лукар. Покриеноста на населението со градски систем за вода за пиење во урбаните средини се движи од 90% во Општините Кавадарци и Неготино до 100% Велес. Додека во руралните населени места се движи од 20% до 100%. Населението во руралните населби со вода се снабдува од бунари, природни извори. Во општините постојат села во кои не е решено водоснабдувањето. Подземни води се користат за снабдување на градот Велес. Површински води по претходен третман на суровата вода користи Свети Николе. Комбинирано снабдување со изворска и површинска вода користат градовите Кавадарци и Неготино. Недостатокот на вода за пиење кој се јавува во одредени периоди во годината, може да се ублажи и потполно да се елиминира со санација и реконструкција на постојните мрежи, со што ќе се намалат и техничките загуби на водата во дистрибутивните мрежи.

Покриеноста на населението со канализациона мрежа во урбаните средини се движи од 95% во Велес и Кавадарци до 100% во градот Свети Николе, додека во руралните средини се движи од 0% во некои од селата (септички јами) до 70%. Во Вардарскиот регион постои една станица за пречистување на отпадни води и е лоцирана во Свети Николе. Истата е со капацитет од 30.000 е.ж Покриеноста на населението со пречистителна станица за отпадна вода изнесува 13.8% (просечно во Македонија 12.5%). Отпадните води од другите населени места се одведуваат без било какво пречистување директно во рецепиентот-површински водотеци.

Во Вардарскиот регион постојат два система за наводнување: Подрачје Среден Вардар, реки Вардар, Бабуна, Тополка, Отавица и Подрачје Средна и Долна Црна Река, Црна Река.

Источен Плански Регион

Опфатеноста на населението со вода за пиење во урбаните средини се движи од 90% до 100% (Штип, Винаца), а во руралните области од 10% до 80%. Во понаселените места во регионот,

постои проблем со недостиг од вода. проблемот со обезбедување на доволни количини на вода за пиење во овој регион може да се реши со подобро искористување на вештачките езера кои се наоѓаат во овој регион, како и со реконструкција и санација на постојните системи за водоснабдување и акумулации, со што ќе се намалат загубите на вода. Изградбата на повеќенаменскиот систем за водостопанство и водоснабдување Злетовица го реши проблемот со водоснабдување на повеќе општини. Процентуално по општини во Берово 58% од населените места имаат организирано водоснабдување, во Веница 24%, Делчево 24%, Зрновци 33%, Карбинци 14%, Кочани 36%, Македонска Каменица 10%, Пехчево 62%, Пробиштип 30%. Најлоша е состојбата во Општина Штип бидејќи само градот има обезбедено квалитетно водоснабдување преку филтер станица, додека останатите 43 села се снабдуваат со вода од локални извори.

Мрежата на отпадни води е претежно лоцирана во урбаните центри на општините. Опфатеноста на населението се движи од 80% до 100%, додека во руралните области, таа се движи од 0% (септички јами) до 80%. Некои рурални области немаат ниту соодветни системи ниту септички јами за отпадни води. Општата состојба на системите за одведување на отпадни води е релативно лоша, бидејќи системите се карактеризираат со истекување на отпадните води за време на транспортот, со што се зголемува ризикот од загадување на почвата и подземните води. Според Националната студија за води од 2016 година во Источниот плански регион планирани се 6 пречистителни станици за отпадни води. Во регионот има 2 функционални пречистителни станици за третман на отпадни води, Берово и Кочани. Штип очекува изградба на пречистителна станица која што би била изградена на реката Брегалница под бањата Кежовица со што би се опфатиле сите отпадни води од градот и од индустриските зони. На овој начин ќе се обезбеди начин за заштита на водите на реката Брегалница од загадување. Исто така, и Делчево очекува изнаоѓање на финансиски средства за изградба на пречистителна станица.

Во сливот на реката Брегалница нема природни езера. Изградени се вештачки езера – акумулации, кои што се наменети за водоснабдување на населението, за наводнување на обработливите површини, производство на енергија, за заштита од поплави и за обезбедување на биолошки минимум во водотеците. Во Источниот плански регион изградени се следниве акумулации: Калиманци, Беровско Езеро, Лошана, Петрешевац, Гратче и Пишица. Акумулацијата Калиманци се користи за наводнување на земјоделско земјиште во Кочанско и Овче Поле.

Југозападен Плански Регион

Во градот Охрид се врши централно водоснабдување за: градот Охрид, населените места Орман, Рача, Св.Стефан, Долно Коњско, Лагадин, Пештани и туристичките локалитети долж брегот на езерото. Од локални водоводи се снабдуваат населените места Велгошти, Трпејца, с. Љубаништа и во с. Лескоец. Во општина Струга снабдувањето со вода се врши со зафаќање на повеќе извори сместени во пазувите на планината Јабланица. Овие извори располагаат со здрава и квалитетна вода за пиење. Во општина Дебар, 80% од населението е покриено со системи за водоснабдување и тоа главно урбаното население. Во руралните средини, најчесто изостануваат водоснабдителните системи, па жителите потребата за вода за пиење ја обезбедуваат преку зафаќање на изворишта. Недостатокот на вода за пиење кој се јавува во одредени периоди во годината, во неколку општини, може да се ублажи и потполно да се елиминира со санација и реконструкција на постојните мрежи, со што ќе се намалат и техничките загуби на водата во дистрибутивните мрежи.

Покриеноста на населението со канализациона мрежа во урбаните средини се движи од 70% во Дебар до 100% во Струга, додека во руралните средини покриеноста на населението со системи за одведување на отпадни води е мала. Во голем број рурални населби не постојат

канализациони системи. Процентот на приклученост на корисниците во канализациониот систем за град Охрид е 92%. Постои пречистителна станица за третман на отпадните води за градовите Охрид и Струга, а од неодамна е изградена и во Кичево. Во градот Дебар постои систем за одведување и третман на отпадни води и истиот опслужува 70% од урбаното население, додека околу 40% и повеќе од живеалиштата во општината не се приклучени на него. За решавање на проблемот со отпадните води во град Дебар се предвидува изградба уште на две пречистителни станици. Степенот на покриеност на населението со пречистителни станици на ниво на Регион е исклучително висок. Тој изнесува 43,8% и е далеку над македонскиот просек, којшто изнесува 12,5 %. Тоа е секако значајно од аспект на заштита на Охридското Езеро и реките од Јадранскиот слив реката Црн Дрим и нејзината притока реката Радика.

Во Југозападниот плански регион лоцирани се три водостопански подрачја и тоа: Дебарското кое се наоѓа во западниот дел на РСМ, покрај средниот тек на реките Црн Дрим и Радика, Охридско–Струшкото подрачје кое се наоѓа во западниот дел на РСМ ги опфаќа Охридско-Струшката котлина и краевите на планините Јабланица, Галичица, Караорман и други. Третото водостопанско подрачје е системот на Треска.

Југоисточен Плански Регион

Покриеноста на Југоисточниот регион со водоводна мрежа и организирани системи за водоснабдување која во најголем дел ги покрива урбаните центри на општините изнесува околу 87%. Покриеноста на населението во урбаните средини со системи за вода за пиење се движи околу 95%.

Состојбата во Југоисточниот плански регион во однос на пречистувањето на отпадните води е значително подобрена во претходниот период пред се со спроведените инвестиции во канализациски системи и пречистителни станици за отпадни води. Во целиот регион постојат 4 станици за пречистување на отпадни води: постојната во Дојран, а во претходниот период завршени се 3 нови пречистителни станици во Струмица, Радовиш и во Гевгелија.

Во однос на наводнувањето на земјоделски површини, регионот припаѓа на две водостопански подрачја Струмица и Долен Вардар и многу мал дел од водостопанство Средна и Долна Брегалница. Од аспект на наводнувањето на земјоделските култури, Југоисточниот регион не поседува големи извори на вода. Ова значи дека во иднина снабдувањето со вода за наводнување треба да се решава со изградба на брани и акумулации. За вакви зафати најголеми релјефни можности и хидролошки карактеристики постојат на територија на Општина Радовиш и тоа: на Подарешка Река (акумулација Подареш) и на Ораовечка Река (акумулација Ораовечка), како и доградба на постојниот систем Мантово кој исто така се наоѓа на територијата на Општина Радовиш. Во моментот системот за водоснабдување Јужно - Вардарска долина обезбедува наводнување на дел од Гевгелиско - Валандовската котлина, но поради дотраеност на системот земјоделците трпат загуби во своето земјоделско производство. Со изградбата на браната Конско која е дел од планираниот хидросистем „Гевгелиско поле“ ќе се обезбеди редовно снабдување со квалитетна вода за пиење, за наводнување на земјоделските површини, за производство на електрична енергија, но ќе значи и обезбедена вода за дотур за спас на Дојранското езеро.

Пелагониски Плански Регион

Покриеноста на населението во урбаните средини со системи за вода за пиење се движи од 80% (Долнени), 95% (Битола), 98% (Прилеп), до 100% (Крушево и Демир Хисар), додека во руралните населби овој индикатор се движи од 30% до 80%. Дел од општините во овој регион (Долнени, Прилеп, Крушево, Демир Хисар и Кривогаштани) со вода за пиење се снабдуваат преку регионалниот водоснабдителен систем Студенчица. Како и во другите плански региони, дел од населените места во овој регион се соочуваат со проблемот од недостаток на вода за пиење кој

е последица од несоодветни извори на вода, превисока цена на чинење за приклучок на регионални или градски системи, како и поради високата просечна потрошувачка по жител и големите загуби на вода. Со целосната изградба на системот за водоснабдување во градот Прилеп се реши еден од најголемите проблеми на овој урбан центар.

Покриеноста на населението со канализациона мрежа во урбаните средини се движи од 98% во Прилеп, до 100% во градот Крушево. Во руралните средини овој процент се движи од 0% до 80%. Во дел од руралните средини каде се користат септички јами истите не се со доволен капацитет и се прелеваат, а има појава и на директно испуштање на отпадните води во разните површински канали или на земјоделско земјиште. Во регионот има две поголеми станица за пречистување на отпадни води во Ресен и Прилеп и две помали кои се лоцирани во општина Кривогаштани и во општина Могила. Овие пречистителни станици го решија проблемот во општинските центри, но не и во сите населени места. Помали пречистителни станици постојат, но истите се за мали стопански и хотелски комплекси, кои не влијаат на вкупната состојба со отпадните води во регионот и не се редовно во функција. Покриеноста на населението со пречистителни станици за отпадни води изнесува околу 5.0%, што е значително под националниот просек од 12.5%.

Во Пелагонискиот плански регион се лоцирани три поголеми акумулациони езера Стрежево, Прилеп и Суводол и повеќе помали акумулациони езера.

Полошки Плански Регион

Градските Тетово и Гостивар се снабдуваат со изворска вода за пиење. Системите за водоснабдување во руралните области главно се обезбедуваат со изворски и подземни води. Градот Тетово во текот на летниот период се соочува со недостаток од вода за пиење, кој најмногу тешкотии им создава на жителите во повисоката градска зона. Истиот проблем се јавува некогаш и во зимскиот период Јануари-февруари кога температурите се екстремно ниски и изворите на Шар планина од каде се снабдува градот замрзнуваат. Покриеноста на населението со градски систем за вода за пиење во урбаните средини се движи до 95% (Гостивар и Тетово). Додека во руралните населени места се движи од 20% до 100% (Маврово). Населението во руралните населби кои не се приклучени на систем за снабдување со вода, со вода се снабдува од бунари, природни извори и во дел од нив квалитетот на водата е променлив. Во дел од општините постојат села во кои не е решено водоснабдувањето. Поврзаноста на населението со централни системи за водоснабдување постои само во урбаните центри. Во руралните области, водоснабдувањето во секое населено место се решава индивидуално, парцијално и етапно.

Колекторската и градска мрежа претежно е лоцирана во урбаните центри на општините. Покриеноста на населението со канализациона мрежа во урбаните средини во РСМ се движи од 60% во Тетово, до 95% во Струга, додека во руралните средини се движи од 0% во некои од селата (септички јами или директни испусти) до 60%. Во 2019 година, во Полошкиот плански регион немаше пречистителни станици за отпадни води. Пречистителната станица за отпадни води во Тетово ќе опслужува 95.152 е.ж. во општините Тетово, Брвеница, Боговиње и Желино. Во Полошкиот регион регион постои една помала станица за пречистување на отпадни води со капацитет од 5000 е.ж. која е изградена за потребите на Универзитетот на Југоисточна Европа и е лоцирана во близина на Универзитетот. Четири помали станици за третман на отпадни води се изградени по долината на река Радика, но истите не работат.

Североисточен Плански Регион

Во 5 општини услугите ги обезбедуваат Јавни комунални претпријатија (ЈКП) кои се формирани од општините и се во нивна сопственост, додека само во општината Кратово обезбедувањето на услугите е доверено на приватна компанија по пат на концесија. Дел од населените места се

соочуваат со недостаток од вода за пиење, вклучувајќи ја и општината Куманово како најголема урбана средина и воедно најголема општина во РСМ. Недостатокот на вода за пиење кој се јавува во одредени периоди, во скоро секоја општина од овој регион, може да се ублажи, и потполно да се елиминира со санација и реконструкција на постојните мрежи, со што ќе се намалат и техничките загуба на водата во дистрибутивните мрежи. Изградбата на нови резервоари е неопходна, како и приклучувањето на руралните населби на системи за водоснабдување.

Колекторската и градска мрежа претежно е лоцирана во урбаните центри на општините. Во однос на покриеноста на населението со канализационата мрежа во урбаните средини таа се движи од 80% до 100%, додека во руралните средини се движи од 0% (септички јами) до 100%. Дел од руралните населени места не располагаат со системи или со соодветни септички јами за отпадни води. Состојбата со системите за одведување на отпадните води е релативно лоша, освен во Куманово, бидејќи системите се карактеризираат со истекување на дел од отпадната вода во текот на транспортот, со што се зголемува ризикот од загадување на почвата и подземните води. Во Општина Липково одведувањето на отпадните води е на критично ниво. Според процентот на покриеност на населението со пречистување на отпадните води од 60% Североисточниот плански регион е далеку над републичкиот просек (12,7 % на ниво на РСМ). Во регионот постои само една пречистителна станица за отпадни води која е лоцирана во Куманово и е со капацитет од 100.000 е.ж. Останатите пет општини воопшто не ја третираат отпадната вода и таа нетретирана се испушта во рецепиентите што негативно влијание на животната средина во регионот. Со цел подобрување на состојбата со водоснабдувањето и канализацијата неопходно е зголемување на инвестициите неопходни за проширување на канализационите мрежи во градските средини, дооформување на колекторските системи и изградба на нови канализациони мрежи во поголемите рурални средини, изградба на мрежи за одведување на атмосферските води во градските средини и изградба на станици за пречистување на отпадните комунални води во градовите Крива Паланка и Кратово.

Тековната состојба на скоро сите хидромелиоративните системи во РСМ се карактеризира со слаба техничка состојба на објектите, постројките и опремата, високи загуби на вода, ниска ефикасност на употреба, недоволен капацитет за промени на течењето низ каналите, нема регулација на проток во преносните структури (каналы и цевководи) итн. Само еден систем за наводнување постои во регионот: Подрачје Пчиња, реки Липковска, река Пчиња и Крива река.

Скопски Плански Регион

Скопскиот плански регион има 1120 km водоводна мрежа која е претежно лоцирана во урбаните центри на општините. Врз основа на податоците од пописот 2002 година 97.2% од домаќинствата во овој регион се снабдени со вода за пиење. Градот Скопје се снабдува со изворска вода од градскиот водовод и има целосна покриеност со водоводна мрежа. ЈП „Водовод и канализација“ е претпријатие кое управува со водоснабдувањето и одведувањето на отпадните води во град Скопје.

Во овој регион има 723 km колекторска и градска мрежа која претежно е лоцирана во урбаните центри на општините. Покриеноста на населението со канализациона мрежа во урбаните средини се движи 85% во Скопје, додека во руралните средини се движи од 0% (септички јами или директни испусти) до 80%. Канализационата мрежа ги собира отпадните води од Град Скопје и предградијата како комунална и индустриска мрежа, со исклучок на индустриските комплекси Охис и Железара кои си имаат сопствени канализациони системи и станици за преработка на отпадната вода. Како посебен ентитет претставува канализациониот систем Драчево кој има свој сопствен систем односно постројка за третман на отпадната вода, а неговото одржување е во склоп на ЈП Водовод и Канализација Скопје. Предвидено е до 2025 година да биде извршена изградбата на пречистителна станица за отпадни води за Град Скопје.

4.4.2. Транспортна инфраструктура

Транспортната инфраструктура, има улога во конкурентноста на националната економија и рамномерен регионален развој. Патниот транспорт е најдоминантен вид на превоз во сите плански региони, при што неопходно е да се проширува и одржува патната инфраструктура во добра состојба. Развиеноста на автопатите во РСМ, може да се оцени како недоволна, додека пак локалната патна мрежа е слабо развиена во сите региони, особено во планинските области. Најмал степен на развиеност има Југоисточниот плански регион, додека најголем Полошкиот плански регион. Најголем пораст на новите асфалтирани локални патишта се забележува во Југозападниот плански регион.

Состојбата со железничкиот транспорт може да се оцени како незадоволителна. Во последните години превозот на патници и стоки со железничка мрежа е во постојано опаѓање. Развојот на железничкиот транспорт нуди други потенцијални придобивки како помала емисија на јаглерод, помала преоптовареност во сообраќајот, помал потенцијал за несреќи, како и предност во однос на транспорт на долги растојанија. Пристапот до железничкиот транспорт на целата територија на државата не е оптимален бидејќи железничката мрежа има конекции со други железнички пруги само преку Коридорот X. Поголемите градови како Охрид, Струга, Ресен, Струмица, Радовиш немаат железнички станици и железничка инфраструктура во близина.

Воздушниот транспорт е организиран преку два меѓународни аеродрома, Аеродромот „Скопје“ во Скопје и Аеродромот „Св. Апостол Павле“ во Охрид. Во периодот по договорот за концесија со TAV се забележува значителен пораст на воздушниот сообраќај. Преку развојот на воздушниот сообраќај се обезбедува полесен и побрз пристап до меѓународните пазари на конкурентен и на сигурен и безбеден начин.

Вардарски Плански Регион

Главни патни правци кој што го поврзуваат овој регион со другите регион се државниот пат A1 (Скопје-Велес-Неготино-Гевгелија-Граница со Грција и врска со A1-Росоман-Прилеп), државниот пат A3 (Велес-Врска со A4-Штип) и државниот пат A4 (Куманово-Свети Николе-Штип). Како и насекаде во државата и во Вардарскиот регион локалната патна мрежа е во лоша состојба, а на одредени делници квалитетот на локалната патна мрежа е на толку ниско ниво што на одредени места има потенцијална опасност за нормално одвивање на сообраќајот. Во последните неколку години со користење на сопствени средства, како и средствата од МТВ дел од локалните патишта се реконструирани и надоградени (3,5%).

Во Вардарскиот регион лоцирани се три железнички линии и тоа во коридорот бр. X е дел од железничката линија од Граница со Србија-Куманово-Скопје-Велес-Граница со Грција, дел од железничката линија Велес-Прилеп-Битола-Граница со Грција и дел од железничката линија Велес-Штип-Кочани. Железничката мрежа во Вардарскиот регион има добра густина ако се спореди со просечната густина во РСМ. Регионот од аспект на железница претставува раскрсница на три железнички патни правци. Проблемите кои се јавуваат кај овој вид на транспорт се застарен возен парк, мала брзина на транспорт и несоодветно одржување на инфраструктурата.

Во Вардарскиот регион се лоцирани следните леталишта за лесна авијација: Пеширово-Свети Николе, Црвени Брегови-Неготино, Росоман -Кавадарци, Орел-Свети Николе.

Источен Плански Регион

Главни патни правци кој што го поврзуваат овој регион со другите региони се државниот пат A3 (Велес-Штип-Кочани-Делчево-Граница со Бугарија) и државниот пат A4 (Свети Николе-Штип-Струмица). Делници од регионалната патна мрежа кои поминуваат низ регионот се: P1302 (Делчево-Пехчево-Берово-Босилово), P1304 (врска со A3-Виница-врска со 1302), P1205

(Кратово-Пробиштип-врска со А3), Р2345 (врска со Р1304 Драгобрашта-Бигла-Врска со А3) и Р2431 (Штип–Карбинци-Зрновци-Виница-Калиманци). Направен е голем исечок и напредок со изградбата на автопатот Миладиновци–Свети Николе–Штип. Исто така се работи на изградба на нов експресен пат од Штип до Кочани, како и изградба на нов експресен пат од Штип до Радовиш. Во завршна фаза е изградбата на експресниот пат Штип-Крупиште, а започната е изградбата на втората фаза од експресниот пат, делницата Крупиште-Кочани. Проектот за рехабилитација на обиколницата на Кочани е доста значајна за овој дел на државата, затоа што продолжува кон граничниот премин со Бугарија. Исто така, унапреден е пристапот кон граничните премини кон Бугарија, односно регионалните патни правци во делот на Берово и Делчево се веќе рехабилитирани, а завршени се реконструкциите на патните правци кај Пробиштип и Злетово. Покрај рехабилитацијата на регионалниот пат Берово – Виница, значајна за развој на туризмот во овој регион е рехабилитацијата на патот кон Пониква. Источниот плански регион од источната страна граничи со Република Бугарија. Комуникацијата со оваа соседна земја се одвива преку граничниот премин Делчево во Општина Делчево. Исто така, постојат планови за активирање на преминот Ајдучки Кладенец во Пехчево и Клепало во општина Берово.

Во Источниот плански регион е лоциран дел од железничката линија Велес–Кочани. Железничката мрежа во Источниот регион има мала густина и истата не овозможува адекватна опслуженост на општините од регионот. Единствената железничка линија завршува како слеп колосек што оневозможува рентабилно работење на истата. Квалитетот на железничките услуги кои се нудат е на многу ниско ниво. Во регионот се лоцирани две позначајни железнички станици кои се лоцирани во Штип и Кочани кои се во многу лоша состојба и не овозможуваат ниту основни услови за квалитетни железнички услуги.

Во Источниот регион постои само еден спортски аеродром во близината на Штип и едно леталиште за стопанска авијација „Лакавица“ кои недоволно се користат. Со постојниот меѓународен патнички аеродром во Скопје, дел од Источниот плански регион е добро покриен, и пристапот е значително олеснат со изградбата на автопатското решение Миладиновци – Свети Николе – Штип.

Југозападен Плански Регион

Низ Регионот поминува европскиот Коридор VIII. Главни патни правци, што го поврзуваат овој Регион со другите региони се државниот пат А2 Скопје-Гостивар-Кичево-Струга-граница со Албанија и државниот пат А3, врска со А2-Охрид-Ресен. Делници од регионалната патна мрежа Р1202 Маврови Анови-Дебар-граница со Албанија, Р1201 Дебар-Струга, Р1208 Охрид-Струга (стар пат)-Радожда, Р1301 Охрид-Пештани-Љубаништа-граница со Албанија, Р1303 Кичево-Македонски Брод и Р1305 (врска со А2-Демир Хисар) се во лоша состојба, поради техничките елементи на патот и одредени локации со оштетен коловоз. Генерално може да се каже дека квалитетот на патната мрежа се подобрува. Во последните пет години започна изградбата на автопатското решение од Охрид-Кичево, а покрај тоа забележлива е реконструкцијата на поважните државни и регионални патишта: Гостивар-Кичево, Охрид-Буково, Струга-Дебар, Мелнички мост-Центар Жупа, Дебар, Мелнички мост-Маврово, Суво поле-Вевчани, рехабилитацијата на регионалниот пат Кичево-Македонски Брод, но потребно е и завршување на патната комуникација од Бошков мост до Извор, со што Дебар ќе се поврзе со магистралниот правец Охрид-Кичево-Скопје и ќе ја подобри својата периферна положба во ЈЗПР.

Во Југозападниот плански регион лоцирана е една железничка линија и тоа во коридорот бр. VII, и е дел од железничката линија Скопје-Тетово-Гостивар-Кичево. Индустриската железничка линија Зајас-Тајмиште е вон употреба. Единствената железничка линија завршува со слеп колосек. Регионот со исклучок на општина Кичево, воопшто не е опслужен со железнички услуги.

Во Југозападниот плански регион е лоциран аеродромот Св.Апостол Павле кој се наоѓа во Општина Дебрца на 9 км од Охрид. Во Југозападниот плански регион се лоцирани 5 гранични премини и тоа четири со Албанија (Блато, Кафасан, Св.Наум и Џепиште) и едно на Охридскиот аеродром.

Езерскиот сообраќај главно се врзува за Охридското Езеро, иако определени пловни објекти се јавуваат и на вештачките езера на кои сепак нема превоз со комерцијални карактеристики. Постојниот превоз на Охридското Езеро е само за патници и во функција на туризмот, а релациите се од Охрид кон Св. Наум и до Хотел Бисер во Калишта.

Југоисточен Плански Регион

Од вкупно 14.810 км патна мрежа во РСМ, на територијата на Југоисточен регион поминуваат 1.331.2 км или 8.99% со што може да се заклучи дека регионот е комуникациски поврзан на задоволителен начин. Сепак дел од регионалните патишта не се изградени или довршени (на пр. патниот правец А4 делница Штип–Радовиш е во изградба), додека дел се во независна ситуација. Особено е лоша делницата на истиот патен правец Струмица - граница со Р. Бугарија (ГП Ново Село) како состојбата на самата коловозна лента, така и на хоризонталната и вертикална сигнализација, ако се земе во предвид дека патот проаѓа низ повеќе населени места. Автопатиштата и магистралните патишта (А1 и А4) кои поминуваат низ регионот се во релативно добра состојба. Во претходниот период се изгради делницата од автопатот А1 Демир Капија–Смоквица (врска со А2). Изградбата на оваа делница создава можности за развој на транзитниот туризам бидејќи оваа е главна државна артерија (коридор север – југ) преку која транзитират низ земјата огромен број на луѓе и стока чии што број и количина е во постојан пораст. Неопходни се инвестиции за подобрување на патната мрежа меѓу населените места, локалните патишта кои водат до природните, културните и туристички локалитети. Туристичката сигнализацијата е исто така во лоша состојба и не нуди информации и знаци за туристичките дестинации во регионот. Исто така се потребни инвестиции во патната инфраструктура и до постоечките индустриски и економски зони.

Југоисточниот регион не е покриен со железничка инфраструктура, освен општина Гевгелија. Железничкиот транспорт во Југоисточниот регион, како и железничкиот транспорт на национално ниво бележи континуиран пад. Можностите за подобро поврзување со железнички транспорт на Југоисточниот регион е возможно со изградба на железничка линија и поврзување со Штип и железничката линија која поминува кај Петрич (Р. Бугарија) или поврзување со железничката линија кај с. Миравци, општина Валаново.

Пелагониски Плански Регион

Во регионот не постојат автопатишта. Единствена допирна точка со автопат е крстосницата/врска на магистралниот пат Градско–Прилеп (Р1107), кој во одредени секции е во лоша состојба (Градско – Дреново – Фариш – Прилеп). Во план е рехабилитација на делот од Фариш до Прилеп во должина од околу 19 км и се очекува градежните работи на оваа делница да се завршат до крајот на 2020 или на почетокот од 2021 година. Постојниот магистрален пат треба да биде алтернативен патен правец на идниот експресен пат Градско – Прилеп, кој што е во подготовка. Во мај 2017 година заврши целосната реконструкција на регионалниот пат Битола – Ресен – Буково во должина од 27 километри. Реконструкцијата и ревитализацијата на оваа делница ќе создаде можност за зголемен и забрзан проток на стока и луѓе и подобри услови за економски развој, додека како дополнителен бенефит е можноста развој на туризам бидејќи оваа е главна комуникациска врска до Преспанското и Охридското езеро за населението и претпријатијата од Пелагонискиот и Вардарскиот регион.

Состојбата со железничкиот сообраќај во Пелагонискиот регион е задоволителна ако се споредува со останатите региони. Можностите за подобро поврзување на Пелагонискиот

регион е возможно со реконструкција на железничка линија Битола–Кременица (граница со Р. Грција). Освен правецот Битола–Кременица, пругата ќе се поврзе со крак до индустриската зона Жабени, а со тоа ќе се обезбеди директен пристап до железничката инфраструктура и поврзување преку грчката страна до пристаништето во Солун.

Во околината на Битола и Прилеп се лоцирани два спортски аеродроми од класата А, кои се на тревна подлога. Постојат и три леталишта за стопанска авијација од кои две се лоцирани во околината на Битола „Логоварди“ и „Даме Груев“, а едно во околината на Прилеп „Сарандиново“. Дел од општините во регионот имаат релативно добар пристап до аеродромот „Св. Павле“ во Охрид во Југозападниот плански регион, кој после реконструкцијата има оптимални услови и капацитет кој може да придонесе во развојот на околните региони.

Полошки Плански Регион

Низ регионот поминува европскиот коридор VIII. Главниот патен правец кој што го поврзуваат овој регион со другите региони е државниот пат А2 (Скопје-Тетово-Гостивар-Кичево) и регионалниот пат Р1202 (врска со А2-Маврови Анови-Дебар). Одредени делници од регионалната патна мрежа Р 1202 (Врска со А2-Маврови Анови-Дебар), Р1203 (Тетово-Доброште-Јажинце-Граница со Косово), Р1206 (Тетово-Боговиње-Врапчиште-врска со А2) и Р1209 (Тетово-Попова Шапка), како и одредени делници од регионалните патни правци од втора категорија Р2231 (Гостивар-Србиново), Р2233 (Тетово-Брвеница-Чегране), Р2234 (врска со Р1203-Јегуновце-Долно Орашје-Радуша), Р2235 (врска со Р1202-Леуново-Маврово-врска со Р1202), Р2238 (врска со Р2235-Галичник-Селце-Лазарополе-Гари) и Р2242 (врска со А2-Шемшово-Јегуновце) се исто така во релативно лоша состојба. Во последните неколку години со користење на сопствени средства, како и средствата од Министерството за транспорт и врски дел од локалните патишта се реконструирани и надоградени (4,5%). Во Полошкиот плански регион постои еден граничен премин и тоа со Р. Косово (Јажинце).

Во Вардарскиот регион лоцирана е една железничка линија, Скопје-Кичево, која што е дел од коридорот VIII. Услугите кои се нудат во железничкиот транспорт се со низок квалитет. Основниот проблем за ефикасен железнички транспорт е лошата состојба со железничка инфраструктура и нискиот квалитет на услугите кои се нудат.

Аеродромот „Александар Велики“ е оддалечен 65 km од Тетово и 87 km од Гостивар. Близината на овој аеродром овозможува опслужување на поголем дел од општините во Полошкиот регион.

Североисточен Плански Регион

Низ регионот поминуваат европските коридори VII и X. Главни патни правци кој што го поврзуваат овој регион со другите регион се државниот пат А1 (Скопје-Куманово-Граница со Македонија) и државниот пат А2 (Куманово-Крива Паланка-Граница со Бугарија). Одредени делници од регионалната патна мрежа Р1104 (Арачиново-Куманово), Р1107 (Граница со Србија-Куманово), Р1204 (Куманово-Свети Николе), Р1205 (Кратово-Пробиштип-врска со А3), Р1207 (врска со А2-Пелинце-Граница со Србија), Р2244 (врска со Р1207-Арбанашко), Р2133 (Никуштак-Липково-Куманово), Р2248 (врска со А2-Герман), Р2245 (К.Паланка-Огут), Р2250 (врска со А2-Луке) и Р2247 (врска со Р1205-Татомир) се исто така во релативно лоша состојба. Во Североисточниот плански регион локалната патна мрежа е во лоша состојба. Во последните неколку години со користење на сопствени средства, како и средствата од МТВ дел од локалните патишта се реконструирани и надоградени (6%). Во Североисточниот плански регион постојат три гранични премини. Два гранични премини се со Р. Србија (Табановце и Пелинце) и еден со Бугарија (Крива Паланка).

Во Североисточниот регион лоцирани се две железнички линии и тоа во коридорот бр. VIII е трасата на железничката линија од Куманово со врска со железничката линија од коридорот бр.

Х, преку Крива Паланка продолжува кон Р. Бугарија. Во коридорот Х е трасата на железничката линија граница со Србија-Куманово-Скопје-граница со Грција. Железничката мрежа во Североисточниот регион има мала густина и истата не овозможува адекватна опслуженост на општините од регионот. Единствено општините Куманово и Липково се добро услужени со железнички услуги. Во регионот е лоцирана една позначајна железничка станица која е лоцирана во Куманово. Основниот проблем за ефикасен железнички транспорт е недооформената железничка мрежа во Североисточниот плански регион. Неопходно е завршување на изградбата на железничката линија кон Р. Бугарија.

Во непосредна близина на Куманово се наоѓа аеродромот „Александар Велики“. Близината на овој аеродром овозможува опслужување на дел од општините во Северосточниот регион. Тоа се пред се општините кои се наоѓаат во близина на Куманово. Во близина на Куманово, кај село Режановце, постои и спортски аеродром од класа 2Б со писта и леталиште за стопанска авијација “Клечовце”.

Скопски Плански Регион

Патната мрежа во Скопскиот плански регион е добро развиена, меѓутоа постојната состојба на дел од регионалните патишта (Р-103: Скопје–Петровец–Катланово, Р-117: Скопје–Зелениково и Р-403: Ѓорче Петров–Јегуновце) може да се оцени како лоша. Градот Скопје се наоѓа на оската на еден од најзначајните меѓународни сообраќајни и комуникациски коридори, Пан-европскиот „Коридор 10“ (север-југ). Обиколница на Скопје е дел од Коридорот 8.

Постоечката железничка мрежа главно е лоцирана на Коридор 10. Услугата на регионите е нерамномерна односно Скопски, Вардарски, Пелагониски, Источен и Полошки регион имаат многу подобри услуги во железничкиот сообраќај отколку урбаните центри во другите региони – Југозападен (Охрид, Струга, Дебар), Североисток (Крива Паланка) и дел од Јужниот регион (Радовиш и Струмица) каде нема воопшто услуги. Скопскиот регион вклучува делови од границата Скопје-Велес-Гевгелија-Грција (Коридор 10), како и дел од железничката линија Скопје-Табановце која води кон граничниот премин со Србија.

Воздушниот сообраќај во Скопскиот регион е преку аеродромот Александар Велики кој се наоѓа на 17 km југоисточно од Град Скопје во Општина Петровец.

4.4.3. Енергетска инфраструктура

Енергетските трендови ја нагласуваат поамбициозната транзиција кон нискојаглеродна економија, при што, обновливите извори на енергија (ОИЕ) и енергетската ефикасност (ЕЕ) се меѓу најважните фактори што ја овозможуваат транзицијата. Моментално, термоелектроцентрали на јаглен и хидроелектроцентрали се главните производни капацитети во РСМ. Вкупниот инсталиран капацитет за производство на електрична енергија во Северна Македонија изнесува 48% термоелектроцентрали, 34% големи и мали хидроелектроцентрали, 15% комбинирани постројки на природен гас и 3% други обновливи извори на енергија.

Вардарски Плански Регион

Најзначајна енергетска инфраструктура која е лоцирана во Вардарскиот регион е ХЕ Тиквеш, ТЕЦ Неготино, нафтоводот Солун-Скопје и трафостаницата Дуброво што има централно место за пренос на електрична енергија внатре во РСМ и кон (од) Грција. Според податоците од ДЗС за последниот период, вкупната просечна годишна потрошувачка на електрична енергија во индустријата во Вардарскиот плански регион изнесувала 1,5% од вкупната потрошувачка во индустријата во РСМ. Во регионот идентификувани се потенцијали за користење на обновливите извори на енергија. Најголем потенцијал има сончевата енергија, потоа енергијата на биомаса, енергија на ветер и геотермална енергија. Приоритетна насока за искористување на обновливите извори на енергија во Вардарскиот регион е искористувањето на сончевата

енергија и искористувањето на енергијата на ветрот. Најголем енергетски потенцијал во Вардарскиот регион има водата, односно реките Вардар и Црна река.

Источен Плански Регион

Потрошувачката на електрична енергија во индустриските сектори во Источниот регион во 2018 година е 93 GWh, или 5,8% учество на државно ниво и според овој индикатор регионот е петти. Вкупниот инсталиран капацитет за производство на електрична енергија во 2018 година во Источниот плански регион е незначителен и изнесува само 27 MW, со што регионот е на седмо место во однос на останатите региони. Вкупната инсталирана моќност за производство на електрична енергија од ОИЕ во Источниот регион според регистарот на државната Агенција за енергетика изнесува 11,81 MW. Во овој регион лоцирани се две мали хидро-електрични центри-Калиманци и Зрновци. Со изградба на хидро системот Злетовица создадени се услови за производство на електрична енергија преку планираните мали ХЕЦ на системот Злетовица, реката Брегалница и нејзините притоки: Оризарска, Зрновска и Кочанска река. Значајна улога во обезбедувањето на електрична и топлинска енергија во Источниот плански регион можат да имаат и обновливите извори на енергија. Поради природните предуслови, регионот има можност за користење на соларната енергија, ветерот и биомасата. Според тип на ОИЕ поделбата е хидро енергија 6,2 MW и остатокот од 5,61 MW отпаѓа на енергија на сонцето. Геотермалната енергија може да биде од исклучително значење за развивање на земјоделството во Источниот плански регион. Во Овче Поле кое е релативно поволна климатска и метеоролошка дестинација, постои можност за изградба на ветерни центри. Во Кочанскиот регион пак постои можност за користење на геотермалната енергија за затоплување во зимскиот период и за загревање на раноградинарските земјоделски посеви под пластеници. Покрај економските ефекти, користењето на обновливите извори на енергија би имало позитивно влијание и врз заштитата на животната околина во регионите.

Југозападен Плански Регион

Производството на електрична енергија во Југозападниот плански регион се врши во РЕК Осломеј, повеќето хидроцентри, мини хидро-центри и во поново време преку фотонапонските центри. РЕК „Осломеј“ се наоѓа во истоименото населено место близу Кичево, и е единствената термоцентра во Југозападниот плански регион. Работата на РЕК Осломеј се темели на наоѓалиштата на лигнит во Кичевскиот басен, околу Осломеј, Поповјани, Строгомишта, Жубрино и Аранѓел. Хидроенергетскиот потенцијал во Југозападниот плански регион е најголем во сливното подрачје на реката Црн Дрим. Во регионот од можните 17, досега се изградени четири хидроцентри: Глобочица, Шпиље, Песочани и Рамне. Во изминатиот период изградени се, и се градат повеќе мини хидроцентри во Струга (5), Кичево (5), Охрид (4), Дебрца (3), и мини фотонапонски центри во Вевчани (2) и Дебрца (1). Две поголеми фотонапонски центри планирани се и кај стариот рудник во Осломеј и во Македонски Брод. Инсталираните капацитети за производство на ЕЕ во ЈЗПР во наведената година произвеле 272 MW, што претставува 13.2% од од вкупното производство на ниво на РСМ. Во Југозападниот плански регион не се изградени други енергетски системи, односно овде нема системи на топлификации, нафтовод, гасна инфраструктура или пак системи за геотермална енергија. Во делот на обновливите извори за производство на електрична енергија во 2010 година, речиси, 100% од производството на електрична енергија било од хидроелектрани. Овој процент постепено се менува, достигнувајќи 90% во 2018 година, со инсталирање на нови технологии како фотонапонски, ветерни и електроцентри на биомаса и биогаз. Во Регионот идентификувани се потенцијали за користење на обновливите извори на енергија, а во регионот на Дебар и одредени потенцијали на геотермална вода. Врз основа на распределбата на биомаса по региони и години направена е анализа на учеството на секој регион во ОИЕ за греење и ладење. Учеството на регионите во ОИЕ е скоро рамномерно распределено - околу 13 до 14%.

Југоисточен Плански Регион

Количината на потрошена енергија во Југоисточниот плански регион во 2017 година изнесувал 169 GWh. Потрошувачката во Југоисточниот регион изнесува 11,2% од вкупната потрошувачка на државно ниво во 2017 година. Регионот е затоа целосно зависен од електрична енергија. Инсталираниот капацитет за производство на електрична енергија во регионот е само 43 MW. Во однос на енергетскиот потенцијал, треба да се напомене дека регионот не е богат со хидро-енергетски потенцијал.

Од искористувањето на обновливите извори на енергија веќе во функција се 25 постројки меѓу кои се ветро парк во Општина Богданци, со инсталиран капацитет од 36,8 MW, неколку мали хидроцентрали и поголем број мини центри со фото-волтаични колектори со помал инсталиран капацитет. Вкупната инсталирана моќност за производство на електрична енергија од ОИЕ во Југоисточниот регион според регистарот на државната Агенција за енергетика изнесува 41,4 MW. Според тип на ОИЕ поделбата е: енергија на ветерот - 36,8 MW, хидро енергија - 1,35 MW и остатокот од 3,25 MW отпаѓа на енергија на сонцето. Подрачјето на Југоисточниот регион има големи потенцијали за искористување на ОИЕ, како што се водата, сонцето, ветерот и биомасата. Во Југоисточниот регион најголем инсталиран капацитет има ветерната електро централа Богданци. За одбележување е дека низ територијата на Југоисточниот регион поминуваат цевките од нафтоводот Скопје – Солун.

Пелагониски Плански Регион

Потрошувачката на електрична енергија во индустриските сектори во Пелагонискиот регион во 2017 година изнесува 159 GWh, и според овој индикатор регионот е четврт (ранг-4). Во 2018 година, најголем вкупен инсталиран капацитет за производство на електрична енергија има во Пелагонискиот регион со вкупно инсталирана снага на сите капацитети од 724 MW (ранг-1). Во однос на енергетскиот потенцијал, треба да се напомене дека регионот има хидроенергетски потенцијал (Црна Река). РЕК Битола обезбедува околу 70% од целото производство во државата. Основниот ресурс на термо-електраната е лигнитот.

Од искористувањето на ОИЕ во Пелагонискиот регион во функција се веќе 27 постројки меѓу кои се 2 гасни центри, поголем број мали хидроцентрали (17) и помал број мини центри со фото-волтаични колектори со помал инсталиран капацитет (6). Постројките се лоцирани во 5 општини: Битола, Демир Хисар, Новаци, Прилеп и Ресен. Вкупната инсталирана моќност за производство на електрична енергија од ОИЕ во Пелагонискиот регион во 2020 година според регистарот на државната Агенција за енергетика изнесува 21,36 MW. Според тип на ОИЕ поделбата е како што следи: гасна електроцентрала од други извори - 3 MW, хидро енергија - 11,71 MW и остатокот од 6,65 MW отпаѓа на енергија на сонцето. Подрачјето на Пелагонискиот регион има големи потенцијали за искористување на ОИЕ, како што се водата, сонцето, и биомасата. Последните години е евидентен интересот за изградба на мали хидроцентрали и фотоволтаични центри, но евидентен е недостатокот на планирање на вакви центри во урбанистичко планските документации на општините и покрај пројавениот интерес од инвеститорите.

Државата нема сопствени наоѓалишта на природен гас и поврзана е само со еден главен интерконективен гасовод со Р. Бугарија, кој влегува во државата кај Деве Баир/Жидилово и се протега преку Крива Паланка, Кратово и Куманово до Скопје, во должина од 98,2 km. Целокупната количина на природен гас се увезува од Русија преку Меѓународниот коридор 8.

Полошки Плански Регион

Во Полошкиот регион е лоцирана ХЕС Маврово која се наоѓа помеѓу реката Мавровска и реката Горна Радика. Се состои од акумулацијата Маврово и три ХЕ: ХЕ Врбен, ХЕ Вруток и ХЕ Равен. Примарната цел на акумулацијата Маврово е обезбедување на вода за производство на

електрична енергија, вода за наводнување на земјоделските површини во Полошкиот регион и регулација на водите во горниот тек на р. Вардар. Покрај ХЕС Маврово во регионот се лоцирани преку 5 мали хидроцентрали. Во Универзитетот на Југоисточна Европа во Тетово изградена е централата за производство на електрична енергија од сончева енергија со инсталирана моќност од 100 киловати. Во тек е градба на првата централа во Македонија која ќе користи биогаз со инсталиран капацитет од 1 MW. Според податоците од ДЗС за последниот период вкупната просечна годишна потрошувачка на електрична енергија во индустријата во Полошкиот плански регион изнесувала 16,1% од вкупната просечна потрошувачка во индустријата во РСМ.

Североисточен Плански Регион

Со изградба на хидро системот Злетовица создадени се услови за производство на електрична енергија преку мали ХЕЦ на системот Злетовица. Гасоводниот систем во РСМ е дел од рускиот транзитен гасовод кој поминува низ Украина, Романија и Бугарија. Гасоводот се протега во Североисточниот регион и тоа во подрачјата на Крива Паланка, Кратово и Куманово. Со оглед на фактот дека нема развиени дистрибутивни мрежи за користење на природниот гас од страна на домаќинствата и малите и средни претпријатија, малиот број, исклучиво индустриски потрошувачи се приклучени на системот за пренос на природен гас, што резултира со искористеност на капацитетот на системот за пренос на природен гас со приближно од 9% до 15%. Во овој регион скоро и да нема инсталиран капацитет за производство на електрична енергија. Според податоците од ДЗС за последниот период, вкупната просечна годишна потрошувачка на електрична енергија во индустријата во Североисточниот планински регион изнесувала 1,5% од вкупната потрошувачка во индустријата во РСМ. Во регионот идентификувани потенцијали за користење на обновливите извори на енергија, се сончевата енергија, енергија од ветер. Со повисок потенцијал се планинските подрачја на Козјак, Билино и Осоговските планини. Познатите хидротермални ресурси во СИПР се одликуваат со релативно низок температурен и енергетски потенцијал. Одредени истражувања индицираат постоење на геотермални води кои би биле погодни за добивање на енергија.

Скопски Плански Регион

Гасоводниот систем со капацитет од 800 милиони m^3 годишно е дел од „Коридорот 8“. Должината на магистралниот гасовод се протега од границата со Бугарија до Скопје. Планираниот развој на целата гасоводна мрежа во РСМ се фокусира на изградба на нови објекти за производство на електрична и/или топлинска енергија, вклучувајќи директно снабдување до потенцијалните потрошувачи, како и надградба на целата гасоводна мрежа во регионот и пошироко. Нафтоводот Солун (Грција) – Скопје (РСМ) со должина од 212,6 km се користи за транспорт на сурова нафта од пристаништето во Солун до скопската рафинерија. Во Скопскиот плански регион и воопшто во РСМ постои широко разгранета мрежа за дистрибуција и снабдување со електрична енергија. „ЕВН Македонија“ е компанијата која врши дистрибуција и снабдување со електрична енергија.

Што се однесува до енергетските можности, во овој регион е значаен хидропотенцијалот на реката Треска преку ХЕЦ Козјак, ХЕЦ Св. Петка (која е во изградба) и ХЕЦ Матка. Со овие три хидроцентрали е заокружен инвестициониот зафат за искористување на енергетскиот потенцијал на реката Треска. Воедно, од големо значење за регионот е изградбата на гасната електрана ТЕ-ТО Скопје со комбинирано производство на електрична и топлинска енергија и планираното проширување на магистралниот гасоводен систем од јужната страна, со што би се обезбедил гас за индустриските капацитети и домаќинствата. Тоа несомнено ќе претставува еколошки подобро решение за индустрискиот развој во регионот и ќе обезбеди почиста животна средина.

5. КАРАКТЕРИСТИКИ НА ЖИВОТНАТА СРЕДИНА ВО ОБЛАСТИТЕ КОИ МОЖАТ ДА БИДАТ ЗНАЧИТЕЛНО ЗАСЕГНАТИ, ВО ОТСУСТВО НА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА НА СТРАТЕГИЈАТА ЗА РР НА РСМ, 2021-2031

Ова поглавје ги разгледува карактеристиките на животната средина во областите што би биле значително засегнати со имплементација на планскиот документ. За да се одредат придобивките и/или недостатоците од реализацијата на Стратегијата за РР на РСМ, 2021-2031, треба да се земе предвид и “do nothing” сценариото или состојба без имплементација на Стратегијата за РР на РСМ, односно што би се случило доколку не дојде имплементација на планскиот документ.

Табела 5. Оцена на животната средина без имплементација на Стратегијата за РР

Област на СОЖС	Карактеристики на животната средина
Население, квалитет на живот и социо-економски развој	Моментална состојба
	- Нерамномерната разместеност на населението и слабиот демографски потенцијал се една од клучните пречки за рамномерен регионален развој и за севкупен економски развој; - Како резултат на лошата социо-економска состојба, забележлива е миграција на населението од селата кон градовите, како и напуштање на планинските села, доселување поблиску до главните патиштата или формирање на нови населби; - Изразени се внатрешните миграции на релација село- град, град-град (43,7% од вкупните доселувања биле кон Скопскиот плански регион); - Нееднаква распределеност на јавните инвестиции при реализација на капиталните проекти во планските региони; - Неусогласеност помеѓу брзиот пораст на нивото на урбанизираност, искажан преку популациска концентрација во урбаните центри и достигнатото ниво на стопанска развиеност; - Ниската економска развиеност на останатите региони во споредба со Скопскиот води до поголема нестабилност во нивниот економски раст и укажува на поединечен многу помал ефект врз националниот економскиот раст; - Очигледни диспаритети во економскиот развој на планските региони (БДП, деловни субјекти); - Диспаритет во концентрацијата на активни деловни субјекти помеѓу регионите; - Загрижувачки диспаритети во однос на пазарот на трудот, односно стапките на невработеност кои бележат раст во последните години, додека диспаритетите кај стапките на активност и стапките на вработеност бележат благо опаѓање; - Изразени диспаритети по однос на сите параметри од сферата на социјален развој (стапки на сиромаштија, статусот на економска активност, социјална исклученост на младите лица, социјална заштита, заштита на децата, пензиско осигурување, здравствено осигурување и заштита, домаќинства, услови за живот и домување); - Во скоро сите региони, особено во руралните места има отсуство на водоводна мрежа и канализација, третман на отпадни води, непостоење услуга за собирање на комунален отпад; - Во скоро сите региони, дел од регионалните патни правци, а во најголем дел локалната патна мрежа, не ги задоволува стандардите за безбеден сообраќај;
	Состојба без имплементација на Стратегијата за РР
	- Состојбата со распределба на јавните инвестиции ќе остане иста (пр. Вардарскиот и Североисточниот плански регион кои воедно се и најмалку развиени согласно Индексот за степенот на развиеност на планските региони, добиле најмногу јавни инвестиции во однос на останатите региони); - Ќе продолжи тенденцијата за урбанизирање на се поголеми рурални простори, често на сметка на висококвалитетни обработливи површини, што за последица има деградација на животната средина, уништување на пејзажите, прекумерна експлоатација на природните ресурси (особено необновливите), нерационално планирање и организирање на инфраструктура (најинтензивни и најактуелни се во Полошкиот регион); - Состојбата ќе биде иста (Скопскиот регион и понатаму ќе биде најразвиен, а останатите региони ќе имаат мало учество во националната економија);

	- Состојбата ќе биде иста или полоша (ќе бидат присутни очигледните диспаритети меѓу планските региони); - Ќе продолжи трендот на депопулација на ридско-планинските села и руралните области; - Диспаритетите кај стапката на невработеност во регионите ќе останат исти или ќе се зголемат; - Социо-економската состојба ќе остане иста или ќе се влоши; - Состојбата со нерамномерна концентрација на активни деловни субјекти ќе остане иста или полоша; - Состојбата ќе остане иста или полоша (Региони што потфрлуваат во поглед на функционирањето на пазарот на труд се Полошкиот, Североисточниот и Југозападниот плански регион, додека пак Скопскиот плански регион се издвојува според побарувачката за труд и високата продуктивност на трудот); - Состојбата со нерамномерен социјален развој помеѓу планските региони ќе биде иста или полоша; - Квалитетот на живот, односно состојбата со водоводната и канализационата мрежа, услугите за собирање на смет и состојбата со патиштата ќе биде иста или ќе се влоши;
	Состојба при имплементација на Стратегијата за РР - Доследна примена на Индексот за степенот на развиеност на планските региони при реализација на капиталните проекти во одделните плански региони и стимулирање на приватните инвестиции; - Подготовка на нов Просторен план на РСМ како највисок стратешки документ за организација, користење и заштита на просторот, како и во негова разработка преку просторни планови за сите плански региони, односно урбанистички планови за населбите; - Стратегијата предвидува регионална политика за поттикнување на динамичен развој во другите региони и порамномерна дисперзија на инвестициите низ земјата, со цел да се намалат економските и другите диспаритети; - Стратегијата предвидува креирање на поволна инвестициона клима за подобрување на квалитетот на економскиот раст, односно порамномерна распределба на доходот и намалување на сиромаштијата; - Стратегијата предвидува порамномерен индустриски развој како ефикасен механизам и за намалување на внатрешните миграции кон метрополата но и кон индустриските центри во други урбани општини; - Стратегијата предвидува мерки за развој на секторот на МСП и претприемништвото во сите други плански региони покрај Скопскиот; - Стратегијата предвидува мерки за креирање ефективна побарувачка за труд во планските региони кои потфрлуваат. придружени со мерки за унапредување на вештините и компетенциите на работната сила; - Подобен социјален инклузивен рамномерен регионален развој обезбедувајќи поголема социјална кохезија меѓу и во рамките на планските региони; - Подобрување на локалниот економски развој и квалитетот на животот на локалното население; - Стратегијата предвидува изградба и рехабилитација на локалните и регионалните патишта, како и инвестиции во железничкиот сообраќај; - Стратегијата предвидува формирање на агро-индустриски зони како центри за поттикнување и олеснување на економските активности во земјоделството
Здравје на населението	Моментална состојба - Незадоволителен квалитет на живот во некои населени места во скоро сите региони (немање на водоводна и канализациона мрежа); - Несоодветно управување со отпад во повеќето населени места во скоро сите региони; - Диви депонии во скоро сите населени места во скоро сите региони; - Лош квалитет на енергенси; - Несоодветно користење на земјиштето; - Неконтролирана урбанизација; - Достапноста на здравствените услуги и незадоволителен квалитет на здравствените установи во некои региони; - Низок степен на еколошка свест во скоро сите региони; - Намален квалитет на воздух особено во зимските месеци, како резултат на загревање од

	домаќинствата;
	Состојба без имплементација на Стратегијата за РР
	Состојбата со здравјето на луѓето ќе биде иста или влошена поради постоењето на дивите депонии во близина на населените места и несоодветниот начин на управување со отпадот, неконтролирана урбанизација и несоодветно користење на земјиштето, неодржливо управување со природните ресурси и слично.
	Состојба при имплементација на Стратегијата за РР
Квалитет на воздух и климатски промени	- Стратегијата промовира циркуларна економија која ја интегрира економијата со напреден систем за управување со отпадот. - Стратегијата ја промовира зелената индустрија и воведување на зелени работни места - Подобрување на состојбата со управување со отпадот; - Промовирање на ниско-загадувачки енергенси; - Едукација за зголемување на свесноста за значењето на природните ресурси; - Стратегијата ја нагласува потребата од санација на жешките точки, при што ремедијацијата ќе го намали притисокот на загадувањето врз животната средина и здравјето на луѓето
	Моментална состојба
	- Во скоро сите региони е утврдено екстремно загадување на воздухот, особено во зимските месеци, како резултат на загревање од домаќинствата; - Во скоро сите региони има индустриски капацитети кои го загадуваат воздухот; - Несоодветно управување со отпад, неконтролираното депонирање на отпадот и појава на диви депонии кои емитураат стакленички гасови; - Несоодветен третман на органскиот отпад кој предизвикува голема смрдеа; - Горење на отпадот на отворено во населени места каде не е достапна услугата за собирање на смет, при што се создаваат емисии на стакленички гасови - Мал процент на искористување на обновливите извори на енергија; - Неконтролирана сеча на шуми; - Постоечките мониторинг станици не се доволни за следење на квалитетот на воздухот; - Слаби инвестиции во комуналната инфраструктура, енергетската ефикасност и заштитата на животната средина, кои се рефлектираат на климатските промени
	Состојба без имплементација на Стратегијата за РР
	- Квалитетот на воздухот ќе остане на исто ниво или ќе се влоши; - Состојбата со емисии на штетни гасови од неправилно управување со отпадот ќе биде иста или полоша; - Состојбата со неконтролираното палење на отпадот во постојните и дивите депонии ќе остане иста или ќе биде полоша; - Состојбата со неконтролирана сеча на шуми ќе биде иста или полоша; - Процентот на искористеност на обновливите извори на енергија ќе остане ист или ќе биде помал; - Потрошувачката на електрична енергија од фосилни горива ќе остане иста или ќе се зголеми;
	Состојба при имплементација на Стратегијата за РР
	- Стратегијата предвидува рационално управување со природните богатства, - Стратегијата промовира незагадувачки индустрии, - Стратегијата предвидува инвестиции во поефикасни технологии за загревање на домаќинствата (пр. инвертер клима уреди) - Стратегијата промовира циркуларна економија која ја интегрира економијата со напреден систем за управување со отпадот; - Стратегијата ја промовира зелената индустрија и воведување на зелени работни места; - Стратегијата промовира соодветно управување со отпадот, забрана за палење и сл; - Одржливото управување со шумите ќе придонесе во справување со климатските промени; - Стратегијата предвидува инвестиции, односно проекти кои се однесуваат на добивање на електрична енергија од обновливи извор (пр. парк на ветерници, соларни центри) - Стратегијата предвидува мерки за митигација и адаптација кон климатските промени а особено за превенција на ризици од поплави и шумски пожари; - Стратегијата предвидува ублажување на негативните ефекти од климатските промени во сите плански региони, преку низа на мерки (закон за климатска акција и подготовка на Стратегија за

	климатски промени во сите плански региони, зголемување на инвестициите во енергетската ефикасност, воведување системи за согорување на депонискиот гас при изградба на регионалните депонии, мапирање на најранливите категории од населението, жени, мажи и деца кои би биле најмногу погодени од климатските промени и нивна поддршка во плановите за справување со ризици (од поплави, шумски пожари и други последици на климатските промени); - Стратегијата се залага за Зеленото сценарио во областа на енергетиката од аспект на учество на обновливи извори на енергија во бруто финалната потрошувачка на енергија (40% во 2030), намалување на емисиите на стакленички гасови (~65% помалку емисии во 2030 година споредено со 2005 година) и намалување на потрошувачката на примарна и финална енергија (34.5% и 20.8% помала потрошувачка на примарна односно финална енергија во 2030 година споредено со сценарио во кое не се имплементирани мерки за енергетска ефикасност).
Квалитет на вода	Моментална состојба
	- Неконтролирана употреба на пестициди и други средства кои се користат во земјоделството; - Нерегулирано испуштање на фекалните води во скоро сите плански региони; - Депонирање на цврст отпад (диви депонии) во близина на површинските текови;
	Состојба без имплементација на Стратегијата за РР
	- Квалитетот на води постојано ќе се вложува поради нерегулирано испуштање на фекални отпадни води од населените места, - Состојбата со дивите депонии во близина на површинските текови ќе биде иста или полоша;
	Состојба при имплементација на Стратегијата за РР
	- Стратегијата промовира рационално управување со водните ресурси; - Стратегијата ја акцентира потребата од воспоставување интегрирани системи за управување со отпад во сите плански региони; - Приоритет на стратегијата е проширување на услугата за собирање и транспорт на отпадот во сите региони, со посебен акцент на Југозападниот регион кој е со најмал процент на собран отпад; - Стратегијата предвидува приоритетна изградба на колекторски системи и нови пречистителни станици за урбани отпадни води - Стратегијата предвидува подготовка, донесување и спроведување на планови за управување со речните сливови
Почва	Моментална состојба
	- Намалување на површините под обработливо земјиште; - Ерозија поради неконтролирано сечење на дрвја; - Интензивна урбанизација на плодните површини и нивна пренамена; - Бесправна трансформација на плодно земјоделско земјиште во градежно; - Неконтролирана употреба на пестициди; - Несоодветно депонирање на отпад на локации кои не се предвидени за таа намена;
	Состојба без имплементација на Стратегијата за РР
	- Ист или зголемен тренд на намалување на површините под обработливо земјиште; - Ист или зголемен тренд на бесправна сеча на шумите; - Ист или намален квалитет на почва; - Состојбата со диви депонии ќе биде влошена;
	Состојба при имплементација на Стратегијата за РР
	- Стратегија предвидува соодветно управување со отпадот; - Стратегијата предвидува забрана за користење на пестициди; - Стратегијата предвидува мерки кои ќе помогнат во справување со дивите депонии
Биодиверзитет и природно наследство	Моментална состојба
	- Континуираното губење на популации на ретки видови поради загадување на водите или неплански градби - Неконтролирано собирање на лековити плодови и растенија; - Уништување и фрагментација на живеалиштата како резултат на урбанизацијата; - Бесправна сеча на дрвјата; - Незаконски лов и риболов; - Загуба на шуми, растенија и животни поради опожарување

	Состојба без имплементација на Стратегијата за РР - ист или зголемен тренд на урбанизацијата; - состојбата со незаконски лов и риболов ќе остане иста или ќе се зголеми; - бесправна сеча на дрвјата; Состојба при имплементација на Стратегијата за РР - Рационално користење на природните ресурси; - Намалување на бесправната градба; - Одржливо управување со шумските екосистеми - Стратегијата предвидува подготовка на планови за управување со заштитените подрачја, акциски планови и програми за заштита на екосистеми и живеалишта на видовите, ревалоризација и повторното прогласување на постојните заштитени подрачја, валоризација и прогласување на нови заштитени подрачја низ доследно спроведување на донесените политики и законодавство во оваа под-област; - Стратегијата предвидува воспоставување оперативен систем за превенција и менаџирање на шумски пожари
	Моментална состојба - Поради неконтролираната урбанизација се јавуваат деградирани прегледи; - Незаконска сеча на дрвја; - Опожарување на шуми и други предели со исклучителни вредности; - Несоодветно одлагање на отпадот Состојба без имплементација на Стратегијата за РР - Ист или влошување на начинот на справување со отпадот; - Иста или зголемена сеча на дрвјата; - Неконтролирана урбанизација; Состојба при имплементација на Стратегијата за РР Стратегијата за РР предвидува одржливо управување и подразбира рационално користење на природните ресурси, намалување на бесправната градба, одржливо управување со шумските екосистеми, интегрирано управување со отпадот и сл.
	Моментална состојба - Непостоење на системи за снабдување со вода во некои населени места во скоро сите плански региони; - Непостоење на системи за одведување и третман на отпадни води во населени места во скоро сите плански региони; - Неповолна состојба на регионални патишта и локална патната мрежа; - Недоволно користење на обновливи извори на енергија; - Супстандардна, недоволна и неефикасна инфраструктура за управување со отпад; Состојба без имплементација на Стратегијата за РР - Состојбата со материјалните добра ќе биде иста или влошена (комунална, сообраќајна и енергетска инфраструктура); - Состојбата со управување со отпад ќе биде иста или влошена; Состојба при имплементација на Стратегијата за РР - Стратегијата предвидува развој и унапредување на енергетската инфраструктура; - Стратегијата предвидува развој и унапредување на транспортната инфраструктура; - Стратегијата предвидува развој и унапредување на комуналната инфраструктура во сите плански региони (системи за снабдување со вода и одведување на вода, пречистителни станици за отпадни води) - Стратегијата предвидува развој и унапредување на инфраструктурата за управување со отпад во сите плански региони
Предел	
Материјални добра	

6. ОБЛАСТИ КОИ СЕ ОД ПОСЕБНО ЗНАЧЕЊЕ ЗА ЖИВОТНАТА СРЕДИНА, ОД АСПЕКТ НА ЗАШТИТА НА ДИВИТЕ ПТИЦИ И ХАБИТАТИТЕ

На територијата на РСМ согласно меѓународните критериуми, идентификувани и признаени се 8 значајни подрачја за пеперутки (ЗПП), 22 локалитети како значајни орнитолошки подрачја (ЗОП), 42 локалитети како значајни растителни подрачја (ЗРП) и 77 локалитети кои претставуваат Corine биотопи.

Делумно на територијата на *Североисточниот плански регион* и делумно на територијата на *Источниот плански регион* се простираат Осоговските Планини кои поседуваат значајни вредности од биолошки аспект. Покрај тоа Осогово е идентификувано како: Значајно растително подрачје (ЗРП), Значајно подрачје за птиците (ЗОП), Важен коридор за движење на дивите растителни и животински видови во рамките на пан-европската еколошка мрежа за југоисточна Европа (PEEN SEE) и Емералд подрачје.

На територијата на *Југозападниот плански регион* се наоѓа планината Јабланица која изобилува со виши растенија. Има околу 35 видови кои се значајни од аспект на зачувување на биолошката разновидност. Има 9 вида кои се наброени во Црвената листа на загрозувани видови растенија на IUCN (1998). Има 4 CORINE видови и 11 други што ги исполнуваат критериумите на ЗРП (Значајни растителни подрачја) категории. Листата на локални ендемити вклучува два вида. Има седум вида за кои Јабланица е единствениот познат локалитет во Македонија, а уште 20 вида се сметаат за многу ретки во Македонија.

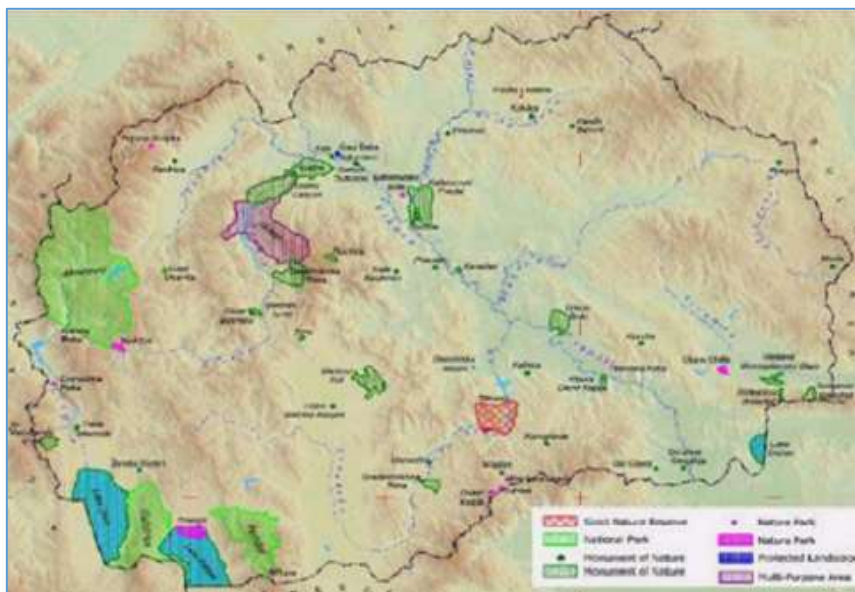
Територијата на *Источниот плански регион*, односно сливот на р. Брегалница е од големо меѓународно значење заради присуството на меѓународно значајни подрачја: 5 подрачја се вклучени во националната Емералд мрежа: Осоговски планини, Овче Поле, Богословец, Клисуре на р. Брегалница, 7 подрачја идентификувани како значајни подрачја за птици (ЗПП): Осоговски планини, Овче Поле, Преод–Ѓуѓанце, Долина на Злетовска Река, Кочански оризови полиња, Акумулација Мантово–Лакавица, Тополка–Бабуна–Брегалница, 5 подрачја идентификувани како значајни растителни подрачја (ЗРП): Осоговски планини, Овче Поле–Богословец, Криволак Орлово Брдо–Солен дол–Серта, Пехчево–Јудови Ливади и Плачковица и едно значајно подрачје за пеперутки Огражден.

Националниот Парк Галичица која зафаќа дел од Југозападниот плански регион и Пелагонискиот плански регион има меѓународното значење во однос на биолошката разновидност кое е потврдено со бројни номинации, како на пример: „Емералд подрачје“, „Значајно растително подрачје“, „Примарно подрачје за пеперутки“, „Светско наследство на УНЕСКО“, а потенцијално и „НАТУРА 2000 подрачје“. НПГ е дел од прекуграничниот биосферен резерват Охрид-Преспа, прогласен од меѓународната комисија на УНЕСКО во јуни 2014 година.

6.1. Птици

Во РСМ забележани се 334 видови. Бројот на станарки-гнездалки и преселни гнездалки изнесува околу 200. Подвидовиот диверзитет е скроман, односно само кај 17 видови се среќава по еден подвид. Сумарно, регистрирани се вкупно 353 таксони на птици. Најмалку осум видови гнездалки се целосно истребени и уште најмалку седум се загубени како гнездалки од фауната на РСМ. Два вида (египетскиот мршојадец *Neophron percnopterus* и степскиот сокол *Falco cherrug*) се глобално загрозувани, а уште два редовно присутни (кадроглавиот пеликан (*Pelecanus crispus* и царскиот орел *Aquila heliaca*) се категоризирани како чувствителни (IUCN 2013). Во додатокот 1 на европската Директива за птици се вклучени 65 видови кои се присутни во РСМ во репродуктивниот период и ќе бидат основа за дефинирање на мрежата Натура 2000 во РСМ. Петнаесет видови се вклучени во продолжетокот 1 на Бонската конвенција. Четири видови

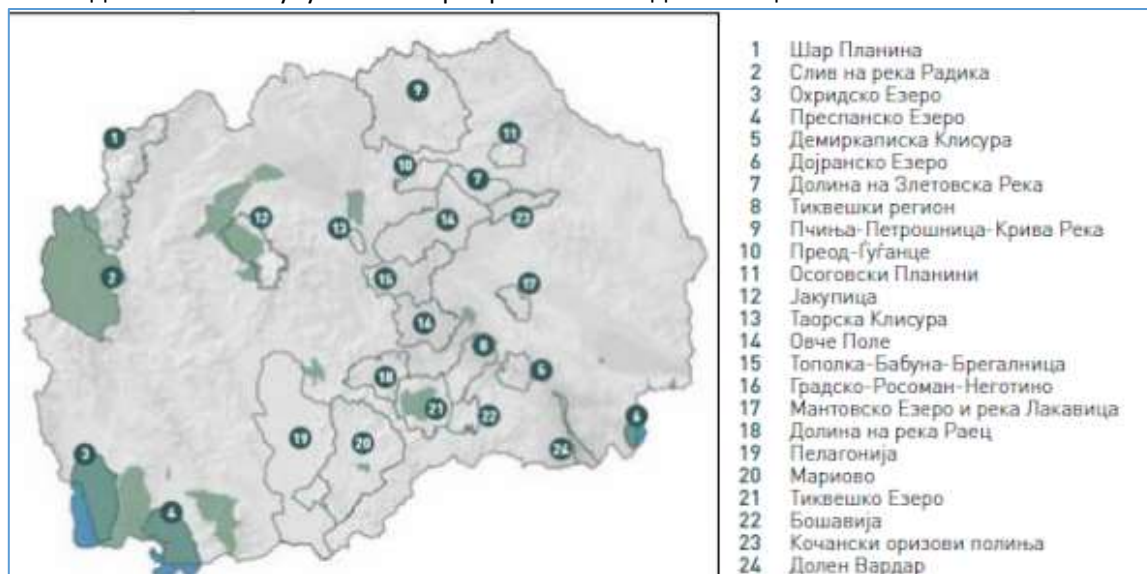
(кадроглав пеликан, белоопашест орел, царски орел и сив сокол) се на Додатокот 1 на Конвенцијата за трговија со диви видови животни (CITES). На национално ниво, критично се загрозени најмалку белоглавиот мршојадец (*Gyps fulvus*) и египетскиот мршојадец (*Neophron percnopterus*). Во големо опаѓање е бројноста на степската ветрушка (*Falco naumanni*), осиромашени (иако стабилни) се популациите на царскиот орел (*Aquila heliaca*), златниот орел (*Aquila chrysaetos*), сивиот сокол (*Falco peregrinus*), повеќе видови чапји и патки, а голем е бројот на видови со национална популација под 100 двојки. За многу видови, меѓу кои и приоритетни за заштита на национално ниво (малиот орел кликач *Aquila pomarina*, уралската утка *Strix uralensis*), не постојат квантитативни податоци за бројноста и трендот.

Слика 11. Дистрибуција на заштитени подрачја на РС Македонија според IUCN

Значајни подрачја за птици (ЗПП) Програмата за значајни подрачја за птици (ЗПП) е иницијатива која ја спроведува BirdLife International на глобално ниво со цел да се обезбеди зачувување на подрачјата кои се значајни за заштита на глобално засегнати видови птици и видови кои се од европски интерес за зачувување, подрачја за птици – преселници кои се собираат во голем број, подрачја за птици кои се карактеристични за мал регион и подрачја на кои можат да живеат групи на видови кои се карактеристични за одреден биом (Heath & Evans 2000). Првата листа на ЗПП за територијата на Европа е објавена во 1989 година, при што во Македонија како дел од СФРЈ беа идентификувани десет подрачја со вкупна површина од 2709 km². Последната ревизија на значајните подрачја за птици во Македонија беше направена во текот на 2010 година што резултираше со идентификација на 24 ЗПП кои зафаќаат површина од 6709 km² или 26,9 % од територијата на земјата. За избор на подрачјата од европско значење беа користени 26 видови кои редовно се присутни во гнездовата сезона, за кои се смета дека пристапот со заштита на локалитети е соодветен за РСМ. 22 локалитети ги исполнуваат критериумите за глобално значајни подрачја – три локалитети (Охридско, Преспанско и Дојранско Езеро) го исполнуваат критериумот A4 – конгрегација (преку 1% од светската популација на водни птици или преку 20.000 единки водни птици), 8 подрачја поддржуваат значајни популации на видови карактеристични за медитеранскиот биом, а други три подрачја значајни популации на видови карактеристични за европскиот високопланински биом. Мрежата на ЗПП вклучува 80-100% од националните популации на глобално засегнати видови, а покритието на другите видови варира помеѓу 7% и 100%, а е над 40% за најголем дел од видовите. Заштитата на овие подрачја на национално ниво е недоволна – само неколку подрачја се целосно заштитени (Преспанско Езеро, Тиквешко Езеро, Демир Капија и слив на р. Радика, а повеќето се без било какви мерки

за заштита. Мрежата на ЗПП се преклопува со мрежата на заштитени подрачја само околу 10%, што е недоволно за зачувување на приоритетните видови птици.

Слика 12. Значајни подрачја за птици во Р. Македонија

6.2. Живеалишта

EUNIS класификација на живеалишта во PCM

Во PCM се застапени сите хабитатни групи од прв ред според класификацијата на EUNIS, со исклучок на морските (А и В):

С: Копнени површински води

D: Блата, мочуришта и тресетишта

Е: Тревести станишта и површини на кои доминираат зелјести растенија, мовови и лишаи

F: Вриштини, грмушести живеалишта и тундра

G: Шуми и други пошумени земјишта

H: Копнени живеалишта без вегетација или со ретка вегетација

I: Редовно или од неодамна одгледувани земјоделски, хортикултурни и домашни живеалишта

J: Изградени, индустриски и други вештачки живеалишта

K: Комплекси од живеалишта

Првите шест хабитатни групи (C, D, E, F, G, H) и во помала мера последната (X), опфаќаат главно природни живеалишта, додека групите I, J и најголем дел од X се живеалишта настанати со активност на човекот. По правило, од посебно значење за автохтоната биолошка разновидност се токму природните живеалишта, додека антропогените живеалишта многу често се јавуваат како јадра на кои започнува акумулацијата на алохтони видови.

Заштитени подрачја

Во согласност со ЗПП системот на заштитени подрачја се воспоставува заради зачувување на биолошката разновидност, во рамките на природните живеалишта, процесите кои се случуваат во природата, како и абиотичките карактеристики и пределската разновидност. Со прогласување на подрачјето за заштитено, истото стекнува статус на природно наследство. Во моментот, според Годишниот извештај од обработени податоци за квалитетот на животната средина мрежата на заштитени подрачја, на национално ниво, опфаќа 86 подрачја кои зафаќаат околу 8,94 % од територијата на државата.

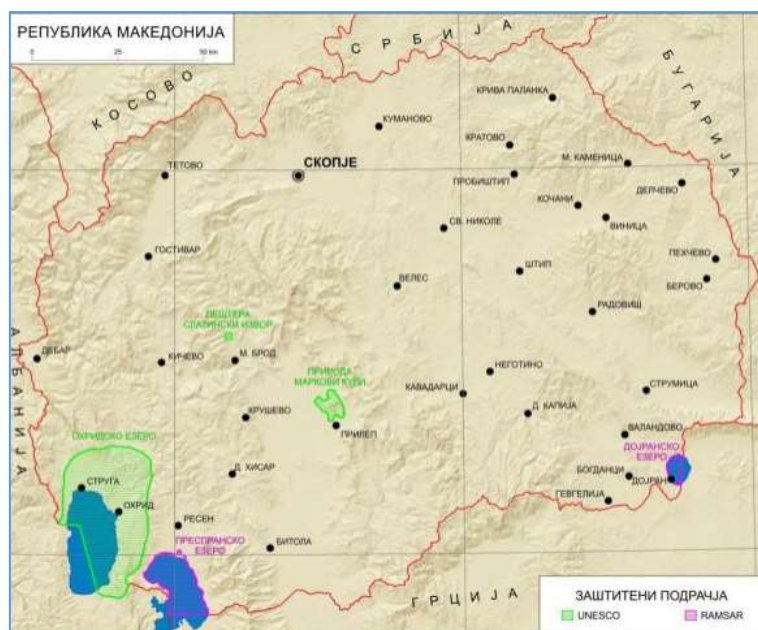
Анализите, по категории на заштитени подрачја, покажуваат дека најголем процент од територијата на PCM зафаќаат националните паркови (4,50 %), спомениците на природата

Слика 14. Национална Емералд мрежа во РС Македонија

Балкански зелен појас

PCM е дел од Балканскиот зелен појас, заедно со Романија, Србија, Црна Гора, Бугарија, Грција, Албанија и Турција. Зелениот појас во PCM се протега долж трите државни граници кон Бугарија, Грција и Албанија, со различна ширина, и зафаќа површина од 5125 km² (околу 20% од територијата на земјата). Во него се опфатени 11 заштитени подрачја (трите национални паркови, трите природни езера и други пониски категории заштитени подрачја) и повеќе предложени подрачја за заштита. Рамсар подрачја Согласно обврските од Конвенција за заштита на водните живеалишта со меѓународно значење за заштита на водните птици (Рамсар, 1971) од PCM на Листата на Рамсарската конвенција вклучени две заштитени подрачја и тоа спомениците на природата - Преспанско Езеро (1995) и Дојранско Езеро (2007).

Слика 15. Подрачја со светско наследство и Рамсарски подрачја во Република Македонија

Подрачја со светско наследство (УНЕСКО)

Подрачјата од светско наследство се воспоставуваат во рамките на имплементацијата на Конвенција за заштита на светското културно и природно наследство (УНЕСКО, 1972).

Од РСМ на Листата на Светско наследство на УНЕСКО е вклучен споменикот на природата - Охридското Езеро (1979), додека на прелиминарна листа на УНЕСКО во 2004 година вклучени се спомениците на природата Маркови Кули и Пештерата Слатински Извор.

7. ЦЕЛИ ЗА ЗАШТИТА НА ЖИВОТНАТА СРЕДИНА УТВРДЕНИ НА НАЦИОНАЛНО И МЕЃУНАРОДНО НИВО

Основните принципи за заштита на животната средина во државата се поставени со Уставот на Република Македонија (Сл. Весник на РМ, бр. 52/91, 1/92, 31/98, 91/01, 84/03, 107/05, 3/09), како највисок правен документ во земјата во кој согласно Член 8, една од темелните вредности на уставниот поредок претставува и заштитата и унапредувањето на животната средина и на природата.

Член 43, го регулира правото на здрава животна средина за секој еден поединец, притоа секој поединец има должност да ја унапредува и штити животната средина и природата. РСМ обезбедува услови за остварување на правото на граѓаните на здрава животна средина, преку донесување и имплементирање на релевантната законска регулатива.

Поглајве 10 од ЗЖС ја објаснува постапката за оцена за влијанието на определени стратегии, планови и програми врз животната средина, која е од особено значење за правната заштита на националните паркови.

СОЖС се подготвува во согласност со националната законска рамка и одредбите од други релевантни меѓународни правни инструменти, вклучувајќи ги Директивата за СОЖС 2001/42/ЕЗ, Архуската конвенција, Конвенцијата ЕСПОО и УНЕЦЕ Протоколот од Киев за Конвенцијата Еспоо.

Согласно точка 8 за краткорочни, среднорочни и долгорочни плански документи кои се однесуваат на дефинирање на рамномерен регионален развој; поттикнување на развојот на стопански недоволно развиените подрачја, критериумите врз кои ќе се утврдат населените места принципи на политиката на регионален развој, анализа на економската и социјалната состојба на ниво на статистички региони; концепт за развој, приоритети и стратешки цели на регионалниот развој; институции и механизми за имплементација, мониторинг и евалуација на планирањето на регионалниот развој и планските документи; поттикнувачки инструменти за регионален развој задолжително се спроведува постапка за оцена на нивното влијание врз животната средина и врз животот и здравјето на луѓето.

Целите за заштита на животната средина се инкорпорираани во многу други законски и подзаконски акти и тие се однесуваат на:

- Идентификација, приоритизација и решавање на проблемите на животната средина кои се од национално значење;
- Обезбедување на инвестиции врз основа на начелото “загадувачот плаќа” и достапните ЕУ фондови за заштита на животната средина;
- Зголемување на одговорноста кон заштита на животната средина, од страна на загадувачите, но и од страна на секој поединец во државата;
- Градење и зајакнување на институционалните и административните капацитети за ефикасно управување со постапките при заштита на животна средина;
- Промовирање и овозможување на активно учество на населението во креирање на мислења и политики, како и во процесот на донесување на одлуки;
- Подобрување на соработката помеѓу институциите и вметнување на одредбите за заштита на животната средина и во другите политики;

- Исполнување на обврските, кои произлегуваат од националните, регионалните и меѓународните договори и ратификуваните конвенции во областа на животната средина;
Специфични цели за заштита на животната средина:

- Заштита и унапредување на квалитетот на површинските и подземните води;
- Заштита и унапредување на квалитетот на почвите;
- Заштита и унапредување на квалитетот на воздухот преку намалување на емисии на стакленички гасови;
- Интегрално управување со комуналниот отпад и негова селекција, транспорт и рециклирање за зачувување на почвата, а со тоа и минимизирање на отпадот;
- Заштита од бучава и вибрации;
- Заштита и унапредување на биолошката разновидност, природното и културното наследство;
- Заштита и унапредување на пределот и животната средина;
- Заштита и унапредување на материјалните добра;

Одредбите од меѓународната легислатива се инкорпирани во националната легислатива во форма на законски и подзаконски акти и Конвенции, кои се ратификувани од страна на РСМ со посебни закони:

- Конвенција за оценка на влијанијата врз животната средина во прекуграничен контекст (Еспо, февруари 1991), Закон за ратификација (Сл. Весник на РМ, бр. 44/99);
- Конвенција за заштита и користење на прекугранични водотеци и меѓународни езера (Хелсинки), Закон за ратификација (Сл. Весник на националната а РМ, бр. 117/15);
- Протокол за стратедиска оценка на животната средина, Закон за ратификација (Сл. Весник на РМ, бр. 120/2013);
- Виенска Конвенција за заштита на озонската обвивка, Закон за ратификација (Сл. Весник на РМ, бр. 1/90);
- Конвенција за пристап до информации, учество на јавноста во одлучувањето и пристап до правдата за прашањата поврзани со животната средина (Архус), Закон за ратификација (Сл. Весник на РМ, бр. 40/99);
- Стокхолмска Конвенција за заштита на човековото здравје и животната средина од отпорни органски соединенија, Закон за ратификација (Сл. Весник на РМ, бр. 19/94);
- Конвенција за биолошка разновидност, Закон за ратификација (Сл. Весник на РМ, бр. 54/97), која има за цел зачувување на биолошката разновидност, одржливо користење на компонентите на биолошката разновидност и еднаква распределба на придобивките кои произлегуваат од користењето на генетските ресурси.
- Конвенција за заштита на водните живеалишта со меѓународно значење за заштита на водните птици (Рамсар), Уредба за ратификација (Сл. лист на СФРЈ 9/77)
- Картагенски Протокол за биосигурност кон Конвенцијата за биолошка разновидност, Закон за ратификација (Сл. Весник на РМ, бр. 40/05)
- Конвенција за заштита на миграторни видови диви животни (Бон), Закон за ратификација (Сл. Весник на РМ, бр. 38/99);
- Договор за заштита на лилјациите во Европа (Сл. Весник на РМ, бр. 38/99 и 13/02);
- Конвенција за заштита на дивниот растителен и животински свет и природните живеалишта во Европа (Берн), Закон за ратификација, (Сл. Весник на РМ, бр. 49/97);
- Конвенција за заштита на светското културно и природно наследство, (Сл. Весник на СФРЈ” 56/74);
- Конвенција за вредностите на културното наследство за општеството (Фаро 2005) Закон за ратификација, (Сл. Весник на РМ, бр. 25/11);
- Конвенција за заштита на архитектурното наследство на Европа (Гранада 1985);
- Конвенција за заштита на археолошкото наследство на Европа (Валета 1992), Закон за ратификација, (Сл. Весник на РМ, бр. 56/05);

- Рамковна Конвенција на ОН за климатски промени (Њујорк), Закон за ратификација (Сл. Весник на РМ, бр. 6/97);
- Кјото Протокол кон Рамковната Конвенција на ОН за климатски промени, Закон за ратификација (Сл. Весник на РМ, бр. 49/04);
- Конвенција на Обединетите Нации за борба против опустинувањето во земјите што се соочуваат со сериозни суши и/или опустинување, особено во Африка, Закон за ратификација (Сл. Весник на РМ, бр. 13/02);

7.1. Цели на Стратедиската оцена на животната средина

Во СОЖС постапката целите на заштитата на животната средина се претставуваат преку целите на стратедиска оцена на животната средина. Целта на СОЖС постапката е да се процени дали Стратегијата за регионален развој на РСМ, 2021-2031 е во согласност со поставените цели за животна средина на национално и меѓународно ниво.

Целите на стратедиската оцена на животната средина се прикажани преку статусот на: населението, социо-економски развој, човековото здравје, воздухот и климатските промени, водата, почвата, природното и културното наследство и материјалните добра.

Во табелата, дадени се целите на СОЖС во однос на целите дефинирани во Стратегијата за регионален развој на Република Северна Македонија.

Табела 6. Поврзаност меѓу целите на СОЖС и целите на Стратегијата за регионален развој на РСМ

СОЖС област	Општа цел на СОЖС	Посебни цели на СОЖС	Цели на Стратегијата за регионален развој	Индикатори
Население и социо-економски развој	Унапредување на квалитетот на животот на населението на територијата на планските региони	- подобрување на социо-економската состојба (вработување, спречување на миграцијата, намалување на депопулацијата, зголемување на приходите, демографски развој); - подобрување на состојбата со инфраструктурата (патна мрежа, снабдување со вода, одведување на вода, собирање и третман на комунален отпад); - подобрување на состојбата со енергетската инфраструктура	- мерки за развој на секторот на МСП и претприемништвото во неразвиените плански региони - локалниот економски развој - формирање на агро-индустриски зони како центри за поттикнување и олеснување на економските активности во земјоделството - нови и рехабилитација на постоечки регионални и локални патишта - развој и унапредување на енергетската инфраструктура - развој и унапредување на комуналната инфраструктура (системи за снабдување со вода и одведување на вода, пречистителни станици за отпадни води) - развој и унапредување на инфраструктурата за управување со отпад во сите плански региони	- стапка на (не)вработеност; - тренд на (де)популација; - стапка на миграција; - должина на патна инфраструктура; - број на изградени системи за водоснабдување и одведување на отпадни води; - број на пречистителни станици за отпадни води; - број на ново-изградени санитарни депонии
Здравје на населението	Заштита и унапредување на здравјето на населението на територијата на планските региони	- заштита и унапредување на здравјето на луѓето; - подобрување на состојбата на медиумите и областите од животната средина;	- отстранување на дивите депонии; - подигање на јавната свест на населението за значењето на природата и биолошката разновидност; - санација на жешките индустриски точки	- извештаи за здравјето на населението и посетителите; - трендови на загадување на медиумите и областите од животната средина; - зголемена јавна свест за заштита на природата на територијата на планските региони; - број на исчистени дивни депонии;
Квалитет на воздух и климатски промени	Заштита и унапредување на квалитетот на воздухот и намалување на емисиите на стакленички гасови	- заштита и унапредување на квалитетот на воздухот; - намалување на емисиите на стакленички гасови; - зголемено искористување на обновливи извори на енергија;	- поддршка на незагадувачки индустрии; - инвестиции во поефикасни технологии за загревање на домаќинствата - воведување на концептот „циркуларна економија“ во индустриските капацитети - инвестиции во проекти за добивање на енергија од обновливи извори на енергија	- % на енергија добиена од обновливи извори на енергија; - број на индустриски капацитети со воведен концепт на циркуларна економија; - број на исчистени дивни депонии

			- спречување на појава на пожари; - чистење на диви депонии; - одржливо управување со шумите;	
Квалитет на вода	Заштита и унапредување на квалитетот на површинските и подземните води	-одржливо управување и рационално користење на водните ресурси; -спречување на испуштања, односно емисии на течен отпад и други опасни материи во водите; - забрана за депонирање на комунален отпад во близина на површински водни тела;	- забрана за фрлање и депонирање на отпад во близина на водни тела; - изградба на колекторски системи и нови пречистителни станици за урбани отпадни води; - проширување на услугата за собирање и транспорт на отпадот во сите региони; - подготовка, донесување и спроведување на планови за управување со речните сливови	- трендови на создавање диви депонии - број на пречистителни станици за отпадни води; - должина на канализациона мрежа; - % на собран отпад од руралните населени места
Почва	Заштита и унапредување на квалитетот на почвата	- заштита на почвата од загадување; - намалување на употребата на пестициди; - подобрување на состојбата со управување со отпад и диви депонии	- намалување на ерозијата на почвата; - чистење на диви депонии; - намалување на урбанизација, односно градба на плодните земјоделски површини; - забрана за употреба на пестициди и други штетни материи; - примена на добри земјоделски практики	- тренд на ерозија; - број на исчистени диви депонии; - применети добри практики во земјоделието;
Биодиверзитет и природно наследство	Заштита и унапредување на биодиверзитетот и природното наследство	-намалување на притисоците и заканите врз биолошката разновидност, - намалување на деградацијата на живеалиштата;	- рационално користење на природните ресурси; - намалување на бесправната градба; - планови за управување со заштитените подрачја, акциски планови и програми за заштита на екосистеми и живеалишта на видовите; - намалување на бесправната сеча на дрвјата; - воспоставување оперативен систем за превенција и менаџирање на шумски пожари;	- тренд на сеча на шумите; - број на пожари; - број на изготвени планови; - % на системи за превенција на шумски пожари
Материјални добра	Заштита и унапредување на материјалните добра	- Изградба на нова и реконструкција и одржување во добра состојба на постоечката инфраструктура (патна мрежа, системи за водоснабдување и одведување на отпадни води); - воспоставување на ефикасен систем за управување со отпад;	- воспоставување на ефикасен систем за управување со отпад; - развој и унапредување на енергетската инфраструктура (особено за добивање на енергија од обновливи извори на енергија); - развој и унапредување на транспортната инфраструктура; - развој и унапредување на комуналната инфраструктура во сите плански региони (системи за	- тренд на отстранување на отпад; - број на изградени пречистителни станици; - должина на изградена патна мрежа; - должина на водоводна линија и канализациона мрежа; - број на енергетски постројки

		- изградба на пречистителни станици;	снабдување со вода и одведување на вода, пречистителни станици за отпадни води)	- % добиена енергија од обновливи извори на енергија
--	--	--------------------------------------	---	--

8. ИДЕНТИФИКАЦИЈА НА ЗНАЧАЈНИ ВЛИЈАНИЈА ВРЗ ЖИВОТНАТА СРЕДИНА

Потенцијалните влијанија врз животната средина, здравјето на населението и социоекономските аспекти кои може да бидат предизвикани со реализација на стратешките цели, приоритетите и мерките кои се дел од Стратегијата за регионален развој на РСМ за периодот 2021-2031.

Потенцијалните влијанија врз животната средина, здравјето на населението и социоекономските аспекти може да се разгледуваат од аспект на негативни влијанија и од аспект на идни бенефиции, односно позитивни влијанија.

Извештајот за СОЖС ги зема предвид влијанијата врз сите медиуми и области на животната средина, населението и здравјето на луѓето и социо-економските карактеристики, но од еден поопшт аспект.

Потребно е да се наведе дека за дел од мерките кои не се прецизно дефинирани а се планирани да се спроведат во следните 10 години, дополнително ќе се води постапка за подетална оцена на влијанијата врз животната средина, на ниво на конкретна планска документација или на ниво на проект за кој треба да се изработи студија за оцена на влијанијата врз животната средина или елаборат за заштита на животната средина за секој проект/објект поединечно.

Влијанијата врз животната средина и социо-економските аспекти ќе бидат спречени или намалени, доколку при имплементација на мерките и активностите предвидени во Стратегијата за регионален развој на РСМ, бидат земени предвид мерките за намалување на влијанијата дефинирани во Извештајот за СОЖС, како и мерките кои ќе бидат дадени во елаборатите за заштита на животната средина и студиите за оцена на влијанијата врз животната средина.

Табела 7. Преглед на влијанија предизвикани од имплементација на Стратегијата за РР и мерки за намалување на влијанијата

Стратешка цел 1: Порамномерно економски развиени, еколошки одржливи и конкуренти плански региони низ доследно спроведена паметна специјализија и посилно стимулирање на приватните инвестиции во синергија со јавните инвестиции

Приоритет 1.1: Програмирање и спроведување на јавните инвестиции во функција на обезбедување порамномерен регионален развој

Доследна примена на Законот за рамномерен регионален развој во поглед на издвојување на средствата за регионален развој најмалку во висина од 1% од БДП;

Усогласување на јавните инвестиции од Буџетот на Владата и Буџетите на единиците за локална самоуправа со приоритетите на Стратегијата за регионален развој;

Рефлектирање на стратешките цели, приоритетите и мерките од Стратегијата за регионален развој во основните стратешки економски документи на Владата на РСМ;

Постепен премин кон минимум три годишно, а со тоа и попредвидливо буџетирање на капиталните инвестиции;

Воведување силен и одржлив инструмент за фискално воедначување во системот за финансирање на единиците на локалната самоуправа;

Опис на влијанијата	Мерките кои се дефинирани под овој приоритет се генерални, општи и се однесуваат на долготрајни политики и процеси. Реализирање на мерките најверојатно ќе се постигне преку измени законски и подзаконски акти, усогласување на политиките со законот за PPP, приоритетите од Стратегијата да се инкорпорираат во другите стратешки документи на Владата на РСМ и не се очекува да предизвикаат влијанија врз животната средина. Доколку истите мерки бидат разработени на ниво на проект или активност кои може да имаат влијание врз медиумите и областите на животната средина, ќе биде спроведена дополнителна постапка за оцена на влијанијата врз животната средина (елаборат или студија за ОВЖС).								
Оцена на влијанијата	население	човеково здравје	воздух	климатски промени	биодиверзитет и природно наследство	води	почва	културно наследство	материјалн и добра
	/	/	/	/	/	/	/	/	/
Мерки за намалување на влијанијата	Во оваа фаза нема потреба од предвидување на мерки за намалување на влијанијата врз животната средина								

Стратешка цел 1: Порамномерно економски развиени, еколошки одржливи и конкуренти плански региони низ доследно спроведена паметна специјализија и посилно стимулирање на приватните инвестиции во синергија со јавните инвестиции

Приоритет 1.2: Обезбедување пошироки стимулации и насочување на приватните инвестиции кон планските региони кои заостануваат во развојот

Воведување на одделни мерки (даночни ослободувања и слични стимулации) за насочување на приватните инвестиции кон понеразвиените плански региони;

Подобрување на условите за отпочнување бизнис: Намалување на основната главнина за основање на фирма за бизнис да отворат фирма; обезбедување пристап до неформални извори на финансирање и тоа пред се до т.н. неформален ризичен капитал т.е. Бизнис ангели и формалните извори на финансирање, воспоставување на информациски систем преку кој на лицата кои сакаат да отпочнат бизнис ќе им се обезбедат сите неопходни информации да ја реализираат нивната идеја и ослободување од плаќање данок на сите новосоздадени приватни претпријатија, формирани од млади до 30 години или жени, до одреден плафон на промет;

Директна поддршка на младинското и женското претприемништво преку грантови за почеток на сопствен и нов бизнис;

Креирање на статистика за следење на претприемничката (деловната) активност на жените.

Опис на влијанијата	Мерките кои се дефинирани под овој приоритет се генерални, општи и се однесуваат на долготрајни политики и процеси. Реализирање на мерките најверојатно ќе се постигне преку измени законски и подзаконски акти, усогласување на политиките со законот за РРР, приоритетите од Стратегијата да се инкорпорираат во другите стратешки документи на Владата на РСМ и не се очекува да предизвикаат влијанија врз животната средина. Доколку истите мерки бидат разработени на ниво на проект или активност кои може да имаат влијание врз медиумите и областите на животната средина, ќе биде спроведена дополнителна постапка за оцена на влијанијата врз животната средина (елаборат или студија за ОВЖС).								
Оцена на влијанијата	население	човеково здравје	воздух	климатски промени	биодиверзитет и природно наследство	води	почва	културно наследство	материјалн и добра
	/	/	/	/	/	/	/	/	/
Мерки за намалување на влијанијата	Во оваа фаза нема потреба од предвидување на мерки за намалување на влијанијата врз животната средина								

Стратешка цел 1: Порамномерно економски развиени, еколошки одржливи и конкуренти плански региони низ доследно спроведена паметна специјализација и посилно стимулирање на приватните инвестиции во синергија со јавните инвестиции

Приоритет 1.3: Изградба на транспортна, телекомуникациска и енергетска инфраструктура со порамномерна дистрибуција во планските региони

Развој и унапредување на транспортната инфраструктура (изградба на автопати, изградба на експресни и регионални патишта, изградба и рехабилитација на локални патишта, железничко поврзување на Скопје и Софија преку железничкиот коридор VIII)

Развој и унапредување на информатичко-комуникациски технологии и бродбенд инфраструктура

Развој и унапредување на енергетската инфраструктура:

- Модернизација и трансформација на ТЕЦ Неготино, во постројка која ќе користи природен гас и ќе обезбеди можности за зголемено земјоделско производство;
- Модернизација и ревитализација на ТЕЦ Битола и рудниците Суводол и Брод-Гнеотино; како и топлификација на Битола, Могила и Новаци;
- Изградба на ХЕ Чебрен за искористување на хидро потенцијалот во овој регион;
- Развој на Парк на ветерни електрани во Југоисточен плански регион;
- Ревитализација на постојните далекуводи и трансформаторски станици како и изградба на нови;
- Интерконекција на гасоводот меѓу Северна Македонија и Грција со огранок кон Косово и Србија;
- Изградба на магистрални гасоводи за пренос на природен гас;
- Воспоставување јавно приватно партнерство за изградба на 80-100 MW фотонапонска електроцентрала на местото на стариот рудник во Осломеј;
- Зголемување на учеството на Југоисточниот, Источниот и Североисточниот плански регион во производството на електрична енергија од обновливи извори;
- Воспоставување на Фондот за енергетска ефикасност;
- Реновирање на јавни и приватни објекти за да се исполнат минималните енергетски перформанси;
- Стимулации за изолирање на домовите и воведување на поефикасни технологии за загревање на домаќинствата како топлотни пумпи (инвертер клима уреди);

Спроведување родово-сензитивни анализи на локално и регионално ниво при планирањето и дизајнирањето на инфраструктурните проекти а со цел да се утврдат различните потреби на жените и мажите во одделните општини и региони.

Опис на влијанијата	Најголем дел од горенаведените мерки претставуваат капитални проекти, за кои се потребни големи инвестиции, дел од нив се обезбедени од Економскиот и инвестициски план на ЕУ за Западен Балкан, а дел се обезбедени или ќе бидат обезбедени од страна на МЛС и други владини Агенции и странски донатори. Иако целта е подобрување на квалитетот на животот и заштита на животната средина, сепак овие проекти подлежат на постапка за оцена на влијанијата врз животната средина преку изработка на студија за ОВЖС. Евидентни се влијанијата врз животната средина во фазата на изградба, како што се влошување на квалитетот на воздухот, бучава и вибрации, влошување на квалитетот на водите на одредени подрачја, негативно влијание врз биодиверзитетот и здравјето на луѓето. Дел од овие влијанија се само краткорочни, а дел долгорочни. Во оперативната фаза не се очекуваат значителни негативни влијанија. Сепак во ОВЖС студиите за секој од проектите поединечно ќе бидат утврдени прецизно негативните влијанија и ќе бидат дефинирани соодветни мерки за нивно ублажување.								
Оцена на влијанијата	население	човеково здравје	воздух	климатски промени	биодиверзитет и природно наследство	води	почва	културно наследство	материјалн и добра
	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-

Мерки за намалување на влијанијата	- обезбедување учество на сите заинтересирани страни во процесот на донесување одлуки за реализирање на дефинираните мерки; - почитување на мерките за намалување на емисии во воздух (користење на еколошки горива, користење на исправна механизација, избегнување на работа во сушни периоди и сл.) - почитување на мерките за контрола на ниво на бучава (користење на технички исправна опрема, работа во дневните часови и сл.) - почитување на мерките за намалување на влијанијата врз водите, биодиверзитетот и природното наследство - почитување и доследно спроведување на сите мерки кои се предвидени во елаборатите или студиите за ОВЖС
Стратешка цел 1: Порамномерно економски развиени, еколошки одржливи и конкуренти плански региони низ доследно спроведена паметна специјализација и посилно стимулирање на приватните инвестиции во синергија со јавните инвестиции	
Приоритет 1.4: Регионален пристап при конципирање на политиките за поддршка на претприемништвото и развој на индустријата	
<u>Насочување на државната помош за директна финансиска поддршка или техничка поддршка за развој на капацитетите на МСП приоритетно кон активните деловни субјекти во помалку развиените плански региони</u>	
<u>Зголемување на бројот на финансирани проекти кои директно целат кон зајакнување на претприемништвото и развојот на секторот на МСП</u>	
<u>Воспоставување облици на меѓуопштинска соработка за поддршка на претприемништвото и МСП на ниво на плански регион за да се обединат ограничените финансиски средства од буџетот на општините во заеднички и целисходни програми за развој на претприемништвото и МСП</u>	
<u>ФИТР да инвестира во развој на капацитети на МСП за подготовка на квалитетни проектни апликации и во јакнење на свеста на претприемачите за придобивките од иновациите.</u>	
<u>Генерирање евиденција со родово-разделени податоци за бројот на апликанти кај институциите кои доделуваат директна помош за приватниот сектор.</u>	
<u>Синхронизација на програмите на ФИТР со програмите за поддршка на науката на МОН а со цел да се постигне синергија и остварување на комплементарни ефекти.</u>	
<u>Профилирање на планските региони низ т.н Паметна специјализација. За таа цел е неопходно да се подготви продлабочена и интегрирана Студија на конкурентските предности на секој регион/општина.</u>	
<u>Креирање на општински и регионални бази на податоци за следење на иновативните претприемнички активности на жените овозможувајќи спроведување на родово-базирани анализи во секторот МСП и иновациите.</u>	
<u>Окрупнување на постоечката организациска рамка за поддршка на претприемништвото и МСП на ниво на плански региони преку постепена консолидација на овие организации во една мрежа на ниво на плански регион или барем делумно да се амалгамираат (спојат) во рамки на Бизнис центрите како организациска единица на Центрите за развој на планските региони.</u>	
<u>Вградување на регионална компонента во Стратегијата за развој на индустријата во Северна Македонија;</u>	
<u>Овозможување даночни ослободувања и други стимулации за лоцирање и развој на одделни индустрии во помалку развиените плански региони земајќи ги предвид нивните споредбени предности.</u>	
Опис на влијанијата	Мерките кои се дефинирани под овој приоритет се генерални, општи и се однесуваат на долготрајни политики и процеси. Доколку истите мерки бидат разработени на ниво на проект или активност кои може да имаат влијание врз медиумите и областите на животната средина, ќе биде спроведена дополнителна постапка за оцена на влијанијата врз животната средина (елаборат или студија за ОВЖС).

Оцена на влијанијата	население	човеково здравје	воздух и	климатски промени	биодиверзитет и природно наследство	води	Почва	културно наследство	материјалн и добра
	/	/	/	/	/	/	/	/	/
Мерки за намалување на влијанијата	Во оваа фаза нема потреба од предвидување на мерки за намалување на влијанијата врз животната средина								
Стратешка цел 1: Порамномерно економски развиени, еколошки одржливи и конкуренти плански региони низ доследно спроведена паметна специјализија и посилно стимулирање на приватните инвестиции во синергија со јавните инвестиции									
Приоритет 1.5: Подобрување на структурата на работната сила во планските региони и инвестирање во човечки капитал									
Имплементирање на програми за обука и тренинг на работната сила.									
Имплементирање на програми кои ќе го стимулираат вработувањето во приватниот сектор, како што е субвенционирање на платите кај новопримените работници, доделување на грантови за самовработување, даночни ослободувања за ново примените работници и сл.									
Имплементирање на програми за директно вработување во јавниот сектор.									
Имплементирање на програми кои ќе ги едуцираат невработените да бараат работа.									
Имплементирање на програми за стимулирање на вработувањето на младите и жените.									
Имплементирање на програми кои се однесуваат на категоријата на лица со посебни потреби.									
Имплементирање на програми за практиканство со цел да се зголеми вработливоста на младите невработени, жените и други ранливи категории од населението.									
Закон за младинска гаранција со што ќе се институционализира оваа форма на поддршка на младите до вработување;									
Закон за поддршка на социјално претприемништво, со фокус на младите и жените, и центри за поддршка на социјални претпријатија на ниво на плански региони;									
Окрупнување на општинските економско-социјални совети на ниво на плански региони а со цел да се трансформираат во посуштински чинители на регионалниот развој .									
Формализирање на неформалното вработување кое е особено карактеристично за ранливите категории население како што се: жените, младите, лицата со низок степен на образование и Ромите.									
Јакнење на институционалните капацитетите на планските региони со цел олеснување на пристапот до пазарот на трудот на ранливите категории на граѓани, особено жените од руралните средини, самохраните мајки и жените без образование или со низок степен на образование									
Опис на влијанијата	Мерките кои се дефинирани под овој приоритет се генерлани, општи и се однесуваат на долготрајни политики и процеси. Доколку истите мерки бидат разработени на ниво на проект или активност кои може да имаат влијание врз медиумите и областите на животната средина, ќе биде спроведена дополнителна постапка за оцена на влијанијата врз животната средина (елаборат или студија за ОВЖС).								
Оцена на влијанијата	население	човеково здравје	воздух и	климатски промени	биодиверзитет и природно наследство	води	Почва	културно наследство	материјалн и добра

	/	/	/	/	/	/	/	/	/
Мерки за намалување на влијанијата	Во оваа фаза нема потреба од предвидување на мерки за намалување на влијанијата врз животната средина								
Стратешка цел 1: Порамномерно економски развиени, еколошки одржливи и конкуренти плански региони низ доследно спроведена паметна специјализија и посилно стимулирање на приватните инвестиции во синергија со јавните инвестиции									
Приоритет 1.6: Развој на земјоделството и рурален развој заснован на споредбените предности на планските региони									
Зголемување на обработливата површина во планските региони преку уредување на имотно-правните односи, создавање услови за производство на необработените површини, како и пренамена на дел од пасиштата									
Законско дорегулирање на праксата на наследување на земјиштето и негова прераспределба помеѓу повеќе наследници, како и ревидирање на земјишната и даночната политика во насока на мотивирање на користењето на земјоделското земјиште и демотивирање на поседувањето на истото без да се обработува.									
Јакнење и окрупнување на земјоделските стопанства во планските регион преку олеснување и одредени бенефиции за малите стопанства за зголемување на обемот на работа и економските резултати и преминување во правна форма на субјекти - стопанства,									
Поддршка и создавање услови за формирање на земјоделски задруги во планските региони, преку олеснување и одредени бенефиции за формирање и поддршка во работата									
Поддршка, поттикнување и создавање предуслови за зголемување на инвестициите во извори и системи за наводнување и одводнување во планските региони									
Формирање на агро-индустриски зони како центри за поттикнување и олеснување на економските активности во земјоделството									
Воспоставување оперативен систем за превенција и менаџирање на шумски пожари во планските регион.									
Зајакнување на положбата на жените во руралните подрачја преку промовирање на правото на сопственост на имот и правото да располагаат со ресурси.									
Поттикнување и приоритизација на учеството на жените како носители на земјоделски стопанства.									
Градење на капацитетите на жените како претприемачи, но и нивните квалификации и стручност за поголемо учество во формалната/платена работна сила;									
Воспоставување соодветна база на регионално ниво на родово-разделени податоци за да може преку темелна анализа да се планира и да се развиваат идни стратегии, политики и мерки за поддршка на жените во земјоделството и руралните средини;									
Зголемена поддршка за заштита и промоција на традиционалните одлики и производи во планските региони.									
Формирање на посебна Канцеларија за планински туризам и планински содржини									
Поддршка и спроведување на мерките за адаптација кон и митигација на климатските промени за Југоисточниот и Вардарскиот плански регион како и поддршка за подетални регионални анализи и формулирање на регионални стратегии и планови поврзани со климатските промени.									
Опис на влијанијата	Мерките кои се дефинирани под овој приоритет се генерални, општи и се однесуваат на долготрајни политики и процеси. Доколку истите мерки бидат разработени на ниво на проект или активност кои може да имаат влијание врз медиумите и областите на животната средина, ќе биде спроведена дополнителна постапка за оцена на влијанијата врз животната средина (елаборат или студија за ОВЖС). Активноста								

	која предвидува формирање на агро-индустриски зони најверојатно ќе подлежи на повторна оцена на влијанието врз животната средина								
Оцена на влијанијата	население	човеково здравје	воздух и	климатски промени	биодиверзитет и природно наследство	води	Почва	културно наследство	материјалн и добра
	/	/	/	/	/	/	/	/	/
Мерки за намалување на влијанијата	Во оваа фаза нема потреба од предвидување на мерки за намалување на влијанијата врз животната средина								
Стратешка цел 1: Порамномерно економски развиени, еколошки одржливи и конкуренти плански региони низ доследно спроведена паметна специјализија и посилно стимулирање на приватните инвестиции во синергија со јавните инвестиции									
Приоритет 1.7: Намалување на негативните влијанија и подобрена заштита на животната средина во планските региони, постигнување поголема отпорност на климатските промени и водење на подинамичен и повеќекратно зголемен инвестициски циклус									
<u>Развој и унапредување на инфраструктурата за водни услуги во сите плански региони:</u>									
- Изградба на брани во Југоисточниот, Источниот и Североисточниот плански регион; - Подобрување на покриеноста на населението со јавен водовод во Полошкиот и Североисточниот плански регион; - Приоритетна изградба на водоводната мрежа во одредени општини; - Каптирање на нови извори на вода со кои што би се елиминирал дефицитот на вода за пиење; - Реконструкција на водоводната мрежа во руралните подрачја; - Приоритетна изградба на нови станици за третман на водата за пиење во одредени општините; - Подобрување на инфраструктурата за собирање на отпадни комунални води, нова канализациона мрежа, во сите плански региони; - Приоритетна изградба на колекторски системи и нови пречистителни станици за урбани отпадни води - Приоритетна рехабилитација на системите за наводнување; - Приоритетна изградба на нови системи за наводнување; - Подготовка, донесување и спроведување на Плановите за управување со речните сливови. - Развој и унапредување на инфраструктурата за управување со отпад во сите плански региони: - Воспоставување интегрирани системи за управување со отпад во сите плански региони; - Проширување на услугата за собирање и транспорт на отпадот во сите региони; - Изградба на нови регионални депонии според ЕУ стандарди и затварање на старите општински депонии во сите плански региони; - Континуирано подигнување на јавната свест низ јавни кампањи и разговори со домаќинствата и индустријата со цел да се зголеми процентот на рециклирање на комунален отпад до 25% во Североисточен и Источен плански регион, и до 35% во Југоисточен, Југозападен, Пелагониски, Полошки, Вардарски и Скопски плански регион; - Донесување и спроведување на Националниот План за превенција на создавање на отпад како и новите закони и подзаконски акти од оваа област.									
<u>Обезбедување поквалитетен амбиентен воздух во сите плански региони но со фокус на главниот град Скопје и поголемите градски населби:</u>									
- Спроведување поефикасен инспекциски надзор и контрола; - Изменување и дополнување на Законот за квалитетот на амбиентниот воздух, со цел да се уреди на јасен начин подготовката на општинските планови за квалитет на воздухот и на краткорочните акциски планови, како и да се овозможи поефикасно спроведување на мерките за подобрување на квалитетот на воздухот; - Подготовка и донесување на нов 5-годишен Национален План за заштита на амбиентниот воздух со прецизно утврдување на инвестициските потреби, приоритизација на инвестициите и со силна регионална компонента;									

- Подготовка и донесување Планови за квалитет на амбиентниот воздух од страна на сите урбани општини;
 - Редовно одржување и надградба на националната мрежа за мониторинг на квалитетот на воздухот;
 - Закон за индустриски емисии и обезбедување меки кредитни линии за набавка на опрема и нови технологии за намалување на загадувањето на животната средина за малите, средни и големи капацитети, со даночни олеснувања при увоз;
 - Забрзан премин на А-ИСКЗ и Б-ИСКЗ дозволите за усогласување со оперативен план (ДУОП) во А и Б интегрирани еколошки дозволи преку исполнување на условите кои се зададени во оперативните планови во секоја од ДУОП на инсталациите како и издавање на А-ИЕД и Б-ИЕД на нови инсталации.
 - Закон за измени и дополнувања на Законот за возила во насока на рестрикции во сообраќајот во однос на еуро класи;
 - Подобрување на енергетската ефикасност и стимулирање на употреба на поодржливи горива во секторите домување и енергетика (вклучително и во индустријата);
 - Развој на терцијарната гасоводна мрежа во градот Скопје но и постепен развој во сите градски населби каде има пристап до секундарна мрежа
 - Заострување на прописите за влажност на огревното дрво бидејќи директно влијае на зголемување на потрошувачката и доследно санкционирање на прекршоци;
 - Замена на постоечките нееколошки системи за греење во домаќинствата, градинките, основните и средните училишта, здравствените и административните објекти во најзагадените градови, со горилници на плин, АЦ инвертери, ВРФ системи и топлински пумпи како и поставување на фотоволтаични панели на јавни објекти, надоместување на дел од трошоците за купени и вградени сончеви термални колекторски системи во домаќинствата и сл;
 - Набавка на пречистувачи за воздух за градинките, училиштата и здравствените и административните објекти, како и поддршка за инсталирање филтри во малите и средни претпријатија кои испуштаат штетни материји во воздухот;
 - Обнова на возниот парк на патнички возила но и на автобуси во јавниот превоз (минимум на метан, класа ЕУРО 6) и понатамошна модернизација на јавниот превоз (електричен и хибриден погон);
 - Субвенции за набавка на велосипеди и е-тротинети и други активни мерки.
- Унапредувањето на управувањето со заштитените подрачја во сите плански региони:
- Воспоставување на функционално поврзани заштитени подрачја како еколошка мрежа компатибилна со стандардите на НАТУРА 2000 (мрежа на заштитени подрачја на ЕУ);
 - Подготовка на планови за управување со заштитените подрачја, акциски планови и програми за заштита на екосистеми и живеалишта на видовите;;
 - Забрана за изградба на нови мали хидроелектрани во заштитени подрачја;
 - Унапредено управување со заштитените подрачја преку засилено финансирање и доследна примена на плаќања за еко-системски услуги;
- Санирање на индустриските жешки точки во планските региони:
- Подготовка на техничка документација и спроведување на плановите за приоритетна ремедијација на индустриските жаришта во Скопскиот плански регион – ОХИС и МАКСТИЛ, Пелагонискиот плански регион - РЕК Битола, Полошки плански регион – Југохром, Источен плански регион - МХК Злетово, Југозападен плански регион - РЕК Осломеј, сите до 2025 година, а до 2029 година да се направи ремедијација на уште 6 историски жешки точки.
- Ублажување на негативните ефекти од климатските промени во сите плански региони:
- Закон за климатска акција и подготовка на Стратегии за климатски промени во сите плански региони;
 - Зголемување на инвестициите во енергетската ефикасност, но и реализација на предложените мерки во стратешките плански документи од областа на климатски промени и адаптација кон климатските промени чија подготовка е во тек;
 - Воведување системи за согорување на депонискиот гас при изградба на регионалните депонии, на кои ќе се врши механички и биолошки третман на отпадот со компостирање;
 - Мапирање на најранливите категории од населението, жени, мажи и деца кои би биле најмногу погодени од климатските промени и нивна поддршка во плановите за справување со ризици.
- Унапредување на управувањето со бучавата во општини кои имаат поголем број жители преку подготовка на стратешки карти за бучава и акциони планови за бучава со цел

намалување на бучавата во животната средина а со тоа и подобрување на квалитетот на живот кај населението во урбаните подрачја; - Унапредување на надзорот низ соработка на централната со локалните власти и воспоставување на облици на меѓуопштинска соработка.									
Опис на влијанијата	Најголем дел од горенаведените мерки претставуваат капитални проекти, за кои се потребни големи инвестиции, дел од нив се обезбедени од Економскиот и инвестициски план на ЕУ за Западен Балкан, а дел се обезбедени или ќе бидат обезбедени од страна на МЛС и други владини Агенции и странски донатори. Иако целта е подобрување на квалитетот на животот и заштита на животната средина, сепак овие проекти подлежат на постапка за оцена на влијанијата врз животната средина преку изработка на студија за ОВЖС. Евидентни се влијанијата врз животната средина во фазата на изградба, како што се влошување на квалитетот на воздухот, бучава и вибрации, влошување на квалитетот на водите на одредени подрачја, негативно влијание врз биодиверзитетот и здравјето на луѓето. Дел од овие влијанија се само краткорочни, а дел долгорочни. Во оперативната фаза не се очекуваат значителни негативни влијанија. Сепак во ОВЖС студиите за секој од проектите поединечно ќе бидат утврдени прецизно негативните влијанија и ќе бидат дефинирани соодветни мерки за нивно ублажување.								
Оцена на влијанијата	население	човеково здравје	воздух и	климатски промени	биодиверзитет и природно наследство	води	Почва	културно наследство	материјалн и добра
	-/+	-/+	-/+	-/+	-/+	+/+	-/+	-/+	+/+
Мерки за намалување на влијанијата	- обезбедување учество на сите заинтересирани страни во процесот на донесување одлуки за реализирање на мерките и активностите дефинирани во Стратегијата; - изработка на елаборат/и за заштита на животна средина или студија за ОВЖС пред изградба/реконструкција на постоечката инфраструктура, како и изградбата на нови и реконструкција на постоечките туристички локалитети; - примена на мерките за намалување на влијанијата во фаза на изградба/реконструкција (намалување на емисиите од издувните гасови, попрскување на земјената површина каде треба да се изведат земјени и градежни работи, како и користење на распрскавачи на база на вода - за намалување на прашина, собирање на создадениот отпад, намалување на ниво на бучава и сл) - почитување на мерките за контрола на ниво на бучава (користење на технички исправна опрема, работа во дневните часови и сл) - почитување на мерките за намалување на влијанијата врз водите, биодиверзитетот и природното наследство - почитување и доследно спроведување на сите мерки кои се предвидени во елаборатите или студиите за ОВЖС								
Стратешка цел 2: Атрактивни плански региони со унапредени локални услуги, ефективен пристап до пазарот на труд, обезбеден повисок степен на родова еднаквост и ефективна социјална заштита на најранливите групи од населението									
Приоритет 2.1: Стимулирање на развојот на недоволно развиените, депопулационите подрачја и подрачјата со специфични развојни потреби									
Покачување на износот на средства наменети за изградба на социјални станови во подрачја со тренд на депопулација а со цел да им бидат доделени на млади лица и брачни парови по многу поволни цени;									
Давање на бесплатни парцели со симболични комунални давачки за градба и обезбедена инфраструктура во подрачја со специфични развојни потреби;									
Креирање на работни места особено за најранливите категории на населението, жените и младите а со фокус на руралните средини и малите градови и примарно во Пелагонискиот плански регион како регион со најинтензивно демографско стареење;									
Поттикнување на повисоки вредности на стапката на природен прираст особено во Пелагонискиот, Источниот, Вардарскиот, Југоисточниот, Југозападниот и Североисточниот плански регион преку:									
- Утврдување на право на флексибилно работно време за мајки со повеќе деца; - Правна заштита на бремените жени од добивање на отказни решенија од работните места за време на бременост и породилно отсуство;									

- Подобен пристап на жените до здравствена заштита пред се амбуланти и гинеколошки ординации во руралните средини;
- Зголемен опфат на деца во предучилишни установи преку изградба на повеќе градинки, особено во руралните средини како и други начини за згрижување на деца (отворање на центри за ран детски развој и сл.) како и промовирање на споделено родителско отсуство;
- Овозможување бесплатен дневен престој во установите за згрижување деца за родителите со поголем број на деца проследено и со обезбедување финансиска помош и поддршка за образованието на децата кои потекнуваат од повеќе членени семејства.

Заострување на условите за стекнување жителство во градот Скопје и во општините од Скопскиот плански регион со цел да се демотивираат интензивни миграции кон главниот град на државата;

Формирање на Национален демографски институт

Опис на влијанијата	Мерките кои се дефинирани под овој приоритет се генерални, општи и се однесуваат на долготрајни политики и процеси. Доколку истите мерки бидат разработени на ниво на проект или активност кои може да имаат влијание врз медиумите и областите на животната средина, ќе биде спроведена дополнителна постапка за оцена на влијанијата врз животната средина (елаборат или студија за ОВЖС). Генерално овој приоритет се однесува на изградба на објекти од социјален карактер (домови, градинки, здравствена заштита). За овие објекти од помал опфат не се спроведува постапка за ОВЖС, но секако треба да се направи детална проценка во согласност со Уредбите за определување на проекти.								
Оцена на влијанијата	население	човеково здравје	воздух и	климатски промени	биодиверзитет и природно наследство	води	Почва	културно наследство	материјалн и добра
	/	/	/	/	/	/	/	/	/
Мерки за намалување на влијанијата	Во оваа фаза нема потреба од предвидување на мерки за намалување на влијанијата врз животната средина								

Стратешка цел 2: Атрактивни плански региони со унапредени локални услуги, ефективен пристап до пазарот на труд, обезбеден повисок степен на родова еднаквост и ефективна социјална заштита на најранливите групи од населението

Приоритет 2.2: Создавање на систем на современо просторно планирање со силна регионална компонента и создавање на инфраструктура на знаење во областа на регионалното просторно планирање

Закон за просторно планирање, како основна правна рамка за процесот на изработка и донесување на новиот Просторен план на РСМ, регионалните просторни планови, како и за инструментите, мерките и активностите за негово спроведување;

Подготовка и донесување на сите неопходни подзаконски акти со кои ќе се комплетира целокупната регулатива од областа на регионалното просторно планирање;

Назначување институција од подсистемот за регионален развој со непосредна одговорност за регионалното просторно планирање која поблиску би соработувала со Агенцијата за просторно планирање;

Проширување на мандатот на Советите за развој на планските региони или како алтернатива да се воспостави засебно советодавно тело за регионално просторно планирање;

Нов Просторен план на РСМ како национална стратегија за просторен развој на државата, и долгорочен развоен документ за организација, користење и заштита на територијата на државата;

Подготовка и донесување на регионални просторни планови за сите плански региони како највисоки стратешки документи за уредување на просторот на планските региони и интеграција на сите сфери на просторен развој на регионите, со цел за рационално користење на природните ресурси и развојните фактори и потенцијали поставени врз

<u>основа на начелото на одржлив развој;</u> <u>Финансиско зајакнување на регионалното просторно планирање преку создавање редовни и стабилни извори за финансирање со цел да се зголеми опфатеноста на регионите со просторно планска документација.</u>									
Опис на влијанијата	Мерките кои се дефинирани под овој приоритет се генерлани, општи и се однесуваат на долготрајни политики и процеси. Доколку истите мерки бидат разработени на ниво на проект или активност кои може да имаат влијание врз медиумите и областите на животната средина, ќе биде спроведена дополнителна постапка за оцена на влијанијата врз животната средина (елаборат или студија за ОВЖС). Генерално овој приоритет се однесува на изградба на објекти од социјален карактер (домови, градинки, здравствена заштита). За овие објекти од помал опфат не се спроведува постапка за ОВЖС, но секако треа да се направи детална процена во согласност со Уредбите за опреселување на проекти.								
Оцена на влијанијата	население	човеково здравје	воздух и	климатски промени	биодиверзите т и природно наследство	води	Почва	културно наследство	материјалн и добра
	/	/	/	/	/	/	/	/	/
Мерки за намалување на влијанијата	Во оваа фаза нема потреба од предвидување на мерки за намалување на влијанијата врз животната средина								
Стратешка цел 2: Атрактивни плански региони со унапредени локални услуги, ефективен пристап до пазарот на труд, обезбеден повисок степен на родова еднаквост и ефективна социјална заштита на најранливите групи од населението									
Приоритет 2.3: Обезбедување поголема социјална кохезија меѓу и во рамките на планските региони									
<u>Намалување на сиромаштијата и социјалната исклученост во планските региони</u> <u>Унапредување на социјалната заштита во планските региони</u> <u>Унапредување на заштитата на децата во планските региони</u> <u>Унапредување на грижата за старите лица во планските региони</u> <u>Унапредување на здравствената заштита и достапноста на здравствените услуги во планските региони</u> <u>Унапредување на домувањето во планските региони</u> <u>Унапредување на водењето и достапноста на регионалните статистики</u>									
Опис на влијанијата	Мерките кои се дефинирани под овој приоритет се генерлани, општи и се однесуваат на долготрајни политики и процеси. Доколку истите мерки бидат разработени на ниво на проект или активност кои може да имаат влијание врз медиумите и областите на животната средина, ќе биде спроведена дополнителна постапка за оцена на влијанијата врз животната средина (елаборат или студија за ОВЖС). Генерално овој приоритет се однесува на изградба на објекти од социјален карактер (домови, градинки, здравствена заштита). За овие објекти од помал опфат не се спроведува постапка за ОВЖС, но секако треба да се направи детална процена во согласност со Уредбите за определување на проекти.								
Опис на влијанијата	Население	човеково здравје	воздух и	климатски промени	биодиверзитет и природно наследство	води	Почва	културно наследство	
	/	/	/	/	/	/	/	/	/

Мерки за намалување на влијанијата	Во оваа фаза нема потреба од предвидување на мерки за намалување на влијанијата врз животната средина							
Стратешка цел 2: Атрактивни плански региони со унапредени локални услуги, ефективен пристап до пазарот на труд, обезбеден повисок степен на родова еднаквост и ефективна социјална заштита на најранливите групи од населението								
Приоритет 2.4: Обезбедување повисок степен на родова еднаквост во планските региони								
<u>Унапредување на практиките за идентификација на родовите прашања и нивната примена во процесот на социјална заштита и социјална работа,</u>								
<u>Воспоставување и јакнење на капацитетите за родова еднаквост на членовите на општинските совети, Комисијата за еднакви можности (КЕМ) и Комисијата за социјална,</u>								
<u>здравствена и детска заштита (КСЗДЗ).</u>								
<u>Системско и релевантно собирање на родово сегрегирани податоци и нивна анализа од родов аспект, и воспоставување на јасни механизми за соработка и размена на информации помеѓу клучните актери</u>								
<u>Зголемување на опфатот на децата во градинки што ќе овозможи повеќе можности за активирање на пазарот на труд на родителите посебно мајките;</u>								
<u>Зголемување на бројот на матични гинеколози по општини со целосен опфат на жените особено оние од руралните средини како и генерално подобрување на пристапот до здравствени услуги за сите групи жени;</u>								
<u>Надминување на воочениот диспарат со непостоење на засолништа - центри за жртви на родово засновано насилство во Североисточниот, Југозападниот, Полошкиот и Југоисточниот плански регион. Надградба на сите 8 засолништа согласно стандардите на Истанбулската Конвенција.</u>								
<u>Обезбедување систематско собирање на податоци за родово засновано насилство.</u>								
Опис на влијанијата	Мерките кои се дефинирани под овој приоритет се генерални, општи и се однесуваат на долготрајни политики и процеси. Доколку истите мерки бидат разработени на ниво на проект или активност кои може да имаат влијание врз медиумите и областите на животната средина, ќе биде спроведена дополнителна постапка за оцена на влијанијата врз животната средина (елаборат или студија за ОВЖС). Генерално овој приоритет се однесува на изградба на објекти од социјален карактер (домови, градинки, здравствена заштита). За овие објекти од помал опфат не се спроведува постапка за ОВЖС, но секако треба да се направи детална процена во согласност со Уредбите за определување на проекти.							
Опис на влијанијата	Население	човеково здравје	воздух и	климатски промени	биодиверзитет и природно наследство	води	Почва	културно наследство
	/	/	/	/	/	/	/	/
Мерки за намалување на влијанијата	Во оваа фаза нема потреба од предвидување на мерки за намалување на влијанијата врз животната средина							
Стратешка цел 2: Атрактивни плански региони со унапредени локални услуги, ефективен пристап до пазарот на труд, обезбеден повисок степен на родова еднаквост и ефективна социјална заштита на најранливите групи од населението								
Приоритет 2.5: Развој на основното и средното образование според спецификите на планските региони, низ оптимизација на мрежите на училишта и согласно потребите на пазарот на труд								
<u>Оптимизација на мрежата на училишта за основно образование</u>								
<u>Оптимизацијата преку редефинирање на мрежата на училишта за средно образование</u>								

<u>Зајакнување на човечките капацитети во општините за обезбедување на квалитет во образованието</u>								
<u>Дизајнирање и примена на алатки и механизми за разбивање на родовите стереотипи во образованието</u>								
<u>Развивање на посебни пристапи за деца од социјално ранливи категории и маргинализирани заедници</u>								
<u>Промоција и поддршка на пофлексибилни родови улоги со цел намалување на влијанието на традиционалната поделба на родови улоги врз изборот на професија.</u>								
<u>Дизајнирање на модел на распределба на инвестициските програми (капитални инвестиции) во основното и средното образование</u>								
Опис на влијанијата	Мерките кои се дефинирани под овој приоритет се генерлани, општи и се однесуваат на долготрајни политики и процеси. Доколку истите мерки бидат разработени на ниво на проект или активност кои може да имаат влијание врз медиумите и областите на животната средина, ќе биде спроведена дополнителна постапка за оцена на влијанијата врз животната средина (елаборат или студија за ОВЖС). Генерално овој приоритет се однесува на изградба на објекти од социјален карактер (домови, градинки, здравствена заштита). За овие објекти од помал опфат не се спроведува постапка за ОВЖС, но секако треба да се направи детална процена во согласност со Уредбите за определување на проекти.							
Опис на влијанијата	Население	човеково здравје	воздух и	климатски промени	биодиверзитет и природно наследство	води	Почва	културно наследство
	/	/	/	/	/	/	/	/
Мерки за намалување на влијанијата	Во оваа фаза нема потреба од предвидување на мерки за намалување на влијанијата врз животната средина							
Стратешка цел 2: Атрактивни плански региони со унапредени локални услуги, ефективен пристап до пазарот на труд, обезбеден повисок степен на родова еднаквост и ефективна социјална заштита на најранливите групи од населението								
Приоритет 2.6: Постепено надминување на инфраструктурните диспаритети помеѓу планските региони во културата, спортот и рекреацијата, и противпожарната заштита								
<u>Планирање доволно средства во Стратегијата за развој на културата и буџетот на Република Северна Македонија</u>								
<u>Унапредување на културниот туризам, културните индустрии и занаети, како и независната културна сцена</u>								
<u>Планирање доволно средства во Буџетот на Северна Македонија за надминување на воочените диспаритетети во инфраструктура на спортски објекти</u>								
<u>Реконструкција и одржување на изградените објекти за спорт;</u>								
<u>Организирање регионални настани за поттикнување на жените да се вклучат во спортски и рекреативни активности;</u>								
<u>Зголемување на бројот на пожарникари во ТППЕ и забрзана обнова на недвижни и движни добра во сите плански региони</u>								
Мерките кои се дефинирани под овој приоритет се генерлани, општи и се однесуваат на долготрајни политики и процеси. Доколку истите мерки бидат разработени на ниво на проект или активност кои може да имаат влијание врз медиумите и областите на животната средина, ќе биде спроведена дополнителна постапка за оцена на влијанијата врз животната средина (елаборат или студија за ОВЖС). Генерално овој приоритет се однесува на изградба на објекти за развој на спорт и рекреација, како и објекти од областа на културата. За овие објекти од помал опфат не се спроведува постапка за ОВЖС, но секако треба да се направи детална процена во согласност со Уредбите за определување на проекти.								
Опис на влијанијата	Население	човеково здравје	воздух и	климатски промени	биодиверзитет и природно наследство	води	Почва	културно наследство

	/	/	/	/	/	/	/	/
Мерки за намалување на влијанијата	Во оваа фаза нема потреба од предвидување на мерки за намалување на влијанијата врз животната средина							
Стратешка цел 3: Значително зајакната политика за регионален развој, подобрени финансиски инструменти за нејзино спроведување и изградени административни капацитети на централно, регионално и локално ниво								
Приоритет 3.1: Подобрување на нормативната рамка за рамномерен регионален развој								
Донесување нов Закон за рамномерен регионален развој;								
Подготовка и донесување на нов Правилник за Методологијата за изработка на планските документи за регионален развој.								
Опис на влијанијата	Мерките кои се дефинирани под овој приоритет се генерлани, општи и се однесуваат на долготрајни политики и процеси. Доколку истите мерки бидат разработени на ниво на проект или активност кои може да имаат влијание врз медиумите и областите на животната средина, ќе биде спроведена дополнителна постапка за оцена на влијанијата врз животната средина (елаборат или студија за ОВЖС).							
Опис на влијанијата	Население	човеково здравје	воздух и	климатски промени	биодиверзитет и природно наследство	води	Почва	културно наследство
	/	/	/	/	/	/	/	/
Мерки за намалување на влијанијата	Во оваа фаза нема потреба од предвидување на мерки за намалување на влијанијата врз животната средина							
Стратешка цел 3: Значително зајакната политика за регионален развој, подобрени финансиски инструменти за нејзино спроведување и изградени административни капацитети на централно, регионално и локално ниво								
Приоритет 3.2: Унапредена координација при спроведување на политиката за рамномерен регионален развој, мониторинг, оценување и известување за постигнатите резултати								
Одржување и унапредување на електронскиот систем за координација при процесот на планирање, имплементирање и мониторинг на средствата за рамномерен регионален развој (СИ-РЕ-РА).								
Опис на влијанијата	Мерките кои се дефинирани под овој приоритет се генерлани, општи и се однесуваат на долготрајни политики и процеси. Доколку истите мерки бидат разработени на ниво на проект или активност кои може да имаат влијание врз медиумите и областите на животната средина, ќе биде спроведена дополнителна постапка за оцена на влијанијата врз животната средина (елаборат или студија за ОВЖС).							
Опис на влијанијата	Население	човеково здравје	воздух и	климатски промени	биодиверзитет и природно наследство	води	Почва	културно наследство
	/	/	/	/	/	/	/	/
Мерки за намалување на влијанијата	Во оваа фаза нема потреба од предвидување на мерки за намалување на влијанијата врз животната средина							
Стратешка цел 3: Значително зајакната политика за регионален развој, подобрени финансиски инструменти за нејзино спроведување и изградени административни								

капацитети на централно, регионално и локално ниво

Приоритет 3.3: Обезбедување поголемо чувство на сопственост од страна на локалните и регионални чинители врз политиката за рамномерен регионален развој и изградба на нивните капацитети

Одржување на регионални форуми како редовна практика за вклучување на сите засегнати страни во планските региони, а особено претставници на социјално ранливите групи, младите и жените (50% од учесниците да бидат жени) при приоритизација и селекција на регионалните проекти;

Спроведување активности за јакнење на капацитетите на Центрите за развој на планските региони и поддршка на Бизнис центрите формирани во нивни рамки;

Градење на капацитетите на вработените во Центрите за развој на планските региони по однос на собирање, анализирање и следење на родово-разделени податоци и индикатори и нивна примена при градењето на политиките за рамномерен регионален развој.

Опис на влијанијата	Мерките кои се дефинирани под овој приоритет се генерални, општи и се однесуваат на долготрајни политики и процеси. Доколку истите мерки бидат разработени на ниво на проект или активност кои може да имаат влијание врз медиумите и областите на животната средина, ќе биде спроведена дополнителна постапка за оцена на влијанијата врз животната средина (елаборат или студија за ОВЖС).							
Опис на влијанијата	Население	човеково здравје	воздух и	климатски промени	биодиверзитет и природно наследство	води	Почва	културно наследство
	/	/	/	/	/	/	/	/
Мерки за намалување на влијанијата	Во оваа фаза нема потреба од предвидување на мерки за намалување на влијанијата врз животната средина							

9. АНАЛИЗА НА АЛТЕРНАТИВИ

Постапката за СОЖС предвидува разгледување и споредба на понудени на едно или повеќе алтернативни решенија на планскиот документ, врз основа на анализа на низа од критериуми, вклучувајќи ги тука и предвидените влијанија врз животната средина. Во анализата препорачно е да бидат вклучени и економските и општествените аспекти, за да се добие адекватно решение кое ќе ги задоволи социолошките и економските потреби, но без да предизвика значителни негативни влијанија врз животната средина.

Согласно член 10 од ЗРРР, Стратегијата за РР на РСМ се донесува за период од десет години. Стратегијата ја донесува Собранието на РСМ на предлог на Владата на РСМ. За спроведување на Стратегијата се донесува тригодишен акционен план. Акциониот план го донесува Владата на Република Македонија.

Стратегијата за регионален развој на РСМ, 2021-2031 ќе се спроведува низ тригодишни акциони планови и 5-годишни Програми за развој на секој од 8-те плански региони, за чие спроведување ќе бидат подготвени и донесени специфични акциони планови.

Во Стратегијата за РР на РСМ не се разгледувани алтернативни решенија за предвидените стратешки цели и приоритети, туку предложените активности се базираат на утврдените потреби и недостатоци од Стратегијата за РР на РСМ за претходниот период 2009-2019, како и исполнување на законските обврски.

Во ова поглавје се разгледуваат две алтернативи, односно состојби без и со имплементација на Стратегијата за регионален развој на РСМ за периодот од 2021-2031.

Алтернатива 0: Состојба без имплементација на Стратегијата за регионален развој на РСМ

- Состојбата со распределба на јавните инвестиции ќе остане иста;
- Ќе продолжи тенденцијата за урбанизирање на се поголеми рурални простори, често на сметка на висококвалитетни обработливи површини, што за последица има деградација на животната средина, уништување на пејзажите, прекумерна експлоатација на природните ресурси (особено необновливите), нерационално планирање и организирање на инфраструктура;
- Ќе продолжи трендот на депопулација на ридско-планинските села и руралните области;
- Диспаритетите кај стапката на невработеност во регионите ќе останат исти или ќе се зголемат;
- Социо-економската состојба ќе остане иста или ќе се влоши;
- Состојбата со нерамномерна концентрација на активни деловни субјекти ќе остане иста или полоша;
- Состојбата со нерамномерен социјален развој помеѓу планските региони ќе биде иста или полоша;
- Квалитетот на живот, односно состојбата со водоводната и канализационата мрежа, услугите за собирање на смет и состојбата со патиштата ќе биде иста или ќе се влоши;
- Состојбата со здравјето на луѓето ќе биде иста или влошена поради постоењето на дивите депонии во близина на населените места и несоодветниот начин на управување со отпадот, неконтролирана урбанизација и несоодветно користење на земјиштето, неодржливо управување со природните ресурси и слично;
- Квалитетот на воздухот ќе остане на исто ниво или ќе се влоши;
- Состојбата со емисии на штетни гасови од неправилно управување со отпадот ќе биде иста или полоша;
- Состојбата со неконтролираното палење на отпадот во постојните и дивите депонии ќе остане иста или ќе биде полоша;
- Состојбата со неконтролирана сеча на шуми ќе биде иста или полоша;
- Процентот на искористеност на обновливите извори на енергија ќе остане ист или ќе биде помал;

- Потрошувачката на електрична енергија од фосилни горива ќе остане иста или ќе се зголеми;
- Квалитетот на води постојано ќе се вложува поради нерегулирано испуштање на фекални отпадни води од населените места,
- Состојбата со дивите депонии во близина на површинските текови ќе биде иста или полоша;
- Ист или зголемен тренд на намалување на површините под обработливо земјиште;
- Ист или зголемен тренд на бесправна сеча на шумите;
- Ист или намален квалитет на почва;
- Состојбата со дивите депонии ќе биде влошена;
- Состојбата со материјалните добра ќе биде иста или влошена (комунална, сообраќајна и енергетска инфраструктура);
- Состојбата со управување со отпад ќе биде иста или влошена

Алтернатива 1: Состојба со имплементација на Стратегијата за регионален развој на РСМ

Со имплементација на активностите и мерките предвидени во Стратегијата за РР на РСМ, се очекува да се постигне:

- Доследна примена на Индексот за степенот на развиеност на планските региони при реализација на капиталните проекти во одделните плански региони и стимулирање на приватните инвестиции;
- Подготовка на нов Просторен план на РСМ како највисок стратешки документ за организација, користење и заштита на просторот, просторни планови за сите плански региони, односно урбанистички планови за населбите;
- Стратегијата предвидува регионална политика за поттикнување на динамичен развој во другите региони и порамномерна дисперзија на инвестициите низ земјата, со цел да се намалат економските и другите диспаритети;
- Стратегијата предвидува креирање на поволна инвестициона клима за подобрување на квалитетот на економскиот раст, односно порамномерна распределба на доходот и намалување на сиромаштијата;
- Стратегијата предвидува порамномерен индустриски развој како ефикасен механизам и за намалување на внатрешните миграции кон метрополата но и кон индустриските центри во други урбани општини;
- Стратегијата предвидува мерки за развој на секторот на МСП и претприемништвото во сите плански региони;
- Стратегијата предвидува мерки за креирање ефективна побарувачка за труд во планските региони кои потфрлуваат. придружени со мерки за унапредување на вештините и компетенциите на работната сила;
- Подобен социјален инклузивен рамномерен регионален развој обезбедувајќи поголема социјална кохезија меѓу и во рамките на планските региони;
- Подобрување на локалниот економски развој;
- Подобрување на квалитетот на животот на локалното население;
- Стратегијата предвидува изградба и рехабилитација на локалните и регионалните патишта, како и инвестиции во железничкиот сообраќај;
- Стратегијата предвидува формирање на агро-индустриски зони како центри за поттикнување и олеснување на економските активности во земјоделството
- Привлекување на нови инвестиции;
- Стратегијата промовира циркуларна економија која ја интегрира економијата со напреден систем за управување со отпадот.
- Стратегијата ја промовира зелената индустрија и воведување на зелени работни места
- Подобрување на состојбата со управување со отпадот;
- Промовирање на ниско-загадувачки енергенси;
- Едукација за зголемување на свесноста за значењето на природните ресурси;

- Стратегијата ја нагласува потребата од санација на жешките точки, при што ремедијацијата ќе го намали притисокот на загадувањето врз животната средина и здравјето на луѓето
- Стратегијата предвидува рационално управување со природните богатства,
- Стратегијата промовира незагадувачки индустрии,
- Стратегијата предвидува инвестиции во поефикасни технологии за загревање на домаќинствата (пр. инвертер клима уреди)
- Стратегијата промовира циркуларна економија која ја интегрира економијата со напреден систем за управување со отпадот;
- Стратегијата ја промовира зелената индустрија и воведување на зелени работни места;
- Стратегијата промовира соодветно управување со отпадот, забрана за палење и сл;
- Одржливото управување со шумите ќе придонесе во справување со климатските промени;
- Стратегијата предвидува инвестиции, односно проекти кои се однесуваат на добивање на електрична енергија од обновливи извор (пр. парк на ветерници, соларни центри)
- Стратегијата предвидува мерки за митигација и адаптација кон климатските промени а особено за превенција на ризици од поплави и шумски пожари;
- Стратегијата предвидува ублажување на негативните ефекти од климатските промени во сите плански региони, преку низа на мерки;
- Стратегијата се залага за Зеленото сценарио во областа на енергетиката од аспект на учество на обновливи извори на енергија во бруто финалната потрошувачка на енергија;
- Стратегијата предвидува развој и унапредување на енергетската инфраструктура;
- Стратегијата предвидува развој и унапредување на транспортната инфраструктура;
- Стратегијата предвидува развој и унапредување на комуналната инфраструктура во сите плански региони (системи за снабдување со вода и одведување на вода, пречистителни станици за отпадни води)
- Стратегијата предвидува развој и унапредување на инфраструктурата за управување со отпад во сите плански региони

Заклучок: Прифатлива алтернатива е реализација на Стратегијата за регионален развој на РСМ.

10. ПЛАН ЗА МОНИТОРИНГ ЗА СТРАТЕГИЈАТА ЗА РР

СОЖС постапката задолжително дефинира план за имплементација на спроведување на активностите и мерките кои се предвидени во Стратегијата за РР. Цел на овој план за мониторинг е да предвиди и спроведе следење на имплементацијата на мерките кои се дефинирани со цел намалување или спречување на потенцијалните негативни влијанија.

Со цел да се изврши мониторинг над ефективноста на Стратегијата, потребно е следење на поставените индикатори и нивниот развој, при што треба да се земат предвид и податоците за тековната состојба на животната средина.

Планот за мониторинг на животната средина дава можност за системско набљудување, испитување и оценување на загадувањето и состојбата на медиумите и областите на животната средина во целина како и идентификација и регистрирање на изворите на загадување на одделните медиуми и областите на животната средина се:

- Да се обезбедат податоци за понатамошно следење на состојбите во животната средина;
- Да се има поголем увид во промените на животната средина на предметните локации;
- Да се потврди дека договорените услови при одобрување на планската документација се соодветно спроведени;

- Да се потврди дека влијанијата се во рамките на предвидените или дозволените гранични вредности;
- Следење на состојбата во животната средина со цел навремено согледување на непредвидените влијанија од имплементацијата на планската документација и управување со истите;
- Да се потврди дека со примена на мерките за ублажување се зголемуваат придобивките во однос на заштитата на животната средина;
- Утврдување кои активности треба да бидат преземени за редуцирање на влијанија врз животната средина

Со цел да се изврши мониторинг на ефикасноста на планскиот документ, потребно е следење на поставените индикатори и нивниот развој со што ќе се потврдат целите на истиот. За следење на индикаторите потребно е да се земат во предвид и податоците за тековната состојба на животната средина.

Со следење на состојбата на животната средина ќе се потврди оправданоста и примената на предложените мерки за ублажување и нивната функционалност, што се претставува голема придобивка во однос на заштитата на животната средина.

Следењето на состојбата на медиумите ќе се реализира со дефинирани параметри за следење на секој медиум и со дефинирана фреквенција за секоја активност поединечно.

Видот и фреквенцијата на мониторинг ќе бидат предложени во студиите / елаборатите за оцена на влијанијата врз животната средина од секој проект посебно. За мониторингот и мерките предложени за намалување на штетните влијанија врз животната средина ќе биде задолжена локалната самоуправа, односно локалните инспектори (санитарни, комунални, инспектори за животна средина и сл).

Друг многу важен аспект на мониторингот е дека може да обезбеди основа за добивање информации, кои во иднина би се имплементирале во процесите на планирање.

Табела 8. План за мониторинг на спроведување на мерките

СОЖС област	Општа цел на СОЖС	Мониторинг	Индикатори	Извори на верификација
Население и социо-економски развој	Унапредување на квалитетот на животот на населението на територијата на планските региони	- Следење на изградбата и реконструкцијата на водоводната мрежа, патната мрежа, енергетска инфраструктура; - Изградба на пречистителни станици за отпадни води - Следење на начинот на управување со отпадни води, отпад и другите емисии во животната средина; - Следење на демографската структура на населението;	- стапка на (не)вработеност; - тренд на (де)популација; - стапка на миграција; - % на изградена инфраструктура - број на изградени пречистителни станици	- Влада на РСМ, - МЛС, - БРР, - Плански региони - Центри - ЕЛС - Комунални претпријатија, - Здруженија на граѓани, институти, - Државен завод за статистика;
Здравје на населението	Заштита и унапредување на здравјето населението на територијата на планските региони	- Следење на здравствената состојба на населението.	- извештаи за здравјето на населението и посетителите; -трендови на загадување на медиумите и областите од животната средина; -зголемена јавна свест за заштита на природата; - број на исчистени диви депонии;	
Квалитет на воздух и климатски промени	Заштита и унапредување на квалитетот на воздухот и намалување на емисиите на стакленички гасови	- Следење на практиките за управување во шумарството и земјоделството; - Следење на начинот на управување од отпад; - Следење на воведување на концептот „циркуларна економија“ во индустриските капацитети - Следење на изградба на проекти/енергетски постројки за искористување на обновливи извори на енергија	- број на спречени и изгаснати пожари; - број на исчистени диви депонии; - површини на отстранета и новозасадена шумска вегетација - број на реализирани проекти	- Влада на РСМ, - МЛС, - БРР, - Плански региони - Центри - ЕЛС - Комунални претпријатија, - Здруженија на граѓани, институти, - Државен завод за статистика;
Квалитет на вода	Заштита и унапредување на квалитетот на	- Следење начинот на водоснабдување и одведување на отпадни води;	- трендови на создавање диви депонии	- Влада на РСМ, - МЛС,

	површинските и подземните води	- Следење на примената на мерки за заштита на водите; - Контрола на начинот на управување со отпад; - Следење на здравствената состојба на населението.	- број на мерки/активности за рационална употреба на водните ресурси;	- БРР, - Плански региони - Центри - ЕЛС - Комунални претпријатија, - Здруженија на граѓани, институти, - Државен завод за статистика;
Почва	Заштита и унапредување на квалитетот на почвата	- Следење на примената на мерки за заштита на почвите од ерозија, порои, деградација и загадување; - Контрола на начинот на управување со отпад; - Следење на здравствената состојба на населението.	- тренд на сеча на шумите; - тренд на ерозија; - број на исчистени диви депонии; - применети добри практики во земјоделието;	
Биодиверзитет и природно наследство	Заштита и унапредување на биодиверзитетот и природното наследство	- Следење на користењето на земјиштето во согласност со просторните планови; - Следење на процесот на заштита на значајни видови и живеалишта; - Следење на состојбата на живеалиштата и видовите;	- резултати од извршен мониторинг; - тренд на сеча на шумите; - број на пожари; - број на одржани кампањи/едукации;	
Предел	Заштита и унапредување на пределските карактеристики	- Следење на користењето на земјиштето во согласност со просторните планови; - Следење на начинот на управување од отпад;	- резултати од извршен мониторинг;	
Културно наследство	Заштита и унапредување на културното наследство	- Следење на применетите конзерваторски мерки за заштита на културното наследство.	- број на спроведени активности; - број на развиени програми/планови; - број на евидентирани објекти;	
Материјални добра	Заштита и унапредување на материјалните добра	- Следење на изградбата и реконструкцијата на објектите и инфраструктурата; - Следење на начинот на управување од отпад;	- број на интервенции - поплаки и пофалби од посетители - тренд на отстранување на отпад;	

11. ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ

11.1. Заклучоци и согледувања

- ✓ Стратегијата за регионален развој 2021-2031 е усогласена со основните стратешки цели на Регионалната политика на ЕУ (именувана и како политика за кохезија) како клучна инвестициска политика на ЕУ за одржлив и инклузивен економски раст.
- ✓ Стратегијата за регионален развој 2021-2031 особено внимание беше посветено на обезбедување кохерентност на целите, приоритетите и мерките со начелата и приоритетите на „Европскиот Зелен Договор“ и на Зелената Агенда за Западен Балкан;
- ✓ Стратегијата за регионален развој на РСМ, 2021-2031 дава придонес кон остварување на целите за одржлив развој (ЦОП/SDGs) на Организацијата на обединетите нации (Агенда за одржлив развој 2030);
- ✓ Стратегијата за регионален развој на РСМ, 2021-2031 дава придонес кон остварување повисок степен на родова еднаквост;
- ✓ Стратегија се залага за подготовка на нов Просторен план на Република Северна Македонија како највисок стратешки документ за организација, користење и заштита на просторот, како и во негова разработка преку просторни планови за сите плански региони, односно урбанистички планови за населбите;
- ✓ Анализите во Стратегијата за рамномерен регионален развој се направени врз основа на Зеленото сценарио од Стратегијата за енергетика;
- ✓ Националните и регионални стратешки и плански документи, националното законодавство, барањата на ЕУ Директивите, 7-та Акциона програма за животна средина на ЕУ, Зелената Агенда за Западен Балкан и начелата на циркуларна економија се земени предвид при изработката на Стратегијата за РР

11.2. Препораки

- ✓ Доследна имплементација на активностите предвидени во Стратегијата за регионален развој на РСМ за период 2021-2031
- ✓ Да се направи инвентаризација на стакленички гасови, да се дефинираат мерки за адаптација и митигација кон климатските промени соодветно за секој ранлив сектор (биодиверзитет, природно и културно наследство, шумски екосистеми, води, земјоделие, туризам и сл.);
- ✓ Изборот на локации за поставување на системите за водоснабдување и третман на отпадните води да се темели на детални испитувања и анализи, со цел да се избегнат локации кои се идентификувани како чувствителни од аспект на присуство на богата биолошка разновидност, заштитени видови, заштитни зони, материјални добра и сл.;
- ✓ Доследна имплементација на процедурите за СОЖС и ОВЖС, како и соодветна проценка на влијанијата на ниво на конкретна планска/проектна документација или проект при изведба на предвидените активности;
- ✓ Да се обезбеди активно учество и вклучување на засегнатата јавност во процесите на креирање на мислење и донесување на одлуки;

12. НЕТЕХНИЧКО РЕЗИМЕ

12.1. Вовед

Стратегијата за РР на РСМ е изработена од страна на Министерството за локална самоуправа (МЛС) како долгорочен плански документ со кој се утврдуваат принципите, целите и приоритетите на регионалниот развој во РСМ и се дефинираат мерките, инструментите и финансиските и други средства за нивна реализација.

При подготовка на Стратегијата за регионален развој 2021-2031, во периодот јуни – октомври 2020 година е извршено усогласување со Просторниот План на Републиката, со стратешките развојни документи на национално ниво и програмските документи за интеграција на РСМ во Европската унија.

Согласно член 10 од ЗРРР, Стратегијата за РР на РСМ се донесува за период од десет години. Стратегијата ја донесува Собранието на РСМ на предлог на Владата на РСМ. За спроведување на Стратегијата се донесува тригодишен акционен план. Акциониот план го донесува Владата на Република Македонија.

Стратегијата за регионален развој 2021-2031 ќе се спроведува низ тригодишни акциони планови и 5-годишни Програми за развој на секој од 8-те плански региони, за чие спроведување ќе бидат подготвени и донесени специфични акциони планови.

Согласно Уредбата за стратегиите и програмите, вклучувајќи ги и промените на тие стратегии, планови и програми, за кои задолжително се спроведува постапка за оцена на нивното влијание врз животната средина и врз животот и здравјето на луѓето („Сл. весник на РМ“, бр. 153/07 и 45/11), за долгорочни плански документи кои се однесуваат на дефинирање на рамномерен регионален развој, потребно е да се спроведе постапка за Стратегиска оцена на животната средина (СОЖС).

Институцијата што го подготвува стратешкиот документ, исто така, го подготвува и извештајот за стратегиска оцена на животната средина, кој е дел од стратешкиот документ. Содржината на извештајот за СОЖС е пропишана со подзаконските акти, како и процедурата за воспоставување на листата на експерти за СОЖС.

Нацрт-верзијата на стратешкиот документ, вклучувајќи го и извештајот за СОЖС, се отворени за коментари од јавноста и од останатите државни и приватни институции. Извештајот, исто така, се поднесува за добивање мислење од Министерството за животна средина и просторно планирање (МЖСПП). Институцијата/органот што го подготвува стратешкиот документ подготвува извештај од добиените мислења и коментари од јавноста и од институциите и го дополнува извештајот за стратегиска оцена на животната средина со овие коментари и мислења.

12.2. Вовед во стратегиската оцена на животната средина (СОЖС)

Стратегиска оцена на животната средина (СОЖС) претставува процес за проценка на влијанието на плановите, стратегиите и програмите врз животната средина и врз здравјето на луѓето. Преку навремено спроведување на постапката за СОЖС се обезбедува идентификување на потенцијалните негативни и позитивни влијанија од реализацијата на планот, програмата или стратегијата врз животната средина, а исто така се дефинираат и алтернативи и можни мерки за спречување, намалување и ублажување на негативните влијанија врз сите елементи на животната средина.

Постапката за СОЖС се спроведува во неколку фази/чекори:

Проверка: утврдување дали планскиот документ ќе има значителни влијанија врз животната средина и дали е потребно спроведување на СОЖС.

Определување на обемот: определување на обемот на информации и нивото на детали кои ќе бидат содржани во Извештајот за СОЖС.

Извештај за СОЖС е главниот механизам за известување во врска со описот и евалуацијата на значителните влијанија (позитивни и негативни) врз животната средина од имплементација на планскиот документ, како и активностите за спречување, намалување и колку што е можно повеќе, неутрализирање на значителните негативни влијанија.

Консултации со јавноста: опфаќа консултација со страните и засегнатата јавност во текот на определувањето на обемот на СОЖС, нацрт Извештајот за СОЖС и ставање на истите на јавен увид (објавување).

Прифаќање: обезбедување информации за одобрените плански документ, односно колку од коментарите добиени во текот на консултациите биле земени предвид и методите за мониторинг на значителните влијанија од имплементацијата на планскиот документ.

Мониторинг: следење на имплементацијата на активностите, можните влијанија врз животната средина и социјалните аспекти во рана фаза за да им се овозможи на одговорните власти да преземат мерки за подобрување во текот на имплементацијата на планските документи.

Цели на Стратегиската оцена на животната средина

Главни цели на СОЖС се да ги идентификува, опише и процени:

- веројатните значајни ефекти, влијанија врз животната средина од спроведувањето на Стратегијата, како и нивно следење со цел да се обезбеди идентификација на непредвидените негативни влијанија во рана фаза на имплементација на планскиот документ и преземање мерки за подобрување на состојбата доколку е потребно;
- најважните ограничувања во врска со животната средина, природните ресурси и климатските промени поврзани со имплементацијата на Стратегијата;
- мерките за спречување, намалување и неутрализирање на негативните влијанија врз животната средина;
- можностите кои ги нуди Стратегијата за РР да придонесат за подобрување на состојбата на животната средина, градење на отпорност на климатски промени.

Придобивки од спроведување на СОЖС

Придобивките од спроведување на стратегиската оцена на животната средина се:

- интегрирање на социјалните, економските и еколошки аспекти во духот на одржливиот развој;
- земање предвид на целите за заштита на животната средина;
- остварување меѓусекторска соработка и земање предвид на националните, регионалните и локалните потреби и цели;
- остварување прекугранична соработка во зависност од подрачјето каде се реализира планскиот документ;
- согледување на моменталната состојба и добивање реални информации, кои ќе им помогнат на носителите на одлуки на повисоко ниво во донесување на истите.

Правна рамка со која се регулира СОЖС постапката

Постапката за спроведување стратегиска оцена на животната средина е дефинирана во поглавје X од Законот за животната средина, при што стратегиска оцена се спроведува на плански документи кои се подготвуваат во областа на земјоделството, шумарството, рибарството, енергетиката, индустријата, рударството, транспортот, регионалниот развој, телекомуникациите, управувањето со отпадот, управувањето со водите, туризмот, просторното и урбанистичкото планирање и користење на земјиштето, на Националниот акционен план за животната средина и на локалните акциони планови за животната средина, како и врз сите

стратедиски, плански и програмски документи со кои се планира изведување на проекти за кои се врши оцена на влијанието од проектот врз животната средина.

Подзаконски акти кои ја регулираат постапката за СОЖС се:

- Уредба за стратегиите и програмите, вклучувајќи ги и промените на тие стратегии, планови и програми, за кои задолжително се спроведува постапка за оцена на нивното влијание врз животната средина и врз животот и здравјето на луѓето;
- Уредба за критериумите врз основа на кои се донесуваат одлуките дали определени плански документи би можеле да имаат значително влијание врз животната средина и здравјето на луѓето;
- Уредба за содржината на извештајот за стратедиска оцена на животната;
- Уредба за учество на јавноста во текот на изработката на прописи и други акти, како и планови и програми од областа на животната средина;
- Правилник за начинот на спроведување на прекугранични консултации;
- Правилник за формата, содржината и образецот на Одлуката за спроведување, односно неспроведување на стратедиска оцена и на формуларите за потребата од спроведување, односно неспроведување на стратедиска оцена.

Цел на извештајот за СОЖС и применета методологија

Извештајот за СОЖС за Стратегијата за плански период 2021–2031 година, треба да изврши идентификација и анализа на влијанијата врз животната средина од имплементацијата на предвидениот плански документ уште во фазата на планирање и изработка и да предвиди соодветни мерки за спречување и намалување на влијанијата.

Методологијата која се користеше при подготовка на Извештајот за СОЖС за Стратегијата за РР 2021 – 2030 година, се базира на спроведување на истражувања, проценки и аналитички пристап кој се состоеше од неколку чекори:

- преглед и анализа на сегашната состојба на животната средина во РСМ, како и во околината во контекст на прекуграничните влијанија;
- запознавање со содржината на Стратегијата;
- идентификација на веќе дефинираните цели за заштита и унапредување на животната средина во постоечките стратешки документи на локално, национално и меѓународно ниво;
- преглед на постоечката состојба на најважните елементи од животната средина на подрачјето дефинирано со Стратегијата кои би биле најосетливи при реализирање на планскиот документ;
- идентификација и оценка на сите можни влијанија (во однос на типот, природата, јачината, времетраењето, реверзибилноста и кумулативните влијанија);
- подготовка на план со превентивни мерки за ублажување на влијанијата од реализација на Стратегијата врз животната средина;
- обезбедување на транспарентен процес на вклучување на јавноста и одржување на јавна расправа;
- финализирање на Извештајот за СОЖС со вклучување на коментарите од засегнатата јавност.

12.3. Резиме/краток преглед на содржината на Стратегијата

Во поглавјето I од Стратегијата за регионален развој на РСМ за периодот 2021-2031, е даден вовед за целите на законот за регионален развој и политиките за поттикнување на регионален рамномерен развој, како и начелата поврзани со политиката за поттикнување на рамномерен регионален развој врз кои се потпира и Стратегијата за регионален развој 2021-2031. Во воведното поглавје е опишан придонесот на Стратегијата за регионален развој 2021-2031 кон процесот на пристапување на РСМ во ЕУ, кон остварување на целите за одржлив развој (ЦОР)

на Организацијата на обединетите нации (Агенда за одржлив развој 2030), како и за остварување повисок степен на родова еднаквост.

Во поглавјето II од Стратегијата за РР на РСМ за периодот 2021-2031 е објаснета методологијата која се користела за изработка на Стратегијата и чекорите во постапката.

Во поглавјето III од Стратегијата за РР на РСМ за периодот 2021-2031, е направен преглед на Карактеристиките на развојот на планските региони, како што се: јавни инвестиции за рамномерен регионален развој и степен на развиеност на планските региони; Демографски развој и подрачја со специфични развојни потреби; Просторно планирање; Економски карактеристики на развојот на планските региони; Индустриски развој на планските региони; Земјоделство и рурален развој; Поддршка за развој на малите и средни претпријатија, претприемништво, иновации, мудра специјализација и конкурентност; Пазар на труд; Социјален развој; Инфраструктура; Енергетика; Животна средина и климатски промени; Образование; Други тематски области опфатени со анализата, како што се: Култура, Спорт и рекреација, Противпожарна заштита.

Во поглавјето IV од Стратегијата за РР на РСМ за периодот 2021-2031, се дефинирани визија, стратешки цели, приоритети и мерки на Стратегијата.

Во поглавјето V од Стратегијата за РР на РСМ за периодот 2021-2031, е даден преглед на носителите на Стратегијата, телата/органите кои учествуваат во нејзина изработка, донесување и спроведување, како и нивните улоги и одговорности.

Во поглавјето VI од Стратегијата за РР на РСМ за периодот 2021-2031, се наведени изворите на финансирање на мерките и активностите на Стратегијата, како и инструментите за спроведување на Стратегијата.

Во поглавјето VII од Стратегијата за РР на РСМ за периодот 2021-2031, се наведени телата/органите кои се задолжени за следење, оценување и ажурирање на Стратегијата, како и за изработка на извештаите за спроведување на акционите планови за спроведување на Стратегијата.

Во прилог на Стратегијата се наведени индикаторите за следење на спроведување на Стратегијата за РР за период од 2021-2031 година и краток опис, односно профили на сите 8 плански региони.

12.4. Релевантни аспекти за моменталната состојба во животната средина

Во ова поглавје е даден приказ на релевантните аспекти на моменталната состојба на животната средина на регионално ниво, на територијата на НПГ, од аспект на демографска состојба, економски развој, туризам, здравје на население, квалитет на воздухот и климатски карактеристики, квалитет на водите, квалитет на почвата, шуми и шумско земјиште, биолошка разновидност и природно наследство, културното наследство и состојба со материјалните добра (водоснабдување, управување со отпадни води, управување со отпад и патна мрежа).

12.5. Карактеристики на животната средина во подрачјата кои би биле значително засегнати во отсуство на имплементација на Стратегијата

Во ова поглавје во Извештајот е даден приказ на состојбите, трендовите и заканите врз населението, здравјето на населението, воздухот и климатските промени, води, почви, биолошката разновидност и природно наследство, културно наследство, материјалните добра, како и состојба без имплементација и со имплементација на Стратегијата.

12.6. Цели за заштита на животната средина утврдени на национално и меѓународно ниво

Основните принципи за заштита на животната средина во државата се поставени со Уставот на Република Македонија (Сл. Весник на РМ, бр. 52/91, 1/92, 31/98, 91/01, 84/03, 107/05, 3/09), како највисок правен документ во земјата во кој согласно Член 8, една од темелните вредности на уставниот поредок претставува и заштитата и унапредувањето на животната средина и на природата.

Член 43, го регулира правото на здрава животна средина за секој еден поединец, притоа секој поединец има должност да ја унапредува и штити животната средина и природата. РСМ обезбедува услови за остварување на правото на граѓаните на здрава животна средина, преку донесување и имплементирање на релевантната законска регулатива.

Поглавје 10 од ЗЖС ја објаснува постапката за оцена за влијанието на определени стратегии, планови и програми врз животната средина, која е од особено значење за правната заштита на националните паркови.

СОЖС се подготвува во согласност со националната законска рамка и одредбите од други релевантни меѓународни правни инструменти, вклучувајќи ги Директивата за СОЖС 2001/42/ЕЗ, Архуската конвенција, Конвенцијата ЕСПОО и УНЕЦЕ Протоколот од Киев за Конвенцијата Еспоо.

Согласно точка 8 за краткорочни, среднорочни и долгорочни плански документи кои се однесуваат на дефинирање на рамномерен регионален развој; поттикнување на развојот на стопански недоволно развиените подрачја, критериумите врз кои ќе се утврдат населените места принципи на политиката на регионален развој, анализа на економската и социјалната состојба на ниво на статистички региони; концепт за развој, приоритети и стратешки цели на регионалниот развој; институции и механизми за имплементација, мониторинг и евалуација на планирањето на регионалниот развој и планските документи; поттикнувачки инструменти за регионален развој задолжително се спроведува постапка за оцена на нивното влијание врз животната средина и врз животот и здравјето на луѓето.

Целите за заштита на животната средина се инкорпорираани во многу други законски и подзаконски акти и тие се однесуваат на:

- Идентификација, приоритизација и решавање на проблемите на животната средина кои се од национално значење;
 - Обезбедување на инвестиции врз основа на начелото “загадувачот плаќа” и достапните ЕУ фондови за заштита на животната средина;
 - Зголемување на одговорноста кон заштита на животната средина, од страна на загадувачите, но и од страна на секој поединец во државата;
 - Градење и зајакнување на институционалните и административните капацитети за ефикасно управување со постапките при заштита на животна средина;
 - Промовирање и овозможување на активно учество на населението во креирање на мислења и политики, како и во процесот на донесување на одлуки;
 - Подобрување на соработката помеѓу институциите и вметнување на одредбите за заштита на животната средина и во другите политики;
 - Исполнување на обврските, кои произлегуваат од националните, регионалните и меѓународните договори и ратификуваните конвенции во областа на животната средина;
- Специфични цели за заштита на животната средина:
- Заштита и унапредување на квалитетот на површинските и подземните води;
 - Заштита и унапредување на квалитетот на почвите;
 - Заштита и унапредување на квалитетот на воздухот преку намалување на емисии на стакленички гасови;

- Интегрално управување со комуналниот отпад и негова селекција, транспорт и рециклирање за зачувување на почвата, а со тоа и минимизирање на отпадот;
- Заштита од бучава и вибрации;
- Заштита и унапредување на биолошката разновидност, природното и културното наследство;
- Заштита и унапредување на пределот и животната средина;
- Заштита и унапредување на материјалните добра;

12.7. Идентификација на значајни влијанија врз животната средина

Потенцијалните влијанија врз животната средина, здравјето на населението и социоекономските аспекти кои може да бидат предизвикани со реализација на стратешките цели, приоритетите и мерките кои се дел од Стратегијата за регионален развој на РСМ за периодот 2021-2031.

Потенцијалните влијанија врз животната средина, здравјето на населението и социоекономските аспекти може да се разгледуваат од аспект на негативни влијанија и од аспект на идни бенефиции, односно позитивни влијанија.

Извештајот за СОЖС ги зема предвид влијанијата врз сите медиуми и области на животната средина, населението и здравјето на луѓето и социо-економските карактеристики, но од еден поопшт аспект.

Потребно е да се наведе дека за дел од мерките кои не се прецизно дефинирани а се планирани да се спроведат во следните 10 години, дополнително ќе се води постапка за подетална оцена на влијанијата врз животната средина, на ниво на конкретна планска документација или на ниво на проект за кој треба да се изработи студија за оцена на влијанијата врз животната средина или елаборат за заштита на животната средина за секој проект/објект поединечно.

Влијанијата врз животната средина и социо-економските аспекти ќе бидат спречени или намалени, доколку при имплементација на мерките и активностите предвидени во Стратегијата за регионален развој на РСМ, бидат земени предвид мерките за намалување на влијанијата дефинирани во Извештајот за СОЖС, како и мерките кои ќе бидат дадени во елаборатите за заштита на животната средина и студиите за оцена на влијанијата врз животната средина.

12.8. Анализа на алтернативи

Постапката за СОЖС предвидува разгледување и споредба на понудени на едно или повеќе алтернативни решенија на планскиот документ, врз основа на анализа на низа од критериуми, вклучувајќи ги тука и предвидените влијанија врз животната средина. Во анализата препорачно е да бидат вклучени и економските и општествените аспекти, за да се добие адекватно решение кое ќе ги задоволи социолошките и економските потреби, но без да предизвика значителни негативни влијанија врз животната средина.

Согласно член 10 од ЗРРР, Стратегијата за РР на РСМ се донесува за период од десет години. Стратегијата ја донесува Собранието на РСМ на предлог на Владата на РСМ. За спроведување на Стратегијата се донесува тригодишен акционен план. Акциониот план го донесува Владата на Република Македонија.

Стратегијата за регионален развој на РСМ, 2021-2031 ќе се спроведува низ тригодишни акциони планови и 5-годишни Програми за развој на секој од 8-те плански региони, за чие спроведување ќе бидат подготвени и донесени специфични акциони планови.

Во Стратегијата за РР на РСМ не се разгледувани алтернативни решенија за предвидените стратешки цели и приоритети, туку предложените активности се базираат на утврдените потреби и недостатоци од Стратегијата за РР на РСМ за претходниот период 2009-2019, како и исполнување на законските обврски.

Во ова поглавје се разгледуваат две алтернативи, односно состојби без и со имплементација на Стратегијата за регионален развој на РСМ за периодот од 2021-2031.

Заклучок: Прифатлива алтернатива е реализација на Стратегијата за регионален развој на РСМ за периодот од 2021-2031

12.9. План за мониторинг врз имплементација на Стратегијата

СОЖС постапката задолжително дефинира план за имплементација на спроведување на активностите и мерките кои се предвидени во Стратегијата за РР. Цел на овој план за мониторинг е да предвиди и спроведе следење на имплементацијата на мерките кои се дефинирани со цел намалување или спречување на потенцијалните негативни влијанија.

Со цел да се изврши мониторинг над ефективноста на Стратегијата, потребно е следење на поставените индикатори и нивниот развој, при што треба да се земат предвид и податоците за тековната состојба на животната средина.

Планот за мониторинг на животната средина дава можност за системско набљудување, испитување и оценување на загадувањето и состојбата на медиумите и областите на животната средина во целина како и идентификација и регистрирање на изворите на загадување на одделните медиуми и областите на животната средина се:

- Да се обезбедат податоци за понатамошно следење на состојбите во животната средина;
- Да се има поголем увид во промените на животната средина на предметните локации;
- Да се потврди дека договорените услови при одобрување на планската документација се соодветно спроведени;
- Да се потврди дека влијанијата се во рамките на предвидените или дозволените гранични вредности;
- Следење на состојбата во животната средина со цел навремено согледување на непредвидените влијанија од имплементацијата на планската документација и управување со истите;
- Да се потврди дека со примена на мерките за ублажување се зголемуваат придобивките во однос на заштитата на животната средина;
- Утврдување кои активности треба да бидат преземени за редуцирање на влијанија врз животната средина

Со цел да се изврши мониторинг на ефикасноста на планскиот документ, потребно е следење на поставените индикатори и нивниот развој со што ќе се потврдат целите на истиот. За следење на индикаторите потребно е да се земат во предвид и податоците за тековната состојба на животната средина.

Со следење на состојбата на животната средина ќе се потврди оправданоста и примената на предложените мерки за ублажување и нивната функционалност, што се претставува голема придобивка во однос на заштитата на животната средина.

Следењето на состојбата на медиумите ќе се реализира со дефинирани параметри за следење на секој медиум и со дефинирана фреквенција за секоја активност поединечно.

Видот и фреквенцијата на мониторинг ќе бидат предложени во студиите / елаборатите за оцена на влијанијата врз животната средина од секој проект посебно. За мониторингот и мерките предложени за намалување на штетните влијанија врз животната средина ќе биде задолжена локалната самоуправа, односно локалните инспектори (санитарни, комунални, инспектори за животна средина и сл).